A. M. PANKRATOVA

AZ ELSŐ OROSZ FORRADALOM

1905-1907

SZIKRA

A. M. PANKRATOVA

AZ ELSŐ OROSZ FORRADALOM 1905—1907

SZIKRA
BUDAPEST 1951

Az orosz eredeti címe:

ПЕРВАЯ РУССКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ
1905—1907 гг.

ГОСПОЛИТИЗДАТ 1951

Fordította
S. NYIRŐ JÓZSEF

Felelős kiadó a Szikra Könyvkiadó vezérigazgatója

ELŐSZÓ

Negyvenöt évvel ezelőtt Oroszország hős proletariátusa, az ország dolgozóinak élére állva, Lenin és Sztálin pártjának vezetésével nyiltan összecsapott a cárizmussal és a burzsoáziával, a demokráciáért és a szocializmusért.

A proletariátus, amikor kibontotta a cárizmus elleni harc zászlaját, egyszersmind az imperializmus ellen is támadott, mivel az orosz cárizmus „z imperializmus legszabb vonásainak hatványozott összpontosulása volt"[1].

Ha a proletariátus az 1905—1907-es forradalomban döntő győzelmet aratott volna a cárizmus felett, ez nemcsak a demokrácia győzelmét jelentette volna, hanem a szocializmusért folytatott hajthatatlan, következetes harcot is. Lenin és Sztálin, a proletariátus nagy vezérei, megalapozták az 1905-ös orosz forradalom bolsevik stratégiai vonalát, amely abban állt, hogy az osztályharc fejlődését a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájának győzelmére kell irányítani s a polgári demokratikus forradalomról azonnal át kell térni a szocialista forradalomra.

Leninnek és Sztálinnak az a zseniálisan megindokolt tanítása, hogy a polgári demokratikus forradalomban a proletariátust illeti

[1] *Sztálin* Művei. 6. köt. Szikra 1951. 83. old.

a vezetőszerep, megnyitotta a szocialista forradalomért folytatott harc történelmi távlatát. Lenin és Sztálin továbbfejlesztették Marxnak és Engelsnek a permanens forradalomról szóló tanítását, megtisztították az opportunisták ferdítéseitől és hamisításaitól, megteremtették a szocialista forradalom új elméletét, amely gyökeresen különbözik az európai szociáldemokrácia régi elméleteitől.

A szocialista forradalom lenini elmélete — amelynek alapjait már az első orosz forradalom időszakában lerakták — majdnem fél évszázada lelkesíti és mozgósítja a demokráciáért és a szocializmusért való harcra a munkásokat és a parasztokat a tőkés országokban, és az elnyomottak millióit a gyarmati és a függő országokban.

A világ dolgozói majdnem fél évszázada tanulnak az első orosz forradalom nagy tapasztalatából. Annyi új eszmét, új formát, új szervezeti elvet, annyi új taktikai eszközt merítenek belőle, amennyit a világtörténelem egyik polgári forradalma sem adott a forradalmi tömegeknek.

Az első orosz forradalomnak ez a rendkívül gazdag tapasztalata ma már kitörölhetetlenül benne van nemcsak az oroszországi, hanem a nemzetközi proletariátus harcának fegyvertárában is.

Az 1905—1907-es orosz forradalom volt a történelemben az első olyan polgári forradalom, amelyben a proletariátus a parasztsággal szövetségben megmutatta, milyen harci energiát tudnak kifejteni és fejtenek ki a néptömegek, amikor valóban forradalmi célokért harcolnak.

Az orosz forradalom világosan megmutatta, milyen óriási szerepe van a politikai tömegsztrájknak, mint a proletariátus éles fegyverének az osztályérdekeiért folytatott harcban. Bármennyire igyekezett is a nemzetközi opportunizmus meghamisítani a marxizmust, az orosz forradalom a gyakorlatban mutatta meg, hogy lehetségesek és szükségesek a tömeges utcai harcok, és különösen megmutatta, hogy a marxizmus-leninizmusnak az a tanítása, amely szerint a felkelés művészet — a legnagyobb mértékben helyes.

Az 1905—1907-es orosz forradalom a világtörténelemben először teremtette meg a forradalom új szerveit, a Szovjeteket, amelyek nemcsak mint a felkelés szervei mutatkoztak meg az október-de emberi harcok tapasztalataiban, hanem mint a forradalmi hatalom, az eljövendő proletárdiktatúra csírái is. Az 1905—

1907-es forradalom volt a főpróbája a Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak, amely 1917 októberében győzedelmeskedett, és megteremtette a proletárdiktatúrát.

Az 1905—1907-es forradalom bebizonyította, hogy az egyetlen szervező és vezető erő, amely meg tudja mutatni a dolgozó tömegeknek szabadságharcuk konkrét útját és végső célját, a proletariátus forradalmi pártja, az élenjáró elmélettel, a marxizmus-leninizmus forradalmi elméletével felfegyverzett Bolsevik Párt.

Az első orosz forradalom rendkívül gazdag tapasztalata különösen hasznos és szükséges a fiatal nemzedéknek, az új, a kommunista társadalom építőinek, mivel nekik ismerniök kell a kezdetét annak a hősi útnak, amelyen Oroszország munkásosztálya világtörténelmi győzelme felé haladt.

Ez a nagy harci tapasztalat tanulságos példa volt és marad az egész világ dolgozói számára is, akik ma az imperializmus megdöntéséért, a békéért, a demokráciáért és a szocializmusért harcolnak.

*

I

A CÁRI OROSZORSZÁG AZ 1905-ÖS FORRADALOM ELŐTT

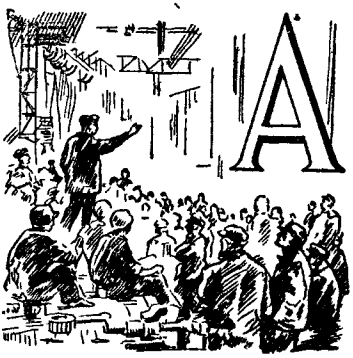

A munkásmozgalom központjának áthelyeződése Oroszországba. 1871-ben Franciaországban zajlott le a XIX. század utolsó európai forradalma. A nyugateurópai polgári forradalmak korszaka elérte a tetőfokát azzal, hogy a proletariátus megtette az első kísérletet diktatúrája megteremtésére. Az európai proletariátus a Párizsi Kommünnel megkezdte történelmi harcát a szocializmusért. Lenin „A harmadik Internacionále és helye a történelemben" című cikkében, a kapitalizmus fejlődésének egyenlőtlenségét hangsúlyozva, rámutatott arra, hogy a munkásmozgalom is különböző utakon és különböző ütemben halad célja — a proletárdiktatúra felé. „A világtörténelem — írta Lenin — feltartóztathatatlanul halad a proletárdiktatúra felé, de korántsem halad síma, egyszerű, egyenes utakon"[1].

Az 1905—1907-es orosz forradalom volt az első polgári demokratikus forradalom az imperializmus korszakában. Az európai polgári forradalmak ekkor már befejeződtek.

Lenin és Sztálin többízben hangsúlyozta, hogy hatalmas különbség van a korai és a későbbi polgári forradalmak között.

Az angol és a francia polgári forradalom a kapitalizmus fej-

[1] *Lenin.* Marx, Engels, marxizmus. Szikra 1949. 373. old.

lődésének manufaktúra-időszakában, a feudalizmus uralmának időszakában zajlott le. Ezeknek a forradalmaknak ezért az volt a fő feladatuk, hogy megsemmisítsék a feudalizmust és megteremtsék a kapitalizmust. A XVII. század angol polgári forradalma előbb zajlott le, mint ahogy az ország az ipari forradalom útjára lépett. Ezért nem véletlen az, hogy az angol forradalom eredményeképpen a nyerészkedő földbirtokosok és tőkések kerültek hatalomra.

A XVII. század angol forradalmánál jóval nagyobb szerepük volt a forradalmi-demokratikus elemeknek a francia polgári forradalomban. A jakobinus diktatúra — az „akkori forradalmi osztály, a burzsoázia" diktatúrája — a franciaországi polgári forradalom fejlődésének legfelső szakasza volt. A burzsoázia legfőbb és egyetlen ellensége akkor az abszolút monarchia volt, amelynek a felszámolása nélkül nem lehetett biztosítani a kapitalizmus akadálytalan fejlődését.

A proletariátus, amely még nem alakult önálló osztállyá és nem ismerte fel osztályérdekeit, valamint a parasztság a burzsoázia vezetésével vett részt a forradalomban. Az a plebejus módszer — mint Marx mondotta —, ahogy a forradalmi nép leszámolt az abszolutizmussal, előrelendítette a forradalmat és biztosította sikerét. Ilyképpen a korai polgári forradalmak idején a proletariátusnak nem volt és nem lehetett feladata, hogy az általános demokratikus forradalomban a proletariátus hegemóniájáért, a polgári demokratikus forradalomnak szocialista forradalommá való átfejlesztéséért harcoljon.

A proletariátus mint önálló osztály először az 1848-as franciaországi forradalomban lépett fel. Marx megítélése szerint a párizsi munkások júniusi felkelése az első nagy összecsapás volt a tőkés társadalom két fő osztálya között a burzsoá rend fennmaradásáért vagy megszüntetéséért. „. . . az első nagy polgárháború a proletariátus és a burzsoázia között"[2] — így határozta meg Lenin a júniusi felkelés lényegét.

Ebben az első osztályösszecsapásban a még nem eléggé szervezett párizsi proletariátus vereséget szenvedett. Mint Marx hangsúlyozta, „a párizsi proletariátus mellett önmagán kívül senki sem állt"[3]. A parasztság teljesen a burzsoázia befolyása alatt volt. De a proletariátus már első önálló fellépésével megmutatta, hogy

---

[2] *Lenin.* Marx, Engels, marxizmus. 373. old.
[3] *Marx—Engels.* Válogatott művek. 1. köt. Szikra 1949. 232. old.

nem áll meg félúton. A burzsoá köztársaság keretein belül a proletariátus nem vívhatta ki sem a tényleges szabadságot, sem helyzetének reális megjavítását. A forradalmi proletariátus élenjáró rétegei ezért már az 1848-as polgári demokratikus forradalom során harcba szálltak a burzsoáziával.

Az 1848-as európai forradalmak történelmi jelentőségét Marx így értékelte: „Lármásan és zavarosan kiáltották világgá a proletariátus felszabadítását, a XIX. század titkát, e század forradalmainak titkát"[4].

Az 1848-as forradalom után a proletariátus mint a modern tőkés társadalom leghaladóbb társadalmi osztálya lép fel. A proletariátus zászlaján a kizsákmányolók uralmának megsemmisítése, a szocializmusért folytatandó harc volt a jelszó.

A XIX. század negyvenes éveiben Marx és Engels rámutatott arra, hogy Németország polgári forradalomtól terhes, és hogy ez a forradalom a kapitalizmus fejlődésének magasabb színvonalán fog végbemenni, sokkal fejlettebb proletariátussal, mint a korai burzsoá forradalmak a XVII. században Angliában és a XVIII. században Franciaországban.

Marx hangsúlyozta, hogy a polgári forradalom Németországban nem maradhat meg a polgári demokrácia keretein belül, és azt a feladatot tűzte a proletariátus és pártja elé, hogy tegyék a forradalmat szakadatlanná (permanenssé) mindaddig, amíg a többé-kevésbbé vagyonos osztályokat egytől-egyig el nem távolítják a hatalomtól, amíg a proletariátus nem veszi birtokába az államhatalmat és nem indítja meg a harcot a szocializmusért.

A német burzsoázia, amely tanúja volt a proletariátus első osztályfellépéseinek, a proletariátustól való félelmében szánalmas kompromisszumra lépett a porosz junkerokkal és letette a fegyvert az abszolutizmus előtt.

A forradalmi proletariátus azonban még nem volt olyan erős és szervezett, hogy élére álljon a forradalomnak és elvezesse a győzelmes befejezésig. A proletariátus gyengeségének egyik oka abban rejlett, hogy nem volt élenjáró, forradalmi elmélettel felfegyverzett, önálló politikai pártja. Marx és Engels az általuk teremtett I. Internacionále egész időszaka folyamán fáradhatatlanul, elkeseredetten harcoltak a kispolgári utópista szocializmus csökevényei ellen, a proletariátusnak a tudományos szocializmus

[4] *Marx—Engels.* Válogatott művek. 1. köt. 335. old.

élenjáró elméletével való felfegyverzéséért, a forradalmi proletárpárt megteremtéséért.

1848—1871 forradalmi időszakát a Párizsi Kommün tetőzte be. A Kommün az állam új típusa, a proletárdiktatúra mintája volt, amelynek segítségével a proletariátusnak végig kellett volna vinnie a demokratikus átalakításokat és gyakorlatilag hozzá kellett volna kezdenie a szocializmus építéséhez. De a Párizsi Kommün túlságosan rövid ideig állt fenn, gyorsan vereséget szenvedett. A párizsi proletariátus akkor még magányosan és elszigetelten lépett fel, még nem voltak tartalékai a franciaországi proletárforradalom kibontakoztatásához.

A Kommün leverése után, 1872 és 1904 között, „békés" korszak következett. Lenin ezt az időszakot jellemezve azt írta, hogy „A Nyugat végzett a polgári forradalmakkal. A Kelet még nem érett meg rájuk"[5]. Ebben az időszakban valamennyi tőkés országban intenzíven fejlődött az ipari kapitalizmus és átnőtt legfelső és utolsó szakaszába — az imperializmusba. Annak következtében, hogy a XIX. század végén megváltozott a társadalmi és gazdasági helyzet, a forradalmi mozgalom középpontja Keletre, Oroszországba tevődött át. Oroszországban a világ legforradalmibb osztálya, a proletariátus lépett fel, amely törvényszerűen élére kellett hogy álljon az országban kialakulóban lévő népi forradalomnak.

Engels, aki óriási jelentőséget tulajdonított az Oroszországban folyó forradalmi harcnak, „Az európai munkások 1877-ben" című cikkében azt írta, hogy az orosz forradalom többet jelent, mint egyszerű változást magában Oroszországban.

Olyan változás ez az egész európai helyzetben — írta Engels —, amelyet a világ munkásainak örömmel kell üdvözölniök mint hatalmas lépést közös céljuk — a munka általános felszabadítása — felé vezető úton.

Itt meg kell említenünk, hogy Engels túlbecsülte a XIX. század végi orosz cárizmus szerepét, amikor azt mondotta, hogy az „az európai reakció *utolsó* erődje". Erre a hibás következtetésre Sztálin elvtárs hívta fel a figyelmet Engels „Az orosz cárizmus külpolitikája" című cikkével kapcsolatban írt levelében.

Sztálin elvtárs kimutatta, hogy túlzott és helytelen volt Engelsnek az az állítása, mely szerint az orosz cárizmus a XIX.

---

[5] *Lenin.* Marx, Engels, marxizmus. 68. old.

század végén az európai reakció utolsó és egyetlen támasza volt. Bár a cárizmus a francia polgári forradalom és a krimi háború között valóban Európa csendőre volt, kívüle voltak még Európában a reakciónak más „erődjei" is. Sztálin elvtárs rámutatott például a reakciós junker-burzsoá német imperializmusra, amely aktívan támogatott minden reakciós erőt Európában, még a cárizmusnak is segítséget nyujtott a forradalom elleni harcában. Sztálin elvtárs ezt írta ezzel kapcsolatban: „Oroszország krimi veresége (a mult század ötvenes évei) után ugyanis a cárizmus önálló szerepe az európai külpolitika terén jelentős mértékben csökkenni kezdett, az imperialista világháború előtt pedig a cári Oroszország lényegében kiegészítő tartalék volt a fő európai hatalmak számára"[6].

A Párizsi Kommün leverése után a nyugateurópai szociáldemokrata mozgalomban megerősödtek az opportunista áramlatok, amelyek fékezték a forradalmi proletariátus imperializmus elleni harcának fejlődését. Marx és Sorge levelezéséhez írt előszavában Lenin rámutatott arra, hogy „... a XIX. század utolsó harmadában a proletariátus *úgyszólván semmiféle* politikai önállóságról sem tett tanúságot sem Angliában, sem Amerikában"[7].

Marx és Engels ugyanakkor „optimistább módon hittek az orosz forradalomban és annak hatalmas, világraszóló jelentőségében"[8].

Az európai forradalom fejlődésének távlatát kapcsolatba hozták azzal a lökéssel, amelyet az oroszországi forradalom fog majd adni neki. „Oroszország — századunk Franciaországa — mondotta Engels Lopatyin orosz forradalmárnak. — Törvényesen és jogosan illeti meg az *új* társadalmi átalakítás forradalmi kezdeményezése"[9].

A cári Oroszország a XIX. század végén és a XX. század elején egyre inkább bekapcsolódott az imperializmus általános rendszerébe. A cárizmus milliárdos kölcsönöket vett fel a külföldi pénzpiacokon, a nyugateurópai tőkéseknek óriási kamatokat fizetett, amelyeket Oroszország dolgozó tömegeiből préselt ki. A cárizmus tevékeny részt vett Kína, valamint más félgyarmati és gyarmati országok felosztásában, a nyugati imperializmus

---

[6] Bolsevik. 9. sz. 1941. 4. old. (oroszul).
[7] *Lenin.* Marx, Engels, marxizmus. 183. old.
[8] Ugyanott, 185. old.
[9] „Marx K. és Engels F. levelezése orosz politikusokkal". Goszpolityizdat 1947. 236. old. 1. jegyzet (oroszul).

szövetségesévé és házőrző ebévé vált. „... Ezért fonódtak össze — mutatott rá Sztálin elvtárs — a cárizmus és a nyugati imperializmus érdekei s ezért csomósodtak össze végül az imperialista érdekek egységes gombolyagává"[10].

Az oroszországi forradalmi erőknek a cárizmus ellen intézett valamennyi fellépése ezért a nyugati imperializmus érdekeibe is vágott. Természetes, hogy a nyugateurópai imperializmus nem nézhette közömbösen az oroszországi polgári demokratikus forradalom kibontakozását; minden lehetséges eszközzel igyekezett fenntartani a cárizmust, s támogatta a forradalom elleni harcban. Az első orosz forradalom kezdetekor, és különösen a forradalom folyamán, 1905—1907-ben már nem a cárizmus volt az európai reakció támasza, hanem az európai reakció támogatta a cárizmust és vált annak támaszává. Sztálin elvtárs ezt írta:

„Megbékélhetett-e a nyugati imperializmus azzal, hogy elveszítse egy olyan hatalmas támaszát a Keleten, az erőnek és az anyagi eszközöknek olyan gazdag tartalékát, amilyen a régi, cári burzsoá Oroszország volt, — megbékélhetett-e ezzel anélkül, hogy össze ne szedje minden erejét az orosz forradalommal való élethalálharcra, a cárizmus megvédésére és fenntartására? Világos, hogy ezzel nem békélhetett meg!

Ebből azonban az következik, hogy aki a cárizmusra akart csapást mérni, az elkerülhetetlenül kezet emelt az imperializmusra is . . ."[11]

Tehát a XX. század elején az orosz cárizmus ellen folytatott harc szükségszerűen rendkívül éles formákat öltött és nemzetközi jelentőségre tett szert.

Az oroszországi kapitalizmus fejlődése 1861 után. Oroszország a többi európai országnál később lépett a tőkés fejlődés útjára. Angliában a polgári forradalom alapjában már a XVII. században végzett a feudalizmussal. A francia polgári forradalom a XVIII. század végén tette szabaddá az utat Franciaország tőkés fejlődése számára. Németország az 1848-as forradalom után tért rá a kapitalizmus gyors fejlődésének útjára. Az Egyesült Államokban az Anglia ellen folytatott nemzeti szabadságharc eredményeképpen már a XIX. század elején gyors ütemben kezdett fejlődni a kapitalizmus.

Oroszországban a kapitalizmus csak az 1861-es reform után

---

[10] *Sztálin* Művei. 6. köt. 84. old.
[11] Ugyanott, 84—85. old.

kezdett gyorsabb ütemben fejlődni, amikor megszüntették a termelőerők fejlődését évszázadokon át fékező jobbágyságot. De a parasztokat úgy „szabadították fel" a jobbágyi függőség alól, hogy a föld a földesurak kezében maradt. A nemesi-földesúri osztály földbirtokmonopóliuma elősegítette a jobbágyi viszonyok csökevényeinek és az ország ezekkel kapcsolatos általános gazdasági és politikai elmaradottságának fenntartását. Az 1905-ös forradalom idején Oroszország 30 000 nagybirtokosa 70 millió gyeszjatyina[12] földdel rendelkezett. Ugyanakkor 10 millió parasztgazdaságnak volt majdnem ugyanannyi földje. Egy földesúrra átlagban több mint 2000 gyeszjatyina föld jutott, egy parasztgazdaságra pedig — mindössze hét gyeszjatyina.

A földesúr nem tudta óriási birtokait saját felszerelésével és bérmunkával megműveltetni, ezért földje jelentős részét súlyos feltételek mellett bérbe adta a parasztoknak.

„A jobbágyság eltörlése után a parasztok kénytelenek voltak a legsúlyosabb feltételek mellett földesúri földet bérelni. A földesúr a pénzben fizetett haszonbéren felül nem ritkán arra kényszerítette a parasztot, hogy a földesúri föld egy részét saját szerszámaival és lovával ingyen művelje meg. Ezt ledolgozásnak („otrabotka"), úrdolgának („barscsina") nevezték"[13].

Mivel a parasztok túlnyomó többségének igen kevés földje volt, széles körben elterjedtek a bérlet kiuzsorázó, rabságba döntő formái, ez pedig mind a paraszti, mind a földesúri gazdaság nagymértékű technikai elmaradottságára vezetett. Majdnem minden mezőgazdasági munkát kézzel végeztek. Hétmillió eke, kétmillió faeke, 17 millió borona — ez jellemezte az orosz mezőgazdaság rendkívül elmaradott technikáját a XX. század első évtizedében.

A mezőgazdaság elmaradottságának egyik következménye a rossz termés és a parasztok tömeges éhezése volt. Minden háromnégy jól termő év után rossz esztendő következett. Az 1891-es rossz termés következtében az éhinség óriási területre terjedt ki s mintegy 40 millió embert sujtott. Az éhinséget tífusz- és kolerajárvány kísérte, amely az emberek ezreit ragadta el. A takarmányhiány miatt hullott a jószág.

Lenin a milliókat éhhalálra kárhoztató cárizmust leleplezve ezt írta: „Az önkényuralom rablógazdálkodása a parasztság szörnyű kizsákmányolásán nyugodott. Ez a gazdaság elkerülhetet-

[12] 1 gyeszjatyina = 1,09 hektár.
[13] A SzK(b)P története. Rovid tanfolyam. Szikra 1951. 7—8. old.

len következményeként magával hozta hol az egyik, hol a másik vidék parasztjainak időről-időre megismétlődő éhezését. Ilyen alkalmakkor a rablóállam az általa kifosztott nép gondos édesapjának dicső szerepében próbált tetszelegni a lakosság előtt"[14].

Az 1891—1892-es éhinség mintegy összegezte a jobbágyság eltörlését követő három évtized súlyos következményeit és megmutatta, hogy lehetetlen a termelőerők továbbfejlődése abban az országban, amely megőrizte a jobbágyi maradványokat.

Lenin ezt írta a reform utáni mezőgazdaságról: „... A XIX. század végén is megtalálható Oroszországban az egész társadalmi fejlődés szükségletei és a jobbágyság közötti éles ellentmondás, amely a nemesi földesúri latifundiumoknak és a gazdaság ledolgozási rendszerének formájában a gazdasági fejlődés akadálya, az elnyomásnak, a barbárságnak, az orosz élet számtalan formában megnyilvánuló tatár jellegének forrása"[15].

Az agrárkérdés az orosz polgári demokratikus forradalom központi kérdése maradt. A földesúri nagybirtok felszámolása és a paraszti földszűke megszüntetése nélkül nem lehetett megteremteni a feltételeket Oroszországban a kapitalizmus mielőbbi győzelme számára. Következésképpen nem lehetett megteremteni a kedvezőbb feltételeket sem a proletariátus számára a szocializmusért folytatott harcában.

A kapitalizmus a reform után ennek ellenére feltartóztathatatlanul fejlődött mind a városban, mind a falun. A cári Oroszország legnagyobb osztálya — a parasztság — gyorsan rétegeződött. A legjobbmódú parasztokból kialakult a falusi burzsoázia — a kulákság. Megnövekedett a szegényparasztság száma, amely kénytelen volt munkaerejét eladni. A középparasztok gazdasága egyre bizonytalanabbá vált. A tönkrement parasztok kénytelenek voltak részben a földművelés körébe tartozó, részben másfajta vándoriparokkal foglalkozni.

A jobbágyság maradványai béklyóba kötötték a falu termelőerőinek fejlődését, és a parasztság fokozódó tönkremenésére vezettek.

Az 1861-es reform után különösen élesen merült fel az a kérdés, hogy milyen úton kell fejlődnie a kapitalizmusnak a mezőgazdaságban, és milyen módon lehet felszámolni a jobbágyi viszonyokat a falun. A kapitalizmus fejlődésének két útja volt a mező-

[14] *Lenin* Művei. 4. kiad. 6. köt. 66—67. old. (oroszul).
[15] *Lenin*. Az agrárkérdésről. 2. köt. Szikra 1950. 25. old.

gazdaságban: az egyik út — a földesúri földbirtok határozott, forradalmi felszámolása, az önálló kapitalista parasztgazdaság megteremtése az amerikai farmok mintájára; ez a fejlődés úgynevezett amerikai útja; a másik út — a földesúri nagygazdaság lassú fejlődése, átnövése kapitalista gazdaságba a falusi kapitalizmus porosz-junker mintájú fejlődése szerint, azzal, hogy a politikai hatalom a nemesség és a burzsoázia kezében marad.

A két út, a „porosz" és az „amerikai" út harcát Lenin a következőképpen jellemezte: „A földesúri gazdaság tőkés módon fejlődik, mivel a ledolgozási rendszert fokozatosan «szabad bérmunkával», a háromnyomásos gazdálkodást belterjes gazdálkodással, a dédapáktól örökölt mezőgazdasági felszerelést pedig a nagybirtok tökéletesített munkaeszközeivel helyettesíti. A parasztgazdaság *ugyancsak tőkés módon fejlődik*, mivel falusi burzsoáziát és falusi proletariátust választ ki... Eszerint mindenütt megvan az agrárfejlődés két áramlata. A paraszti és a földesúri érdekek harca, amely vörös fonálként húzódik végig Oroszország egész reformutáni történetén és forradalmunk legfontosabb gazdasági alapját alkotja, a polgári agrárfejlődés egyik vagy másik típusáért folyó harc"[16].

A mezőgazdasági kapitalizmus fejlődése abban is megnyilvánult, hogy megnövekedett az áruforgalom a különböző mezőgazdasági vidékek között. A különböző vidékeken más-más gazdasági ágak voltak túlsúlyban és ez elősegítette a belső piac fejlődését. Így például a déli és délkeleti vidékek (Novorosszija, Alsó-Volgamellék, Észak-Kaukázus) gabonaféléket, főleg búzát termeltek. Az északi, északnyugati és középoroszországi ipari kormányzóságokban voltak a legfejlettebb tejgazdaságok, több kormányzóság ipari növények — len, kender, cukorrépa stb. — termelésére specializálta magát. A belső mezőgazdasági piac fejlődött, bár a jobbágyi viszonyok csökevényei korlátok közé szorították.

A belső piac fejlődése szempontjából óriási jelentősége volt a vasúthálózat megteremtésének. A vasútvonalak segítségével be tudták vonni a kereskedelmi forgalomba az ország legtávolabbi vidékeit is.

A vasútépítés a jobbágyság eltörlése után gyorsan fejlődött. Európai Oroszországban a reformig, 1861-ig, összesen 1488 verszt vasutat építettek. Az 1905-ös forradalom küszöbén (a kilencszázas évek elején) a vasúthálózat hossza már 41 714 verszt volt. A vasút-

[16] *Lenin.* Az agrárkérdésről. 1. köt. Szikra 1950. 461. old.

vonalak abszolút hosszúsága tekintetében Oroszország maga mögött hagyta Franciaországot, Angliát és Németországot, de a vasúthálózat sűrűsége tekintetében Oroszország messze a nyugateurópai hatalmak mögött maradt. 1895-ben Oroszországban 1000 négyzetkilométerre mindössze 1,5 kilométer, míg Angliában 106, Németországban 80 kilométer vasút jutott.

A gazdasági jelentőségű főútvonalak, amelyeket a hatvanas-hetvenes években építettek, összekötötték az ipari központokat a déli feketeföldű területek kormányzóságaival, a Volgamellékkel, s a Balti- és a Fekete-tenger legnagyobb kikötőivel. Oroszország legfontosabb vasúti csomópontja Moszkva volt. A nyolcvanas években fokozódott a stratégiai vasútvonalak építése Oroszország nyugati határain. Ugyanakkor új vasútvonalak kötötték össze Krivoj Rog környékét a Donyec-medencével, a délurali bányaipari üzemeket a belső kormányzóságokkal. Így készítették elő a feltételeket a nehézipar fejlődése számára, amely a kilencvenes években következett be.

A vasutak és a folyami közlekedés kiépítése, valamint a hadihajógyártás növelése következtében nagy kereslet nyilvánult meg a vasfeldolgozó ipar termékei iránt, ez pedig a szénbányászat és a bányaipar fejlődésére vezetett. Uj gyárak épültek, a régieket kibővítették, kohókat építettek, olajfurótornyokat emeltek. A XIX. század második felében rohamos fejlődésnek indultak a kapitalizmus által újonnan meghódított vidékek — a Donyec-medence, Baku stb.

A kapitalista ipar fejlődése egyenlőtlen volt. Nagyüzemek főképpen Közép-Oroszországban épültek, valamint olyan iparvidékeken, mint Lengyelország, a Donyec-medence, a bakui olajvidék. A kilencvenes években a Donyec-medence vált az ország legfontosabb kohászati bázisává. A Donyec-medence a nyolcvanas évek végén az ország nyersvastermelésének még csak tizedrészét adta, a XX. század elején pedig már több mint a felét. Az elavult technikájú Ural még jobban elmaradt, mivel az urali ipar fejlődését erősen befolyásolták a jobbágyság csökevényei. Az urali gyárosoknak bőségesen állt rendelkezésére az olcsó munkaerő és így nem vezették be a termelés új te hnikáját.

Más viszonyok között fejlődött a Donyec-medence. A Donyec-medence nagy gyárainak és bányáinak többsége a kilencvenes években épült külföldi tőkéből és ezeket a legmodernebb nyugateurópai technikai berendezésekkel szerelték fel. Egész gyárakat szállítottak a Donyec-medencébe. Például a Nyikopol-Mariupoli

Társaság egész csőhengerelő-művet rendelt Amerikában teljes berendezéssel és a Donyec-medencébe szállította. A XX. század elején Oroszország széntermelése a nyolcvanas évekéhez viszonyítva majdnem négyszeresére nőtt, s ennek több mint felét a Donyec-medencében bányászták. 1900-ban Oroszország a hetedik helyről a negyedik helyre ugrott előre a világ széntermelésében.

A cári Oroszországban voltak olyan üzemek, amelyek az ipar koncentráltságának foka, a berendezés és arányok tekintetében nem maradtak el a legjobb nyugateurópai üzemek mögött sem. A munkásoknak a nagyüzemekben való koncentrálása tekintetében Oroszország még Németországot és az Egyesült Államokat is maga mögött hagyta. Oroszországban a munkások 62 százaléka dolgozott a nagyiparban, míg Németországban csak 57 százaléka.

Oroszországban a munkásoknak több mint egyharmada 1000 munkásnál többet foglalkoztató nagyüzemekben dolgozott.

Oroszország azonban a XX. század elején gazdasági tekintetben még elmaradott ország volt a fejlettebb európai országokhoz viszonyítva.

Az ipar részesedése az ország nemzetgazdaságában valamivel több volt mint egyharmad. A század első évtizedének végére az ipar részesedése a nemzetgazdaságban 42,1 százalékot tett ki, a mezőgazdaságé — 57,9 százalékot. Az iparban a fogyasztási cikkek gyártása volt túlsúlyban. Mivel olyan iparágak, mint például a gépgyártás, a szerszámgépgyártás, a mozdonygyártás stb. fejletlenek voltak, Oroszország nemzetgazdasága óriási mértékben függött a külföldi behozataltól.

Lenin „Hogyan növeljük az egy lélekre eső fogyasztást Oroszországban?" című cikkében felsorolt adatok szerint 1911-ben az egy lélekre jutó nyersvas így oszlott meg: az Egyesült Államokban — 233 kg, Németországban — 136 kg, Belgiumban — 173 kg, Angliában — 105 kg, *Oroszországban — mindössze 25 kg*[17].

Az iparban a kis- és középüzemek voltak túlsúlyban, amelyeknek a technikája a fejlettebb országokéhoz viszonyítva elmaradottabb volt. A cári Oroszország gazdaságának elmaradottságát a berendezés alacsony technikai színvonala, a gyenge gépesítés, a munka alacsony termelékenysége jellemezte. Így, bár a kapitalizmus gyorsan növekedett, Oroszország technikailag és gazdaságilag elmaradott ország maradt.

---

[17] *Lenin* Művei. 4. kiad. 19. köt. 261. old. (oroszul).

A kilencvenes évek ipari fellendülése a részvénytőke gyors növekedésére vezetett az orosz iparban. 1885-ben az orosz gyáriparba befektetett állótőkének fele sem volt a részvénytársaságok és az üzemek tulajdonában. 1900-ban a nagyipar állótőkéjének már majdnem háromnegyede részvénytőke volt. Erősen megnövekedett a külföldi tőke részesedése az orosz részvénytársaságokban. 1870-ben mindössze 26,5 millió rubelnyi külföldi tőke helyezkedett el Oroszországban, 1890-ben 214,7 millió, 1900-ban pedig körülbelül 911 millió rubelnyi.

Oroszországban a részvénytársaságok tulajdonában lévő üzemeken kívül a XIX. század végén már megjelentek a kapitalisták első monopolszervezetei: 1886-ban létrejött a szög- és huzalgyárak szindikátusa, 1887-ben a cukorgyárosok trösztje, 1892-ben a bakui petróleumkitermelők szindikátusa, 1879-ben a Bakui Társaság, a Nobel testvérek társasága. De az orosz imperializmus kezdettől fogva függött az erősebb nyugati imperializmustól. A kölcsönök, szerződések és ipari tőkebefektetések rendszere révén a cárizmus egyre jobban összefonódott a külföldi tőkével. Mint Sztálin elvtárs rámutatott, a cárizmus a nyugati imperializmus ügynökségévé vált, hogy kipréselje a lakosságból a százmilliós kamatokat a Párizsban, Londonban, Berlinben és Brüsszelben folyósított kölcsönökért.

A nyugati nagy világhatalmakkal együtt a XX. század elejére a cári Oroszország is belépett a tőkés fejlődés legfelső és utolsó szakaszába — az imperializmusba. Az ipar nagyfokú koncentrációja, a banktőke és az ipari tőke egybefonódása, a mindenható monopóliumok megalakulása, az európai finánctőkétől való függés, az imperialista hódító politika — ezek azok a fő ismérvek, amelyek meghatározzák, hogy a cári Oroszország is — mint a fejlett nyugateurópai és amerikai országok — az imperializmus országa.

Ugyanakkor azonban, mivel a cári Oroszország a többi országnál később lépett a tőkés fejlődés útjára, imperializmusa néhány különleges sajátosságban elütött a nyugati hatalmak imperializmusától. Lenin azt mondotta, hogy a cári Oroszország gazdasága „a legújabb típusú kapitalista imperializmus", és ugyanakkor hangsúlyozta, hogy „Oroszországban azonban általában a katonai és feudális imperializmus az uralkodó"[18].

Tehát az orosz imperializmust sajátos vonások jellemezték,

[18] *Lenin* Művei. 21. köt. Szikra 1951. 308. old.

amelyek Oroszország történelmi fejlődésének sajátosságaiból eredtek: a feudalizmus csökevényeinek fennmaradása s a fejlettebb nyugati országok imperializmusától való függés.

Az orosz kapitalizmusnak a nyugateurópai imperializmustól való függése arra vezetett, hogy a válság, amely a világkapitalizmust a XIX. század utolsó éveiben és a XX. század elején sujtotta, komoly csapást mért az orosz kapitalizmusra is.

A válság eredményeképpen Oroszországban megkezdődött az ipar átszervezése és a szindikátus-mozgalom kiszélesedése. 1902-ben szervezték meg a „Prodamet" („Fémértékesítő") szindikátust, amely több mint 30 nagy kohászati üzemet egyesített és a termelésnek több mint 80 százalékát összpontosította. Az 1902-ben alapított „Truboprodazsa" („Csőértékesítő") szindikátus a fémcsőértékesítést teljes egészében kezében tartotta. 1903-ban a vasfeldolgozó iparban villagyártó és értékesítő, vasgerendaértékesítő, bádoggyártó és értékesítő szindikátusokat, 32 szög- és huzalgyárat, illetve hengerművet és más üzemeket alapítottak. A nyugateurópai tapasztalat megmutatta az orosz tőkéseknek, hogy a piacon való közös fellépés a konkurrencia korlátozása céljából milyen hasznos és előnyös. Nyugat-Európától eltérően az orosz iparban a szindikátus-szervezetek voltak túlsúlyban, amelyek alacsonyabbfokú monopolszövetségek, mint a trösztök. A XX. század elején megindult szindikátus-mozgalom nem öltött általános jelleget és nem terjedt ki minden iparágra, de erősen meggyorsította a termelés koncentrációját. Az ipar újjászervezésében nagy szerepük volt a külföldi bankoknak is, amelyek egyre nagyobb mértékben uralták az orosz bankrendszert. Sok orosz bank a nyugateurópai bankok egyszerű fiókjává vált.

A XX. század elejére a gazdasági fejlődés úgy alakult, hogy a termelőerők további növekedése lehetetlenné vált az Oroszország gazdaságában fennálló gyökeres ellentmondások felszámolása nélkül. Lenin ezt az ellentmondást így jellemezte: „A leglényegesebb ellentmondás, amely ilyen, a nyugateurópai parasztság előtt a középkor óta ismeretlen szörnyű nyomorúságokra vezet — az iparunkban magasan fejlett, a mezőgazdaságunkban jelentékenyen fejlett kapitalizmus és a változatlanul középkori, jobbágyi *földbirtok* közötti ellentmondás"[19].

Ezt az ellentmondást csakis a forradalom számolhatta fel.

[19] *Lenin.* Az agrárkérdésről. 2. köt. 132. old.

Társadalmi és gazdasági ellentmondások az 1905-ös forradalom küszöbén. Az Oroszországban kialakult népi forradalom jellegét tekintve polgári demokratikus volt. Ez azt jelenti, hogy közvetlen feladata az országban fennálló feudális-jobbágyi csökevények megsemmisítése, elsősorban a nemesi-földesúri nagybirtok felszámolása és az önkényuralomnak, azaz a földesurak gazdasági és politikai hatalma politikai támaszának megdöntése volt. A fő, „nemzeti feladat", mint Lenin rámutatott, az agrárkérdés megoldása volt az ország alapvető termelő osztályai — a munkások és a parasztok — érdekében.

Oroszországban csak a proletariátus vezethette a parasztság harcát a földesúri földbirtok megszüntetéséért, a jobbágyságnak Oroszország gazdasági és politikai rendjében fennmaradt csökevényei felszámolásáért. Így a proletariátus hegemóniája az orosz polgári demokratikus forradalomban elsősorban azt jelentette, hogy a proletariátusnak kellett vezetnie a parasztság szabadságmozgalmát a jobbágyság maradványai ellen, amelyek megnehezítették és akadályozták a proletariátus harcát a szocializmusért.

Az orosz proletariátusnak mint a forradalom hegemónjának történelmi szerepét egész addigi fejlődése előkészítette.

A munkásosztály az oroszországi kapitalizmus fejlődésével együtt növekedett. „Ez modern ipari proletariátus volt, amely gyökeresen különbözött a jobbágykorszak gyári munkásaitól, valamint a kisipari, háziipari és minden más ipari munkásságtól, mert nagy tőkés vállalatokban tömörült és harcos forradalmi tulajdonságok jellemezték"[20].

A korai angol és francia polgári forradalomban, amelyek a kapitalizmus fejlődésének manufaktúra-időszakában zajlottak le, a proletariátus csak kezdett osztállyá alakulni.

Oroszországban a XIX. század végén és a XX. század elején az osztályellentétek sokkal élesebbek és differenciáltabbak voltak.

Ebben az időszakban a proletariátus volt az egyetlen osztály az országban, amely képesnek bizonyult arra, hogy következetesen és mindvégig harcoljon nemcsak a burzsoázia ellen, hanem a hűbéri csökevények ellen is.

Lenin az 1897-es népszámlálás eredményeit elemezve így

[20] A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam. 9. old.

rajzolja meg Oroszország osztályszerkezetének képét a XIX. század végén[21]:

Nagyburzsoázia, földbirtokosok, magasabbrangúak és egyebek	3,0	millió
Jómódú kistulajdonosok	23,1	«
Szegényebb kistulajdonosok	35,8	«
Proletárok és félproletárok	63,7	«
Összesen kb....	125,6	millió

Az oroszországi proletariátus túlnyomó többségében paraszti eredetű. A falusi lakosság rétegeződésével a parasztság egy része proletarizálódott és az ipari proletariátus soraiba került. De a jobbágyi viszonyok maradványai (az obscsinával[22] való kapcsolat, a különféle szolgáltatások stb.) még sokáig összekötötték a munkást jobbágyi multjával. A paraszti származás és a faluval való kapcsolat következtében a munkások egyidejűleg érezték a feudális-jobbágyi és a tőkés kizsákmányolás jármát.

A jobbágyság eltörlése után a tönkrement parasztságnak körülbelül egyötöde tüstént a proletariátus sorai közé került. A parasztoknak körülbelül kétharmada olyan csekély parcellákat kapott, amelyek nem biztosíthatták az önálló parasztgazdaság fejlődését. A földszűke, a súlyos szolgáltatások és adók csakhamar teljesen tönkretették a parasztgazdaságot és a gyárakba kergették a kisparasztokat. Egyes parasztcsaládok egész évre a városba küldték a családnak azokat a tagjait, akik számára a falun nem adódott munka, s ezzel a mellékkeresettel próbálták erősíteni hanyatló gazdaságukat. Az új gyári munkások nem szakadtak el rögtön a gazdaságtól; nyáron hazamentek a mezei munkákra. De a földdel való gazdasági kapcsolat fokozatosan meglazult. A munkás teljesen bekapcsolódott a tőkés termelésbe, szakított a mezőgazdasággal, juttatott földje pedig, amelyért adókat kellett fizetnie és különböző szolgáltatásokat nyujtania, egyre terhesebbé vált számára.

Az orosz proletariátusnak, amelyet történelmi sorsközössége összekapcsolt a parasztsággal, és amelynek létérdeke volt ennek a sorsnak radikális megváltoztatása, óriási súlya volt az országban, bár viszonylag kis létszámú volt.

---

[21] *Lenin.* A kapitalizmus fejlődése Oroszországban. Szikra 1949. 500. old.
[22] Obscsina — falukozösség, falusi földkozösség.

A forradalom előtt az oroszországi proletariátus létszáma majdnem hárommillió volt. Ennek több mint a fele gyári munkásokból állt. A reformot követő 40 év alatt a proletárok száma több mint háromszorosra emelkedett. Az orosz forradalom előtt a proletariátus fejlődésének sajátossága nemcsak számbeli növekedésének gyors üteme volt, hanem nagyfokú koncentrációja is a nagyüzemekben. Lenin részletesen megvizsgálta az ipari proletariátus koncentrációjának folyamatát és kimutatta, hogy ennek a folyamatnak óriási jelentősége van a proletariátus osztállyá érlelődése és a forradalom hegemónjává válása szempontjából. 1905-ben az ország üzemeinek körülbelül három százaléka volt ezernél több embert foglalkoztató nagyüzem, de ezekben az üzemekben az ipari proletariátusnak több mint egyharmada összpontosult.

Sztálin elvtárs „A leninizmus alapjairól" című könyvében hangsúlyozta az orosz ipar nagyfokú koncentráltságának óriási jelentőségét, kimutatta, hogy ez volt az egyik legfontosabb körülmény, amely meghatározta az orosz polgári demokratikus forradalomnak azt a sajátosságát, hogy benne a proletariátus töltötte be a forradalom hegemónjának szerepét.

„Ismeretes például — írta Sztálin elvtárs — hogy Oroszországban az ötszáznál több munkást foglalkoztató üzemekben a munkások 54 százaléka dolgozott, míg olyan fejlett országban, mint az Északamerikai Egyesült Államok, a munkásságnak mindössze 33 százaléka dolgozott hasonló üzemekben. Aligha szorul bizonyításra, hogy már ez az egy körülmény is, kapcsolatban azzal, hogy volt egy olyan forradalmi párt, mint a bolsevikok pártja, Oroszország munkásosztályát az ország politikai életében hatalmas erővé tette"[23].

A könyörtelen kizsákmányolás forradalmi harcra késztette az oroszországi proletariátust.

A cári Oroszországban a munkások munkafeltételei rendkívül súlyosak voltak. A munkanap 12—13 óra, néha még ennél is több volt. A hosszú munkanap a kötelező túlórák következtében még hosszabbá vált. A munkabér nyomorúságos volt. Jólképzett fémipari szakmunkások Oroszországban átlag napi 1 rubel 20 kopeket kerestek. De ez csak a jelentéktelen kisebbség volt. A munkások zöme átlagban csak napi 50, sőt 20—30 kopeket keresett.

Mindezek a körülmények gyorsan forradalmasították az

[23] *Sztálin* Művei. 6. kot. 140. old.

oroszországi proletariátust, és a félmunkás-félparasztot öntudatos proletárforradalmárrá változtatták. A proletariátus osztálytudatának ébredése és növekedése Oroszországban gyorsabban ment végbe, mint bármely más országban.

A munkásosztálynak az oroszországi forradalmi mozgalomban betöltött vezetőszerepe, egyebek között, az orosz parasztsághoz való sajátos viszonyával is magyarázható.

Oroszországban a XIX. század végén és a XX. század elején a parasztság is sajátos helyzetben volt ahhoz a helyzethez képest, amit a parasztok Európában a korai polgári forradalmak időszakában betöltöttek. A jobbágyság bukása után a parasztság a világ egyetlen más országában sem ment annyira tönkre, nem élt át olyan nyomorúságot és nem volt olyan jogfosztott, mint a cári Oroszországban. A jobbágytartók útján végrehajtott burzsoá reform elvette a parasztoktól és átadta a földesuraknak a legjobb földek jelentős részét az úgynevezett „lehasítások" („otrezki") formájában, és kötelezte a „felszabadított" parasztokat, hogy a tegnapi rabszolgatartó földesuraknak megváltást fizessenek a részükre juttatott földekért. A parasztoknak nem volt legelőjük, rétjük, itatójuk. A földeket össze-vissza tagosították, mégpedig a parasztgazdaság hátrányára. A parasztság valójában megmaradt politikai jogfosztottságában és gazdaságilag továbbra is ki volt szolgáltatva a földesuraknak.

A korai francia és angol polgári forradalmakban a parasztság a burzsoázia vezetésével szállt harcba a feudalizmussal. Oroszországban a parasztság nem várhatott a burzsoáziától sem gazdasági felszabadítást, sem politikai szabadságjogokat.

„A Nyugat polgári forradalmai (Anglia, Franciaország, Németország, Ausztria), mint ismeretes, más úton jártak. Ott a forradalomban a hegemónia nem a proletariátusé volt, amely gyengesége miatt nem volt és nem is lehetett önálló politikai erő, hanem a liberális burzsoáziáé. Ott a parasztság a feudális rend alól való felszabadulását nem a kisszámú és szervezetlen proletariátus, hanem a burzsoázia kezéből kapta. Ott a parasztság a régi rend ellen a liberális burzsoáziával haladt együtt. Ott a parasztság a burzsoázia tartaléka volt. Ott a forradalom, ennek folytán, a burzsoázia politikai súlyának hatalmas megnövekedésére vezetett"[24].

Oroszországban a munkások és a parasztok nemcsak a tőkés

[24] *Sztálin* Művei. 6. kot. 139. old.

kizsákmányolástól, hanem a politikai jogfosztottságtól is szenvedtek. A rendőrfőnökök, csendbiztosok, csendőrök, rendőrök, felügyelők stb. egész hada állt szemben velük. 1889-ben alapították a zemsztvo-főnöki tisztséget. A parasztokat mind egy szálig e nemes hivatalnokok fennhatósága alá rendelték. A legkisebb „kihágásért" vagy az adófizetés elmulasztásáért minden tárgyalás és nyomozás nélkül megverték a parasztokat. A testi fenyíték 1903-ig volt érvényben Oroszországban. A zemsztvo-főnökök a földesurak érdekében megakadályozták a föld családonkénti felosztását a parasztok között, az együttes kezességen és a jobbágyság más csökevényein alapuló paraszti obscsina széthullását.

A cári kormány félt a munkások és a parasztok felvilágosodásától. 1887-ben Gyeljanov közoktatásügyi miniszter körlevelet adott ki a „szakácsnők gyerekeiről". Ez a körlevél megtiltotta, hogy a gimnáziumokba (középiskolákba) felvegyék „a kocsisok, szolgák, mosónők, szatócsok stb. gyermekeit, akiket — talán csak a különleges képességekkel megáldottak kivételével — egyáltalán nem kell kiemelni abból a környezetből, amelyhez tartoznak". A falvakban a néhány zemsztvo-iskola mellett az egyházi és plébániai iskolák voltak túlsúlyban. Ezeket az iskolákat papok vezették, akik bemagoltatták a gyerekekkel a nehéz egyházi ószláv nyelven írt „szentírást" — ebből állt az egész iskolai nevelés.

De különös elnyomásban és jogfosztottságban volt részük a cári Oroszország nagyszámú nem-orosz nemzetiségeinek. A cári kormány még hivatalosan is az „inorodci" („idegenek") megvető névvel illette őket.

Sztálin elvtárs így jellemezte az orosz cárizmus nemzeti politikáját: „A cárizmus szándékosan kultiyálta a végvidékeken a patriarchális-feudális elnyomást, hogy rabságban és tudatlanságban tartsa a tömegeket. A cárizmus szándékosan telepített a végvidékek legjobb részeire gyarmatosító elemeket, hogy a helyi nemzeti tömegeket a rosszabb vidékekre szorítsa és fokozza a nemzeti viszályt. A cárizmus, hogy a tömegeket tudatlanságban tartsa, korlátozta és olykor egyszerűen megszüntette a helyi iskolákat, színházakat, közművelődési intézményeket"[25].

Sztálin elvtárs hangsúlyozta, hogy Oroszországban rendkívül élesek voltak mind a társadalmi, mind a nemzeti ellentétek, amelyeket csak forradalmi úton lehetett megoldani.

---

[25] *Sztálin* Művei. 4. köt. Szikra 1950. 375—376. old.

„Kezdjük azzal — írta Sztálin elvtárs — hogy a cári Oroszország gócpontja volt mindenféle és fajta elnyomásnak — a kapitalista, a gyarmati, a katonai elnyomásnak —, mégpedig a legembertelenebb és legbarbárabb formában. Ki ne tudná, hogy a tőke mindenhatósága Oroszországban egybeolvadt a cárizmus zsarnokságával, az orosz nacionalizmus agresszivitása a cárizmus hóhérkodásával a nem-orosz népekkel szemben, és hatalmas — török, perzsa, kínai — területek kizsákmányolása együttjárt azzal, hogy a cárizmus elrabolta e területeket, hódító háborúkat viselt érettük? Leninnek igaza volt, amikor azt mondta, hogy a cárizmus «katonai-feudális imperializmus». A cárizmus az imperializmus legrosszabb vonásainak hatványozott összpontosulása volt"[26].

A nem-orosz népek elnyomott és kizsákmányolt munkásai és parasztjai harcba szálltak a cárizmussal. Ez a harc ösztönös és szervezetlen volt, amíg a történelem küzdőterén megjelent új társadalmi osztály — a proletariátus élére nem állt.

Lenin a kilencvenes évektől kezdve többször is beszélt az Oroszországban folyó két társadalmi háborúról. Az egyik a reform utáni társadalomban folyt, amikor a proletariátus a parasztsággal együtt harcot indított a földbirtokososztály s a cárizmus ellen. De egyidejűleg megérlelődtek a feltételek a másik társadalmi háború számára is. A parasztságon belül folyt a rétegeződés: a parasztság szegényparasztokra, középparasztokra és kulákokra tagozódott. A falusi burzsoá elemek, amelyek gazdasági helyzetüknél fogva közelebb álltak a burzsoáziához, és a falusi félproletár elemek, amelyek a proletariátushoz álltak közelebb — indították egymás ellen a másik társadalmi háborút. Az új szakaszban, a polgári demokratikus forradalom győzelme után, a forradalom szocialista forradalomba kezd átnőni, amikoris a proletariátus a szegényparasztsággal vállvetve fellép a városi és a falusi burzsoázia ellen.

A cárizmus ellen, a földbirtokos nemesség uralma ellen a nép szabadságért folytatott harc, vagyis a demokratikus harc Oroszországban nem volt kínai fallal elválasztva a burzsoázia ellen a szocializmusért folytatott harctól. A proletariátus, amikor történelmi küldetését teljesítette — lerombolta a kizsákmányolás világát, s harcolt a szocializmusért —, egyidejűleg vezette a másik társadalmi háborút is, a feudális-jobbágyi viszonyok csökevényei ellen, amelyek fékezték a szocializmus győzelméért folytatott harcot.

---

[26] *Sztálin* Művei. 6. köt. 83. old.

Tehát a cári Oroszország a XX. század elején polgári forradalommal volt terhes, éppúgy, mint Németország a XIX. század derekán. De Oroszországnak haladottabb viszonyok között és fejlettebb proletariátussal kellett végrehajtania ezt a forradalmat, mint Németországnak. A cári Oroszország nemcsak csomópontjává vált az imperializmus ellentmondásainak, hanem már reális erővel is rendelkezett, amely képes volt ezeket az ellentmondásokat forradalmi úton megoldani. Sztálin elvtárs rámutatott arra, hogy a XX. század elejére a forradalmi mozgalom középpontjának Oroszországba kellett áthelyeződnie. Sztálin elvtárs hangsúlyozta: „minden jel arra mutatott, hogy ez a forradalom a proletárforradalom erjesztője és előjátéka lesz"[27].

Az imperializmus korszaka, amelyben az első orosz forradalom lezajlott, nemcsak a proletariátusnak és a parasztságnak — mint az oroszországi polgári demokratikus forradalom mozgatóerőinek — forradalmi szerepét határozta meg, hanem az orosz burzsoázia ellenforradalmi szerepét is, eltérően a burzsoáziának a korai, nyugateurópai forradalmakban betöltött haladó szerepével. Az orosz burzsoázia egész történelmi fejlődése határozta meg e burzsoázia politikai erőtlenségét, kényszerítette arra, hogy alkalmazkodjék a cárizmushoz, támogassa a földbirtokos-nemesség politikáját. Az oroszországi burzsoázia nem kívánta az önkényuralom megdöntését és a polgári demokratikus forradalom végigvitelét, mert félt a növekvő proletariátustól, és azt remélte, hogy a cárizmus segítségével megállíthatja az országban a forradalmi mozgalom terjedését.

Az 1905—1907-es orosz polgári demokratikus forradalom az osztályharc fejlettebb viszonyai között ment végbe, mint a nyugati polgári forradalmak. Sztálin elvtárs így hasonlítja össze őket: „Nyugaton a forradalom a kapitalizmus manufaktúra-időszakának és a fejletlen osztályharcnak viszonyai között játszódott le, mikor a proletariátus gyenge és csekélyszámú volt, nem volt saját pártja, mely követeléseit megfogalmazhatta volna, a burzsoázia pedig elég forradalmi volt ahhoz, hogy a munkások és parasztok tömegeiben bizalmat keltsen maga iránt és harcba vezesse őket az arisztokrácia ellen, — Oroszországban, ellenkezőleg, a forradalom (1905) a kapitalizmus gépkorszakának és a fejlett osztályharcnak viszonyai között kezdődött, mikor az aránylag nagyszámú és a kapitalizmus

[27] Ugyanott, 87. old.

által egybekovácsolt orosz proletariátus már több csatát vívott a burzsoáziával, volt saját pártja, tömörebb, mint a burzsoáziáé, voltak saját osztálykövetelései, az orosz burzsoázia pedig, mely különben is kormánymegrendelésekből élt, a proletariátus forradalmisága miatt annyira meg volt rémülve, hogy a munkások és a parasztok ellen a kormány és a földbirtokosok szövetségét kereste"[28].

A cári Oroszország liberális burzsoáziája az önkényuralommal való megalkuvás útján akarta elérni a hőn óhajtott reformokat, és a forradalom előtti években gyáván a cárizmussal való megegyezés programját vetette fel, abban a reményben, hogy alkotmányt kap érte.

Lenin hangsúlyozta, hogy az oroszországi forradalom viszonyai között a proletariátus és a burzsoázia közötti ellentét sokkal nagyobb, mint az európai forradalmakban, mivel a burzsoázia jobban fél a proletárforradalomtól, mint a feudális reakciótól. Sztálin elvtárs rámutatott arra, milyen politikai erőtlenség jellemzi az orosz burzsoáziát, a cárizmus kiszolgálóját, amely a kincstári rendelések és szubvenciók révén közvetlenül függött tőle. Hangoztatta a liberális burzsoázia ellenforradalmi jellegét is.

„Nálunk, Oroszországban az 1905-ös forradalom a burzsoázia ellen irányult, a liberális burzsoázia ellen, annak ellenére, hogy a forradalom polgári demokratikus forradalom volt. Miért? Azért, mert egy *imperialista* ország liberális burzsoáziája csakis ellenforradalmi lehet"[29].

A forradalmi mozgalom általános fellendülése az országban elősegítette a liberális burzsoák politikai aktivitásának felébredését. A kilencszázas évek elején egyes kormányzósági zemsztvogyűléseken, kiváltképpen ott, ahol nagy arányokban fejlődött a parasztmozgalom, arról kezdtek beszélni, hogy ki kell elégíteni az „alsó rendek" szükségleteit. 1902 márciusában a zemsztvo-vezetők egy csoportja külföldön megindította a liberális ellenzék lapját — az *Oszvobozsgyenyije* (Felszabadulás) című lapot, amelynek első száma 1902 július 1-én jelent meg Stuttgartban. 1903 novemberében az „Oszvobozsgyenyije" csoportjának kezdeményezésére megalapították az alkotmánypárti zemsztvo-vezetők szövetségét, 1904 januárjában pedig a liberális burzsoázia kongresszust hívott össze, amelyen megalapították a „Felszabadulás Szövetségét". Később,

[28] *Sztálin* Művei. 4. köt. 330—331. old.
[29] *Sztálin.* Kínáról. Szikra 1950. 167—168. old.

az 1905-ös októberi általános sztrájk után, ez a két szövetség vált a liberális burzsoázia új pártjának — a kadetoknak[30] — a magvává.

Az orosz burzsoázia politikai erőtlensége abban is kifejeződött, hogy az első orosz forradalom előtt a liberális burzsoáziának nem volt saját kialakult politikai pártja. A liberális burzsoázia megegyezésre törekedett a cárizmussal. Csupán politikai igényeinek részleges kielégítését követelte tőle, s ezért csak a cárizmus „túlzásai" ellen lépett fel, de nem annak megdöntéséért. A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története így jellemzi a liberális burzsoázia politikai álláspontját a forradalom küszöbén: „Mikor a liberálisok a cárizmus «túlzásai» ellen tiltakoztak, két céljuk volt: először, «észre» akarták «téríteni» a cárt; másodszor, olyan színben akartak feltűnni, mintha «nagyon elégedetlenek» volnának a cárizmussal, be akartak férkőzni a nép bizalmába, hogy a népet, vagy a nép egy részét elszakítsák a forradalomtól és ezzel gyengítsék a forradalmat"[31].

Következésképpen az oroszországi burzsoáziának nem volt érdeke a forradalom győzelme. Csak a proletariátusnak volt létérdeke a cárizmus megdöntése és a jobbágyság valamennyi csökevényének felszámolása az országban. A forradalomban a proletariátus természetes szövetségese a parasztság volt.

A proletariátus és a parasztság forradalmi harca az 1905-ös forradalom küszöbén. A munkások, a parasztok, a nem-orosz nemzetiségek elnyomott és kizsákmányolt tömegei már nagyon régen megkezdték a harcot a szabadságért. De ez a harc ösztönös volt, nem vált tudatossá, amíg nem állt élére a történelem küzdőterén megjelent új társadalmi osztály — a proletariátus. Az oroszországi proletariátus harca azoknak az éles osztályellentéteknek a viszonyai között fejlődött, amelyek elősegítették a proletariátus gyors politikai fejlődését és osztállyá érlelődését.

Az orosz proletariátusnak az önkényuralom és a burzsoázia ellen folytatott harca egész történetét a sztrájkmozgalom tölti ki. A cári Oroszország viszonyai között, amikor nyoma sem volt a politikai szabadságnak, a sztrájk a proletariátus osztályharcának harci iskolája és ugyanakkor a munkástömegek politikai nevelésének iskolája volt.

---

[30] Konsztyitucionno-demokratyicseszkaja partyija (alkotmányos-demokrata párt) rovidítése. — *Szerk.*

[31] A SzK(b)P története. Rovid tanfolyam. 36. old.

Az orosz proletariátusnak nem voltak sem legális szakszervezetei, sem más szervezetei, amelyek megvédelmezhették volna a munkástömegeket a tőkések kizsákmányolásától és a cári hatóságok önkényétől. A sztrájk volt az orosz proletariátus számára az egyetlen eszköz az önvédelemre és az ellenállásra. Sztálin elvtárs rámutatott az oroszországi proletariátus helyzete és sztrájkharca közötti összefüggésre és ezt írta: „Az üzemi kizsákmányolás elviselhetetlen formái, párosulva a cári népelnyomók tűrhetetlen rendőri rendszerével, a munkások minden komolyabb sztrájkját hatalmas politikai megmozdulássá tették s a munkásosztályt következetesen forradalmi erővé acélozták"[32].

A politikai sztrájkok a kilencszázas évek elején az utcai tüntetésekkel párosulva azt jelentették, hogy a proletariátus forradalmi harcának új, magasabb fejlődési szakaszára tért át. Oroszország munkásosztálya már megmutatta, hogy ő a leghaladóbb, legforradalmibb erő, amely képes arra, hogy az oroszországi dolgozók szabadságharcának vezetőjévé váljék.

Már az előző időszakban, a hetvenes-nyolcvanas években alakulni kezdtek az első orosz marxista csoportok és körök azokból az élenjáró orosz munkásokból, akik akkoriban ismerkedtek meg a tudományos szocializmus tanításával. De a munkásmozgalom azokban az évtizedekben még nem volt kapcsolatban a szocializmussal. A munkásmozgalom és a marxista elmélet két külön mederben haladt, nem olvadt még össze a szociáldemokrata mozgalom egységes medrében. A Lenin által alapított pétervári „Harci Szövetség a Munkásosztály Felszabadítására" volt a munkáspárt csírája, és ezzel kezdődött a munkásmozgalom és a szocializmus egybeolvadása. Az oroszországi sztrájkmozgalom a kilencvenes évek végén Lenin és Sztálin vezetésével hatalmas méreteket öltött, amelyek felülmúlták az akkori nyugateurópai sztrájkmozgalmak méreteit. A kilencvenes évek sztrájkmozgalma tudatosabb és szervezettebb volt, mint a hetvenes-nyolcvanas éveké. A forradalmi szociáldemokraták a munkások körében széleskörű tömegagitációba kezdtek, amely hozzájárult ahhoz, hogy a munkásmozgalom a gazdasági harcról áttérjen a politikai harcra.

Lenin és Sztálin, a proletariátus vezérei az oroszországi kapitalizmus fejlődését tanulmányozva látták, hogy az orosz munkásosztályra világtörténelmi jelentőségű feladat hárult. A feladat

[32] *Sztálin* Művei. 6. kot. 141. old.

az volt, hogy álljon élére az oroszországi polgári demokratikus forradalomnak és legyen a nemzetközi forradalmi proletariátus élcsapata a szocializmusért folytatott harcában.

E feladat sikeres megvalósítása érdekében élenjáró, forradalmi pártra volt szüksége, másmilyenre, mint amilyenek a régi reformista pártok voltak, például a szociáldemokrata pártok Németországban, Ausztriában, Franciaországban és más tőkés országokban. A II. Internacionále pártjai, amelyek a Párizsi Kommün leverése után kezdtek fejlődni, tipikusan parlamenti pártok voltak. Reformokért harcoltak, nem a proletariátus hatalmáért. Oroszországban a történelem azt a feladatot tűzte ki, hogy olyan újtípusú pártot kell teremteni, amely nemcsak a cárizmus megdöntéséért, hanem a proletárdiktatúra megteremtéséért, a szocializmusért is harcol.

A forradalmi proletariátus vezérei és ideológusai — Lenin és Sztálin — a cárizmus kegyetlen üldözése közepette, a marxizmus-leninizmus eszméinek terjesztéséért járó börtönt és száműzetést vállalva teremtették meg az újtípusú proletárpártot.

A marxizmus ellenségeivel folytatott elkeseredett harcban teremtették meg a pártot. Leleplezték a narodnyikok, a „legális marxisták" és az „ökonomisták", majd később a mensevikek proletárellenes, reakciós elméleteit. Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt megalapítása és a két irányzat, a bolsevik és a mensevik irányzat megjelenése a pártban (1903-ban a II. kongresszuson), új szakasz volt a harcos proletárpárt, az újtípusú párt megteremtésének útján.

A marxista szociáldemokrata munkáspárt megteremtésében és a proletariátus forradalmi ideológiájának kialakításában óriási szerepük volt Lenin és Sztálin elméleti munkáinak. Lenin első nagy munkájában, a „Kik azok a «népbarátok» és hogyan hadakoznak a szociáldemokraták ellen?" című művében, valamint „A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" című alapvető tudományos munkájában megindokolta a proletariátus hegemóniájának eszméjét.

Lenin ezekben a munkákban már a mult század kilencvenes éveiben, amikor az orosz munkásosztály alighogy kilépett a történelem színterére, eszmeileg megsemmisítette a narodnyikságot, amely fékezte a proletariátus osztálytudatának fejlődését.

Lenin leleplezte a reakciós narodnyikság kispolgári lényegét. A narodnyikok tagadták a proletariátusnak mint az összes kizsákmányoltak és elnyomottak felszabadítójának történelmi szerepét.

Lenin erről a „Kik azok a «népbarátok» és hogyan hadakoznak a szociáldemokraták ellen?" című munkájában ezt írta: „A szociáldemokraták ezért a munkások osztályára fordítják minden figyelmüket és ennek az osztálynak szentelik egész tevékenységüket. Amikor majd a munkásosztály élenjáró képviselői magukévá teszik a tudományos szocializmus eszméit, az orosz munkás történelmi szerepének eszméjét, amikor majd ezek az eszmék széles körben elterjednek és a munkások szilárd szervezeteket teremtenek, amelyek tudatos osztályharccá változtatják a munkások mostani szétforgácsolt gazdasági háborúját, — akkor az orosz **MUNKÁS**, valamennyi demokratikus elem élére állva, megdönti az abszolutizmust és elvezeti a *nyílt politikai harc egyenes útján* az **OROSZ PROLETARIÁTUST** (vállvetve **AZ EGÉSZ VILÁG** proletariátusával) a **GYŐZELMES KOMMUNISTA FORRADALOMHOZ**"[33].

Tehát Lenin már 1894-ben meghatározta az oroszországi munkásosztálynak mint a forradalom vezető erejének szerepét és megfogalmazta az orosz proletariátus és szövetségesei harcának fő feladatait és céljait.

„A kapitalizmus fejlődése Oroszországban" (1899) című klasszikus munkájában mélyenszántó tudományossággal gazdaságilag megindokolta a proletariátus hegemóniájának eszméit. Lenin ebben a könyvben kimutatta, hogy az orosz proletariátusnak a történelmi mozgalomban összehasonlíthatatlanul nagyobb az ereje, mint számaránya az egész lakossághoz viszonyítva. Lenin, értékelve a parasztságnak mint a proletariátus lehetséges szövetségesének szerepét a burzsoá forradalomban, egyszersmind feltárta a parasztság gazdasági helyzetének kettősségét, és ingadozásait a forradalom különböző szakaszain.

Lenin eszmeileg szétzúzta a narodnyikok, a „legális marxisták" és az „ökonomisták" nézeteit és ezzel a marxista gondolkodás történetében először „tárta fel a legmélyéig az opportunizmus eszmei forrásait, midőn kimutatta, hogy az opportunizmus forrása mindenekelőtt az, hogy meghódol a munkásmozgalom ösztönössége előtt és lekicsinyli a szocialista tudat szerepét a munkásmozgalomban"[34].

„Mi a teendő?" (1902) című híres könyvében kidolgozta a bolsevik pártnak mint a munkásosztály forradalmi élcsapatának

---

[33] *Lenin* Művei. 1. köt. Szikra 1951. 314. old.
[34] A SzK(b)P története. Rovid tanfolyam. 47. old.

ideológiai alapjait. Lenin ebben a könyvben hangsúlyozta az orosz proletariátus harcának nemzetközi jelentőségét.

Lenin „Egy lépés előre, két lépés hátra" című munkája, amely 1904 májusában jelent meg, lefektette a bolsevik párt szervezeti alapjait. Az 1905-os forradalom időszakában megjelent „A szociáldemokrácia két taktikája a demokratikus forradalomban" című könyv pedig a marxista párt taktikai alapjait fektette le.

Leninnel vállvetve, fáradhatatlanul harcolt az opportunisták ellen, az újtípusú párt megteremtéséért Sztálin elvtárs. A Sztálin elvtárs által szerkesztett kaukázusontúli bolsevik ujság, a *Proletariatisz Brdzola* (A Proletariátus Harca), valamint Sztálin elvtárs elméleti munkái: „Hogyan fogja fel a szociáldemokrácia a nemzeti kérdést?", „A proletárok osztálya és a proletárok pártja" stb. megvédelmezték és továbbfejlesztették a pártnak a proletariátus forradalmi harcában betöltött szerepéről szóló lenini alaptételeket.

Ilyképpen az orosz proletariátusnak, a forradalom vezetőjének forradalmi nevelése az élenjáró, szocialista elmélet közvetlen hatására ment végbe. A munkásmozgalom forradalmi ideológiájának kialakítása szempontjából az 1905-ös forradalom küszöbén nagyjelentőségű volt az első országos orosz szociáldemokrata lapnak, az *Iszkra*-nak a megjelenése. A lenini *Iszkra* tántoríthatatlanul harcolt azért, hogy bevigye a munkásmozgalomba a tudományos szocializmus eszméit, hogy fejlessze a munkásosztályban a politikai öntudatot.

A proletároknak a XIX. század kilencvenes éveiben és a XX. század elején kibontakozott forradalmi harca arról tanúskodott, hogy az orosz mozgalom már akkor maga mögött hagyta a nyugateurópai mozgalmat: Oroszországban a munkásmozgalom *új típusa* fejlődött, amely a cárizmus és az imperializmus megdöntésének forradalmi feladatát tűzte maga elé. Ezt a mozgalmat az élenjáró marxista-leninista elmélettel felfegyverzett forradalmi párt, a bolsevik párt vezette.

A XIX. század végén és a XX. század elején kezdődött ipari válság a végletekig kiélezte az ellentéteket az országban, s fokozta a dolgozó tömegek elégedetlenségét. A kilencszázas években a munkások a gazdasági sztrájkokról forradalmi tüntetésekre és politikai sztrájkokra kezdtek áttérni, amelyek a „Le a cári önkényuralommal!" jelszó jegyében zajlottak le.

A munkások politikai harcának első megnyilvánulása az Obuhov-gyári sztrájk volt 1901-ben, amely „obuhovi ellenállás"

néven került be a forradalmi mozgalom történetébe. Ez volt az oroszországi munkásosztály történetében az első barikádharc, amely egyelőre egy gyár keretein belül zajlott le. Az „obuhovi ellenállás" után az egész országban egymást érték a politikai tüntetések és sztrájkok. A munkásosztály politikai harcának fejlődése szempontjából még nagyobb jelentőségű volt a Sztálin elvtárs által szervezett 1902 márciusi batumi sztrájk, és az 1902 novemberi rosztovi sztrájk, amelyet az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt Doni Bizottsága szervezett.

Ezekben a sztrájkokban, mint Lenin erre rámutatott, a proletariátus először helyezkedett szembe mint osztály valamennyi uralkodó osztállyal és a cári kormánnyal. A proletariátus politikai ébredésének és osztállyá érlelődésének folyamatában új szakasz volt az 1903-as nyári általános sztrájk, amely Ukrajnára, a Kaukázusra és a Krimre terjedt ki. A proletariátus egyes elszigetelt fellépésekről áttért az országos méretű forradalmi tömegharcra.

Lenin „Első tanulságok" című cikkében méltatta az 1902—1903-as sztrájkok politikai jelentőségét és a proletárharc új formáit — a sztrájknak politikai tüntetésbe való átnövését, a felkelés közeledtét.

„A sztrájkok — írta Lenin — ismét egybefonódnak a politikai tüntetéssel, de még szélesebb alapon. A sztrájkok egész vidékeket ölelnek fel, több mint százezer munkás vesz bennük részt, a sztrájkok idején egész sor városban tartanak politikai tömeggyűléseket. Érezni, hogy a barikádok előestéjén vagyunk . . ."[35]

A forradalmi proletárharc lendülete megrémítette a kormányt. A rendőrségi főosztály Zubatovnak, a moszkvai ohrana-[36] osztály parancsnokának javaslatára álmunkásszervezeteket alapított. Ezeknek a „rendőri munkásszervezeteknek" a feladata az volt, hogy elhitessék a munkásosztállyal az önkényuralom kormányformájának előnyös voltát, monarchista hangulatot ültessenek el benne és elvonják a politikai harctól. A cárizmusnak ezek a kísérletei, amelyekkel el akarta vonni a munkásosztályt az önkényuralom és a tőkések elleni osztályharctól — mint a déloroszországi 1903-as általános sztrájk tapasztalata megmutatta — teljes kudarcot vallottak. A kilencszázas évek sztrájkjait jórészt a lenini iszkrás irányzathoz tartozó szociáldemokrata szervezetek vezették.

---

[35] *Lenin* Művei. 4. kiad. 8. kot. 119. old. (oroszul).
[36] Ohrana — cári politikai rendőrség. — *Szerk.*

„A munkásosztály korábbi megmozdulásaitól eltérően, a munkások politikai harcát most majdnem mindenütt szociáldemokrata bizottságok vezették"[37].

A munkásmozgalom fejlődésének hatására a kilencszázas években szélesedni kezd a még szétforgácsolt és ösztönös parasztmozgalom is. A XX. század első évtizedében a parasztmozgalom módszerei és formái sok tekintetben emlékeztetnek a XIX. századi parasztmozgalomra. Spontán megmozdulásaik során elfoglalták a legelőket, a szántókat, az erdőket, lerombolták, sőt gyakran fel is gyujtották a földesúri kastélyokat. Különösen jelentős volt a paraszti felkelések hulláma 1902 áprilisában Dél-Oroszországban, főképpen Harkov és Poltava kormányzóságban. Közép-Oroszországban a parasztmozgalom Szaratov, Voronyezs, Tambov és Tula kormányzóságra terjedt ki. 1902 tavaszán és nyarán a parasztmozgalom több mint 340 falut ragadott magával Ukrajnában és a Volgamelléken. A parasztok fellépését majdnem mindenütt katonai erő segítségével kegyetlenül elfojtották. Poltava és Harkov kormányzóságban 1098 parasztot állítottak bíró elé. A bírósági tárgyalást megelőzően a parasztokat durván ütlegelték, a bíróság pedig sokat közülük hosszú börtönbüntetésre és kényszermunkára ítélt.

Lenin az 1905-ös forradalom küszöbén folyt parasztmozgalom vereségének okairól ezt írta: „A parasztfelkelést elfojtották, mert tudatlan, minden tudatosság híján levő tömegek felkelése volt, felkelés minden határozott és világos *politikai* követelés nélkül, vagyis az *államrend* megváltoztatásának követelése nélkül. A parasztfelkelést elfojtották, mert *nem volt előkészítve*. A parasztfelkelést elfojtották, mert a falusi proletárok nem léptek még szövetségre a városi proletárokkal. Ez a parasztság első kudarcának három oka"[38].

A parasztok tömeges fellépéseinek az 1905-ös forradalom küszöbén ösztönösségük és felkészületlenségük ellenére nagy jelentősége volt a forradalom erőinek mozgósítása szempontjából. A parasztmozgalom növekedésétől megrémült cári kormány fokozta a megtorlásokat a parasztok ellen. Ugyanakkor jelentéktelen engedményekkel igyekezett lecsillapítani a parasztok tömegeit: így 1903 március 12-én eltörölte az együttes kezességet. A cári kormány a tönkrement parasztságtól nem volt képes beszedni

[37] A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam. 35. old.
[38] *Lenin.* Az agrárkérdésről. 1. kót. 338. old.

a hátralékos megváltási összegekből, a zemsztvo- és kincstári adókból felgyülemlett tartozásokat, ezért lemondott behajtásukról, de a közvetett adók felemelésével kárpótolta magát.

Csak a polgári demokratikus forradalom győzelme, a cárizmus megdöntése, s a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájának megteremtése biztosíthatta az agrárkérdés valóságos megoldását, hajthatta végre a földesúri tulajdon elkobzását a parasztok javára, valósíthatta meg mindazokat a politikai és társadalmi átalakításokat, amelyek nélkül nem fejlődhettek tovább az ország termelőerői. A harcra ezekért az átalakításokért csakis a forradalmi pártja által vezetett proletariátus tudta a dolgozó parasztokat mozgósítani.

Lenin „Mi a teendő?" című munkájában így határozta meg az orosz proletariátusnak, mint az oroszországi polgári demokratikus forradalom vezérének, és a nemzetközi forradalmi proletariátus élcsapatának ezt a történelmi feladatát:

„A történelem, mint legközelebbi teendőt, oly feladatot tűzött most elénk, amely bármely más ország proletariátusának *legközelebbi* feladatai között a *legforradalmibb*. Ennek a feladatnak a megvalósítása nemcsak az európai, hanem (most már hozzátehetjük) egyben az ázsiai reakció leghatalmasabb támaszának a megdöntése, az orosz proletariátust a nemzetközi forradalmi proletariátus élcsapatává tenné"[39].

*

[39] *Lenin.* Válogatott művek. 1. köt. Szikra 1949. 198. old.

II

AZ OROSZ-JAPÁN HÁBORÚ ÉS A FORRADALMI VÁLSÁG FEJLŐDÉSE AZ ORSZÁGBAN

A cári Oroszország részvétele az imperialista államoknak Kína felosztásáért folytatott harcában. A forradalom előfeltételei már régen érlelődtek Oroszországban, de az oroszországi forradalom erőit közvetlenül az orosz-japán háború szabadította fel, amely meggyorsította a forradalmi válság fejlődését.

Az orosz-japán háború az imperializmus korszakának egyik legfontosabb határköve volt. Az imperializmus fejlődése következtében a XIX. század végén és a XX. század elején rendkívüli mértékben kiéleződött az imperialista államok között a világ újrafelosztásáért folytatott harc.A kapitalizmus fejlődésének egyenlőtlensége következtében az olyan „fiatal" imperialista országok, mint Japán és Németország, új elhelyezési piacokat és nyersanyagforrásokat kezdtek kutatni és nyiltan agresszióra készülődtek. Különösen kiéleződött a Csendes-óceán uralmáért és Kína felosztásáért folytatott harc.

Lenin megállapítása szerint az 1895-ös év a Kína elleni aktív imperialista agresszió ideje volt: „1895: (Kínai-japán háború). Rabolják (osztják) Kínát." Lenin a továbbiakban megnevezi a rablás részvevőit: „(Japán + Oroszország + Anglia + Németország + Franciaország)"[1]. Lenin mint katonai-feudális imperializmust jellemezte a cárizmust, és rámutatott arra, hogy a cárizmus

[1] „Lenini gyujtemény" XXIX. kot. 285. old. (oroszul).

külpolitikája agresszív, különösen Kínával, Perzsiával és Törökországgal szemben.

A cári Oroszország távolkeleti politikája a krimi háború után erőteljesebb lett. Erre késztette az a féktelen, hódító politika is, amelyet Anglia és más kapitalista országok folytattak Kínában.

Válaszul arra, hogy az angolok, a japánok, a németek és a franciák vasutakat építettek Kínában és Koreában, Oroszország is jogot szerzett arra, hogy kínai területen vasutakat építsen. Észak-Mandzsuriában megépítették a Kínai Keleti Vasutat. Mandzsuriában összeütköztek a cári Oroszország és Japán érdekei, amely már régen Kína ellen irányította agresszióját.

Japán uralkodóosztályai arra törekedtek, hogy elfoglalják Mandzsuriát, az egykori kínai tartományt, és Koreát, amely vazallusként függött Kínától. Az 1894—1895-ös japán-kínai háború után Japán kényszerítette a legyőzött Kínát, hogy aláírja a rabló szimonoszeki szerződést, amelynek értelmében Kína Japán javára lemondott a Liaotung-félszigetről Port-Arturral együtt, továbbá Formoza szigetéről és a Pescadores-szigetekről.

Németország, Oroszország és Franciaország tiltakozott a szimonoszeki szerződés ellen. Japán, mivel képtelen volt az erős imperialista hatalmak ellen harcolni, visszaadta Kínának a Liaotung-félszigetet.

De Oroszország, Németország és Franciaország beavatkozása nem arra irányult, hogy fenntartsa Kína függetlenségét, hanem arra, hogy mindegyik hatalom minél több zsákmányt kaparintson meg magának.

Az európai imperialisták a kilencvenes évek végén megkezdték a kínai kikötők elfoglalására irányuló terveik megvalósítását. 1897-ben Németország elszakította Kínától Csiaocsou kikötőjét. A cári Oroszország 1898-ban 25 évre bérbevette a Liaotung-félszigetet Port-Arturral, és kijáratot kapott a Kínai-tengerre.

Ugyanabban az évben, 1898-ban, Anglia katonai erővel elfoglalta Vejhajvej kikötőjét. A franciák ugyanakkor Dél-Kínából kikerekítették indokínai gyarmataikat.

Az Egyesült Államok „nyitott kapukat" követelt, vagyis azt, hogy valamennyi tőkés államnak egyenlő joga legyen Kína kizsákmányolására. Abban reménykedett, hogy tőkéi segítségével mindegyiket legyőzi a „békés" versenyben.

Az imperialista államok rablása Kínában olyan méreteket

öltött, hogy 1900-ban népi tömegfelkelés tört ki ellenük, amely boxerlázadás néven ismeretes.

A lázadást az imperialisták egyesült csapatai: japán, német, angol, francia és cári csapatok kegyetlenül elfojtották.

Az imperialista államok kihasználták a felkelést arra, hogy Kínát befolyási övezetekre osszák fel. A cári csapatok azzal az ürüggyel, hogy a Kínai Keleti Vasutat meg kell védeni a boxerektől, megszállták Mandzsuriát. Akkor jött létre Oroszország ellen Japán, Amerika és Anglia blokkja. Japán 1902 január 17 (30)-én szövetségi szerződést kötött Angliával. Ez a szerződés a nemzetközi imperializmus erőviszonyainak új átcsoportosítását jelentette és ugyanakkor előtérbe állította a fő távolkeleti vetélytársak, a cári Oroszország és Japán közötti háború kitörésének reális és közeli lehetőségét. Japán tevékenyen készült az Oroszország elleni háborúra. Biztos volt abban, hogy Anglia segíteni fogja, ugyanakkor biztosította magának az Egyesült Államok pénzügyi támogatását is. A japán imperializmus nemcsak Koreából és Mandzsuriából akarta kiszorítani a cári Oroszországot, hanem Szahalint és az egész orosz Távolkeletet is el akarta foglalni.

A japán imperialisták aktív háborús készülődést folytattak, s évről-évre emelték katonai kiadásaik előirányzatait.

Oroszország uralkodóosztályai lebecsülték Japán katonai erejét. Nemcsak Oroszországban, hanem még Európában is olyan vélemény alakult ki, hogy Japán régi feudális ország, amelynek nincsenek sem gazdasági erőforrásai, sem katonai bázisa a háborúhoz. De 1894—1895 után, amikor Kínától óriási pénzbeni hadisarcot kapott, Japán a kapitalizmus rohamos fejlődésének időszakába lépett. Japán Angliának, valamint Oroszország szövetségesének, Franciaországnak segítségével befejezte a katonai és technikai előkészületeket, s a legmodernebb követelményeknek megfelelő hadiflottát épített. A háború kitörésekor már befejezték a japán tengerészeti fegyverkezési programot, a szárazföldi hadsereg pedig már 1903 nyarán készen állt a hódító háborúra.

Japán majdnem tíz éven át állhatatosan és rendszeresen készült az Oroszország elleni háborúra és sokkal komolyabb ellenfélnek bizonyult, mint amilyennek az oroszországi katonai körök vélték. A cári katonai szakértők ugyanis egészen a háború kitöréséig azt a véleményt terjesztették a japán hadseregről, hogy az komoly katonai jelentőség nélküli csőcselék. Még a fővezérkar is azt írta hivatalos okmányaiban, hogy évtizedek is beletelnek, amíg

a japán hadsereg felveheti a harcot egy európai hadsereggel. A hadseregben és Oroszország nemesi-burzsoá köreiben az a meggyőződés uralkodott, hogy a háború gyors, könnyű és győzelmes lesz. „Japánnal egy-kettőre végzünk" — ilyen volt az oroszországi uralkodóosztályok hangulata.

A cári Oroszország nem volt a háborúra felkészülve. Távolkeleten és Szibériában nem voltak olyan ipari üzemek, amelyek biztosíthatták volna a hadsereg ellátását.

Oroszország a háború kitöréséig nem teljesítette haditengerészeti fegyverkezési programját. A csendesóceáni hajóraj építésének és átszervezésének befejezését csak 1905-re tervezték.

Port-Artur erődjének megerősítési munkálatait a háború kitöréséig nem fejezték be.

Vlagyivosztok és Port-Artur helyőrségének létszáma jelentéktelen volt: mindössze 12 gyalogos hadosztály.

Japán tudta, hogy Oroszország nincs felkészülve, ezért mindenáron ki akarta robbantani a háborút. Az orosz kormány engedményeket tett: lemondott minden koreai jogáról, kötelezte magát, hogy tiszteletben tartja Japán jogait Mandzsuriában. A cári kormány 1902 április 8-án (március 26-án) egyezményt kötött Kínával, amelyben megígérte, hogy Mandzsuriából másfél év alatt, vagyis 1903 szeptemberéig három részletben kivonja csapatait. E szerződés teljesítése körül a cári Oroszország uralkodóosztályain belül éles nézeteltérések merültek fel. Az egyik csoportot a katonai vezetők és a földbirtokosok reakciós körei alkották, s élén maga a cár állott. Hozzájuk tartozott Pleve belügyminiszter, Alekszejev admirális távolkeleti helytartó, a kalandor Abaza és Bezobrazov, valamint a cári család egyes tagjai. Ez a csoport ellenezte az orosz csapatoknak Mandzsuriából való kivonását. Képviselői arra ösztönözték a cárt, hogy azonnal indítson háborút Japán ellen, és követelték, hogy csatolja Mandzsuriát Oroszországhoz.

A másik csoport jórészt azoknak a tőkés köröknek az érdekeit képviselte, amelyek újabb piacok meghódítására és a Mandzsuriába való gazdasági behatolásra törekedtek. E csoport élén Vitte pénzügyminiszter, Kuropatkin tábornok hadügyminiszter, Lamzdorf külügyminiszter és mások álltak. Ez a csoport azon fáradozott, hogy halasszák későbbre a háborút.

Az úgynevezett „új irány" győzött, vagyis Pleve és Bezobrazov politikája, amelyet II. Miklós támogatott. 1903 szeptember 30-án megalakították a Távolkeleti Ügyek Különbizott-

ságát, amelynek elnöke a cár, alelnöke pedig Pleve belügyminiszter lett.

Lenin a következőképpen jellemezte azokat a társadalmi erőket, amelyek Kínában kalandorpolitikára kényszerítették a cári önkényuralmat:

„Kinek előnyös ez a politika? Előnyös a néhány tőkés nagykutyának, akik kereskednek Kínával, a néhány gyárosnak, akik az ázsiai piacra termelnek árukat, a néhány szállítónak, akik busás pénzeket keresnek a sürgős katonai rendeléseken (egyes hadianyag- és lőszergyárak stb. most teljes üzemben dolgoznak és százával veszik fel az új napszámosokat). Ez a politika előnyös néhány nemesnek, akik magas polgári és katonai állásokat töltenek be. Nekik a kalandok politikájára van szükségük, mert abban kitüntethetik magukat, karriert futhatnak be, hírnevet szerezhetnek «hőstetteikkel». E maroknyi tőkés és agyafúrt hivatalnok érdekei kedvéért kormányunk habozás nélkül feláldozza a nép érdekeit. A cári önkényuralmi kormány, mint mindig, ebben az esetben is a tőkés hatalmasságok és a nemesek előtt hajbókoló felelőtlen hivatalnokok kormányának bizonyult"[2].

A Párttörténet hangsúlyozza, hogy a Japán elleni háborúra „az új piacokat kereső nagyburzsoázia és a földbirtokosok legreakciósabb rétegei ösztökélték a cári kormányt"[3].

E háború mellett szólt az a politikai válság is, amellyel akkoriban a cári Oroszország küzdött. A cárizmus a háborút szerette volna kihasználni arra, hogy elfojtsa a forradalmi mozgalmat és elejét vegye a forradalomnak. Pleve ezt nyiltan meg is mondta, amikor Kuropatkin szemére vetette, hogy támogatja Bezobrazov agresszív politikáját. „Igen, én támogatom őket — mondta — , mert ismerem Oroszország belső helyzetét. Higgye el nekem, hogy egy kis győzelmes háborúra szükségünk van, különben Oroszországon belül fenyeget bennünket a baj."

A háború kezdete és lefolyása. 1903 nyarán Japán katonai-feudális körei megkezdték a háború nyilt és gyors kirobbantásának politikáját. 1904 január 24-én Japán megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Oroszországgal. Január 26-án Port-Arturt elhagyta az utolsó angol gőzös, amelyen a japán ügyvivők is eltávoztak. A japán kémek kifürkészték az orosz hajóhad elhelyezését és pon-

---

[2] *Lenin* Művei. 4. kiad. 4. köt. 349—350. old. (oroszul).
[3] A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam. 68. old.

tos adatokat szolgáltattak támadásra készülő hajórajuknak. A japán hajóhad — kihasználva az orosz parancsnokság könnyelműségét — január 28-ra (február 9-re) virradó éjjel hadüzenet nélkül, tolvajmódra megtámadta az orosz hajórajt Port-Artur külső kikötőjében. Ezen a napon az erődnek és a hajóhadnak majdnem egész tisztikara a városban ünnepelte Stark admirális feleségének névnapját. 11 japán torpedóromboló rajtaütésszerűen megtámadta az erős és jól felfegyverzett orosz hajórajt, amely 30 nagy és kis hadihajóból állt. A támadás eredményeképpen a három legjobb hajót megtorpedózták.

A japán cirkálók és torpedórombolók a háború első napján megtámadták a „Varjag" orosz cirkálót és a „Korejec" ágyúnaszádot, amely Csemulpo koreai kikötőben tartózkodott. Az orosz hadihajók legénysége felvette az egyenlőtlen harcot a hat cirkálóval és több torpedórombolóval. A „Varjag" és a „Korejec" nem tudott kitörni a nyilt tengerre, mert komoly sérüléseket szenvedett és ezért visszatért Csemulpóba. Itt a révben az orosz tengerészek hadihajójukat, a „Varjag"-ot elsüllyesztették, a „Korejec"-et pedig felrobbantották, nehogy az ellenség kezére kerüljön. A „Varjag" matrózainak hőstettéről népdalok és legendák születtek, amelyek ma is élnek a nép emlékezetében.

A kizárólag tengeren dúló háború első hónapjai rendkívül kedvezőtlenek voltak az orosz hajóhad számára. A japán parancsnokság a háború elején Távolkeleten tartózkodó orosz erők gyengeségéből indult ki és ezért a cári hajóhad gyors szétzúzását tervezte, hogy azután biztosítsa az akadálytalan patraszállást és az aktív szárazföldi hadműveletek sikerét. A japánok aktív támadó tervével ellentétben a mandzsuriai orosz csapatok parancsnoka, Kuropatkin, csupán passzív védelmi tervet dolgozott ki.

1904 áprilisától kezdve az orosz és a japán hadseregek között Mandzsuria földjén bontakozott ki a harc. Komoly ütközet volt 1904 április 18-án a Jalu-folyó mentén, Tyurencsön közelében. Az orosz csapatot, amely meg akarta akadályozni a japánokat a Mandzsuriába való betörésben, szétverték. A japán hadsereg átlépte a Jalu-folyót és Dél-Mandzsuria területére lépett. Kuropatkin a vereségtől való félelmében nem küldött erősítést a Jalun való átkelés védelmére és visszavonulást rendelt el. Április 23-án a japánok elvágták Port-Arturt a szárazföldi csapatoktól, májusban pedig megkezdték a támadást Csincsou ellen, amely Port-Artur kulcsa volt. Csincsou elfoglalása pánikot keltett Pétervárott. Május

22-én a carszkojeszelói haditanács parancsot adott Kuropatkinnak, hogy küldjön új hadsereget Port-Artur felmentésére. Az új, sikertelen ütközet, amely Vafangounál zajlott le július 1—2-án, eldöntötte Port-Artur sorsát. Az erőd ettől kezdve el volt vágva a szárazföldi csapatoktól, vállalnia kellett a hosszú ostromot. Az orosz csapatok megkezdték a visszavonulást a legfontosabb mandzsuriai — a liaojangi — állásokba. Augusztusban a japánok elérték Liaojangot, amelynek megerősítésére Kuropatkin héthónapi munkát és hétmillió rubelt fordított. A japánok a korábban zsákmányolt orosz lövegek és lőszer segítségével ágyúzni kezdték az erődítéseket. Kuropatkinnak nem volt határozott haditerve és nem próbálta magához ragadni a kezdeményezést, bár számbelileg gyengébb ellenséggel állt szemben. Annak a hamis hírnek hallatára, hogy a japánok bekerítették, Kuropatkin parancsot adott a visszavonulásra, bár a japánok ekkor maguk is visszavonulásra készültek. A japánok nagyon súlyos veszteségeket szenvedtek, a liaojangkörnyéki harcokban hadseregüknek mintegy 20 százaléka veszett el.

Az orosz hadsereg, amelynek minden esélye megvolt a győzelemre, a parancsnokság tehetetlensége miatt visszavonult, anélkül hogy egész erejét és tartalékát bevetette volna. Jóllehet az orosz hadsereget nem verték szét, majdnem egész Dél-Mandzsuriát átengedték az ellenségnek. Az orosz cárizmus megrendült tekintélye és az országban fokozódó politikai erjedés arra kényszerítette a parancsnokságot, hogy új harcra készüljön. Az orosz parancsnokság tervei azonnal a japánok tudomására jutottak. A Sahe-folyó mentén szeptember 21-én kezdődött el a támadás, de nem készítették elő eléggé és ezért már másnap elakadt.

A sahe-menti harcokban, amelyek körülbelül két hétig tartottak, az ellenséges csapatok megmaradtak eredeti állásaikban. Port-Arturon a sahe-menti ütközet nem segített.

Port-Artur védelme. A japánok észak felé irányuló támadásukkal egyidőben Port-Arturt is ostromolták. Az erőd helyőrségének tagjai — katonák, tengerészek, fiatal tisztek — bátran és vitézül védték az erődöt, s a japánok számtalan támadását visszaverték.

Port-Artur védelmét a csendesóceáni hajóraj újonnan kinevezett parancsnokára, Sz. O. Makarov altengernagyra bízták. A tehetséges, törhetetlen energiájú és demokratikus nézeteket valló tengerészparancsnok rendkívül nagy népszerűségnek és szeretetnek örvendett matrózai körében. Makarov különös figyelmet fordított

a hajóegységek harci előkészítésére, hogy fölénybe kerüljön a japán hajóhaddal szemben. A hajóraj Makarov parancsnoksága alatt aktív hadműveletekre tért át. A torpedórombolók kiszálltak a tengerre és bátran felvették a harcot az ellenséggel. Március 10-én éjjel a „Resityelnij" és „Sztyereguscsij" torpedónaszád, felderítésből visszatérőben, japán torpedónaszádokkal találkozott és felvette velük a harcot. A japán torpedónaszádok segítségére két cirkáló sietett. A „Resityelnij" a portarturi parti ütegek védelme alatt vissza tudott vonulni, a kazánsérülés miatt üzemképtelenné vált „Sztyereguscsij"-t azonban a négy ellenséges torpedónaszád megtámadta. A „Sztyereguscsij" matrózai az utolsó lövedékig harcoltak. A legénység és a tisztek nagyrésze elesett. Amikor a japánok vontatóra próbálták venni a torpedónaszádot, az életben maradt matrózok kinyitották a vízbebocsátó szelepeket és elsüllyesztették a naszádot. Később a „Sztyereguscsij" hős matrózainak Pétervárott emlékművet emeltek.

Port-Artur védelmére végzetes volt Makarov altengernagy korai halála. Makarov április 13-án a „Petropavlovszk" vezérhajón két cirkáló kíséretében kiment a nyílt tengerre, az éjszakai felderítő harcból visszatérő torpedónaszádjai támogatására. Közben a láthatáron feltűnt a japán hajóhad. Makarov, hogy az ellenséges hajórajt becsalogassa a parti ütegek tüze alá, saját hajórajának megparancsolta, hogy vonuljon Port-Artur alá. De a „Petropavlovszk" a fordulónál aknára futott és elsüllyedt, Makarov törzsével és legénységével együtt odaveszett. Ugyanezen a hajón pusztult el Verescsagin, a csataképeiről híres festőművész is.

Makarov halála súlyos veszteség volt az orosz hajóhad számára, és gyökeresen megváltozatta a helyzetet Port-Arturban. Makarov utóda az erélytelen és gyáva Vitgeft admirális lett, aki nem tudta megszervezni a komoly védelmet. Az orosz hajóraj Vitgeft admirális parancsára elrejtőzött Port-Arturban és átengedte a japánoknak az uralmat a tengeren. Kuropatkin ugyanakkor késlekedett és nem indult Port-Artur felmentésére; várta a mandzsuriai hadsereghez küldött csapatok összpontosítását. Néhány eredménytelen ütközet után Port-Artur védői sorsukra maradtak.

Port-Artur több hónapon át bátran visszaverte a sokkal erősebb ellenség dühödt rohamait. Port-Artur ostroma a japán erőknek majdnem a felét lekötötte. A japánok ezért igyekeztek bármi áron elfoglalni Port-Arturt, hogy a Nogi parancsnoksága alatt álló

százezer főnyi hadsereget átdobhassák a mandzsuriai frontra. Szeptemberben a japánok megkezdték Port-Artur erődjeinek általános rohamozását. A japán rohamok fő célja a nagy stratégiai jelentőségű Viszokaja Gora elfoglalása volt. A Viszokaja Gora védői vitézül visszaverték az ellenséges rohamokat. Novemberben arra a hírre, hogy Rozsgyesztvenszkij hajóraja kifutott Libavából Port-Artur felmentésére, a japánok újra rohamozni kezdték a Viszokaja Gorát. Három napon át szakadatlanul ágyúztak, az erődítményeket földig rombolták. Bár a katonák és a matrózok megingathatatlan bátorsággal és kitartással védelmezték állásaikat, a parancsnokság elrendelte Viszokaja Gora feladását. Ez pedig magával vonta a portarturi hajóraj pusztulását. A japánok a Viszokaja Gora csúcsán megfigyelőhelyet rendeztek be a tüzérségi tűz irányítására és így lehetőségük nyílt rá, hogy a belső dokkban álló orosz hajórajt lőjék.

Decemberben meghalt az erőd szárazföldi védelmének parancsnoka, Kondratyenko tábornok, aki Port-Artur védelmének lelke volt. Az erőd helyőrsége bátran visszaverte a japánok számtalan támadását. Port-Artur védői az erőd ostroma idején óriási veszteséget okoztak a japánoknak, akik körülbelül 112 000 embert vesztettek sebesültekben és halottakban. Az orosz parti tüzérség tüzétől és aknáitól a japán hajóhad is komoly veszteségeket szenvedett.

1904 december 20-án a kvantungi megerősített körzet parancsnoka, az áruló Sztyesszel tábornok a haditanács döntése ellenére hitszegően feladta Port-Arturt, bár még másfél-két hónapig tudta volna tartani. A japánok óriási zsákmányt szereztek — 295 kitűnő állapotban lévő löveget, 200 000 tüzérségi lövedéket, 7 millió töltényt és nagymennyiségű élelmet.

Pétervárott az áruló Sztyesszelt hősként fogadták és Szent György-kereszttel tüntették ki. Csak jóval később, amikor a japán hadifogságból visszatért tisztek leleplezték Sztyesszel árulását, volt kénytelen a cári kormány vizsgálóbizottságot kinevezni. Sztyesszelt, Fokot és több más tábornokot haditörvényszék elé állítottak, amely halálra ítélte őket. A halálos ítéletet később hosszú várfogságra változtatták.

Lenin az orosz önkényuralom portarturi katonai kudarcában az önkényuralom egész politikai rendszere összeomlásának jelét látta. Lenin a cárizmus katonai és politikai kudarcának eredményeit összegezve ezt írta: „Elmaradottnak és teljesen használhatatlan-

nak bizonyult a hajóhad, az erőd, a tábori erődítmények és a szárazföldi hadsereg egyaránt.

Az ország katonai szervezete s gazdasági és kulturális rendszere közt még sohasem volt olyan szoros kapcsolat, mint jelenleg"[4].

A cári hadsereget az orosz-japán háborúban nemcsak a haditechnikai, politikai és kulturális elmaradottság jellemezte, hanem a hadsereg vezetésében mutatkozó szervezeti káosz is. Nyolc hónapon át a hadsereg parancsnoksága megoszlott Alekszejev admirális főparancsnok és Kuropatkin tábornok, a mandzsuriai hadsereg parancsnoka között. Mindegyiknek megvolt a maga haditerve. Mindegyik külön kapcsolatot tartott fenn a cárral, aki még a csapatrészeknek a hadszíntéren való elhelyezése kérdéseibe is beavatkozott. Csak 1904 október 14-én nevezték ki főparancsnokká Kuropatkint Alekszejev helyett, de a helyzet ezután sem javult. Kuropatkin nem változtatta meg óvatos, várakozó, védelmi taktikáját és az egész háború folyamán csak „készült" a határozott összecsapásra.

Teljes szervezetlenség uralkodott a Távolkeletre induló alakulatok összeállításában és szállításában. Kuropatkin elmondta, hogy a főparancsnokság csak a háború kilencedik hónapjában, a Sahe-folyó környéki harcok után tájékozódott megfelelően a haditestek között. A hadsereg lőszer- és tüzérségi utánpótlása nagyon késedelmes volt.

Nem készítették elő az utakat és vasutakat Oroszország és a hadszíntér között. A szibériai vasútvonal 1904-ben elkészült, de a Bajkal körüli részt még nem fejezték be. A csapatokat télen jégtörő hajókon szállították át a Bajkalon. Mandzsuria állomástól Pogranyicsnaja állomásig húzódott a Kínai Keleti Vasút, Harbintól Port-Arturig pedig ennek a vonalnak déli elágazása. De ezt az egyetlen elágazást, amelytől a hadsereg ellátása függött, futtában építették, az állomások nem voltak felszerelve, nem volt elegendő gördülőanyag. A legfontosabb csendesóceáni kikötőket — Vlagyivosztokot és Port-Arturt — a Koreai-szorosban és a Csuzimai-szorosban portyázó japán hadihajók elvágták egymástól. Port-Artur mellett ott volt Dalnyij kereskedelmi kikötő, de a katonai parancsnokság nem törődött e kikötő megfelelő megerősítésével.

Nagyon gyenge volt a híradástechnika is. Nem volt fel-

[4] *Lenin* Művei. 8. köt. 36. old.

szerelve a telefonhálózat és a rádiótávíró sem, holott azt A. Sz. Popov már 1895-ben feltalálta. Az összekötők legtöbbször emberek voltak — a futárok. A háború Mandzsuriában ki nem kutatott hegyvidéken folyt. A katonai hatóságok még a vidék feltérképezéséről sem gondoskodtak. Csak a háború folyamán szerkesztettek sebtiben térképeket pontatlan utalásokkal, fehér foltokkal, amelyek félrevezették a csapatokat.

Az orosz hadsereg létszáma nagy volt. Oroszországnak összesen tízszer annyi katonája volt, mint Japánnak. De a Távolkeletre vagy fiatal, még nem teljesen kiképzett katonákat, vagy tartalékosokat küldtek. A legharcképesebb csapatokat Oroszországban hagyták a „belső ellenség", a forradalmi nép elleni harcra. „A rosszul felszerelt és éppoly rosszul kiképzett orosz hadsereget, melyet tehetségtelen és megvásárolható tábornokok vezettek, egyik vereség a másik után érte"[5].

Port-Artur eleste nemcsak a cári Oroszország katonai vereségét határozta meg, hanem a forradalmi robbanás kitörését is gyorsította az országon belül.

„Az orosz nép — írta Lenin — nyert az önkényuralom vereségén. Port-Artur kapitulációja a cárizmus kapitulációjának bevezetője. A háború még korántsem ért véget, de folytatásának minden lépése beláthatatlanul növeli az orosz népben forrongó erjedést és felháborodást, közelebb hozza azt a percet, amikor az új nagy háború indul, a nép háborúja az önkényuralom ellen, a proletariátus háborúja a szabadságért"[6].

A forradalmi válság az országban. Az orosz-japán háború, amely óriási kiadásokat követelt, erősen rontott Oroszország gazdasági helyzetén. Az ipari válság, amely 1899-ben kezdődött és 1903-ban kissé gyengült, a háborúval kapcsolatban még jobban kiéleződött, különösen azokban az iparágakban, amelyek nem közvetlenül a háború céljaira termeltek. A háború végzetes kihatással volt az elszegényedett és tönkrement falura is. A nemzetgazdaságnak csak azokban az ágaiban volt észlelhető kezdetben némi élénkülés, amelyek kincstári rendelésekre dolgoztak a „honvédelemnek". Sok gyár csökkentette a termelést, s mindössze heti 2—3 napot dolgozott.

A legfontosabb munkáscsoportok munkabére havi 10—12

---

[5] A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam. 68. old.
[6] *Lenin* Művei. 8. köt. 37—38. old.

rubelre vagy még annál is lejjebb esett. Csak kevés, jól képzett szakmunkás bére emelkedett havi 45—60 rubelre. Egy munkásnak — a családot nem számítva — 1904-ben még a gyári felügyelők legszerényebb számításai szerint is havi 12 rubelre volt szüksége a létfenntartáshoz. Viszont a munkások jelentős része kevesebbet keresett még ennél a minimumnál is, amely pedig éppen csak arra volt elég, hogy az éhhaláltól megmentse őket. Így például Moszkvában 1904-ben 200 000 ember napi 5 kopeket, 500 000 ember pedig napi 10 kopeket költött táplálkozásra.

A háború, amely kiélezte az országban a gazdasági válságot, általános elégedetlenséget és forradalmi erjedést idézett elő a munkások, a parasztok és a katonák nagy tömegeiben. Egyes városokban a munkások háborúellenes tüntetéseket rendeztek, megtagadták a jótékonycélú gyüjtést a „Vöröskereszt" részére. A rendőrség jelentései szerint a gyári munkások körében háborúellenes és politikai tartalmú brosúrákat és kiáltványokat terjesztettek.

Erős háborúellenes propagandát fejtettek ki a katonák körében a szibériai bolsevikok. A „Miért kell meghalniok az orosz katonáknak?" című röplapban a Szibériai Szövetség megmagyarázta, hogy Távolkeleten az orosz katona a cár dicsőségéért hal meg, amely a nép nyomorán nyugszik. A szibériai bolsevikok felszólították a katonákat, hogy fegyverüket fordítsák a cár ellen. „A cári becsület és a népi becsület" című röplapban Port-Artur elestével kapcsolatban felszólították a katonákat, hogy támogassák a munkások általános sztrájkját. „Ha már meg kell halni, haljatok meg a népért, de ne a cárért, a nép kínzójáért és ellenségéért. Szálljatok ki a vagonokból katonák: állítsátok le a vonatokat! Mindenütt — az 5000 versztes szibériai és bajkálontúli vonalon — azt mondjuk a munkásoknak: hagyjátok abba a munkát, jöjjetek ki a műhelyekből, tagadjátok meg a csapatszállítást, ne vigyétek testvéreiteket a biztos halálba! Hirdessetek ki általános sztrájkot!"[7].

1904 novemberében az egész országban tüntetéseket rendeztek a háború ellen. Ilyen tüntetéseket szerveztek Batumban, Szaratovban, Kievben, Rigában és más városokban. A munkástüntetések lökést adtak a katonák és a parasztság körében folyó háborúellenes mozgalomnak. A hadseregbe behívott tartalékosok

[7] Lásd *Jaroszlavszkij*. Az orosz-japán háború és a bolsevikok álláspontja. Moszkva 1939. 29. old. (oroszul).

megtagadták az engedelmességet és nem mentek a frontra. A szerelvények indításakor gyakran forradalmi beszédeket tartottak. 1904 őszén a tartalékosok körében gyakoribbá váltak az összeütközések a parancsnoksággal és a csendőrséggel. Októberben a kormányzók és a csendőrparancsnokságok jelentették a belügyminisztériumnak, hogy a tartalékosok és az újoncok zavargást szerveznek, kövekkel fogadják a rendőrséget és a kozákokat; hogy a rendőrség segítségére kiküldött tartalékosokból álló járőrök nem engedelmeskednek a parancsoknak és azt kiáltozzák, hogy „le a háborúval".

Fokozódott a háborúellenes hangulat a falvakban is. A kormányzók Oroszországnak majdnem minden szegletéből azt jelentették a rendőrfőparancsnokságnak, hogy a parasztok a tartalékosokkal együtt „fosztogatják" a földesúri majorokat, felgyujtják az erdőket és a kastélyokat. A forradalmi hangulat fokozódásától megrémült cárizmus megpróbált egyességet kötni a liberális burzsoáziával. A hazafias szalmaláng, amely a háború elején magával ragadta a liberális burzsoáziát, most eltűnt — a vereség hatására egyre inkább növekvő ellenzékiség váltotta fel. A liberálisok abban a reményben, hogy a tömegmozgalom kihasználásával engedményeket csikarhatnak ki a cárizmustól, gyorsan balra tolódtak. 1904 július 15-én az eszerek meggyilkolták Pleve belügyminisztert, akit a burzsoázia a háború egyik kezdeményezőjének tartott. Belügyminiszternek Szvjatopolk-Mirszkijt nevezték ki, aki kezdetben azt hangoztatta, hogy „bízik a társadalomban". Szvjatopolk-Mirszkij felszólította a liberálisokat, hogy működjenek együtt a kormánnyal. A liberálisok üdvözölték a „politikai tavaszt" és az alkotmányt kezdték emlegetni, amelynek „adományozását" az „uralkodói trónus magasságából" várták.

1904 novemberében a zemsztvo-liberálisok tanácskozást hívtak össze Pétervárra. Ezen a zemsztvo-kongresszuson a többség olyan burzsoá parlament összehívása mellett foglalt állást, amely ellenőrzi a cári közigazgatás intézkedéseit. A liberális burzsoázia egyik csoportja sem adta ki az önkényuralom megdöntésének jelszavát, csupán korlátozott alkotmányos monarchiára törekedett. A zemsztvo-kongresszus után a liberális burzsoázia a cári manifesztumot várta, amely bevonta volna a liberálisokat az ország kormányzásába. A kormány azonban nem engedte meg a politikai kérdések nyilvános megvitatását. A zemsztvo-vezetők és a polgári értelmiség tiltakozásuk jeléül politikai banketteket rendeztek,

amelyeken pezsgővel telt serlegek mellett juttatták kifejezésre, hogy politikai szabadságjogokat óhajtanak. A mensevikek kiadták a jelszót, hogy „ne ijesszük el a burzsoáziát" és a kezükbe kaparintott *Iszkrá*-ban kidolgozták a tervet, amelynek alapján a munkások résztvesznek a zemsztvo-kámpányban. A mensevikek a munkások tömegtüntetéseit a tüntetés „alacsonyabb típusának", a munkásoknak a zemsztvók és a dumák előtt rendezett felvonulásait és fellépéseit — a tüntetés „magasabb típusának" minősítették.

Lenin „A zemsztvo-kampány és az «Iszkra» terve" című brosúrájában leleplezte a forradalmi proletariátust leszerelő mensevik elgondolás opportunista jellegét. Lenin azt írta, hogy aki a cárizmus elleni harcban a liberális burzsoáziában reménykedik, az a burzsoá mozgalom mögött kullog, a munkásosztályt pedig aláveti a liberális burzsoázia eszmei hegemóniájának.

Mivel az országban egyre erősödött a forradalmi hangulat, a cár, saját elnökletével, tanácskozást hívott össze annak a kérdésnek megvitatására, hogy „milyen intézkedéseket kell tenni a mérsékelt és jóindulatú társadalom kívánságainak teljesítése érdekében". A tanácskozás, hogy a liberálisok kívánságait kielégítse, elfogadta bizonyos törvényhozási és közigazgatási változtatásoknak a tervezetét, amelyet Vitte dolgozott ki. Ez lett az alapja a cár 1904 december 12-én kiadott rendeletének, amelyben hangsúlyozta a „birodalom alaptörvényeinek megingathatatlanságát", ígéretet tett a zemsztvo- és városi intézmények jogkörének kibővítésére, és bizonyos „sajtókorlátozások" megszüntetésére. A rendelet nem ígért semmiféle alkotmányt, amit a liberálisok vártak.

A bolsevikok a december 12-i rendelettel kapcsolatban kiadott röplapjukban újra kijelentették, hogy a nép ne várjon semmiféle engedményt az önkényuralomtól, és hogy a valóságos szabadságot csakis a cárizmus megdöntése útján vívhatja ki.

Az orosz-japán háborúval kapcsolatban a bolsevikok vereségpárti álláspontra helyezkedtek. Lenin és Sztálin imperialista háborúnak minősítette az orosz-japán háborút és kimutatta, hogy a cárizmus kapcsolatban van a világimperializmussal. Lenin levonta azt a következtetést, hogy Oroszország katonai csődje a forradalmi válság kezdete lesz az országban. „Port-Artur eleste" című cikkében hangsúlyozta, hogy a cárizmus katonai veresége forradalmasító hatást gyakorol nemcsak az orosz, hanem a nyugateurópai proletariátusra is, éppen ezért a nyugateurópai burzsoázia aggódva nézi a cárizmus vészesen közelgő katonai katasztrófáját.

Sztálin elvtárs szintén azt tartotta, hogy a cárizmus veresége ebben az igazságtalan rablóháborúban közelebb hozza az oroszországi forradalom győzelmét.

„Kívánjuk, hogy ez a háború a krimi háborúnál is siralmasabban végződjék az oroszországi önkényuralom számára . . . — írta Sztálin elvtárs egyik háborúellenes kiáltványában. — Akkor megdőlt a hűbériség, most pedig, e háború végén eltemetjük a hűbériség édes gyermekét — az önkényuralmat dögvészes titkosrendőrségével és csendőreivel egyetemben!"[8]

A mensevikek, köztük Trockij, a cárizmus vereségének bolsevik jelszavával ezt a jelszót állították szembe: „Békét minden áron!" A mensevikek tagadták az orosz-japán háború imperialista jellegét. „Honvédő" álláspontjukat zavaros fecsegéssel leplezték, amely szerint helytelen a japán burzsoázia győzelmére „spekulálni", s a háború csapás — „függetlenül attól, hogy az önkényuralom győzelmével vagy vereségével végződik".

Lenin a mensevikek „honvédő" álláspontját leleplezve, azt írta, hogy ezek az érvek csak „burzsoá demokratához méltók, aki szentimentális talajra helyezi a politikai kérdéseket. A valóság most megmutatta, hogy a «békét *minden áron*» jelszó az európai tőzsdések és reakciósok jelszavává vált . . ."[9]

Az 1904-es bakui sztrájk. A közelgő oroszországi forradalom első megnyilvánulása a bakui sztrájk volt, amely 1904 decemberében zajlott le. A sztrájk december 13-án kezdődött és kiterjedt Belijgorod valamennyi gyárára, a bakui olajvidék valamennyi telepére. Az olajmunkásokhoz csatlakoztak a lóvasút munkásai, a gőzhajóműhelyek munkásai, a nyomdászok stb. A gazdasági sztrájk, amelynek a Bakuba érkezett Sztálin elvtárs vezette bolsevikok álltak az élén, politikai sztrájkká fejlődött. Az utcákon sztrájktüntetéseket rendeztek e jelszavakkal: „Le az önkényuralommal!", „Le a háborúval!". A bakui mensevikek, akiknek a zubatovi típusú „bibi-ejbati[10] munkásszervezet" volt a központja, megpróbálták meghiúsítani a sztrájkot. A szervezetet vezető Sendrikov testvérek demagógiához, rágalomhoz és nyílt provokációhoz folyamodtak, azonban a bolsevikok leleplezték zubatovista szakadár tevékenységüket. A bakui munkások a

[8] Lásd *Berija*. A kaukázusontúli bolsevik szervezetek történetének kérdéséhez. Szikra 1950. 62. old.

[9] *Lenin* Művei. 8. kot. 240. old.

[10] Baku egyik munkáskorzete. — *Szerk.*

bolsevikok vezetésével kidolgozták a gazdasági és politikai követelések harci programját, a követeléseket pedig szervezetten nyujtották át az olajipari vállalkozóknak. A bakui munkások követelték az Alkotmányozó Gyűlés egybehívását, a nyolcórás munkanap bevezetését, a túlórázás megszüntetését és azt a jogot, hogy saját munkásképviselőik legyenek.

A bakui munkások ellen fegyveres kozákokat és csendőröket küldtek ki. A december 23-i tüntetés idején a kozákok, a rendőrség és a csendőrök megtámadták a munkásokat, huszonöt embert megöltek, negyvenet megsebesítettek. A munkások hatalmas tiltakozó tüntetést szerveztek. A sztrájk a bakui munkások győzelmével végződött. Az olajipari vállalkozók kénytelenek voltak a munkások számos gazdasági követelését kielégíteni. Megigérték, hogy bevezetik a kilencórás munkanapot, megszüntetik a túlórázás rendszerét, ígérték, hogy bevezetik a háromműszakos munkát, megállapítják a bérminimumot a különböző munkáskategóriák számára, megszüntetik a motozást, fedezik a gyógykezelési költségeket és a sztrájk idejére kifizetik a munkabért. Ez volt az első eset Oroszországban, hogy a munkások kényszerítették a kapitalistákat arra, hogy kollektív szerződést kössenek velük.

A bakui munkások győzelme annak eredménye volt, hogy a bakui proletariátus, amelyet a Sztálin elvtárs által nevelt bakui bolsevikok vezettek, szervezett és öntudatos volt.

A bakui sztrájk jelentőségéről Sztálin elvtárs azt mondotta, hogy az az országos forradalom közeledtét jelenti. A bakui sztrájk „adta meg a jelet — írta — a január-februárban Oroszországszerte kibontakozó dicső fellépésekre"[11].

A bakui sztrájk hatalmas visszhangra talált az egész ország munkásai körében. Pétervár, Jekatyerinoszlav, Szamara és más városok bolsevikjai felhívták a munkásokat, hogy nyujtsanak anyagi támogatást a bakui sztrájkolóknak és készüljenek az általános sztrájkra. A pétervári munkások röplapja ezekkel a szavakkal fejeződött be: „Gyülekezzetek, elvtársak, szorosabban a szociáldemokrácia zászlaja alatt, és a bakui munkások bátor fellépése találjon forró visszhangra pétervári testvéreik szívében . . .

Le az önkényuralommal! Éljen az általános sztrájk! Őszinte üdvözlet a bakui elvtársaknak"[12].

---

[11] *Sztálin* Művei. 2. köt. Szikra 1949. 147. old.

[12] A pétervári munkások roplapjai 1902—1917-ben. I. köt. Goszpolityizdat 1939. 147. old. (oroszul).

III

A FORRADALOM KEZDETE

Gapon-féle szervezetek. A cári hadsereget Mandzsuriában ért vereség feltárta a nagy tömegek előtt a cárizmus rothadtságát, és fokozta a forradalmi mozgalmat az országban. A lakosság minden rétegében fokozódott az elégedetlenség az önkényuralommal szemben. „A cár a háborúval el akarta fojtani a forradalmat. Az ellenkezőjét érte el. Az orosz-japán háború siettette a forradalmat"[1].

A forradalom közeledte megrémítette az uralkodóosztályokat. Az önkényuralom, a megtorlások fokozása mellett, más rendszabályokhoz is folyamodott, hogy elvonja a munkásosztályt a forradalmi harctól. A cári ohrana megpróbálta a munkásosztály bolsevikok által vezetett forradalmi szervezeteivel szembeállítani a politikailag elmaradott munkások soraiban a rendőrség által alakított szervezetet. Az ohrana osztály parancsnokának, Zubatovnak egyik ügynöke, a titkos politikai rendőrség munkatársa volt Georgij Gapon, a pétervári toloncház lelkésze.

Zubatov szavai szerint Gapont a pétervári kerületi főnök ajánlotta neki, akinél Gapon a „legmegbízhatóbbak listáján" szerepelt. Gapon célszerűtlennek tartotta, hogy a munkásszervezetek nyílt kapcsolatba lépjenek a rendőrséggel, ezért azt javasolta

[1] A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam. 69. old.

a rendőrparancsnokságnak, hogy a rendőrségtől független, cárhű gazdasági munkásszervezeteket létesítsen. Az ohrana és a hatóságok elfogadták Gapon javaslatát, mivel a forradalmi mozgalom fellendülése már lehetetlenné tette azt, hogy a régi, nyílt rendőri módszerekkel hassanak a munkásszervezetekre.

Tehát a gaponi és a zubatovi szervezetek között csak az volt a különbség, hogy a Gapon-szervezet álcázott rendőri szervezet volt, a zubatovi pedig — nyílt. Az ohrana rendszeresen, minden hónapban segélyt folyósított Gaponnak, kifizette az egyesület helyiségeinek bérét stb.

A Gapon-féle „Orosz Gyári Munkások Gyülekezeté"-t 1904 februárjában nyitották meg Fulon tábornok, pétervári kerületi főnök jelenlétében. Az új egyesület alapszabályának első paragrafusa rámutatott a gyülekezet céljaira: „1. A szabadidő józan és észszerű eltöltése, 2. az orosz nemzeti öntudat megerősítése a munkások körében, 3. a munkások jogaira és kötelességeire vonatkozó észszerű nézetek fejlesztése a munkások körében, 4. a munkások öntevékenységének kifejtése a munkaviszonyok törvényes megjavítása terén."

Milyen eszközökkel érték el ezeket a célokat?

A Gapon-féle szervezet monarchista szellemű és valláserkölcsi irodalomból felolvasásokat rendezett, az ohrana által jóváhagyott témájú vetítettképes előadásokat szervezett, külön előadókat hívott meg, akiket szintén az ohrana válogatott ki. A munkások számára hangversenyeket és esti családi összejöveteleket rendeztek. Abból a célból, hogy minél több munkást vonjanak be a Gapon-féle szervezetekbe, segélypénztárakat, temetkezési egyleteket, boltokat, munkásteázókat és más jótékonysági jellegű intézményeket alapítottak. A munkások kihasználták ezeket az intézményeket, mert egyáltalán semmi eszközük nem volt kulturális fejlődésük előmozdítására és gazdasági érdekeik megvédésére. A munkások legkonzervatívabb és legjobban fizetett része körében Gaponnak sikerult megszerveznie legközelebbi segítőtársait. Ezeket „vezérkariaknak" vagy „felelősöknek" nevezték. Szívesen jártak a Gapon-féle „gyülekezetbe" a kevésbbé ellátott, elmaradott munkások is, akik nem régen szakadtak el a falutól, és azt remélték, hogy a „gyülekezet" segítségével könnyíthetnek súlyos helyzetükön. 1904 végén Pétervárott 11 Gapon-osztály működött, több mint 2000 taggal. A Gapon-féle „társaságnak" a legtöbb pétervári nagyüzemben voltak sejtjei.

Ahogy az országban élesedett a politikai helyzet, ösztönösen

növekedett a forradalmi hangulat a gaponi szervezetekbe bevont munkások körében. A bolsevikok, akik felismerték a gaponi szervezetek rendőri, provokatív jellegét, igyekeztek megmagyarázni a gaponista munkásoknak az újabb rendőrségi provokáció politikai értelmét.

Amikor a munkástömegek körében fokozódó forradalmi hangulat kiterjedt a gaponista munkások bizonyos részére is, az utóbbiak aktívabb cselekvést kezdtek követelni Gapontól. Gapon attól félve, hogy elveszíti a munkásokra gyakorolt befolyását, kénytelen volt megengedni a gaponista munkásoknak, hogy résztvegyenek azokban a sztrájkokban, amelyek 1904 végén egyes pétervári üzemekben kitörtek.

A Putyilov-gyári sztrájk. Ebben az időszakban a legjelentősebb a Putyilov-gyári munkások sztrájkja volt, amely 1905 január 3-án kezdődött. A Putyilov-hadianyaggyárban eléggé jelentékeny gaponi szervezet működött. A fokozott kizsákmányolás kiélezte a Putyilov-gyári munkások elégedetlenségét, ami a gaponisták hangulatában is megmutatkozott. Ezért, amikor egy Tyetjavkin nevű mester jelentéktelen ürüggyel négy, Gapon-féle szervezethez tartozó munkást elbocsátott, a munkások mélységesen felháborodtak. A gaponista munkások követelték, hogy az elbocsátott munkásokat vegyék vissza. De az igazgatóság durván válaszolt: „Eredjetek a «Gyülekezetetekhez». Támogasson benneteket az." Ez a válasz, éppúgy mint a négy gaponista munkás elbocsátása is, tudatos provokáció volt az igazgatóság részéről, amely rossz szemmel nézte a gaponi rendőrségi mesterkedéseket, mivel tudta, hogy a munkásokat nem lehet sokáig a rendőrség számára kívánatos keretek között tartani. December 27-én a pétervári „Orosz Gyári Munkások Gyülekezete" rendkívüli tanácskozást tartott, amely három küldöttséget választott: egyet Szmirnov gyárigazgatóhoz, egyet a gyár felügyelőjéhez az igazgató tevékenysége elleni panasszal, egyet pedig Fulon kerületi főnökhöz. A küldöttségek előadták követeléseiket: vegyék vissza az elbocsátott munkásokat, bocsássák el Tyetjavkin mestert és az igazgatóság a jövőben minden összeütközést a munkások képviselőivel közösen oldjon meg. Ha a munkásoknak ezeket a jogos követeléseit nem teljesítik, a „gyülekezet" nem kezeskedik arról, hogy a „városban nyugodtan folyik tovább az élet". Szmirnov igazgató éles hangon közölte a küldöttekkel: nem tűri, hogy idegen személyek beavatkozzanak a gyár ügyeibe. A gyár felügyelője azt mondotta, hogy a munkásokat az

előírásoknak megfelelően bocsátották el. Fulon kerületi főnök a gaponistáknak elégedetlenségét fejezte ki afelett, hogy „a város nyugalmát" fenyegetik.

A gaponisták békés kérelmei így semmi eredményre nem vezettek. A sztrájk elkerülhetetlenné vált. 1905 január 2-án a Gapon-féle szervezet narvai csoportja gyűlést tartott, amelyen több mint 600 tag vett részt, azonkívül más pétervári Gapon-féle csoportok és gyárak képviselői is. A gyűlés úgy döntött, hogy sztrájkba kezdenek. Másnap este 8 órakor a Putyilov-gyár leállt. A következő három nap folyamán a sztrájk átcsapott más kerületek üzemeire is. Január 7-én már Pétervár egész munkássága sztrájkolt. A sztrájkolók száma elérte a 150 000 főt. Gapon az ohrana utasítására újabb provokációhoz folyamodott, amely a január 9-i véres eseményekkel végződött. Amikor a pétervári munkások körében általánossá vált a rendkívüli felháborodás, Gapon azzal a javaslattal állt elő, hogy vonuljanak a cár elé és nyujtsák át neki a munkások követeléseit tartalmazó petíciókat. Az eléggé öntudatlan munkások támogatták ezt az ötletet, bár a bolsevikok kezdettől fogva leleplezték a gaponi provokációt. A rendőrség és az ohrana jóváhagyta Gapon tervét, azzal a szándékkal, hogy véresen leszámol a munkásokkal. A rendőrség semmit sem tett az agitáció ellen, amelyet azért folytattak, hogy a munkások vonuljanak a Téli Palota elé, és nem akadályozta meg a Gapon-féle szervezetekben tartott viharos gyűléseket sem, amelyeken tízezrek írták alá a cárhoz intézett petíciót.

Január 7-én és 8-án a gaponi szervezetek gyűlésein felolvasták és megvitatták a cárhoz küldendő petíciót, amelynek szövegén a munkások és a szociáldemokraták számos módosítást tettek. Ez volt az oka annak, hogy a hű alattvalók könyörgésein és a „cár atyuskához" szóló fohászain kívül voltak benne osztálykövetelések is: a nyolcórás munkanap, a sajtó- és szólásszabadság, a munkásszervezetek szabadsága, a sztrájkszabadság, a munkásbiztosítás, a törvény előtti egyenlőség, az Alkotmányozó Gyűlés összehívása stb. Mint Lenin rámutatott, a petícióban tükröződött „a szociáldemokraták programjának rendkívül érdekes átalakulása a tömeg vagy kevésbbé öntudatos vezérei elméjében"[2].

A petíció három részből állt. Az első rendszabályokat terjesztett elő az orosz nép tudatlanságának és jogfosztottságának

[2] *Lenin* Művei. 8. köt. 73. old.

felszámolására, a második a nép nyomorának megszüntetésére, a harmadik a munkának a tőke elnyomása alóli felszabadítására.

A petíció ezzel a felszólítással kezdődött: „Felséges urunk! Mi, Pétervár munkásai, asszonyainkkal, gyermekeinkkel és tehetetlen öreg szüleinkkel együtt, eljöttünk hozzád, felséges urunk, igazságot és védelmet keresni. Nyomorban élünk, elnyomnak bennünket, erőnket meghaladó munkával sanyargatnak, szidalmaznak, nem vesznek emberszámba, rabszolgák módjára bánnak velünk, nekünk meg csak a tűrés és hallgatás jutott keserű osztályrészül."

A petíció leírta a munkások jogfosztott helyzetét és hangsúlyozta, hogy mint utolsó mentsvárhoz fordul a cárhoz: „Te vagy utolsó mentsvárunk. Ne tagadd meg a segítséget népedtől, emeld ki a jogfosztottság, a nyomor és a tudatlanság sírjából, adj neki lehetőséget arra, hogy maga döntse el sorsát, vesd le róla a hivatalnokok elviselhetetlen jármát. Rombold le a falat közted és néped között, és kormányozza a nép veled együtt az országot." A petíció vége tompa fenyegetésként hangzott: „Ha nem válaszolsz erre a könyörgésünkre, itt halunk meg, ezen a téren, a palotád előtt. Ezután nincs hová és nincs miért mennünk. Csak két út van: vagy a szabadsághoz és a boldogsághoz, vagy a sírba."

A nép tömegei — férfiak, nők, gyermekek, még roskadt aggastyánok is — ott várakoztak az utcákon, várva, hogy sorra kerüljenek a kerületi szervezetek helyiségeiben, ahol felolvasták, megvitatták és aláírták a petíciót. Pétervár egész munkássága ott volt ezeken a gyűléseken. Gapon tekintélye ezekben a napokban példátlanul megnövekedett. A cárhoz intézett felhívása általános helyeslésre talált. „A cárhoz! A cárhoz!" — hallatszott mindenünnen. Mikor a bolsevikok, akik elmentek a gyűlésekre, figyelmeztették a munkásokat a provokáció lehetőségére, mikor azt mondották, hogy a szabadságot ki kell vívni, ne a cártól várják, a munkások felháborodottan félbeszakították a szónokokat.

A vaszilijszigeti gyűlés egyik szemtanúja elmondja, hogy amikor a petíció felolvasását befejezték, az elnök feltette az összegyűlt munkásoknak a kérdést: „De mi lesz, elvtársak, ha a felséges úr nem fogad bennünket és nem lesz hajlandó elolvasni petíciónkat, mit felelünk erre?" Erre közfelkiáltással ezt válaszolták: „Akkor nincs többé cárunk!" És vésztjósló visszhangként dübörgött mindenfelől: „Nincs cár! Nincs cár!" Ebben a pilla-

natban valaki közbekiáltott: „Le az önkényuralommal!" De a munkástömeg ellenséges morajjal válaszolt rá.

Január 7-én a bolsevikok Pétervári Bizottsága röplapot adott ki ezzel a jelszóval: „Le az önkényuralommal!", 8-án pedig kiáltványt tett közzé, amely megmagyarázta a munkásoknak a gaponi ötlet provokációs értelmét. „Ilyen olcsón — hangzott a kiáltvány —... nem lehet megvásárolni a szabadságot. A szabadságnak vér az ára, a szabadságot fegyverrel a kézben, kemény harcokban kell kivívni. Ne kérjétek a cártól, mégcsak ne is követeljétek tőle, ne alázzátok meg magatokat esküdt ellenségetek előtt, hanem taszítsátok le a trónról és kergessétek el egész önkényuralmi bandájával együtt — csakis ezen az úton vívhatjátok ki a szabadságot. Sok munkás- és parasztvér ömlött már Oroszországban a szabadságért, de csak akkor pirkad fel a szabadság hajnala, amikor valamennyi orosz munkás csatasorba áll és rohamra indul az önkényuralom ellen. A munkások felszabadítása csak maguknak a munkásoknak a műve lehet, se papoktól, se cároktól ne várjatok szabadságot. Vasárnap a Téli Palota előtt, ha odaengednek benneteket, meglátjátok, hogy nincs mit várnotok a cártól"[3].

A kormány közben felkészült arra, hogy szabályszerűen belelövessen a munkások békés felvonulásába. Január 8-án este Szvjatopolk-Mirszkij haditanácsot hívott egybe, amelyen jóváhagyták a csapatok harci elhelyezését.

Okmányokkal igazolt tény: a kormány tudatosan akarta a dolgot odáig vinni, hogy katonai erőt alkalmazhasson. Felkészült arra, hogy a békésen felvonuló munkásokat katonai ellenségként fogadja. A cár parancsot adott, hogy hirdessék ki az ostromállapotot Pétervárott, de ezt a parancsot hivatalosan nem hozták nyilvánosságra, mivel a hadiállapot visszatarthatta volna a munkásokat a felvonulásban való részvételtől. A várost nyolc harci övezetre osztották fel. A munkások békés felvonulásának elfojtására nemcsak a pétervári helyőrség katonai erőit mozgósították, hanem Carszkoje Szelóból és más fővárioskörnyéki kerületekből is hoztak erősítéseket. A munkáskerületekbe 43 gyalogos zászlóaljat, 10 lovas századot és 17 kozák századot küldtek ki, ami összesen 22 278 szurony és kard volt. A bevont ezredeken és a belső rendőri erőkön kívül a munkások január 9-i megmozdulásának elfojtására (V. D. Boncs-Brujevics számítása szerint)

[3] A pétervári munkások röplapjai 1902—1917-ben. I. köt. 158. old.

legalább 40 000 szuronyt és kardot mozgósítottak. A cár az előre kitervelt vérfürdő vezetőjévé nagybátyját, Vlagyimirt nevezte ki, aki kijelentette: „A nép szegénysége ellen a legjobb orvosság — felakasztani párszáz lázadót".

A kormánynak az volt a haditerve, hogy a munkásokat nem engedi be a külvárosokból a város központjába, hanem a munkások oszlopait még a Palota-térre érkezésük előtt szétlöveti. Ezért a katonai alakulatokat a palotához vezető főutvonalakon, és különösen a Néva hídjain vonták össze.

Szombaton, január 8-án, Szvjatopolk-Mirszkijt és Vittét Makszim Gorkij vezetésével küldöttség kereste fel és arra kérte őket, tegyenek intézkedéseket a vérontás elkerülése érdekében. Szvjatopolk-Mirszkij nem fogadta a küldöttséget, Vitte pedig kijelentette, hogy nem tehet semmit.

A „véres vasárnap". Január 9-e fagyos reggelén már korán gyülekezni kezdtek a főváros utcáin az ünneplőbe öltözött, bizakodó hangulatú nép óriási tömegei. Gapon terve szerint a munkások oszlopai Pétervár kilenc pontján sorakoztak fel. Az oszlopok elején munkások háromszínű és templomi zászlókat, szentképeket és a cár arcképeit vitték. A tömeg zsoltárokat énekelt. A felvonulókat a „rend" kedvéért lovasrendőr századok követték. A sorompóknál és a hidaknál, valamint a tereken és az utcákon nagyszámú katonaság táborozott. De a munkások nem hitték el, hogy itt vérontás lehet. „A katonák a rend kedvéért vannak itt" — mondogatták. A tömegből néha még kiáltozva üdvözölték is őket: „Éljenek a katonák!"

Összesen legalább 150 000 ember ment ki az utcákra. Gapon a Narvai-sorompó környékéről való munkások élén haladt. Az óriási tüntetés első sorában ott haladtak a Putyilov-gyári bolsevikok is, akik nem akarták elhagyni a munkásokat ebben a felelősségteljes pillanatban. A Narvai-kapunál hirtelen lovasosztag ütött rajta a békés tüntetésen, lövések dördültek el. A közelállók siettek Gapont kimenteni a veszélyből. A Narvai-kapunál körülbelül száz ember esett el. Ugyanígy lőtték a munkásokat a többi kerületben is.

Az egyik szemtanú így írta le a január 9-i eseményeket Leninhez írott levelében:

„Az elsők között voltam, az első csoportban, de nem azzal a céllal, hogy elmenjek a munkásokkal együtt a palotáig, mert ez szerintem elkerülhetetlenül öldökléssel járt volna, nálunk

pedig még csak egy bot sem volt — hanem azért, hogy saját szememmel lássak, és meggyőzzem a hiszékenyeket, mert ez a taktika jobb minden kritikánál. Mégsem láthattam előre azt, ami ezután következett. A rendőrök nem szóltak közbe, hanem mosolyogtak, és ez átragadt a munkásokra is. Útközben valóban sokan csatlakoztak. Elérkeztünk a Troicki-parkig és mivel a hídnál gyalogság volt felállítva, megvártuk a második csoportot. Együtt indultunk tovább. A gyalogos szakaszhoz egy másik is csatlakozott. Az utat elzárták. Rájöttem, hogy a katonák, akik már «súlyba» rakták a puskát, nem engednek át bennünket, hanem szuronnyal szétkergetnek. Ezért igyekeztem eltűnni a járdáról és mellékutcán akartam eljutni a Kronverszkij-körútra, hogy vargabetűvel kerüljek el a Palota-térre. Alig léptem le a járdáról, amikor kürtszó harsant és szempillantás alatt két sortűz dördült el. Fülem mellett golyók fütyültek és több, hóba bukott embert láttam magam előtt. Ijedtemben nem értettem meg, miről van szó, és csak az alvadt vér térített magamhoz. Lábam előtt egy értelmiséginek látszó fiatal lány feküdt véres arccal. A lövedék homlokán hatolt be, de nem mélyen. Kocsira fektették és két ismerőse kórházba vitte. Hat embert öltek meg ott a helyszínen, körülbelül harminc megsebesült. Az utóbbi számért nem kezeskedem (mondják, hogy ötven is volt), de a megöltekkel magam vesződtem, így hát tudom. A helyszínen meghalt az az úr is, aki a gyűlés után azt követelte tőlem, hogy «vessem alá magamat» a határozatnak. Az úttest közepén ment és egyszerre több golyó találta. Amikor odaértünk hozzá, már nem volt benne élet. A katonai parancsnokság részéről nem adtak semmi figyelmeztetést, pedig a carszkojeszelói vértesezredből felvonultattak vagy két századot. A Szemjonovszkij-ezred közénk lőtt. A sebesültek egy részét a Népházban kötözték be. Hogy milyen lövedékkel lőttek, elképzelheti abból, hogy az egyik lövedék fején találta a Kamenno-Osztrovszkij körúton lévő Sándor-liceum kapujában álló irodavezetőt, aki menten meghalt.

Miután a holttesteket és a sebesülteket eltakarítottuk, elindultam a Nyevszkij-proszpektre és onnan a Palota-térre. A Palotateret minden oldalról lovasság vette körül, magán a téren pedig a Péter-Pál erőd gyalogsága állt. Rengeteg ember volt a Nyevszkij-proszpekten — a járdák tömve voltak. (A Pétervár-utcában négy-ötezren lehettünk.) «Közönség», azt lehet mondani, egyáltalán nem volt, csupa tüntető. Kijutottam a Palota-térre. A lovasság a tüntetők közé hatolt és karddal kergette szét őket, de a

katonák által megtisztított helyeket újabb tüntetők foglalták el. Szidták és átkozták a katonákat meg a tiszteket, ahogy a torkukon kifért. Gúnyosan «hurrát» kiáltottak. A Sándor-parkot közönségestül bezárták. Sok tüntető felmászott a rácsokra és onnan kiabált a katonákra. Sokan a rácsokon ültek (előnyös abból a szempontból, hogy a lovasság nem éri el őket). Megpróbáltam én is felkapaszkodni, de nem tudtam. A lovak nyomására vissza kellett térnem a Nyevszkijre. Kis idő multán ismét kürt harsant és a gyalogosok a lovasokkal együtt háromszor a parkban lévő munkások közé lőttek. Az eredmény szörnyű volt. Sokan azok közül, akiket a rácson ért a golyó, nadrágjuknál fogva fennakadtak a szögeken és úgy lógtak a levegőben. A földön halottak és sebesültek feküdtek. Nem volt, aki bekötözte volna őket, elszállításuk is lehetetlen volt — a parkot bezárták. Minket is erősen szorítani kezdtek és így kerültem a Krasznij-hídhoz. A halottakat többnyire ismerőseik vitték el. Láttam egy kofakülsejű asszonyt, a szekéren lőtték agyon; lába a levegőben lógott és útközben elvesztették az egyik szőrcsizmáját. Nem sokkal később egy halott egyetemistát és egy munkást vittek el. A munkást ölbe vették ... és úgy vitték egészen a Mojkáig. A közönség sapkalevéve, «Le a zsarnoksággal!» és hasonló jelszavakat kiáltozott. A megbékélésnek itt már nyoma sem volt. Ezeknek az eseményeknek szemtanúja és részese voltam. A többiekről csak hallomásból értesültem.

A viborgi városrészből, ahol Gapon javaslatát elvetették és szociáldemokrata javaslatot fogadtak el, szintén elindultak a munkások a Troicki-híd felé. Itt is kivont kardokkal találták szemben magukat és sok ember megsebesült. Egy szemináriumi hallgatónak mind az öt ujját levágták. A Pétervár-utcáról szétszórt munkások egy része csatlakozott a csoporthoz.

A Vaszilij-szigeten, a negyedik utcában, ahol a munkásklub van, szabályos barikádot emeltek dróthuzalokból, amelyeken a kozákok lovaikkal sehogysem tudtak áttörni. A drótokat a szemben lévő házak közé erősítették. Amikor a munkások az úton összetalálkoztak a katonákkal, vezetőjük, egy munkásruhába öltözött egyetemista odament a tiszthez, hogy engedélyt kérjen tőle a szólásra — a tiszt parancsot adott a katonáknak: «tűz!». A diákot ott menten megölték. Arcát teljesen szétroncsolták a golyók, alig lehetett felismerni"[4].

[4] Lenini gyüjtemény. XXVI. köt. 122—123. old. (oroszul).

A Pétervár utcáin történteket megfigyelő külföldi tudósítók közlései alapján, Lenin leírta a január 9-i véres eseményeket és azt, hogy milyen megrázó hatással volt a vérengzés Pétervár legelmaradottabb munkásaira is. „Amikor a nép a lövöldözés után meglátta a halottakat és a haldoklókat szerteszét, az úttestek vértől áztatott havát, dühödt bosszúkiáltások hangzottak — idézi Lenin az egyik tudósító elbeszélését. — . . . A pánik és a zavar mindenütt rettentő nagy. A csapatok kíméletlenül dolgoznak, jobbra-balra lövöldöznek, gyakran minden indok nélkül. A sztrájkolók ezt kiáltják nekik: «Oroszok vagytok ti? Mert csináltok úgy, mint a vérszopók és hóhérok?» Amikor halottakat és sebesülteket hoznak vagy visznek, a tömeg sapkáját levéve kiáltja az elesettek tiszteletére: «Dicsőség néktek!»"[5]

Az ujságírók január 13-án 4600 halott és sebesült listáját adták át a belügyminiszternek. De az áldozatok száma jóval nagyobb volt.

A „véres vasárnapon", 1905 január 9-én, a cárizmus maga zúzta szét az öntudatlan munkásokban a cárba vetett naív hit utolsó maradványait is. A munkások, akik reggel még hallani sem akartak a cárizmus elleni harcról, estére ösztönös harcra keltek a cári csapatok és a rendőrség ellen. A munkások csaknem azonnal a vérfürdő után barikádokat emeltek a Vaszilij-szigeten, elfoglalták a fegyvergyártó műhelyt és birtokukba vették a benne lévő fegyvereket. A vaszilijszigeti bolsevik munkások a nyomdát is elfoglalták és többezer kiáltványt nyomtak ki, amelyekben felszólították a munkásokat, hogy foglalják el a fegyver- és lőszerraktárakat.

A bolsevikok, akik ezen a véres reggelen együtt voltak a néppel az utcán, fegyverkezésre buzdították a munkásokat. A közös kiáltás: „Fegyverbe!" — most már olyan munkások ajkáról is hangzott, akik reggel még azt mondották a bolsevikoknak: „Vigyétek a vörös zászlókat! Nekünk nincs bajunk az önkényuralommal." Egyes munkások nyíltan és hangosan fenyegetőztek: „Le az önkényuralommal!", mások haragosan hajtogatták: „A cár megadta nekünk — mi is megadjuk a cárnak!"

Lenin és Sztálin január 9-ről. A január 9-i események ideje alatt Lenin Genfben tartózkodott. A külföldi ujságokból szerzett tudomást az eseményekről. „A forradalom kezdete Oroszország-

[5] Lenini gyüjtemény. XXVI. köt. 116. old.

ban" című, 1905 január 12-én írott cikkében, amely a *Vperjod* (Előre) című bolsevik lap 4. számában jelent meg, Lenin mélyenszántóan elemezte az oroszországi eseményeket. A cári kormány azt remélte, hogy ha belelövet a fegyvertelen munkásokba, nőkbe és gyermekekbe, megállíthatja a forradalmat. „Jó leckét adtunk nekik!" — mondták cinikusan az önkényuralom szolgái. A proletariátus vezére, Lenin, így válaszolt erre cikkében: „Igen, nagy lecke volt! Az orosz proletariátus nem felejti el ezt a leckét. A munkásosztály legkevésbbé képzett, legelmaradottabb rétegei, akik naívan hittek a cárban és őszintén kívánták, hogy «magának a cárnak» békésen átadhassák az elgyötört nép kéréseit, mind leckét kaptak a katonai erőtől, amely a cár vagy nagybátyja, Vlagyimir nagyherceg vezetése alatt állott"[6].

A munkásosztály megkapta a kormány által elkezdett „polgárháború nagy leckéjét". Lenin „A pétervári ütközet terve" című cikkében azt írta, hogy a munkásosztálynak jól meg kell értenie ezt a leckét. „A kormány szándékosan kergette felkelésbe a proletariátust, kikényszerítve a barikádokat a fegyvertelenek ütlegelésével, azért, hogy vértengerbe fojtsa ezt a felkelést. A proletariátus tanulni fog a kormány e katonai leckéjéből. És a proletariátus meg fogja tanulni a polgárháború művészetét, ha egyszer már elkezdte a forradalmat"[7].

Január 9-ével elkezdődött az első orosz forradalom. Ezen a napon a munkásmozgalom olyan magasra csapott, amilyen magasan még sohasem volt. A proletariátus összeütközött az önkényuralommal s ebben az összeütközésben politikai nevelése hétmérföldes léptekkel haladt előre.

A január 9-i vérengzés tiltakozásra és harcra késztette a politikailag elmaradott munkások millióit. „És éppen ebben, a hatalmas néptömegek politikai öntudatra és forradalmi harcra ébredésében rejlik 1905 január 22-ének történelmi jelentősége"[8] — írta Lenin.

Sztálin elvtárs „Két ütközet" című cikkében hangsúlyozta, hogy a „véres vasárnapon" forradalmi tudatra ébredtek a proletariátus legelmaradottabb tömegei. A munkások nagy tömegei

---

[6] *Lenin* Művei. 8. köt. 77. old.
[7] Ugyanott, 87. old.
[8] *Lenin* Művei. 23. köt. Szikra 1951. 257. old. — Január 22 az új időszámítás szerint a régi január 9-nek felel meg. — *Szerk.*

megértették, hogy a cárizmus elleni ütközetben a proletariátus csakis szervezetten és felfegyverzetten győzhet.

„Ez a nap volt — írta Sztálin elvtárs — amikor a pétervári proletariátus szemtől-szembe találta magát a cári kormánnyal és akaratán kívül összeütközött vele. Igen, akaratán kívül, mert békésen vonult a cár elé «kenyérért és igazságért», de ellenségesen fogadták és golyózáport zúdítottak rá. A cári arcképekhez és a templomi zászlókhoz fűzte reményét, de ezt is, azt is cafatokra tépték, arcába dobták és ezzel kézzelfoghatóan bebizonyították, hogy fegyverre csak fegyverrel lehet válaszolni"[9].

A januári sztrájkok. Az 1905 január 9-i „véres vasárnap" az egész országban lökést adott a forradalmi tömegmozgalomnak. A pétervári munkások általános sztrájkkal feleltek a vérfürdőre. „Január 10-én, hétfőn, Pétervár olyan városra hasonlít, amelyet az ellenség éppen most hódított meg. Az utcákat állandóan kozák járőrök járják. Itt is, ott is felháborodott munkáscsoportok láthatók. Este sok utca sötétségbe burkolózik. Villany és gáz nincs" — így írta le a *Vperjod* című bolsevik lap a pétervári általános sztrájk kezdetét. A katonasággal való összetűzések napokig tartottak. A bolsevikok Pétervári Bizottsága az események értelmét megmagyarázva felszólította a munkásokat a döntő harcra: „Folytassátok a sztrájkot, legyetek elszántak. A ti munkás kezetek nélkül az elnyomók — a tőkések és a kormány — túlságosan gyengék, a sztrájk fájdalmasan érinti őket, a sztrájk erős fegyver"[10].

A pétervári általános sztrájk január 17-én ért véget, de Pétervár legnagyobb gyáraiban — többek között a Putyilov-gyárban, a Balti- és az Obuhov-gyárban — még februárban is tartott a sztrájk.

A pétervári munkások lövetését követő napon tiltakozó sztrájkhullám söpört végig az egész országon. Január 10-én a pétervári proletariátus iránt érzett szolidaritásból és rokonszenvből általános sztrájk kezdődött Moszkvában is.

„Moszkvában mindenkit felháborítottak, megrendítettek a pétervári események, és most ki aggódva, ki bátran várja a moszkvai fejleményeket — írta a *Vperjod* című bolsevik lap tudósítója. — A forradalmi mozgalom itt már megkezdődött. A gyárak zöme sztrájkba kezdett. A katonaság és a rendőrség állandóan készen-

[9] *Sztálin* Művei. 1. köt. Szikra 1949. 208. old.
[10] A pétervári bolsevikok röplapjai 1902—1917-ben. I. köt. 162. old.

létben áll. Zamoszkvorecsje városrészt körülvették a csapatok és a nép megfélemlítésére január 10-én ágyúkat állítottak fel. Közlik, hogy még Nyizsnyij-Novgorodból is hívtak csapatokat."

Moszkvából a mozgalom szétterjedt az egész központi iparvidéken.

A januári mozgalomban különleges aktivitást fejtettek ki a vasmunkások. Ők voltak a január 9-i vérfürdő elleni tiltakozás szervezői és vezetői. A nyizsnyijnovgorodi (ma Gorkij) Szormovogyárban azonnal megkezdődött a sztrájk, amint megkapták a hírt a pétervári véres eseményekről. A fellépésnek politikai tüntetés jellege volt. „Jellemző az — jelentette az ohrana —, hogy a munkások, egytől-egyig, minden követelés benyujtása nélkül egyszerre abbahagyták a munkát és elszéledtek, majd újra megjelentek." Az ügynökség értesülései szerint a munkásoknak ez a magatartása kizárólag „annak következménye volt, hogy követték más városokban élő elvtársaikat".

A legnagyobb gyárakkal — a Putyilov-, az Obuhov-, a Baltigyárral stb. — egyidőben sztrájkoltak a tulai gyárak vasmunkásai is. A vasmunkások az általános gazdasági követeléseken kívül olyan politikai követelések mellett is kiálltak, mint a sztrájkszabadság, az egyesülési szabadság, a sztrájkolók és a munkásküldöttek személyi sérthetetlensége, a rendőrség eltávolítása a gyárakból stb.

1905 januárjában Oroszország vasmunkásainak kétharmada sztrájkolt. A vasmunkások egységes sztrájkjai példaképül szolgáltak a többi munkás számára is. „Az élcsapat a legnagyobb eréllyel kezdte el a mozgalmat, «felrázva» a többiek tömegét"[11] — írta Lenin a vasmunkások sztrájkjairól.

A munkások, válaszképpen a január 9-i eseményekre, számos szibériai városban is forradalmi megmozdulásokat hajtottak végre. Tomszkban Sz. M. Kirov volt a tüntetés szervezője. Január 18-án a tüntetés ideje alatt megölték a zászlóvivőt, I. Kononov nyomdászt. Temetése újabb forradalmi tüntetéssé vált, amelynek folyamán Kirov „Koszorú meggyilkolt elvtársunknak" című kiáltványát terjesztették. A kiáltvány felszólította a munkásokat, hogy fegyverkezzenek és szervezzenek önvédelmi osztagokat a feketeszázasok elleni harcra.

Közép-Oroszország legnagyobb ipari városaiban — Ivanovo-

[11] *Lenin* Művei. 4. kiad. 16. köt. 370. old. (oroszul).

Voznyeszenszkben, Tulában, Nyizsnyij-Novgorodban, Tverben, Jaroszlavlban, valamint a volgamelléki és urali városokban — a munkások a bolsevikok vezetésével vettek részt a januári tiltakozó sztrájkokban.

A januári-februári mozgalomban jelentős szerepük volt a vasutasoknak is. Február 4-én kitört a sztrájk a Moszkva—Vindava vonalon, 8-án a Délnyugati Vasútvonal valamennyi vasúti műhelyében, február 11-én a Rjazany – Ural vasútvonal szüntette be a munkát, s ezt más vonalak is követték.

A tiltakozási sztrájkhullám a január 9-i vérfürdő után egész Oroszországon végigsöpört. Január és február folyamán valamennyi nagy ipari és kormányzósági városban sztrájkok voltak. A hivatalos adatok szerint a januári mozgalomban 444 000 sztrájkoló vett részt. Több, mint az egész előző évtized, 1895—1904 folyamán együttvéve.

A januári sztrájkok már nem ösztönös fellépések voltak, ami az 1905-ös forradalom előtt minden sztrájkra jellemző volt. Ezek a sztrájkok minden eddiginél gyorsabban váltak gazdasági sztrájkokból politikai sztrájkokká. Míg 1905 előtt a munkások csak a munkabérek felemelésére vagy a munkanap megrövidítésére vonatkozó részleges követeléseket támasztottak, most a követelések egész programját terjesztették elő, amely közel állt a szociáldemokrácia minimális programjához.

A januári mozgalom a nemzetiségi vidékeken. A januári mozgalom a legnagyobb lendülettel a végvidékeken, különösen Lengyelországban és a Baltikumban folyt. Az ott dúló rendkívül éles harcnak az volt a magyarázata, hogy a nemzeti elnyomás ezeken a vidékeken fokozott gyűlöletet szült a cárizmussal szemben. A kettős elnyomás — a kapitalista és a nemzeti elnyomás — arra késztette a munkásokat, hogy egységesen, egy emberként szálljanak harcba. A sztrájkok viharos jelleget öltöttek és gyakran véres összeütközésekkel végződtek a munkások és a katonaság meg a rendőrség között, s az összeütközések nem egyszer felkelésbe csaptak át.

A lengyel munkások azt követelték, hogy vezessék be a nyolcórás munkanapot, szervezzenek közmunkákat a munkanélküliek számára, távolítsák el a rendőrséget a gyárakból, ismerjék el a munkások képviselőit. Számos tüntetést rendeztek ezekkel a jelszavakkal: „Le a háborúval!", „Le az önkényuralommal!", „Éljen a forradalom!".

A varsói proletariátus megmozdulásai során összeütközött a rendőrséggel és a katonasággal. A sztrájk mind Lodzban, mind Varsóban kitörése után rögtön általánossá vált.

Ugyanilyen viharosan fejlődtek a januári sztrájkok a Baltikumban is. Rigában január 13-án nagyszabású tiltakozó tüntetést rendeztek a pétervári munkásgyilkolás miatt. A tüntetők ellen katonaságot küldtek ki, amely visszaszorította őket a Dvina-folyóhoz. A lövöldöző katonaság és rendőrség nyomására a tüntetők a folyó jegére menekültek. A jég nem bírta ki a menekülő emberek súlyát, beszakadt és sok munkás belefulladt. A január 13-i rigai események ugyanolyan hatást gyakoroltak a Baltikum munkásaira, mint a január 9-én Pétervárott történtek. A cárizmus újabb gaztettére Libava, Mitava, Reval és más balti városok munkásai viharos tiltakozó tüntetésekkel válaszoltak. A januári sztrájkmozgalom, Lengyelországhoz hasonlóan, a Baltikumban is a felkelés határán járt.

Nagy lendületet vett a sztrájkmozgalom a Kaukázusontúlon is. A bolsevikok Sztálin elvtárs vezetésével végzett munkája eredményeként ennek a mozgalomnak kifejezetten politikai jellege volt.

Január 18-án a tifliszi vasúti műhelyek munkásai sztrájkba léptek. A sztrájkot az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt Kaukázusi Bizottsága készítette elő és nagyon szervezetten zajlott le. Bolsevik agitátorok terjesztették a tifliszi sztrájkoló munkások között azokat a grúz, örmény és orosz nyelven kinyomtatott kiáltványokat, amelyeket Sztálin elvtárs írt vagy szerkesztett.

A „Kaukázus munkásai, ideje, hogy bosszút álljunk!" című kiáltványban Sztálin elvtárs felszólította a munkásokat, hogy lépjenek döntő harcba a nép ádáz ellensége, a cárizmus ellen:

„Ideje, hogy bosszút álljunk! Ideje, hogy bosszút álljunk a dicső elvtársakért, akiket vadállati módon meggyilkoltak a cári rablók Jaroszlavlban, Dombrovában, Rigában, Pétervárott, Moszkvában, Batumban, Tifliszben, Zlatousztban, Tyihoreckben, Mihajlovban, Kisinyovban, Gomelben, Jakutszkban, Guriában, Bakuban és másutt! Ideje, hogy számonkérjük tőle azokat az ártatlan szerencsétleneket, akik tízezrével pusztultak el Távolkelet harcterein! Ideje felszárítani feleségeik és gyermekeik könnyeit! Ideje, hogy felelősségre vonjuk azokért a szenvedésekért és megaláztatásokért, azokért az embert gyalázó láncokért, amelyekkel már réges-régóta bilincsbe vert bennünket! Ideje, hogy végezzünk

a cári kormánnyal és megtisztítsuk magunknak az utat a szocialista rend felé! Ideje, hogy *megsemmisítsük* a cári kormányt! És *meg is semmisítjük!*"[12].

Bakuban és a Kaukázusontúl más városaiban a bolsevikok felszólították a munkásokat, hogy tiltakozzanak a pétervári munkások kegyetlen meggyilkolása ellen. Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt Bakui Bizottsága a január 9-i eseményekkel foglalkozó kiáltványában így szólt a munkásokhoz: „Elvtársak! Ütött a rettenetes, végzetes óra a cári önkényuralom számára. Közeleg rabszolgaságunk, jogfosztottságunk, szemérmetlen és féktelen kizsákmányolásunk vége! Pirkad az új élet hajnala, és a proletariátus véres zászlaját, amelynek láttán megremeg a zsarnokok és a kizsákmányolók szíve, elvtársaink — a pétervári munkások százezres hadserege — beledöfték az önkényuralom szívébe"[13].

Batumban a január 9-i vérfürdő elleni tiltakozás jegyében kezdődött sztrájk hat napig tartott. A munkások között Sztálin elvtárs kiáltványát terjesztették: „Már kél a vihar, a hajnal előhírnöke. A kaukázusi proletariátus Bakutól Batumig csak tegnaptegnapelőtt fejezte ki megvetését a cári önkényuralommal szemben. Kétségtelen, hogy a kaukázusi proletároknak ez a dicső kísérlete megteszi hatását Oroszország más szegleteinek proletárjaira"[14].

Az 1905. év januári napjaiban az avlabari illegális nyomda bolsevik röplapokat nyomott ki. Ugyanitt nyomták a *Proletariatisz Brdzola* című lapot is. A lapnak majdnem mindegyik számában közölték Leninnek egy-egy cikkét, amelyet a *Proletarij*-ból vettek át. Sok fontos cikket Sztálin elvtárs írt. Sztálin elvtárs „Éljen a nemzetközi testvériség!" című cikkében rámutatott a nemzeti szabadságmozgalom növekedésére és felszólította Oroszország minden népének dolgozóit, hogy egyesítsék erőiket a cárizmus elleni harcra.

A munkásosztály januári harca óriási lendületet kapott az egész országban. A munkásosztály előtt szükségszerűen felmerült a feladat, hogy áttérjen a harc magasabb formáira — az önkényuralom elleni fegyveres felkelésre. De a felkeléshez még nem volt ereje. A mozgalomban sok volt az ösztönösség. A forradalmi tömeg-

---

[12] *Sztálin* Művei. 1. köt. 81. old.

[13] A kaukázusontúli bolsevik szervezetek kiáltványai 1904—1906-ban. Tbiliszi 1940. 65. old. (oroszul).

[14] *Sztálin* Művei. 1. kot. 83. old.

mozgalom vezetését a szociáldemokrácia nem tartotta eléggé kézben még olyan városokban sem, mint Pétervár, Moszkva, Varsó, Lodz. Az akciótervet majdnem mindenütt már a sztrájk ideje alatt dolgozták ki. A városok fontos központjai — a villanytelepek, a táviró, a telefon, a fegyverraktárak — a sztrájkolók tevékenységén kívül maradtak. A proletariátusban óriási harci energia lappangott, de még nem jutott mindenütt felszínre és nem volt eléggé megszervezve.

Lenin így értékelte a január-februári sztrájkok jelentőségét: „A proletármozgalom egyre szélesedik, most már átcsap a legtávolabbi végekre is. Az erjedés és az elégedetlenség kiterjed a társadalom legkülönfélébb és legelmaradottabb rétegeire is. A kereskedelmi és ipari élet megbénult, a tanintézeteket bezárták, a munkások példájára sztrájkolnak a zemsztvók is"[15].

Január 9. nyugateurópai visszhangja. A január 9-i eseményekre nemcsak az oroszországi, hanem a nyugateurópai munkásosztály is válaszolt.

A világ munkásai a legkülönbözőbb formákban fejezték ki az orosz forradalom iránt táplált forró rokonszenvüket és harcosaival való szolidaritásukat. Tiltakozó gyűlések, utcai népgyűlések, a cári követség előtt rendezett forradalmi tüntetések, parlamenti felszólalások, a vérengzés áldozatai javára rendezett gyűjtések tanúskodtak a nemzetközi proletariátusnak az orosz cárizmus véres gaztettei ellen kifejezett tömeges tiltakozásáról.

Különösen széleskörű és általános visszhangja volt a január 9-i eseményeknek Ausztria-Magyarországon. Az egyik bécsi tiltakozó gyűlésen az orosz forradalom hírét egyöntetű diadalmas felkiáltással fogadták: „Éljen az orosz forradalom!"

Spontán tüntetés verődött össze, a tüntetők forradalmi dalokat énekelve a parlament elé vonultak.

1905 január 24-én Triesztben a tüntetők az orosz konzulátus épülete elé vonultak és ezt kiabálták: „Éljen az orosz forradalom! Éljen a pétervári proletariátus!" A przemysli tüntetés részvevői üdvözlő táviratot küldtek az orosz munkásoknak. Tüntetést szerveztek a prágai munkások is, akik január 29-én összetűztek a rendőrséggel. Krakkóban Mickiewicz emlékművénél a munkások február 2-án kitűzték a vörös zászlót és szintén harcba szálltak a rendőrséggel.

---

[15] *Lenin* Művei. 8. köt. 117. old.

Franciaország számos városában rendeztek tiltakozó gyűléseket a cárizmus és annak a munkásokkal és a parasztokkal szemben folytatott véres politikája ellen. Párizsban az 1905 január 30-i nagyszabású gyűlésen felhívást fogadtak el „Kiáltvány a francia proletariátushoz" címmel. Ebben hangsúlyozták az orosz proletariátus forradalmi harcának nemzetközi jelentőségét.

A szajnamegyei szakszervezeti egyesületek táviratot küldtek az orosz munkásoknak, amelyben kifejezték a párizsi munkások együttérzését: „A forradalmi Párizs munkásai veletek együtt hallatják hangjukat: számítsatok ránk, segítségünk számotokra biztosítva van."

A radikális francia értelmiség külön társaságot szervezett: az „Orosz Nép Barátainak Társaságát", amelyben résztvett Anatole France és Octave Mirbeau író, Charles Seignobos történész és mások.

Amikor Gorkij tudomást szerzett a társaság megalakulásáról, így üdvözölte Anatole France-ot: „Szívem kitörő örömével fogadtam a hírt, — írta — mert az, ahogyan Ön az orosz népet nézi, nemcsak alátámasztja a művészet erejébe vetett hitemet, hanem feltámasztja a világon a népek testvériségének nagy reményét." Ugyanebben a levelében írta Gorkij azt is, hogy az orosz nép példát mutat a demokráciáért folytatott harcban. „Ismerem az orosz népet és nem vagyok hajlandó nagyobbítani erényeit, de meg vagyok győződve, hiszem: ez a nép valami sajátosat, valami nagyot, valami mindenki számára fontosat tud belevinni a világ szellemi életébe"[16].

Tiltakozó mozgalom bontakozott ki az olasz munkások és az olasz demokratikus értelmiség körében is. Franciaországban és Olaszországban a tiltakozó tüntetéseket átvitték a parlamentbe, ahol az orosz forradalom védelmében a leghaladóbb képviselők interpelláltak.

Angliában a parlamenti képviselők liverpooli bizottsága 1905 január 26-án határozatot fogadott el, amelyben tiltakozott a pétervári munkások lemészárlása ellen és alapot létesített a sztrájkolók szabadságharcának támogatására. Németországban a helyi szociáldemokrata szervezetek népes gyűléseket tartottak, amelyeken az oroszországi eseményekkel foglalkoztak. A gyűlések

[16] *M. Gorkij.* Ifjúkori forradalmi publicisztika, Goszpolityizdat 1938. 39. old. (oroszul).

előadói Bebel, Karl Liebknecht, Klara Zetkin és a szociáldemokrácia más vezetői voltak.

Karl Liebknecht a leipzigi nagygyűlésen tartott előadását azzal fejezte be, hogy testvéri szolidaritásra buzdította a német és az orosz munkásokat: „Az orosz forradalom a mi ügyünk, ugyanúgy, mint ahogy a cári reakció a porosz kormány ügye. A német szociáldemokrácia szolidáris az orosz proletariátussal: az ő szabadsága — a mi szabadságunk. Ezért le a véreskezű cárizmussal! Éljen az orosz forradalom!"

Tehát a január 9-i események nemcsak az első orosz forradalom kezdetét jelentették, hanem a nemzetközi forradalmi mozgalomban is óriási szerepük volt. Lenin „Az oroszországi forradalom kezdete" című cikkében ezt írta erről: „Most az egész világ proletariátusa lázas türelmetlenséggel szegezi tekintetét az oroszországi proletariátusra. Az oroszországi cárizmus megdöntése, amelyet munkásosztályunk hősiesen megkezdett, fordulópont lesz minden ország történetében, megkönnyíti minden nemzet munkásainak ügyét, minden államban, a földgolyó minden szegletén. És jól jegyezze meg minden szociáldemokrata, minden öntudatos munkás, hogy a népi harc milyen roppant feladatai nehezednek most vállaira. Ne feledje el egyikük se, hogy az egész parasztság, a dolgozók és a kizsákmányoltak egész tömegének érdekeit is képviseli, az egész nép érdekeit és szükségleteit képviseli a nép közös ellenségével szemben. Most mindenkinek a szeme előtt ott lebeg a hős pétervári proletárok példája.

Éljen a forradalom!

Éljen a felkelt proletariátus!"[17]

A cárizmus harca a forradalom ellen január 9. után. A forradalmi tömegmozgalomtól megrémült cárizmus megpróbálta félrevezetni a munkásokat és megbontani egységüket.

Először is világgá kürtölte azt a hírt, hogy a január 9-i felvonulást és a pétervári sztrájkot japán kémek szervezték, akik 48 millió rubelért felbérelték a pétervári munkásokat.

A cári provokációnak senki sem ült fel, mire a cárizmus újabb mesterkedéshez folyamodott.

A január 9-i események után a cár nyugdíjaztatta Szvjatopolk-Mirszkij belügyminisztert. Január 11-én kinevezték pétervári főkormányzónak Trepov tábornokot, aki valójában Pétervár dik-

[17] *Lenin* Művei. 8. köt. 80. old.

tátorává vált. Trepov „munkásküldöttséget" szervezett a cárhoz. A nagyüzemek tulajdonosait megbízta, hogy válogassanak ki 34 „cárhű" munkást és mint küldötteket küldjék el őket a cárhoz. Valamennyi gyárban megjelentek a rendőrök és az igazgatóságon megtudakolták, kik a munkások közül a csöndesek és buták. Az ilyen ismérvek alapján kiválogatott munkásokat külön vagonban Carszkoje Szelóba vitték. II. Miklós kiment a munkások elé és felolvasta azt a beszédet, amelyet Trepov írt számára. A cár arról próbálta meggyőzni a munkásokat, hogy „az események a zavargás szomorú, de elkerülhetetlen következményeivel" azért történtek, mert a munkások felültek a forradalmároknak. A gyilkos cár azzal fejezte be beszédét, hogy „megbocsátja a munkásoknak bűnüket" és magánpénztárából 50 000 rubelt adott „a nélkülöző családtagok megsegítésére".

A munkások mélységes felháborodással fogadták a küldöttség és a cári „kegy" hírét, a küldötteket pedig nem ismerték el képviselőiknek. Az áldozatok nem fogadták el a cári könyöradományt.

Trepov akkor a régi, zubatovi taktikához folyamodott. Január 29-én a cár utasítására Sidlovszkij szenátor elnökletével bizottságot alakítottak „a szentpétervári és környéki munkások elégedetlensége okainak haladéktalan kivizsgálására és az ilyen okok jövőbeni kiküszöbölésére irányuló rendszabályok megállapítására". Három fokozatú választást javasoltak: először műhelygyűléseken választanak, majd a gyári gyűléseken megválasztják a jelölőket, végül a termelési csoportok gyűlésén választják meg a bizottság tagjait. A cári kiáltvány nem határozta meg, hogy hány képviselőt küldhetnek a munkások és hányat a gyárosok. A választást 1905 február 18-ra tűzték ki. Sidlovszkij bizottságának az volt a célja, hogy a munkások szükségleteiről való hosszú tanácskozással elterelje a munkások figyelmét a forradalmi feladatokról. A bolsevikok kijelentették, hogy Sidlovszkij bizottsága az állami bűvészkedés bizottsága, amelynek az a rendeltetése, hogy elbutítsa a munkásokat. A mensevikek a proletariátus győzelmének tekintették a bizottságot és követelték, hogy résztvehessenek a munkájában. Február 16-án és 17-én kilenc munkáscsoport képviselői összegyűltek a Népházban és több követelést nyujtottak be Sidlovszkijnak: engedjék szabadon a letartóztatottakat, biztosítsák a szólásszabadságot, a lakások sérthetetlenségét stb. A munkások kijelentették, hogy csak azzal a feltétellel hajlandók résztvenni a bizott-

ság munkájában, ha eleget tesznek követeléseiknek. Sidlovszkij elzárkózott e követelések teljesítése elől. Akkor a kilenc csoportból hétnek a jelölői kijelentették, hogy nem hajlandók résztvenni a további választásokban.

A munkások a bolsevik párt vezetésével megakadályozták, hogy a cár elvonja őket a forradalmi harctól. Február 20-án Sidlovszkij bizottságát feloszlatták.

A dolgozók bomlasztásának taktikáját alkalmazta a cárizmus az elnyomott nemzetiségekkel szemben is. A cári kormány a nemzeti gyűlölet szításával és a nemzetiségek egymásra uszításával igyekezett elvonni őket a forradalomban való szolidáris részvételtől. Bakuban február 6-án a pétervári hatóságok beleegyezésével éppen ebből a célból szervezték meg az örmény-azerbajdzsan mészárlást, amely két napig tartott és csak az önvédelmet megszervező munkások közbelépésének köszönhető, hogy két nap mulva abbahagyták. Ilyképpen a széleskörű januári mozgalomban a proletariátus már mint a forradalom hatalmas ereje lépett fel, s a cárizmus elleni harcban alkalmazta a sajátos proletár eszközt — a forradalmi tömegsztrájkot.

A mukdeni vereség. Az országban feszültté vált a politikai légkör. A cárizmus távolkeleti kalandja további óriási szenvedéseket zúdított a népre. Port-Artur eleste után újabb mozgósítást rendeltek el.

A cárizmus lázasan készült az új távolkeleti ütközetekre, abban a reményben, hogy a fronton aratott győzelmekkel gátat tud vetni a hátországban folyó forradalmi erjedésnek. Mukden alatt nagy szárazföldi ütközetre készültek. A harcban álló felek körülbelül egyenlő erővel rendelkeztek. De Kuropatkin késett a támadással. A parancsnokság nem hitt az orosz hadsereg erejében. Nem sokkal az ütközet előtt, 1905 február 6-án, a Kuropatkinnál tartott tanácskozáson részvevő parancsnokok hangulata fölöttébb pesszimista volt. „Ilyen hangulattal egyetlen ütközetet sem lehet megnyerni" — jegyezte fel naplójában Linyevics tábornok, a tanácskozás egyik részvevője.

A japán hadsereg Mukden alatt vonta össze haderejét. Február 14-én Ojjama japán tábornok meglepetésszerűen megtámadta az orosz csapatokat, amelyek hősiesen ellenálltak.

Mukden alatt három orosz hadsereg harcolt. De a három hadsereg nem hajtott végre közös támadást. A kedvező pillanatot elszalasztották. A japánok közben az orosz jobbszárny háta mögé

irányították Nogi tábornok hadseregét. Kuropatkin nem ismerte fel idejében ezt a bekerítő mozdulatot, mikor pedig az ellenséget észrevette, nem volt képes az ellentámadást megszervezni és a japán sereget visszavetni.

Február 16-án a japán csapatok újabb rohamot indítottak és az orosz hadseregparancsnokságot visszavonulásra kényszerítették Mukden felé. Mukden alatt 10 napig tartott a harc. A döntő pillanatban, amikor a japánok harci szelleme csökkenni kezdett, Kuropatkin hamis tájékoztatás alapján, amit nem is ellenőrzött, parancsot adott a raktárak áttelepítésére és a visszavonulás előkészítésére.

Február 26-án a visszavonulás rendezetlen meneküléssé változott. „Fájdalommal és haraggal ürítették ki csapataink azokat az állásokat, amelyeket vérükkel védelmeztek a japánok dühödt rohamaival szemben. A türelmetlenül várt támadás helyett — megint visszavonulás" — így emlékszik vissza a mukdeni vereség egyik részvevője. A külföldi lapok tanúsága szerint a japánokat meglepte a cári hadsereg váratlan és sietős visszavonulása a hosszú, hősi védelem után. Nagy lőszer- és élelemtartalékok kerültek a japánok kezébe. Port-Artur eleste, majd a mukdeni visszavonulás a cárizmus teljes vereségét jelentette az orosz-japán háborúban.

A parasztmozgalom. A munkásmozgalom hatására és a távolkeleti katonai vereségek hírére erősödni kezdett a forradalmi hangulat a falvakban is.

A szociáldemokraták a forradalom első napjaitól kezdve élénk agitációs munkát fejtettek ki a falvakban. Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt Központi Bizottsága felhívást intézett a parasztokhoz: „Parasztok, hozzátok szólunk!" A szociáldemokrata bizottságok Kurszk, Orel, Szaratov, Tver és más kormányzóságokban forradalmi kiáltványokat intéztek a parasztokhoz.

Közép-Oroszországban a parasztok első forradalmi fellépésének színhelye Szalnij falu volt (dmitrijevi járás, Kurszk kormányzóság). A mozgalom a faluba visszatért munkanélküli munkások közvetlen befolyására keletkezett. 1905 február elején Szalnijban kiáltvány jelent meg, amely felhívta a parasztokat, hogy keljenek harcra a földbirtokosok és a cári hatóságok ellen. A parasztok összeverődtek és érdeklődve olvasták és tárgyalták a kiáltványt. Február 13-án a parasztok lefoglalták a gabonát a földesúri birtokon. Szalnij után a dmitrijevi járásban több más uradalmat is feldúltak. Ugyanezekben a napokban Orel kormányzóságban, a szevszki járásban is pusztítani kezdték a parasztok az uradalmakat.

Február 23-án éjjel a mozgalom átcsapott Csernyigov kormányzóság gluhovi járására is, ahol feldúlták a birtokokat és a Mihalovszk telepen lévő, Tyerescsenko nagybirtokos tulajdonát képező cukorgyárat.

A mozgalom rendszerint a következőképpen kezdődött: éjnek idején megszólalt a vészharang vagy felgyujtottak egy szénakazlat — ez volt a jel a közös megmozdulásra. Száz meg száz paraszt — ki szekéren, ki gyalog — fejszével és husángokkal elindult a földesúri uradalomba. Leverték a lakatokat az uradalmi magtárakról, lefoglalták a gabonát, a takarmányt és minden más mezőgazdasági terméket. Azután elhajtották az urasági állatokat és szárnyasokat, feltörték az irodát, megsemmisítették a parasztok adósságairól és az állami adókról szóló iratokat. A parasztok helyenként összeszedték az üzleti könyveket és elégették. Rendszerint a földesúri lakot és a gazdasági épületeket is lerombolták, hogy a földesúrnak ne legyen hol laknia, és hogy ne folytathassa a gazdálkodást.

A Volgamelléken, különösen Szaratov kormányzóságban, 1905 elején igen nagy méreteket öltött a parasztmozgalom. A parasztok összejöveteleken javasolták, hogy kezdjék meg a földek elkobzását. Az atkarszki járásban a nyejelovkai parasztok felgyujtották Sztolipin, akkori szaratovi kormányzó uradalmát. Malije Kopeni faluban a fegyveres parasztok elvették a rendőröktől az uradalmak rombolásában résztvett személyek névsorát és szétkergették a rendőrséget. 1905 első felében Szaratov kormányzóságban 93 uradalmat gyujtottak fel.

A parasztok mozgalma egyre jobban terjedt Közép-Oroszországban, a Volgamelléken, a Kaukázusontúlon és különösen Grúziában.

A parasztok fellépése a legtöbb esetben ösztönös, szervezetlen jellegű volt. Csupán a Kaukázusontúlon, különösen Guriában léptek fel a parasztok a bolsevikok munkájának eredményeképpen szervezettebben. 1905 február-márciusában Guriában a parasztmozgalom politikai jelleget öltött. A parasztok összekapcsolták harcukat az oroszországi néptömegek forradalmi mozgalmával. Határozatokat hoztak, amelyek alapján megtagadták a szolgáltatások fizetését a földesuraknak és a papságnak, bojkottálták a rendőrséget és a helyi közigazgatást, saját bírókat választottak, bojkott alá vették a földbirtokosokat, visszaléptek a földbérlettől, felfegyverkeztek és forradalmi parasztbizottságokat alakítottak.

A bizottságok lefoglalták a földesúri földeket és szétosztották a parasztok között. Sok földbirtokost elkergettek birtokáról. A guriai parasztok sok faluban magukévá tették a szociáldemokrata minimális program követeléseit, követelték az Alkotmányozó Gyűlés összehívását, a befizetett megváltási összegek visszatérítését, politikai szabadságjogokat, a nép felfegyverzését.

Guriából a forradalmi mozgalom átcsapott a szomszédos vidékekre: Adzsariára, Abhaziára és Kelet-Grúziára is. Mindenütt megkezdték a forradalmi bizottságok alakítását, amelyek a parasztmegek fellépéseit vezették. A fegyveres paraszti osztagok mindenütt összetűztek a rendőrséggel és a kozákokkal.

1905 február-márciusában majdnem egész Grúzia és Oszétia a parasztfelkelés lázában égett. 1905 február 18-án Guriában ostromállapotot hirdettek ki. A felkelés elfojtására a cári kormány 1905 márciusában Alihanov-Avarszkij tábornok parancsnoksága alatt büntetőosztagot küldött Guriába. Egyidejűleg a guriai felkelés okainak kiderítésére cári hivatalnokot küldtek ki.

A parasztok mindenütt ugyanazokat a követeléseket közölték vele. „A mi követeléseinket három szóban lehet összefoglalni — jelentették ki Hidisztavi falu parasztküldöttei — kenyeret, igazságszolgáltatást és szabadságot." Egy másik faluban a parasztküldött kijelentette: „Nem várunk mi semmit a kormánytól, jól tudjuk, hogyan bánt el a pétervári munkásokkal. Nem vagyunk olyan együgyűek, hogy ilyen gaztettek után a kormánytól még valamit is reméljünk."

A cári hatóságok azonban hamarosan belátták Guriában, hogy erőtlenek a forradalmi néptömegekkel szemben és kénytelenek voltak véres leverésüktől ideiglenesen tartózkodni.

A kaukázusontúli munkások és parasztok hősies harcát az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt Kaukázusi Szövetsége vezette, amelynek élén Sztálin elvtárs állt.

1905 márciusában Lettországban kitört a mezőgazdasági munkások első általános sztrájkja, amely a határterület kizsákmányolói — a német bárók — ellen irányult. A lett parasztok felgyujtották a földesúri uradalmakat, lerombolták a táviró- és telefonvezetékeket. Áprilisban a balti határvidéken, különösen Lettországban fegyveres felkelés jellegűvé vált a parasztmozgalom.

Lenin 1905 februárjában megállapította, hogy a parasztmozgalom a Kaukázusban, Lengyelországban és a balti határvidéken megelőzte a középoroszországit és tömegjellegű volt.

Az 1905-ös tavaszi parasztmozgalom európai Oroszország járásainak körülbelül egyhetedére terjedt ki.

„Már ez év tavaszán észleljük — írta Lenin — hogy ébredezőben van Oroszország első nagy *parasztmozgalma*, amely nemcsak gazdasági, hanem politikai mozgalom is"[18].

Sztálin elvtárs a január 9-ét követő forradalmi tömegmozgalom eredményeit összegezve, a „Mi a tanulság?" című kiáltványban ezt írta:

„Vegyék sorra az utóbbi hónapok eseményeit, nézzék csak, hogy Dél-Oroszország, a Volgamellék, Guria, Mingrelia, Imeretia, Kartalinia, Kahetia, Kizikia parasztjai mely alázattal tekintenek a proletariátusra, hallgassák csak, mely elragadtatással ismétlik a proletariátus jelszavait: — «Le a cári kormánnyal, éljen a nép kormánya!» — és akkor megértik, hogy a forradalom zászlóvívője, legfőbb magva — a proletariátus.

Igen, elvtársak, — *a proletariátus a forradalom vezetője* — elsősorban ezt a tanulságot kell levonni az utóbbi három hónap eseményeiből" [19].

A liberális ellenzék. A január 9-i események, az események forradalmi következményei Oroszországban és viharos visszhangja Európában — nyugtalanságot és riadalmat keltettek az európai államok imperialista köreiben is. A nyugateurópai burzsoázia az oroszországi forradalom növekedésétől tartva, kölcsönt ígért a cárizmusnak azzal a feltétellel, hogy megteremti a „rendet" és az „alkotmányos biztosítékokat" Oroszországban.

A cári kormány az európai burzsoázia „óhajainak" hatására és abban a reményben, hogy ezzel biztosítja a maga számára a liberális burzsoázia támogatását a forradalom elleni harcban, 1905 február 18-án, a mukdeni vereség napjaiban, nyilvánosságra hozta a Szvjatopolk-Mirszkijt felváltó Buligin belügyminiszterhez címzett leiratot. A leirat javasolta, hogy Buligin elnökletével alakítsanak bizottságot, amely törvényjavaslatot dolgoz ki egy tanácskozási joggal felruházott, de semilyen törvényhozási joggal nem rendelkező Állami Duma létesítésére. A nagyburzsoázia megelégedéssel fogadta a február 18-i leiratot.

A zemsztvo-ellenzék jobboldali része, élén Sipovval, a zem-

---

[18] *Lenin* Művei. 23. köt. 261. old.

[19] Lásd *Berija*. A kaukázusontúli bolsevik szervezetek történetének kérdéséhez. 95—96. old.

sztvo-liberálisok vezetőjével, szintén belement az alkuba és csak azon fáradozott, hogy a nemesség képviselőiből összehívja a Zemsztvo Gyűlést. A liberális burzsoázia az engedmények nagyságáról alkudozott a kormánnyal. De az ország tényleges diktátora, Trepov, elvi ellensége volt az engedmények politikájának. A belügyminisztérium külön körlevelet küldött szét a kormányzóknak, azzal a javaslattal, hogy „hiúsítsák" meg a társadalmi szervezeteknek az állami átalakítással kapcsolatos kérdések megvitatására irányuló kísérleteit. A liberális burzsoázia újabb petíciókampánnyal válaszolt ezekre a rendelkezésekre. A zemsztvók, a városi dumák és más burzsoá szervezetek deklarációi azzal fenyegették a kormányt, hogy közelegnek a „népi anarchia szörnyűségei" és hogy csak azzal lehet elejét venni a forradalom további növekedésének, ha a cárizmus azonnal a politikai reformok útjára lép.

Lenin a „Forradalmi harc és liberális ügynökösködés" című cikkében hangsúlyozta, hogy a liberálisok azért nevezték magukat alkotmányos demokrata pártnak, hogy leplezzék pártjuk monarchista jellegét.

„... *Érdekeik* most szabadságot követelnek — írta Lenin —, a szabadságot pedig nem lehet a *nép nélkül* kivívni, a nép támogatását viszont nem biztosíthatják maguknak, ha nem nevezik magukat „demokratáknak" (= a nép diktatúrája hívének), *ha nem titkolják el monarchizmusukat*"[20].

A liberálisok „alkotmányos bazárjával" szemben Lenin azt követelte a proletariátustól, hogy folytasson határozott harcot az önkényuralom ellen az általános sztrájk és a fegyveres felkelés előkészítése útján.

A mensevikek nem leplezték le a liberális burzsoázia és a cárizmus között készülő megegyezést, sőt ellenkezőleg, alkotmányos illúziókat terjesztettek, mint például, hogy az orosz liberális burzsoázia a demokratizmusért harcol. Lenin azt írta, hogy a mensevikek a kadetok antidemokratizmusát leplezik, és ilyképpen a monarchista burzsoázia e pártja mögött kullognak.

A liberális burzsoázia és a mensevikek ellen folytatott engesztelhetetlen harcon kívül a bolsevikok leleplezték az eszer párt programjának burzsoá jellegét és taktikájának kalandor vonásait is. Az 1905-ös forradalom idején az eszer párt egész tevékenysége abban merült ki, hogy néhány terrorista harci osztag me-

[20] *Lenin* Művei. 8. köt. 455. old.

rényleteket követett el kerületi főnökök, rendőrfőnökök, kormányzók, csendőrezredesek, kapitányok, sőt, egyszerű rendőrök ellen is. A bolsevikok leleplezték az eszerek kalandorpolitikáját, bebizonyították a tömegeknek, hogy a hatalom egyes képviselőinek meggyilkolása nem döntő az ügy szempontjából: általános sztrájk és fegyveres felkelés — ezek a munkásosztály harci eszközei az önkényuralom ellen.

★

IV

AZ OROSZORSZÁGI SZOCIÁLDEMOKRATA MUNKÁSPÁRT (OSzDMP) III. KONGRESSZUSA. A SZOCIÁLDEMOKRATÁK KÉT TAKTIKÁJA AZ 1905—1907-ES FORRADALOMBAN

Lenin és Szt´lin harca a III. p´rtkongresszus összehívásáért. Lenin már jóval az 1905-ös forradalom előtt kidolgozta az újtípusú párt megteremtésének tervét az imperializmus korszakának viszonyaira alkalmazva, amely korszakban gyakorlatilag megérett a proletárforradalomért és a szocializmusért folytatott harc feladata. Kész mintát az újtípusú pártra hasztalan keres´e volna. Az orosz forrada´mi szociáldemokraták nem tudták a nyugateurópai szociáldemokrata pártok tapasztalatait felhasználni, mivel ezek a pártok reformista, opportunista pártokká váltak és lemondtak a forradalomról.

A mensevikek a szociáldemokrata szervezetnek azt a típusát védelmezték, amely a II. Internacionále pártjainál megszokott volt. Természetes, hogy a II. Internacionále vezetői aktív támogatást nyujtottak a mensevikeknek a bolsevikok ellen folytatott harcukban. Kautsky a mensevik *Iszkra* 66. számában levelet tett közzé, amelyben kifejezte teljes szolidaritását az orosz mensevikek álláspontjával a proletárpárt típusa kérdésében. A mensevikek szakadár tevékenysége arra vezetett, hogy a forradalom fejlődésének e döntő szakaszában a párt két részre szakadt, nélkülözte az egységes vezetést és az egész pártra nézve közös taktikát. Pedig az ország politikai életében a forradalom

által előidézett mélyreható fordulat viszonyai között szükségessé vált, hogy a proletariátus és élcsapata megteremtse a pártszervezet új típusát és a párttaktika új alapjait.

Abban a harcban, amelyet Lenin az újtípusú párt megteremtéséért folytatott, óriási szerepet játszott „Egy lépés előre, két lépés hátra" című könyve. „A könyv történelmi jelentősége abban áll, — olvassuk a sztálini «SzK(b)P története»-ben — hogy Lenin ebben a könyvben, a marxizmus történetében elsőként, kidolgozta a *pártról szóló tanítást* — a pártról mint a proletariátus vezető *szervezetéről*, mint a proletariátus kezében levő döntő *fegyverről*, amely nélkül lehetetlen győzni a proletárdiktatúráért vívott harcban"[1].

Lenin ebben a könyvben szétzúzta a mensevikek opportunizmusát a szervezeti kérdések terén, és megvetette a bolsevik párt szervezeti alapjait.

A II. pártkongresszus után a mensevikek titkos, pártellenes frakciós szervezetet alakítottak és kezükbe kaparintották a párt központi intézményeit. Plehanov, aki a II. kongresszus után a mensevikek mellé állt, követelte, hogy a mensevikeket vegyék fel az *Iszkra* szerkesztőségébe, ami arra kényszerítette Lenint, hogy kilépjen az *Iszkra* szerkesztőségéből. Az *Iszkra* az 52. számtól kezdve a mensevikek szócsövévé vált. A békülékeny Noszkov és Kraszin opportunista politikája következtében a mensevikek kezébe került a Központi Bizottság és a Párttanács. A bolsevikok feladata az lett, hogy megmagyarázzák a pártnak a mensevikek szakadár, züllesztő tevékenységét és mozgósítsák a helyi pártszervezeteket a III. kongresszus összehívásáért folytatott harcra. Csak egy új kongresszus teremthette meg és tömöríthette elvi alapon a párt vezető szerveit. A kongresszus összehívásáért folytatott harcot Lenin 1903 őszén kezdte meg. 1904 augusztusában Lenin Genfben összehívta a II. pártkongresszus többségének álláspontján álló 22 bolsevik tanácskozását. A tanácskozáson elfogadták „A párthoz" című felhívást, amelyet Lenin írt. A felhívás új kongresszus összehívását javasolta, amelyen megválasztják a párt vezető szerveit. Ez a felhívás teljes támogatásra talált a csakhamar összehívott három pártkonferencián — az Északin, a Kaukázusin és a Délin. A konferenciák megválasz-

[1] A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam. 64. old.

tották a Többségi Bizottságok Irodáját és állást foglaltak a III. pártkongresszus azonnali összehívása mellett.

A bolsevikok erőgyüjtésében óriási szerepe volt a Lenin által alapított *Vperjod* (Előre) című lapnak, amely következetes eszmei harcot indított a mensevikek ellen. „A *Vperjod* iránya — írta Lenin — *a régi* Iszkra *iránya*. A régi *Iszkra* nevében a *Vperjod* határozottan harcol az uj *Iszkra* ellen"[2].

Leninnel egyidőben Oroszországban Sztálin elvtárs is fáradhatatlanul harcolt a III. pártkongresszus összehívásáért. Az 1902-es batumi tüntetés után Sztálin elvtársat letartóztatták és Kelet-Szibériába számüzték. De 1904 januárjában Sztálin elvtárs megszökött a számüzetésből és februárban, Tifliszbe visszatérve, élére állt a Kaukázusontúlon a mensevikek ellen folytatott harcnak. Sztálin elvtárs vezetésével újjászervezték az OSzDMP Kaukázusi Szövetségi Bizottságát, amely feladatul tűzte maga elé, hogy erélyesen elősegíti a III. kongresszus összehívásának előkészítését. A kaukázusontúli bolsevikok erélyesen leleplezték a mensevik *Iszkra* támaszát alkotó kaukázusontúli mensevikek opportunizmusát.

„Ne a liberálisok gyáva szava, hanem a mi nyilt és bátor szavunk visszhangozzék egész Oroszországban — írta Sztálin elvtárs az OSzDMP Tifliszi Bizottságának kiáltványában. — Nem a liberálisoknak, nekünk kell hangadóknak lennünk az egész forradalmi mozgalomban. Nekünk kell követelnünk a demokratikus köztársaságot és az általános választójogot, nekünk kell harcolnunk az önkényuralom ellen is és a burzsoázia ellen is"[3].

A Kaukázusi Szövetségi Bizottság Sztálin elvtárs javaslatára határozatilag feloszlatta a munkát bomlasztó Bakui és Tifliszi Bizottságot és új bizottsági választásokat tűzött ki. Sztálin elvtárs Bakuba utazott és ottani nagy munkájával elérte, hogy a mensevikeket kiűzték a Bakui Bizottság vezetőségéből.

A kaukázusontúli bolsevik szervezeteknek Sztálin elvtárs vezetésével végzett erélyes munkája és a züllesztő mensevikek ellen folytatott harca nagymértékben hozzájárult a III. pártkongresszus sikeres előkészítéséhez. A III. kongresszus előkészí-

[2] *Lenin* Művei. 8. köt. 109. old.
[3] Lásd *Berija*. A kaukázusontúli bolsevik szervezetek történetének kérdéséhez. 64—65. old.

tésében nagy szerepet játszott az OSzDMP Kaukázusi Szövetségi Bizottságának lapja, a *Proletariatisz Brdzola*, amely aktív harcot folytatott a leninі elvekért és a III. pártkongresszus összehívásáért. Ebben a lapban jelentek meg Sztálin elvtárs „Hogyan fogja fel a szociáldemokrácia a nemzeti kérdést?" (1904 szeptember 1) és „A proletárok osztálya és a proletárok pártja" (1905 január 1) című munkái. Sztálin elvtárs e műveiben megvédelmezte és továbbfejlesztette Leninnek az újtípusú marxista pártról szóló tanítását.

Az OSzDMP III. kongresszusa. A Többségi Szervező Bizottság, amelyet 1904 decemberében alakítottak és amelyet Lenin vezetett, a III. pártkongresszusra meghívta valamennyi szervezetet — a bolsevik és a mensevik szervezeteket egyaránt. De a mensevikek nem voltak hajlandók résztvenni a kongresszuson és külön konferenciát tartottak Genfben. A III. pártkongresszust Londonban nyitották meg 1905 április 25-én. A kongresszuson 20 bolsevik bizottság képviseletében 24 küldött vett részt, Genfben pedig csak 9 bizottság képviseltette magát. A szociáldemokrata párt valóságos helyzetét Lenin akkoriban ezekkel a szavakkal jellemezte: „Két kongresszus — két párt." Ez azt jelentette, hogy a bolsevik kongresszus és a mensevik konferencia valójában két különböző párt két kongresszusa volt. Ezek mindegyike kidolgozta a maga külön taktikáját, különböző módon ítélte meg a forradalom kérdéseit és a forradalom különböző távlataira orientálódott.

A III. pártkongresszust közvetlenül Lenin vezette. Ő állította össze valamennyi fontosabb határozati javaslatot, aktívan résztvett a kongresszus bizottságaiban és megindokolta a proletariátus taktikáját a polgári demokratikus forradalomban.

A kongresszus abból indult ki, hogy az 1905-ös forradalom társadalmi tartalmát tekintve polgári demokratikus forradalom volt. Az objektív feladat, amelyet a proletariátusnak meg kellett oldania a küszöbön álló forradalomban, a jobbágyi csökevények felszámolása, az önkényuralom megdöntése és a demokratikus köztársaság megteremtése volt.

„Ez azt jelenti — írta Lenin — hogy a politikai rendszernek azok a demokratikus átalakulásai, és azok a társadalmi és gazdasági átalakulások, amelyek Oroszország részére szükségessé váltak, magukbanvéve nemcsak nem jelentik a kapitalizmus aláaknázását, a burzsoázia uralmának aláaknázását, hanem ellenkezőleg, elsőízben tisztítják meg igazán a talajt a kapitalizmus széles és

gyors, európai, nem pedig ázsiai fejlődése számára, először teszik lehetővé a burzsoáziának mint osztálynak uralmát"[4].

Lenin ezzel elismerte, hogy az Oroszországban kezdődő forradalom polgári forradalom, de ugyanakkor hangsúlyozta, hogy jelentős sajátosságai vannak a korai polgári forradalmakkal szemben. Az 1905-ös forradalom az imperializmus korszakának első polgári demokratikus forradalma volt. E forradalom fő ismérvei a következők voltak: először, a nép zöme, vagyis a munkások és a parasztok részvétele; másodszor, a hatalmas méretű agrárparasztmozgalom; harmadszor, a forradalmi proletariátus, amely aktívan és önállóan lépett fel saját gazdasági és politikai követeléseivel.

Az első orosz forradalom legfontosabb sajátossága, hogy e forradalom idején a proletariátus már önálló tényező volt, saját forradalmi párttal rendelkezett és önálló feladatokkal és követelésekkel lépett fel. Oroszországban a proletariátus volt az egyetlen erő, amely képes volt arra, hogy a cárizmus ellen folytatott általános demokratikus harc élére álljon és azt végigvigye. A proletariátusnak kellett vezetnie azt a harcot, amelyet a parasztság folytatott az agrár-parasztkérdés forradalmi megoldásáért Oroszországban.

De a polgári demokratikus feladatok megvalósítása a proletariátus számára csak a kezdete volt a szocializmus felé vezető útnak. A bolsevikok, amikor az 1905-ös forradalmat polgári demokratikus forradalomnak minősítették, szükségesnek tartották, hogy ezt a forradalmat szocialista forradalomba fejlesszék át.

Az első orosz forradalom sajátossága volt az is, hogy a parasztság a jobbágyi rend tűrhetetlen csökevényei következtében aktív forradalmi erő volt.

A mensevikek — Martov, Trockij, Martinov és mások — az 1905-ös polgári demokratikus forradalom mozgatóerőit a nyugateurópai polgári forradalmakéhoz hasonló módon állapították meg.

„A mensevikek — *Martinov* szavaival — azt mondják, hogy forradalmunk polgári, hogy a francia forradalom megismétlése, és mivel a francia forradalmat, ezt a polgári forradalmat,

---

[4] *Lenin.* Válogatott művek. 1. köt. 593. old.

a burzsoázia vezette, a mi forradalmunkat is a burzsoáziának kell vezetnie"[5].

A bolsevik párt számára a munkás-paraszt szövetség és a proletárhegemónia kérdése a forradalom két lehetséges kimenetelének kérdése volt. A bolsevikok leszögezték, hogy ha ez a szövetség és a proletariátus vezetése megvan, a polgári demokratikus forradalmat végig lehet vinni és később át lehet fejleszteni szocialista forradalomba. Ha ez a szövetség és a proletariátus vezetése nincs meg, az oroszországi polgári demokratikus forradalmat az 1848-as németországi forradalomhoz hasonlóan nem lehetne végigvinni, a forradalom sértetlenül hagyná a monarchiát és az ország gazdaságában és társadalmi viszonyaiban meglevő számos jobbágyi csökevényt. Lenin és Sztálin ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a polgári demokratikus és a szocialista forradalom között nincs kínai fal, amint a mensevikek feltüntették.

Lenin nagyon szemléltetően és egyszerűen mutatta ki, miért nem lehet összetéveszteni ezt a két forradalmat.

„Képzeljék el, uraim — írta Lenin — hogy ki kell vinnem az udvarról két rakás szemetet. Szekerem azonban csak egy van. És egy szekéren egy rakásnál többet kivinni nem lehet. Mit tegyek? Egyáltalán ne takarítsam ki az udvaromat azon az alapon, hogy a legnagyobb igazságtalanság lenne csak egy rakás szemetet kivinni, ha nem lehet egyszerre mind a kettőt?

Bátorkodom azt hinni, hogy az, aki *valóban* akarja az udvar teljes kitakarítását, aki őszintén tisztaságra, nem pedig piszokra, — világosságra, nem pedig sötétségre törekszik, az másképp fog gondolkozni. Ha csakugyan nem lehet egyszerre kivinni mind a két rakást, akkor először felrakjuk a szekérre és kivisszük azt, amelyik legközelebb van — azután kiürítjük a szekeret és hazamegyünk, hogy hozzáfogjunk a második rakáshoz . . .

Az orosz népnek először azt a szemetet kell kivinnie szekerén, amelyet feudális, földesúri tulajdonnak neveznek, aztán a kiürített szekérrel vissza kell térnie a most már tisztább udvarra, és fel kell raknia a szekérre a második rakást, ki kell takarítania a tőkés kizsákmányolás szemetét"[6].

A forradalom jellegének, mozgatóerőinek és távlatainak e

---

[5] *Sztálin* Művei. 2. köt. 4. old.
[6] *Lenin* Művei. 4. kiad. 12. köt. 247—248. old. (oroszul).

két, elvileg különböző értékeléséből fakadt a szociáldemokrácia két különböző taktikája a polgári demokratikus forradalomban: a bolsevikok taktikája és a mensevikek taktikája. A bolsevikok taktikai vonalát a forradalomban a III. pártkongresszus dolgozta ki 1905 tavaszán.

A kongresszus első és legfőbb kérdése a fegyveres felkelés kérdése volt. Mialatt a mensevikek arról fecsegtek, hogy a felkelést nem szervezik, hanem az ösztönösen megy végbe, Lenin azt követelte a párttól, hogy szervezze meg a munkásosztálynak a fegyveres felkelésre való előkészítését, és különösen gondosan készítse elő a felkelés katonai és technikai oldalát. A fegyveres felkelésről és a szociáldemokrata pártnak a fegyveres felkeléssel kapcsolatos álláspontjáról elmondott beszámoló alapján a III. kongresszus elfogadta a Lenin által fogalmazott határozatot. Ez megbízta valamennyi pártszervezetet, hogy:

„*a)* magyarázzák meg a proletariátusnak propaganda és agitáció útján a küszöbönálló fegyveres felkelésnek nemcsak politikai jelentőségét, hanem gyakorlati-szervezeti oldalát is;

b) e propaganda és agitáció révén magyarázzák meg a politikai tömegsztrájkok szerepét, amelyeknek komoly jelentőségük lehet a felkelés kezdetén és a felkelés alatt;

c) tegyék meg a legerélyesebb rendszabályokat a proletariátus felfegyverzésére, valamint a fegyveres felkelés és a felkelés vezetése tervének kidolgozására, ebből a célból a szükséghez mérten alakítsanak pártmunkásokból külön csoportokat"[7].

A III. kongresszus, hogy a tömegeket a felkelésre előkészítse, a következő jelszavakat adta ki: szervezzenek politikai tömegsztrájkokat, valósítsák meg azonnal, forradalmi úton a nyolcórás munkanapot, szervezzenek forradalmi parasztbizottságokat, amelyek forradalmi úton végrehajtják a falvakban a demokratikus átalakításokat, beleértve a földesúri földek elkobzását is; fegyverezzék fel a munkásokat.

A kongresszus határozatot fogadott el, amely kimondta, hogy a szociáldemokrácia képviselői résztvesznek a felkelés győzelme eredményeképpen szervezendő ideiglenes forradalmi kormányban. Ennek az ideiglenes forradalmi kormánynak a bolsevikok elgondolása szerint „nem a rend, hanem a háború szervezetének"

---

[7] A SzK(b)P — kongresszusainak, konferenciáinak és a KB plénumainak határozataiban és döntéseiben. 6. kiad. I. rész. 44. old. (oroszul).

kell lennie, vagyis végig kell vinnie a polgári demokratikus forradalmat.

A III. kongresszus meghallgatta Leninnek a parasztmozgalomhoz való viszonyról tartott beszámolóját és határozatilag kimondta, hogy támogatni kell a parasztságot a valamennyi földesúri föld elkobzásáért folytatott harcában, hogy ebbe a mozgalomba forradalmi parasztbizottságok alakítása útján a lehető legnagyobb szervezettséget kell bevinni. A kongresszus üdvözletet küldött a kaukázusi proletariátusnak és parasztságnak, amely megmutatta, hogyan kell a gyakorlatban megvalósítani a munkásosztály és a parasztság szövetségét, és javasolta a helyi pártbizottságoknak, hogy a legerőteljesebben szervezzék meg a kaukázusi helyzetről szóló hírek széleskörű terjesztését.

A kongresszus megvitatta a liberális burzsoáziához való viszony kérdését is. A kongresszus kimondotta, hogy le kell leplezni az egész orosz burzsoázia ellenforradalmi álláspontját, ugyanakkor azonban fel kell használni a liberális burzsoázia egyes rétegeit, amikor azok fellépnek a cárizmus ellen. A kongresszus javasolta a párttagoknak, hogy az OSzDMP sorain belül folytassanak eszmei harcot a mensevikek opportunista nézetei ellen és megbízta a Központi Bizottságot, hogy oszlassa fel azokat a szervezeteket és bizottságokat, amelyek nem vetik alá magukat a pártfegyelemnek.

Az OSzDMP bolsevikjainak III. kongresszusa megmutatta tehát, hogy milyen mély szakadék tátong a forradalmi proletariátus élcsapatának — a bolsevikoknak — a taktikája, és a liberális burzsoázia fejbólintó jánosainak — a mensevikeknek — a taktikája között.

A kongresszus több más határozatot is hozott a párt központi lapjával, az időszakos konferenciák összehívásával, a pártszervezetek anyagi helyzetével stb. kapcsolatban.

A mensevikek konferenciájának taktikai vonala. A mensevikek genfi konferenciája a III. pártkongresszussal egyidőben zajlott le. A kongresszus és a konferencia ugyanazokat a taktikai kérdéseket vitatta meg, de egymásnak merőben ellentmondó határozatokat hozott.

A mensevikek és a trockisták tagadták a proletariátus hegemóniáját a polgári demokratikus forradalomban; azt tartották, hogy az orosz forradalomnak nincs ereje a győzelemre és hogy az orosz forradalom képtelen továbbmenni egy tipikusan polgári forradalomnál.

A II. Internacionále által vezetett nemzetközi szociáldemokrácia támogatta az orosz mensevikeket, és hadjáratot indított a bolsevikok, mint a szociáldemokrácia sorain belüli szakadárok ellen. Amikor a bolsevikok javában harcoltak a III. pártkongresszus összehívásáért, Bebel a Nemzetközi Szocialista Iroda nevében 1905 február 3-án levelet írt Leninnek, amelyben döntőbíróság szervezését javasolta, abból a célból, hogy véget vessenek a szakadásnak az OSzDMP soraiban. A mensevikek támogatták ezt a javaslatot, de a III. pártkongresszus határozottan elutasította.

A kongresszus e határozatának óriási nemzetközi jelentősége volt. Mint Lenin rámutatott, az OSzDMP III. kongresszusának határozatai arra voltak hivatva, hogy megmutassák a nyugateurópai munkásoknak az orosz munkások feladatait és a harci formákat, amelyek a nyugateurópai proletariátus számára is szükségesek lehettek.

Kautsky azt tanácsolta a II. Internacionále pártjainak, hogy ne hozzák nyilvánosságra a bolsevik párt III. kongresszusa által elfogadott határozatokat, s ezt azzal indokolta, hogy a III. kongresszus határozatai túlozzák az oroszországi szociáldemokrácia nézeteltéréseit. Lenin válaszolva Kautskynak a III. kongresszuson hozott határozatok nyilvánosságrahozatala ellen tett fellépésére, 1905 júniusában „Nyílt levelet" írt a *Leipziger Volkszeitung* szerkesztőségének, amelyben leleplezte a képmutató Kautskyt, aki a párt egységéért folytatott harc örve alatt a pártépítés bolsevik elvei ellen harcolt.

Az a tény, hogy a II. Internacionále meghamisította a bolsevikok és a mensevikek közötti nézeteltérések lényegét, arra késztette Lenint, hogy levéllel forduljon a Nemzetközi Szocialista Irodához. Lenin követelte, hogy vegyék fel az iroda tagjai közé a bolsevik párt képviselőjét és nyilvánítsák semmisnek Plehanov régi mandátumát, mivel ő nem osztotta a III. kongresszus határozatait. De a II. Internacionále vezetői, mellőzve a bolsevikokat, akik önálló képviseletet követeltek a Nemzetközi Szocialista Irodában, továbbra is Plehanovot, a mensevikeket támogatták.

Lenin a marxista párt taktikai alapjairól. Lenin a két taktikát — a bolsevikok és a mensevikek taktikáját — „A szociáldemokrácia két taktikája a demokratikus forradalomban" című, 1905 júliusában írt híres munkájában értékelte. Lenin ebben a munkájában klasszikus bírálatát adta a mensevikek taktikájának és zseniálisan

megokolta a bolsevik taktikát. Lenin a mensevikek taktikáját bírálva egyszersmind leleplezte a nemzetközi opportunizmus taktikáját is.

A II. Internacionále „teoretikusai", akik a feledés fátylát borították Marxnak és Engelsnek a permanens forradalomról szóló tanítására, abból indultak ki, hogy a polgári forradalom után 50—100 évnyi szünetnek kell következnie, „amelynek folyamán a proletariátust «békésen» ki fogják zsákmányolni, a burzsoázia viszont «törvényesen» fog gazdagodni, amíg el nem jön az új, szocialista forradalom ideje"[8].

A nyugateurópai szociáldemokraták azt tartották, hogy a proletariátus a szocialista forradalomban egyedül fog szemben állni az egész burzsoáziával, szövetségesek nélkül. A nyugateurópai szociáldemokraták nem hittek a városi és falusi félproletár elemekben rejlő forradalmi lehetőségekben és ezért azt tartották, hogy a szocialista forradalom számára még nem értek meg a feltételek, hogy ezek a feltételek csak akkor érnek meg, amikor a proletariátus a nemzet többségévé válik.

Lenin szétzúzta a nyugati szociáldemokratáknak ezt a rothadt és proletárellenes álláspontját. „A szociáldemokrácia két taktikája a demokratikus forradalomban" című zseniális munkájában Lenin világos perspektívát nyujtott az orosz szociáldemokratáknak a polgári forradalom szocialista forradalomba való átnövésének szükségességéről.

„Az alapvető taktikai tétel, amely Lenin egész könyvén végigvonul, az az eszme, hogy a proletariátus a burzsoá-demokratikus forradalom *vezére*, az oroszországi burzsoá-demokratikus forradalom *vezetője* lehet és annak kell is lennie"[9].

Lenin azt tartotta, hogy a forradalmi proletariátus vezette nép győzelmes felkelésének eredményeként meg kell teremteni az ideiglenes forradalmi kormányt, amely végigvezeti a demokratikus forradalmat. Lenin a szociáldemokrácia kötelességének tartotta azt, hogy mindent elkövessen a polgári demokratikus forradalomnak szocialista forradalomba való átfejlesztése érdekében. A proletariátus és a parasztság diktatúrájának — amelyet a forradalom által a cárizmuson aratott döntő győzelem eredményeképpen meg kell teremteni — teljesen fel kell számolnia az ellenforradalom

[8] A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam. 93. old.
[9] Ugyanott, 80. old.

maradványait, végig kell vinnie a demokratikus forradalmat, és a tudatos és szervezett proletariátus erejéhez mérten a szegényparasztsággal együtt meg kell kezdenie az átmenetet a szocialista forradalomba.

„De ebben nem merül ki Lenin művének jelentősége — írja Sztálin elvtárs „A SzK(b)P története"-ben. — Ennek a könyvnek felbecsülhetetlen értéke, hogy a marxizmust a forradalom új elméletével gazdagította és lefektette a bolsevik párt forradalmi taktikájának alapját, amelynek segítségével országunk proletariátusa 1917-ben győzelmet aratott a kapitalizmus fölött"[10].

Lenin továbbfejlesztve Marxnak a permanens forradalomról az 1848-as forradalom idején levont következtetéseit, megteremtette a szocialista forradalom harmónikus elméletét, amely gyökeresen különbözött az európai szociáldemokrácia régi taktikai álláspontjától.

„Ez új elmélet volt, az olyan *szocialista* forradalom elmélete, amelyet nem az elszigetelt proletariátus valósít meg az *egész* burzsoáziával szemben, hanem a hegemon (vezető) proletariátus, amelynek *szövetségesei* vannak, amelynek a lakosság félproletár elemei, a «dolgozó és kizsákmányolt tömegek» milliói a szövetségesei.

Ez az elmélet azt tanítja, hogy a proletariátus vezetőszerepe (hegemóniája) a polgári forradalomban, amikor a proletariátus a parasztsággal van *szövetségben*, át kell hogy nőjön a proletariátus hegemóniájává a szocialista forradalomban, amikor a proletariátus a többi dolgozó és kizsákmányolt tömeggel van *szövetségben*, a proletariátus és a parasztság demokratikus diktatúrájának pedig az a feladata, hogy előkészítse a talajt a proletariátus szocialista diktatúrája számára.

... Lenin elméletében még nem volt meg az a közvetlen következtetés, hogy a szocializmus győzelme lehetséges *egy*, egymagában vett országban. De tartalmazta mindazokat, vagy csaknem mindazokat az alapelemeket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy ezt a következtetést előbb vagy utóbb levonhassák"[11].

Az 1905—1907-es forradalom időszakában Lenin mellett Sztálin elvtárs a marxizmus kiváló teoretikusaként továbbfejlesztette Marx és Engels nagy tanítását. Sztálin elvtárs, a lenini

[10] A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam. 95. old.
[11] Ugyanott, 94—95. old.

nézeteket védelmezve és propagálva, a kaukázusontúli városokban vitagyűléseken szállt harcba a grúz mensevikekkel, eszerekkel és anarchistákkal, leleplezte a mensevikek és a békülékenyek malomalatti politizálását és opportunizmusát. A forradalomra vonatkozó lenini nézetek széleskörű propagálása érdekében Sztálin elvtárs megszervezte a titkos avlabari nyomdát, amely Tifliszben 1903 novemberétől 1906 áprilisáig működött. Ebben a nyomdában nyomtatták ki Lenin „A proletariátus és a parasztság forradalmi demokratikus diktatúrája", „A falusi szegénységhez" című munkáit, valamint Sztálin elvtárs „Néhány szó a pártonbelüli nézeteltérésekről", „Két ütközet" című és más munkáit. Itt nyomták a *Proletariatisz Brdzola* és a *Proletariatisz Brdzolisz Purceli* (A Proletariátus Harcának Kisujságja) című lapokat is.

Sztálin elvtárs elméleti munkáiban megvédelmezte Leninnek az orosz forradalom mozgatóerőire és perspektíváira vonatkozó nézeteit, és megindokolta a proletariátus hegemóniáját a polgári demokratikus forradalomban. Sztálin elvtárs a „Néhány szó a pártonbelüli nézeteltérésekről" című munkájában megvédelmezte a marxizmus ideológiai alapjait, amelyeket Lenin a „Mi a teendő?" című művében fejtett ki. Sztálin elvtárs cikkei megindokolták továbbá a bolsevik taktikát a demokratikus forradalomban, mozgósították a tömegeket a döntő és következetes harcra a forradalom végigviteléért.

*

V

A FORRADALMI MOZGALOM FEJLŐDÉSE 1905 TAVASZÁN ÉS NYARÁN

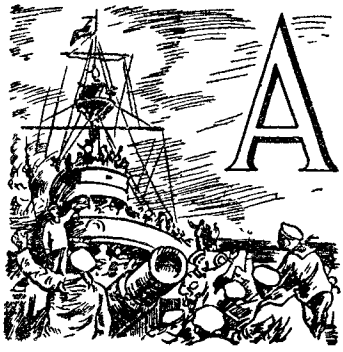

A cárizmus csuzmai katonai veresége. Port-Artur eleste és az 1905 februári mukdeni vereség után a cárizmus feltette az utolsó tétet: új tengeri ütközetre szánta rá magát. Még Port-Artur eleste előtt elindították a balti hajóhadat az ostromlott erőd felszabadítására. A balti hajóraj állományában az orosz hajóépítő dokkokban sebtében épített új hajókon — a „Borogyino"-n, „S-u [illegible]"-[illegible], [illegible] „O--l"-[illegible]n [illegible]tb. kívül voltak komoly hadműveletekre alkalmatlan régi hajók is. A hajóraj parancsnokává Rozsgyesztvenszkij admirálist nevezték ki. Rozsgyesztvenszkij tudatlan admirális volt, aki nem ismerte a haditengerészeti tudomány és technika modern követelményeit. De ezenfelül mint parancsnok is felettébb népszerűtlen volt. Kegyetlen önfejűsége nem ismert határt. Csizmájával belerúgott a matrózok arcába, és a legénység jelenlétében sértegette a tiszteket. Még a törzsparancsnoknak is inába szállt a bátorsága Rozsgyesztvenszkij admirális előtt, s mielőtt belépett volna hozzá, ijedten kérdezte az admirális legényétől: „Nos, testvér, milyen hangulatban van őméltósága?" Ha azonban az admirális legénye összevert ábrázattal jött ki, a törzsparancsnok ijedten elmenekült, bármilyen sürgős volt is a dolga.

Ilyen parancsnokkal indult a hajóraj világkörüli útjára Európa és Afrika partjai mentén.

A Koreai-szorosban találkozott a japán hajórajjal. 1905 május 14-én Togo hajóraja Csuzima szigeténél viharos időben váratlanul megtámadta Rozsgyesztvenszkij és Nyebogatov egyesült hajóraját (az utóbbi a Szuezi-csatornán keresztül hajózott ki a Csendes-óceán vizeire). Az orosz hajóraj annyira túl volt terhelve szénnel és mindenféle más teherrel, hogy egyes hajók páncélzata a víz alatt volt. Sok hajó fedélzetének faalkatrészei voltak, a fedélzeten pedig gyulékony anyag volt felhalmozva. Az első lövedékek után tűz ütött ki az orosz hajókon. Az ütközet megkezdése után négy órával az egész orosz hajóhad lángokban állt. Hadrendnek nyoma sem volt. A hajók a japánok lövedékzáporában hányódtak, égtek és elsüllyedtek. A matrózok keserű gúnnyal mondogatták, hogy az ő hajóik „önelsüllyesztők".

A japánok elsüllyesztettek hét páncéloshajót, öt páncélos fedélzetű hajót, egy segédcirkálót. Egyes hajókat maga a legénység süllyesztett el, mert nem akarta átadni az ellenségnek. Május 15-én Nyebogatov admirálisnak, aki a sebesült Rozsgyesztvenszkijt felváltotta, már csak négy páncéloshajója és két torpedóromboló volt. Ezeket a hajókat a japán hajóraj 28 egysége bekerítette.

Lenin „Vereség" című cikkében kimutatta a cári hajóhad csuzimai vereségének okait:

„Száz meg százmillió rubelt költöttek a balti hajóraj sürgős útbaindítására. Találomra kapkodták össze a legénységet, futtában fejezték be a hadihajók végső előkészületeit az indulásra, a hajók számát úgy emelték fel, hogy az új és erős páncélos hajókat kiegészítették «vén ladikokkal». A nagy hadigépezet — ugyanolyan óriási, ugyanolyan nehézkes, ostoba, tehetetlen, szörnyű, mint az egész orosz birodalom — úgy indult útnak, hogy hajmeresztő összegeket költött szénre, a legénység eltartására; Európa általános gúnykacaját váltotta ki, különösen azok után a fényes győzelmek után, amelyeket halászcsónakokon aratott, a semlegesség minden szokását és követelményét durván sárba tiporva. Ez a hadigépezet a legszerényebb számítások szerint is mintegy 300 millió rubelbe került, útnak indítása újabb 100 millióba — összesen tehát *400 millió rubelt* dobtak ki a cári önkényuralomnak erre az utolsó katonai tétjére.

Most elvesztették az utolsó tétet is. Mindenki várta ezt, de senki sem hitte, hogy az orosz hajóhad legyőzetése ilyen megsemmisítő vereség lesz. Az orosz hajók serege vad csordaként, egyenesen rátámadt a nagyszerűen felfegyverzett, és a legmodernebb

védelmi technika minden eszközével felszerelt japán hajóhadra. Kétnapos ütközet — és Oroszország húsz hadihajójából 12—15 000 főnyi legénységgel együtt elsüllyedt és megsemmisült tizenhárom, fogságba esett négy, csak egy (az „Almaz") menekült meg és futott be Vlagyivosztokba. A legénység nagyobbik fele elpusztult, «maga» Rozsgyesztvenszkij és közvetlen helyettese, Nyebogatov is fogságba esett, a japán hajóhad pedig sértetlenül került ki az ütközetből, mindössze három torpedórombolót vesztett.

Az orosz hajóhadat teljesen megsemmisítették. A háborút visszavonhatatlanul elvesztették... Az önkényuralomnak ez nemcsak katonai veresége, hanem teljes katonai kudarca is"[1].

Ilymódon a csuzimai vereség újból megmutatta a cárizmus rothadtságát és újabb hatalmas lökést adott a forradalom fejlődésének.

A május elsejei sztrájk. Az országban kiélesedett a politikai helyzet. Szerte az országban népgyűléseket és tömegtüntetéseket rendeztek. A forradalmi szociáldemokrácia a munkások és a parasztok körében fokozta tevékenységét. 1905 május elseje előtt a városokban Lenin kiáltványát terjesztették, amelyet a Többségi Bizottságok Irodája és a *Vperjod* adott ki. A kiáltvány felszólította a munkásokat és a parasztokat, hogy készüljenek fegyveres felkeléssel a cárizmus megdöntésére.

„Ezért küzdenek a szociáldemokraták, ezért kell fegyvert fogva harcolnotok: a teljes szabadságért, a demokratikus köztársaságért, a nyolcórás munkanapért, a parasztbizottságokért. Készüljetek hát a nagy harcra, munkás elvtársak, állítsátok le a munkát a gyárakban május elsején, vagy fogjatok fegyvert a szociáldemokrata munkáspárt bizottságainak tanácsai szerint. A felkelés órája még nem ütött, de nincs már messze...

Éljen a munkás- és parasztnép szabadsága! Éljen a demokratikus köztársaság! Le az önkényuralommal!"[2]

A bolsevikok felhívására a munkások szerte az országban készülődni kezdtek a május elsejei sztrájkra. A májusi mozgalomban 220 000 sztrájkoló vett részt. Május 1-ét nem egy napon ünnepelték meg. A munkások nagy része új időszámítás szerint, kisebb része a régi időszámítás szerint ünnepelt. A januári napokhoz hasonlóan, most is Lengyelország, a Baltikum és Ukrajna járt

[1] *Lenin* Művei. 8. kót. 448—449. old.
[2] Ugyanott, 318—319. old.

az élen. Varsóban, Rigában és Revalban a tüntetések azzal végződtek, hogy a munkások összetűztek a rendőrséggel és a katonasággal. A cári csapatok belelőttek a népes tüntetésekbe, összetűzéseket provokáltak a munkások és a katonák között. Pétervárott, Moszkvában, Harkovban, Rosztovban politikai gyűlésekkel ünnepelték meg május 1-ét.

Az ivanovo-voznyeszenszki textilmunkások sztrájkja. Ebben a feszült politikai légkörben kezdődött el az ivanovo-voznyeszenszki textilmunkások nagyszabású, hosszú sztrájkja. Ivanovo-Voznyeszenszk az egyik legnagyobb proletárközpont volt, főleg textilmunkások lakták. A munkások helyzete a textilgyárakban igen súlyos volt. A tizenegyórás munkanapot a vállalkozók önkényesen tizenöt és még annál is több órára emelték. A nyomorúságos bért a legkülönbözőbb ürügyekkel levont bírságokkal csökkentették. A munka- és életviszonyok elgyötörték és idő előtt tönkretették a munkásokat.

Az ivanovo-voznyeszenszki textilmunkások helyzete éppen elegendő okot szolgáltatott a sztrájkharc számára. Ezt még a vlagyimiri kormányzó is elismerte a belügyminiszternek küldött titkos jelentésében: „Az ivanovói gyárosok, mivel az utóbbi 30 év alatt a városban gyorsan és sikeresen fejlődött az ipar, rendkívül könnyen óriási vagyonokra tettek szert és az odavándorolt munkásállomány következtében megszokták, hogy a munkásokban alázatos és kizárólag tőlük függő munkaerőt lássanak".

A gyárakban virágzott a megvesztegetés. Az ellenőr „borravalót" kért, hogy a munkást könnyebb és jobban fizetett munkára tegye át. A mester az oktatásért és a jobb bánásmódért kért „borravalót". Az igazgató sem vetette meg a munkásnők kisded ajándékait. Az ivanovo-voznyeszenszki gyárak munkásainak több mint egyharmada 20 éven aluli, fiatal munkás és munkásnő volt.

Az OSzDMP bolsevikok által alakított Északi Bizottsága és annak ivanovo-voznyeszenszki csoportja élére állt a textilmunkások forradalmi harcának, amelyet a cárizmus és a kapitalizmus ellen folytattak. 1905 május elsején a bolsevikok a város melletti erdőben nagyarányú illegális munkásgyűlést szerveztek, amely határozatban szólította fel a munkásokat az általános politikai sztrájkra. A bolsevikok május 9—11-én tartott pártkonferenciája elhatározta, hogy élére áll a textilmunkások sztrájkjának, amelyet a munkaidő csökkentése és a munkaviszonyok általános megjavítása céljából szerveztek. A konferencia, amelyet M. V. Frunze

vezetett, megvizsgálta és jóváhagyta a munkások követeléseinek 28 pontját, amelyek között a nyolcórás munkanap, a túlórázás megszüntetése, az állandó bértarifa bevezetése, a férfiak és nők számára egyforma bérminimum megállapítása, a bírságok megszüntetése és a termelés egészségügyi viszonyainak megjavítása szerepelt. A munkások ezenkívül követelték az egyesülés és a sztrájk szabadságát, követelték, hogy a munkások és az igazgatóság képviselőiből alakítsanak állandó választott bizottságot a közöttük felmerülő különböző nézeteltérések megoldására. A konferencián kidolgozott követelések tehát kiterjedtek az ivanovo-voznyeszenszki munkások munkájának és életének minden területére.

Követeléseik védelmében az ivanovo-voznyeszenszki textilmunkások 1905 május 12-én sztrájkba léptek. Más iparágak munkásai is csatlakoztak hozzájuk, így a vasutasok, nyomdászok, sőt még a csizmadiák és a szabók is.

A munkások követeléseit átadták a gyár felügyelőjének. A gyárosok azt javasolták, hogy minden gyárban külön folytassák a tárgyalásokat — így akartak éket verni a sztrájkolók közé. De a munkások a bolsevikok javaslatára úgy döntöttek, hogy valamennyi gyárból képviselőket választanak egy kollektív szervbe, amely valamennyi munkást képviseli és valamennyinek az érdekeit egyformán védi.

A városháza előtt öt napon át tartott gyűléseken lelkes beszédek hangzottak el. Esténként a munkások összegyűltek a Talka folyónál, a várostól egy versztnyire. Itt, a zöld mezőkön, tucatjával tűzték ki a kis jelző zászlókat: mindegyik gyár a maga zászlaja körül gyülekezett. A munkások megvitatták a sztrájk menetét, megválasztották küldötteiket, megfogalmazták követeléseiket. A sztrájk vezetésére megválasztották az egyesült sztrájkbizottságot, amelyet a Meghatalmazottak Szovjetjének neveztek el; ez volt valójában egyike a legelső oroszországi munkásküldött szovjeteknek. A munkások elhatározták: 1. megbízzák a szovjetet a sztrájk vezetésével, 2. nem tűrnek semmiféle elkülönítő akciót és tárgyalást, 3. valamennyi sztrájkoló fegyelmezetten viselkedik, 4. csak a Munkásküldöttek Szovjetjének határozata alapján kezdik meg a munkát.

A Talka folyónál naponta rendezett gyűléseken megvitatták a politikai kérdéseket, sőt előadásokat is hallgattak. A Talka „Szocialista szabadegyetemmé" vált, ahogy a rendőrség aggódva nevezte.

A „talkai egyetem" igazi iskolája volt az ivanovo-voznyeszenszki textilmunkások politikai nevelésének.

A sztrájk vezetője az Ivanovo-voznyeszenszki Szovjet lett, amelynek élén a bolsevikok álltak. A Szovjet megalakította saját miliciáját, sztrájkpénztárt létesített a sztrájkolók családjainak segélyezésére, magára vállalta a munkások ellátását, fenntartotta a rendet és a fegyelmet a sztrájkoló munkások körében. Ezekben a napokban rendkívül nagy befolyásra tettek szert a bolsevik szónokok, Afanaszjev, mozgalmi néven „Otyec" (Apó), Dunajev munkás és mások. Vezetőszerepe volt M.V. Frunzénak, aki akkor „Arszenyij" néven működött. Frunzét a sztrájk előtt a moszkvai pártbizottság küldte ki az ivanovo-voznyeszenszki szociáldemokrata szervezetbe. Frunze visszaemlékezéseiben elmondja, hogy milyen gyorsan növekedett a bolsevikok eszmei és szervezeti befolyása a tömegekre. „A párt a sztrájk ideje alatt óriási munkát végzett a munkástömegek politikai nevelése terén — írta Frunze. — Meg kell mondanom, hogy az ivanovo-voznyeszenszki proletariátus általános kulturális színvonala rendkívül alacsony volt. Ennek következtében a pártnak olyan tömeggel volt dolga, amely egyáltalán nem volt felkészülve a társadalmi-politikai eszmék befogadására. Emlékszem, hogy a sztrájk elején milyen izgalom ragadta magával a hallgatóságot, amikor a szónokok tisztán politikai témákat próbáltak érinteni. A tömeg ijedten, néha ellenségesen fogadta a cári önkényuralom bírálatát. De ez csak kezdetben volt. A szervezet munkája megtette hatását. És ezt látni kellett. Ahol néhány munkás vagy egyszerű érdeklődő összeverődött és vitatni kezdte az égető kérdéseket, ott szinte a föld alól termett elő egy-egy alkalmi szónok a szervezet valamelyik egyszerű tagja személyében, és egycsapásra kivívta a hallgatók figyelmét és rokonszenvét. E híres sztrájk idején, amelynek az oroszországi munkásmozgalom történetében olyan nagy szerepe volt, teljes ragyogásukban jelentek meg az OSzD(b)MP szervezetének jellemző vonásai: a pártfegyelem, a roppant energia és a határtalan önfeláldozás."

Az Ivanovo-voznyeszenszki Szovjet kimagasló szerepet töltött be a munkásmozgalom történetében: ez volt egyike a legelső oroszországi munkásküldött-szovjeteknek. Igaz, az ivanovo-voznyeszenszki Meghatalmazottak Szovjetje még nem tűzte ki feladatául a fegyveres felkelés előkészítését, de nagy politikai nevelőmunkát fejtett ki a munkások körében a cárizmus elleni döntő harc érdekében.

Május 19-én a sujai, orehovo-zujevói és más kerületekbe tartozó textilmunkások is csatlakoztak az ivanovo-voznyeszenszki sztrájkolókhoz. Ezekben a kerületekben a textilmunkások közgyűlésein ugyanolyan követeléseket dolgoztak ki és adtak át az igazgatóságoknak, mint amilyeneket az ivanovo-voznyeszenszki munkasok kidolgoztak. Követelték a nyolcórás munkanapot, a munkásképviselet elismerését, a gyári rendőrség és a gyári tömlöcök megszüntetését, követelték, hogy a rendőrség és a katonaság ne avatkozzon bele a sztrájk menetébe stb. A gyárosok elzárkóztak a munkások követeléseinek megvitatása elől. Nyomásukra a kormány utasította a helyi hatóságokat, hogy erélyesen lépjenek fel a sztrájkolókkal szemben. A rendőrség és a katonaság erőszakkal kergette szét a gyűléseket.

A talkamenti gyűléseket betiltották. Az ivanovo-voznyeszenszki munkások azonban június 3-án a tilalom ellenére újra összegyűltek a Talka partján. A munkások ellen asztraháni kozákokat küldtek ki, akik körülvették az erdőt és irgalmatlanul lőni kezdték a munkásokat. A munkások erre a gyárak és a gyárosok házainak lerombolásával válaszoltak.

A sztrájkban körülbelül 70 000 textilmunkás vett részt, közöttük sok volt a nő. A sztrájk jelentőségét a sztrájkolók kitartása és példátlan állhatatossága adta meg. A hosszú sztrájk azonban kimerítette a munkások erejét. Éhínség fenyegette őket. A Meghatalmazottak Szovjetje ezért határozatot hozott, hogy azokban a gyárakban, amelyek engedményeket tettek, a munkások július 1-én lépjenek munkába. A többi üzemben augusztus elejéig tartott a sztrájk.

Az OSzD(b)MP Ivanovo-voznyeszenszki Bizottsága a munkásokhoz intézett kiáltványában összefoglalta a harc eredményeit, hangsúlyozta a sztrájk politikai jelentőségét. Ez a sztrájk világosan megmutatta a munkásoknak, hogy a cárizmus ellen folytatott fegyveres harc nélkül a munkások nem vívhatják ki a szabadságot és életbevágó követeléseik kielégítését. Az OSzD(b)MP Ivanovo-voznyeszenszki Bizottsága megmagyarázta a sztrájk tanulságait: „Mint legyőzöttek térünk-e vissza gyárainkba? Ünnepelhetik-e győzelmüket ellenségeink? Nem, a sztrájk sokmindenre megtanított bennünket. Megmutatta a sztrájk, hogy a munkásosztály erő, ha egységesen, egybeforrottan és szervezetten cselekszik. Megmutatta a sztrájk még azt is, hogy nem érhetünk el gazdasági javulást politikai szabadság nélkül, politikai szabadságot pedig

nem vívhatunk ki fegyveres felkelés és a hatalom megragadása nélkül."

Az ivanovo-voznyeszenszki sztrájknak nagy jelentősége volt nemcsak az ivanovo-voznyeszenszki munkások számára, hanem az egész ország munkásai számára is. „A sztrájk megedzette a munkásokat — olvassuk a «SzK(b)P történeté»-ben. — Megmutatta, mire képes a munkásosztály bátorsága, állhatatossága, kitartása és szolidaritása. Igazi iskolája volt az ivanovo-voznyeszenszki munkások politikai nevelésének"[3].

Az ivanovo-voznyeszenszki sztrájk hatására 1905 nyarán a sztrájkharcba bekapcsolódtak az egész moszkvai iparvidék textilmunkásai. A moszkvai iparvidéken a hivatalos adatok szerint 18 sztrájk folyt le 17 500 résztvevővel.

Frunze később azt írta az ivanovo-voznyeszenszki sztrájkról, hogy „az ivanovo-voznyeszenszki sztrájk igen gazdag politikai és szervezeti anyagot szolgáltatott, amelyet később kellőképpen felhasználtak a pétervári, majd a moszkvai és más szovjetek megalakításában".

A lodzi felkelés. 1905 nyarán a lodzi textilmunkások mutattak példát a politikai tömegharcban. Lodz, mintegy 100 000 munkás, főleg textilmunkás lakosával, a proletármozgalom egyik igen fontos központja volt. A lodzi munkások már a januári sztrájkban példát mutattak a bátorságban és a proletár szolidaritásban.

1905 áprilisában a lodzi gyárosok kezdték visszavonni azokat az engedményeket, amelyeket a januári sztrájk után tettek. Május elsején a lodzi munkások vörös zászlók és forradalmi jelszavak alatt politikai tüntetést szerveztek. Tömeges fellépéseik a május elsejei tüntetés után is folytatódtak. Több üzemben sztrájkba léptek a munkások. A Groman-féle gyárban azzal a követeléssel léptek fel, hogy a munkanapot 10 órára csökkentsék, a béreket pedig 15 százalékkal emeljék fel. A hatóságok katonaságot küldtek ki, amely fegyvert használt a sztrájkoló munkások ellen. Ez a megtorlás a felháborodás és a tiltakozás újabb hullámát váltotta ki. A sztrájkok és a politikai tüntetések júniusban is folytatódtak. A szociáldemokrata párt lodzi bizottsága június 18-án (5-én) az erdőben nagy munkásgyűlést szervezett; a városba visszatérő munkásokat megtámadta a rendőrség. Tíz

---

[3] A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam. 73. old.

embert megöltek és sokat megsebesítettek. A lodzi proletariátus a cárizmus e véres gaztettére általános sztrájkkal válaszolt, amely fegyveres felkelésbe nőtt át. A városban szinte a földből nőttek ki a barikádok. Lodz utcáin három napon át valóságos ütközetek zajlottak le a munkások és a cári csapatok között. A csapatok csak ádáz harc árán tudták elfoglalni a barikádokat. Háromszáz munkást megöltek, mintegy ezret megsebesítettek. A városban ostromállapotot hirdettek ki. A lodzi munkások júniusi harcai voltak a proletariátus első fegyveres fellépései Oroszországban.

A lodzi felkelés vereséget szenvedett. A veréséghez az is hozzájárult, hogy a Lengyel Szocialista Párt árulást követett el és nem támogatta a felkelőket.

A lodzi proletariátus júniusi felkelése harcra mozgósította egész Lengyelország munkásait. Varsó utcáin viharos tüntetések zajlottak le, barikádokat emeltek. Az orosz proletariátus lelkesen üdvözölte lengyel testvéreinek hősi harcát. A bolsevikok Moszkvai Bizottsága ezt írta röplapjában: „Elvtársak! Lengyelország felkelt. Lodzban, Czestochowában, Kalisban és a Lengyel «Királyság» más városaiban általános sztrájk van. Az utcákon valóságos ütközeteket vívnak a fegyveres munkások a katonasággal meg a rendőrséggel." A röplap felszólította a moszkvai munkásokat, hogy kövessék a lodzi és varsói munkások példáját, és készüljenek a cári kormány elleni fegyveres harcra. A bolsevikok Pétervári Bizottsága ugyancsak röplapot adott ki, amelyben felhívást intézett a pétervári proletariátushoz, hogy támogassa a nyílt harcba lépő elvtársakat.

A lodzi felkelés, mint Lenin írta, „az egész Oroszországban fellobbanó tűz"[4] közeledtét jelentette.

Lenin a lodzi munkások fellépését értékelve ezt írta: „A fegyveres felkelés mind mélységben, mind szélességben növekszik"[5].

Sztálin elvtárs azt mondotta, hogy a lodzi események, a többi helyi felkelés, a barikád- és utcai harcok más városokban „a közeledő vihar előhírnökei"[6].

Felkelés a „Potyomkin" páncéloshajón. A közelgő fegyveres felkelésben, amelyre a bolsevikok a proletariátust buzdították és előkészítették, különösen fontos szerep várt a hadseregre és a

[4] *Lenin* Művei. 8. köt. 503. old.
[5] Ugyanott.
[6] *Sztálin* Művei. 1. köt. 138. old.

hajóhadra. A hadseregnek és a hajóhadnak a forradalom oldalára való átállásától függött, hogy milyen eredményre fog vezetni a proletariátusnak az önkényuralom ellen folytatott harca. A hadsereg és a hajóhad a cárizmus erős támasza volt. Az 1905-ös forradalom küszöbén a hadsereg létszáma elérte a 2 208 000 főt, nem számítva a tartalékban lévő népfelkelőket. A hajóhad létszáma 40 000 matróz és tiszt volt. A cárizmus a hadsereg legmegbízhatóbb részének az 57 000-es létszámú kozákokat tartotta. A kozákokon kívül külön a forradalom elleni harcra rendelkezésére álltak a cárizmusnak még a csendőrök és az őrlegénység is. A hadsereg tisztikarát kizárólag az uralkodóosztály, a földbirtokos nemesség és a gazdag burzsoázia tagjai közül válogatták össze. A katonák és a matrózok, akiket a munkások és a parasztok közül verbuváltak, teljesen jogfosztottak voltak. A katonai élet egész rendszere a cárizmus személytelen, vak és engedelmes eszközeivé tette a katonákat és a matrózokat. A katonák és a matrózok emberi méltóságát lépten-nyomon megalázások érték. A „közlegényeknek" bajaik megvitatására semmiféle gyűlést sem engedélyeztek. A katona-szervezeteket kategórikusan betiltották. A katonák és a matrózok nagy többsége nem tudott írni-olvasni. A laktanyákban nem volt se könyvtár, se olvasószoba. A legszigorúbb cenzúrának vetették alá a laktanyákba bekerült könyveket vagy ujságokat. Kémek és besúgók szaglásztak a laktanyákban, mint a gyárakban is. A katonaágyakat és katonaládákat rendszeresen alaposan átkutatták.

A matrózok öntudatosabbak voltak a katonáknál. A haditengerészeti szolgálat képzettebb embereket kívánt, mivel a hadihajó hatalmas gépeivel és sokféle tüzérségével lényegében a legmodernebb technikával felszerelt úszó gyár volt. A hajóhadba ezért a legműveltebb, legképzettebb ifjakat válogatták ki a szakmunkások: a lakatosok, mechanikusok, villanyszerelők stb. közül. A hajóhadnál hét évig tartott a szolgálat. Siralmas élet volt ez. A matrózokat a legcsekélyebb ürügy alapján megfosztották a partralépés lehetőségétől, a legkisebb szabálysértésért teljes menetfelszereléssel órákig kellett egyhelyben állniok, soronkívüli szolgálatra írták ki, bezárták, testi fenyítéseknek vetették alá őket. A matrózoknak tilos volt nyilvános helyeket — színházakat, könyvtárakat, múzeumokat stb. látogatni. Ez a rend izzó gyűlöletet váltott ki a matrózokból, akik emiatt többízben ösztönösen harcra keltek. A tudatosabb és szervezettebb harc kezdemé-

nyezői a hajóhadhoz bevonult munkások voltak. A munkások forradalmi propagandát folytattak a hadihajókon. A matrózok egy része akkor került kapcsolatba a szociáldemokratákkal, amikor a hajókat a dokkokban javították. Itt beléptek a szociáldemokrata szervezetekbe, amikor pedig visszatértek a hajóhadhoz, titkos szervezeteket alapítottak. Így jött létre a Feketetengeri Hajóhad haditengerészeti szervezete, amely Szevasztopoli Matróz Központ néven ismeretes. Ez a szervezet a „II. Katalin", a „Szinop", a „Cseszma", a „Rosztyiszlav", a „Georgij Pobedonoszec", a „Potyomkin" és más páncéloshajókon fejtett ki munkát; ezeken a hajókon szociáldemokrata szervezeteket létesített.

A Matróz Központ 1905 tavaszán kezdte meg a Feketengeri Hajóhad felkelése tervének kidolgozását. A matrózok között nagy volt a befolyása Volosinnak — a luganszki munkásból lett matróznak, aki kapcsolatban állt a bolsevik szervezetekkel —, Petrov és Vakulincsuk bolsevik matrózoknak és a Matróz Központ néhány más tagjának. Ezek a matrózok olvasták a lenini *Vperjod*-ot és ismerték a III. pártkongresszusnak a fegyveres felkelésre vonatkozó határozatát. A Szevasztopoli Matróz Központ úgy tervezte, hogy a Feketetengeri Hajóhad felkelését a Tyendra-szigeten kezdik meg (a hajóhad tangyakorlatainak helye Odessza és Szevasztopol között).

A „Potyomkin" páncéloshajó nem várta be az egész hajóraj megérkezését, hanem váratlanul megkezdte a tyendrai felkelést. A „Potyomkin" új páncéloshajó volt, amelyet csak 1904-ben bocsátottak vízre, és a hajórajnál csak 1905 elején kezdte meg a szolgálatot. Legénységét nemrégen válogatták össze. A „Potyomkin" matrózainak majdnem fele (a legénység összlétszáma 768 fő volt) falusi újoncokból állt; a matrózok jórésze az utóbbi években behivottak közül került ki és csak 100—150 volt közöttük a régi, öntudatos tengerész.

A „Potyomkin" páncéloshajón ösztönösen tört ki a felkelés. 1905 június 14-én Odesszából megérkezett a legénység élelmiszerkészletével a 267. számú torpedóromboló. A torpedórombolón hozott hús romlott volt. A matrózok egész éjjel lázongtak a parancsnokság ellen a kukacos hús miatt. Matyusenko matróz, aki szociáldemokratának vallotta magát, hevesen buzdított a felkelésre. „Most vagy soha" — mondta. Egy másik matróz, Vakulincsuk — a Matróz Központ egyik szervezője — ellenezte az azonnali felkelést és javasolta, hogy várják meg a hajórajjal való egyesü-

lést. Elhatározták, hogy a legénység nem fogadja el az ebédet, de nem nyujt be semilyen követelést. Másnap ebédidő alatt a matrózok szótlanul rágni kezdték kenyéradagjukat. Senki sem ment oda közülük a leveses kondérokhoz. Golikov, a páncéloshajó parancsnoka, értesülve a matrózok elégedetlenségéről, orvosért küldött, aki megfelelőnek találta a hús minőségét. Golikov összehivatta a legénységet és megparancsolta: „Aki akar levest enni, lépjen ki jobbra." Csak 12 matróz teljesítette a rendelkezést. Giljarovszkij parancsőrtiszt előszólította a fegyveres őrséget és mégegyszer a legénységhez fordult: „Aki akar levest enni, lépjen ki jobbra." Vakulincsuk elsőnek lépett ki jobbra, mert nem akarta, hogy idő előtt felkelés törjön ki. A szervezettebb és öntudatosabb matrózok követték. Giljarovszkij erre, hogy „megleckéztesse" a matrózokat, provokációhoz folyamodott. Előre vetette magát és útját állta annak a több tucatnyi matróznak, akik még nem tudtak átállni a jobbszárnyon álló csoporthoz. „Állj! — kiáltotta — ezek nem akarnak levest enni. Hajómester, ponyvát!" Ez a matrózok főbelövetését jelentette. De az őrség nem teljesítette Giljarovszkij parancsát és nem lőtt a matrózokra, akikre már ráterítették a szemfedőt — a ponyvát. Giljarovszkij erre dühében kikapta a puskát a legközelebb álló őr kezéből, hogy sajátkezűleg lője főbe a matrózokat. Vakulincsuk erre Giljarovszkijra vetette magát, hogy kicsavarja kezéből a puskát, de Giljarovszkij agyonlőtte Vakulincsukot. A matrózok erre rárohantak Giljarovszkijra és Golikovval, a hajó parancsnokával együtt agyonlőtték. Ugyanez lett a sorsa két másik tisztnek is, akik ellenkezni próbáltak. A felkelt matrózok megválasztották a parancsnokságot és a politikai szervet — a 15 főből álló „hajóbizottságot". A fontosabb kérdéseket a legénység közgyűlése döntötte el. A hajó parancsnokának Alekszejev zászlóst választották meg, aki halálfélelemből vállalta a hajó parancsnokságát, de eltökélte magát, hogy az első adandó alkalommal elárulja a felkelőket.

A felkelés másnapján a „Potyomkin" páncéloshajó és a kíséretében lévő torpedóromboló megérkezett Odesszába, ahol a munkások akkor általános sztrájkban állottak.

Vakulincsuk matróz holttestét kivitték a partra és a kikötőben egy sátorban ravatalozták fel. Vakulincsuk mellére írást helyeztek, ezzel a szöveggel: „Elvtársak, ez a vadállati módon meggyilkolt Grigorij Vakulincsuk holtteste. A «Knyaz Potyomkin Tavricseszkij» páncéloshajó parancsőrtisztje ölte meg azért, mert azt mondta,

hogy nem jó a leves. Vessünk keresztet magunkra és mondjuk: «Nyugodjék békében!» Bosszút állunk a nadályokon, a vérszomjas vámpírokon! Halál az elnyomókra! Éljen a szabadság! Egy mindenkiért, mindenki egyért!"

A kikötőbe tömegével kezdett özönleni a város lakossága. A sátornál, amelyben Vakulincsuk teteme volt, szószéket emeltek, ahol egymást váltották a szónokok. A rendőrség eltűnt, a hatóságok nem léptek közbe. De az odesszai szociáldemokrata bizottság, amely a mensevikek kezében volt, félt attól, hogy a munkásfelkelés egyesül a matrózok felkelésével és általános fegyveres felkeléssé válik. Ahelyett hogy — kihasználva a hatóságok fejvesztettségét és a csapatok ingadozását — partraszállította volna a matrózokat és felfegyverezve a munkásokat, a felkelt páncélos-hajó védelme alatt elfoglalta volna a várost — az odesszai szociáldemokrata bizottság rábeszélte a munkásokat és a matrózokat, hogy várják be a hajóraj megérkezését. A felkelők ilyképpen várakozó álláspontra helyezkedtek, és lehetőséget adtak a fejvesztett hatóságoknak, hogy magukhoz térjenek és megkezdjék az előkészületeket a felkelés elfojtására. Mivel azonban a hatóságoknak nem állt módjukban a rendőri erők nyilt alkalmazása, provokációhoz folyamodtak. Június 15-én feketeszázasok és civilbe öltözött rendőrügynökök fosztogatni kezdték, estére pedig felgyujtották a kikötői borraktárakat, amelyekben mintegy hatszáz részeg bennégett. A rendőrség ezenkívül szétzúzta a bolsevik szervezetet, és letartóztatta a legaktívabb munkásokat. Odesszánál nagyszámú katonaságot és tüzérséget összpontosítottak. A városi színházban haditanács ülésezett, amely megvitatta, milyen sürgős és erélyes rendszabályokat kell foganatosítani a felkelés elfojtására. Amikor a matrózok tudomást szereztek az odesszai hatóságok akcióiról, Matyusenko javaslatára sortüzet adtak le a színházra és küldöttséget küldtek a városba azzal a követeléssel, hogy engedjék ki a börtönből a politikai foglyokat, és adják át a fegyverraktárt a munkásoknak. Az ágyúlövések azonban nem találták el a színházat, mivel Vedermejer, a beméró, árulónak bizonyult és hamis irányzékot adott a tüzéreknek. Ugyanakkor áruló módon eltitkolta a legénység elől az odesszai helyőrség katonáinak jelzését, amellyel a város bombázásának folytatását kérték.

A cári kormány, mikor tudomást szerzett a „Potyomkin" páncéloshajó felkeléséről, parancsot adott a Feketetengeri Hajóhad parancsnokának, Csuhnyin admirálisnak, a felkelés azonnali

elfojtására. Az egyetlen felkelt páncéloshajó ellen egész büntetőexpedíciót alakítottak Visnyeveckij parancsnoksága alatt; a kötelék a „Tri szvjatyityelja", („Három szent püspök"), a „12 apposztolov" („12 apostol"), a „Georgij Pobedonoszec" és más páncéloshajókból állt. Június 15-én a hajóraj felszedte a horgonyt. Segítségére sietett még egy büntetőosztag is Kriger parancsnoksága alatt. A forradalmi „Potyomkin" páncéloshajó felhúzta a vörös zászlót és bátran eléjement a hajórajnak, amely félve, hogy összetalálkozik a forradalmi hajóval, visszavonult. Az áruló Alekszejev, ahelyett hogy utolérte volna Visnyeveckij hajóraját, és megakadályozta volna a Kriger hajórajával való egyesülésben, visszament Odesszába. A „Potyomkinnak" így most már egyesült hajórajjal volt dolga, amely hadrendben sorakozott fel. A hajóraj élén a legerősebb páncéloshajók, a „Rosztyiszlav" és a „Tri szvjatyityelja" haladtak. A „Potyomkin" bátran beékelte magát a hajóraj hadrendjébe és befurakodott a hajók közé, hogy a „Tri szvjatyityelja" páncéloshajót a fartorpedóvetővel robbantsa fel, a „Rosztyiszlav"-ot pedig az orrával lékelje meg. A „Szinop" páncéloshajó matrózai hársány hurrával üdvözölték a „Potyomkin" legénységét. Ugyanilyen harsány hurrázás fogadta őket a többi páncéloshajón is. Az admirális hajóraja most sem mert harcbabocsátkozni és leadta a jelzést: „Bevonulni Szevasztopolba". A felkelt páncélos vezetői újabb helyrehozhatatlan hibát követtek el azzal, hogy a bizonytalankodó hajórajt nem tudták feltartóztatni. Alekszejev nem volt hajlandó a motornaszádokat vízrebocsátani, hogy a fegyveres matrózok a többi páncéloshajón a tiszteket letartóztathassák. Az admirálisnak sikerült a hajórajjal elvonulni. Csak egy páncéloshajó, a „Georgij Pobedonoszec" vált ki a kötelékből és csatlakozott a „Potyomkin"-hoz. De a „Georgij Pobedonoszec" matrózai szintén bizonytalankodtak, még tisztjeiket sem tartóztatták le. A parancsnoknak megválasztott Kuzmenko fedélzetmester nem is titkolta, hogy ellensége a felkelésnek.

A „Potyomkin" ellenforradalmi elemei, élükön Alekszejevvel és a hajó helyettes parancsnokaival, kihasználva a hajóraj távozását, rábeszélték a hajó személyzetét, hogy hajózzanak Romániába. Ekkor a „Georgij Pobedonoszec" páncéloshajó áruló helyettes parancsnokainak nyomására elhatározta, hogy megadja magát a hatóságoknak és leadta a jelzést: „Megyek Szevasztopolba". A „Potyomkin" parancsot küldött: „Vissza az előbbi helyre" és tizenkéthüvelykes lövegeit feléje fordította. Kuzmenko fedélzet-

mester, a „Georgij Pobedonoszec" páncéloshajó parancsnoka ekkor zátonyra futtatta a hajót, maga pedig cinkosaival együtt eltűnt az odesszai kikötő parancsnokának motorcsónakján.

A „Georgij Pobedonoszec" árulása után a „Potyomkin" matrózai elhatározták, hogy átmennek Romániába, ahol kiegészítik szén-, élelem- és édesvízkészletüket. A román hatóságok azonban elzárkóztak a kérés elől és a forradalmi páncéloshajónak nem adtak sem élelmet, sem szenet, ellenben megadásra szólították fel. A „Potyomkin" matrózai kiáltvánnyal fordultak „az egész civilizált világhoz", és tájékoztatást küldtek valamennyi európai nagyhatalomhoz, amelyben többek között ezt írták: „A «Knyaz Potyomkin Tavricseszkij» páncéloshajó legénysége erélyes harcot indított az önkényuralom ellen. Amikor erről tájékoztatunk minden európai kormányt, kötelességünknek tartjuk kijelenteni, hogy biztosítjuk a Fekete-tengeren hajózó valamennyi külföldi hajó, valamint minden feketetengeri kikötő teljes sértetlenségét".

Lenin erről a felhívásról ezt írta: „... Romániában a forradalmi páncéloshajó kiáltványt adott át a konzuloknak, amelyben bejelentette, hogy hadat üzent a cári hajóhadnak és megerősítette azt, hogy a semleges hajókkal szemben nem enged meg magának semilyen ellenséges akciót. *Az orosz forradalom tudomására hozta Európának, hogy az orosz nép nyílt háborút indított a cárizmus ellen.* Az orosz forradalom ezzel ténylegesen kísérletet tesz arra, hogy Oroszország új, forradalmi kormánya nevében lépjen fel"[7].

Június 20-án a „Potyomkin" páncéloshajó elhagyta Románia vizeit. A Kaukázusba, Batumba kellett volna indulnia, ahol ekkor hatalmas forradalmi mozgalom volt kibontakozóban a tifliszi bolsevikok vezetésével, akiknek élén Sztálin elvtárs állt. A „Potyomkin" páncéloshajó Feodosziában kötött ki, hogy szenet, vizet és élelmet vegyen fel. De a helyőrség parancsnoka, bár a matrózok bombázással fenyegették, megtiltotta, hogy a „Potyomkin"-ra szenet és vizet szállítsanak. A hajón működő ellenforradalmi szervezet ismét agitációt indított, hogy a hajó térjen vissza Romániába és adja meg magát a román kormánynak. Az áruló Alekszejev június 24-én bevezette a páncélost Konstancába. A „Potyomkin" matrózai másnap elhagyták a forradalmár hajót. A cári kormány a román kormánytól a matrózok azonnali kiadását követelte. A román kormány, az európai közvélemény felháborodásától félve,

[7] *Lenin* Művei. 8. köt. 536—537. old.

nem merte ezt a követelést teljesíteni. A „Potyomkin" matrózainak jelentős része Romániából Amerikába, Kanadába és Braziliába vándorolt ki. A parasztszármazású matrózok Romániában telepedtek le. A „Potyomkin" 768 főnyi legénységéből csak 54 matróz, valamint a helyettes parancsnokok tértek vissza Oroszországba. A haditengerészeti törvényszék a visszatért matrózok többségét kényszermunkára ítélte, vagy katonai büntetőzászlóaljakba osztotta be.

Augusztus 29-én hirdettek ítéletet a „Georgij Pobedonoszec" 75 matróza ügyében. Kettőt közülük golyó általi halálra, huszat kényszermunkára ítéltek, harminchármat pedig büntetőszázadokba osztottak be.

A „Potyomkin" páncélos felkelése óriási hatással volt a munkásokra, katonákra és matrózokra nemcsak Oroszországban, hanem külföldön is. Lenin akkor Genfben tartózkodott és mihelyt értesült a „Potyomkin" felkeléséről, megbízta az Oroszországba utazó M. I. Vasziljev-Juzsint, hogy vegye fel az összeköttetést azzal a szociáldemokrata szervezettel, amely a Feketetengeri Hajóhadban és a „Potyomkin" páncéloson a felkelést vezeti. Genfből Odesszába három napig tartott az út. Amikor Vasziljev-Juzsin megérkezett Odesszába, a „Potyomkin" páncélos már Romániában volt.

A „Potyomkin" páncéloshajó felkelése elsősorban azért szenvedett vereséget, mert nem volt szilárd forradalmi vezetése. Az odesszai mensevikek megakadályozták a „Potyomkint" abban, hogy szorosabb kapcsolatra lépjen a felkelt munkásokkal, és akcióit egyesítse a munkások akcióival. A legjobb bolsevik funkcionáriusokat még a „Potyomkin" befutása előtt letartóztatták. Az odesszai proletariátus kiengedte kezéből a kezdeményezést és a védelemből nem ment át támadásba. Komoly hibákat követett el a forradalmár páncéloshajó vezetősége is. A hajón nem szervezték meg a párttag matrózok frakcióját, amely befolyása alá tudta volna vonni a „Potyomkin" egész legénységét és megakadályozta volna az ellenforradalmárok agitációját. A „Potyomkin" matrózai bátor, erélyes emberek voltak, de politikai képzettséggel nem rendelkeztek. Lebecsülték a proletariátusnak, mint a forradalom fő mozgatóerejének segítségét és vezetését. A „Potyomkin" felkelése, Lenin szavai szerint, még a „régi lázongás nyilvánvaló jeleit viselte magán"[8].

[8] *Lenin* Művei. 8. kót. 526. old.

A felkelés részvevőinek nem volt előre kidolgozott tervük, nem volt meghatározott és következetes forradalmi taktikájuk.

De a „Potyomkin"-felkelésnek ennek ellenére óriási a történelmi jelentősége. Ez volt az első kísérlet arra, hogy megteremtsék a forradalmi hadsereg magvát.

„Az odesszai felkelés — írta Lenin — és a «Potyomkin» páncéloshajó átállása a forradalom oldalára újabb nagy lépés volt előre az önkényuralom ellen folyó forradalmi mozgalom fejlődésében"[9].

A „Potyomkin" — mint Lenin mondta — „a forradalom e le nem győzött területe" — tizenegy napon át úgy tárgyalt a kormánnyal, mint a forradalmi hatalom képviselője. A „Potyomkin" volt a forradalom első katonai, jól felfegyverzett osztaga.

„Semilyen megtorlás, a forradalmon aratott semilyen részleges győzelem nem csorbítja ennek az eseménynek a jelentőségét — írta Lenin. — Az első lépést megtettük. A Rubikont átléptük. A katonai átállás a forradalom oldalára egész Oroszország és az egész világ számára felejthetetlen lesz. A Feketetengeri Hajóhadban lezajlott eseményeket elkerülhetetlenül követni fogják újabb, még erélyesebb kísérletek a forradalmi hadsereg megteremtésére"[10].

Lenin e látnoki szavai beigazolódtak. A „Potyomkin" páncéloshajó felkelése újabb erős lökést adott a forradalom további növekedésének.

A parasztság forradalmi harca 1905 nyarán. 1905 tavaszán megindult a mezőgazdasági munkások harca, akik a munkabér emelését és a munkaidő csökkentését követelték. Májusban a mezőgazdasági munkások sztrájkjai kiterjedtek Kiev kormányzóság, valamint a Krim és a Kubán valamennyi uradalmára. A mezőgazdasági munkások mozgalma nagy lendületet ért el Beloruszsziában és Lengyelországban is. Követelték a bérek emelését, az ütlegelés megszüntetését, az emberséges bánásmódot. A mozgalom a balti határterületen volt a legszervezettebb. A zsellérek itt küldötteket választottak, hogy adják át követeléseiket a földesuraknak.

A parasztmozgalom 1905 nyarán újra fellendült. Különösen jelentősek voltak a parasztok forradalmi fellépései Ukrajnában. A parasztok követelték a földbirtokosoktól a földbérlet bérösszé-

[9] Ugyanott, 524. old.
[10] Ugyanott, 526. old.

gének csökkentését, elfoglalták a réteket, felszántották a földeket, elszállították a földesurak termését.

A Baltikumban 1905 nyarán a mezőgazdasági munkások sztrájkokat szerveztek a földesúri uradalmakban. A parasztok felgyujtották a bárók kastélyait. A bárók börtönöket és fogdákat rendeztek be, amelyekben halálra kínozták az „engedetlen" zselléreket.

Harci jellege volt a kaukázusontúli parasztok forradalmi küzdelmének is, amelyet a grúz bolsevikok vezettek. Nagy befolyással voltak a parasztságra a forradalmi parasztbizottságok. A parasztokból osztagokat — vörös századokat — alakítottak. A grúziai parasztok felkelésének elfojtására a cári kormány 1905 tavaszán egyik legkegyetlenebb vészbíróját, Alihanov-Avarszkij tábornokot küldte ki tízezer főnyi büntetőexpedícióval, amelyben valamennyi fegyvernem képviselve volt.

A bolsevikok III. pártkongresszusán a Kaukázusi Szociáldemokrata Szövetség küldötte büszkén számolt be a guriai parasztok kitartó és szervezett harcáról.

A parasztság forradalmi mozgalmának növekedése következtében létrejött a parasztság politikai tömegszervezete. 1905 július 31-én és augusztus 1-én tartották Moszkvában az Összoroszországi Parasztszövetség első, alapító kongresszusát. A kongresszus, amelyet népbarát frázisok mögé rejtőzött eszerek és liberálisok vezettek, felemás, fél-liberális határozatokat hozott. Egyrészt kimondotta, hogy „az egész földet az egész nép tulajdonának kell tekinteni", másrészt követelte a földtulajdonosok kártalanítását. A parasztkongresszus határozatot hozott az Alkotmányozó Gyűlés összehívásáról, de hallgatott a forradalmi kormány szükségességéről.

A bolsevikok az OSzDMP III. kongresszusának határozatában szögezték le a parasztmozgalommal kapcsolatos álláspontjukat.

A pártszervezetek feladata az volt, hogy alakítsanak forradalmi parasztbizottságokat a forradalmi demokratikus átalakítások végrehajtására, és teremtsék meg a falusi proletariátus önálló szervezetét. Csak ilyen szervezetek lettek volna képesek megoldani a forradalom feladatait a falun.

Lenin mégis nagy jelentőséget tulajdonított az Oroszországi Parasztszövetségnek, mint az első olyan szervezetnek Oroszországban, amely a parasztok tömegét felölelte.

„A Parasztszövetség a forradalmi vihar időszakában mesébe

illő gyorsasággal növekedett — írta Lenin. — Valóban népi tömegszervezet volt ez, amely természetesen számos paraszti előítéletet magáévá tett, engedékeny volt a paraszt kispolgári illúzióival szemben (mint ahogy engedékenyek velük szemben a szociálforradalmárok is), de feltétlenül «talajjal bíró», valóságos tömegszervezet, alapjában feltétlenül forradalmi, amely alkalmazni tudja a harc valóban forradalmi eszközeit, amely nem szűkíti, hanem növeli a parasztság politikai alkotásának lendületét, magukat a parasztokat viszi a színtérre, a hivatalnokokkal és a földbirtokosokkal szemben táplált gyűlöletükkel, nem pedig a félintellektueleket, akik oly gyakran hajlandók mindenféle egyességi terveket szövögetni a forradalmi parasztság és a liberális földbirtokosok között"[11].

A portsmouthi béke. A cárizmus kudarca az orosz-japán háborúban és az oroszországi forradalom erősödése nyugtalanítani kezdte a nyugateurópai burzsoáziát.

„Az európai burzsoázia, — írta Lenin — a cári hatalom e hűséges támasza, lassanként szintén elveszti türelmét. Fél a nemzetközi viszonyokban elkerülhetetlen átcsoportosítástól, fél a fiatal és friss Japán növekvő hatalmától, és attól, hogy elveszíti európai katonai szövetségesét. Nyugtalanítja azoknak a milliárdoknak a sorsa, amelyeket nagylelkűen odakölcsönzött az önkényuralomnak. Komolyan aggasztja az oroszországi forradalom, amely túlságosan lázba hozza az európai proletariátust és világforradalmi tűzzel fenyeget. A cárizmussal való «barátság» nevében a cárizmus józan belátásához apellál, ragaszkodik a békéhez — a japánokkal való békéhez és a liberális orosz burzsoáziával való békéhez"[12].

Csuzima után mind a cári kormány, mind a japán katonai klikk, mind az imperialista államok siettetni kezdték a békekötést.

Amikor Rouvier francia miniszterelnökkel folytatott beszélgetésében Vitte megemlítette, hogy új kölcsönre van szüksége, a francia kormány feje így válaszolt: „Oroszországnak figyelembe kell vennie azt, hogy a mai helyzetben nem számíthat a francia pénzpiacra, — hogy Oroszországnak békét kell kötnie . . . Franciaországnak, mint Oroszország szövetségesének érdeke az, hogy Oroszország fejezze be ezt a háborút és tegye szabaddá kezét Európában". Másrészt a francia köztársaság elnöke, Loubet, fel-

[11] *Lenin* Művei. 4. kiad. 10. köt. 232—233. old. (oroszul).
[12] *Lenin* Művei. 8. kot. 450. old.

hívta Vitte figyelmét arra, hogy a törvényhozásba be kell vonnia a burzsoázia választott képviselőit. „Képviseleti rendszer és alkotmány nélkül — mondotta — Oroszország nem haladhat tovább."

Az angol kormány szintén azt követelte a cári kormánytól, hogy minél előbb kössön békét Japánnal és ezzel egyidejűleg „belső békét" is. Ennek elérését lehetségesnek tartotta azzal a feltétellel, ha a cárizmus mérsékelt alkotmányos engedményeket tesz. Lord Revelstoke, ismert angol bankár, Benkendorf londoni cári követtel folytatott beszélgetésében kijelentette, hogy az orosz kölcsönök számára nem lehet megnyitni a londoni pénzpiacot, amíg „Oroszországon belül nem jön létre bizalomkeltő rend".

A „Potyomkin" páncéloshajó felkelése a mielőbbi békekötés kérdését még halaszthatatlanabbá tette. Ezalatt az orosz forradalom közvetlen hatására számos európai városban hatalmas tüntetéseken követelték az általános választójogot. A munkások körében agitáció indult az általános sztrájk érdekében. A francia burzsoázia mielőbbi békét követelt, mivel ekkorra kiéleződött a francia-német viszony Marokkó kirablása miatt. A cárizmus csak úgy segíthetett az imperialista Franciaországnak Németország elleni harcában, ha befejezi távolkeleti kalandját.

A cárizmus súlyos helyzetét II. Vilmos német császár is megpróbálta kihasználni, abban a reményben, hogy így megbonthatja a francia-orosz szövetséget. 1905 júliusában Björkö finnországi sziklaszigetnél találkozott II. Vilmos német császár II. Miklóssal. E találkozó folyamán a cár katonai szerződést kötött II. Vilmossal. A björkői szerződés kötelezte az orosz cárt, hogy katonai segítséget nyujtson Németországnak, ha egy másik európai hatalom — beleértve Franciaországot is — megtámadná. A björkői szerződést Franciaország követelésére semmisnek nyilvánították. Közben az orosz cárizmus egyre fokozottabb pénzügyi függésbe került a francia bankárokkal szemben, aminek eredményeként az orosz cárizmus még nagyobb mértékben függött politikailag és katonailag az angol-francia imperializmustól.

Gyorsította a béketárgyalásokat, hogy közvetítőként fellépett az Egyesült Államok elnöke, Theodore Roosevelt. Az ő álláspontja az volt, hogy meg kell akadályozni Japán további erősödését a Távolkeleten. Theodore Roosevelt a közvetítő szerepében követelte Japántól, hogy tartsa be a „nyitott kapuk" elvét Kínában és a háború befejezése után vonja ki csapatait Mandzsuriából.

Az erősen kimerült Japán képtelen volt a háború folytatására és beleegyezett a feltételekbe.

A tárgyalások Portsmouthban (Egyesült Államok) kezdődtek el. A cári Oroszország küldöttségét Vitte volt pénzügyminiszter vezette.

A japán küldöttség élén Komura külügyminiszter állt, aki átnyujtotta az orosz küldöttségnek a békefeltételek 12 pontját. Japán követelte, hogy ismerjék el uralmát Koreában; adják át neki a Liaotung-félszigetet és a Délmandzsuriai Vasútvonalat Harbinig az egész gördülőanyaggal, a bányákkal és Dalnyij kikötővárossal együtt. Követelte, hogy Oroszország vonja ki csapatait Mandzsuriából és mondjon le valamennyi mandzsuriai koncessziójáról; továbbá Szahalin átadását és körülbelül két milliárd jen jóvátételt, amely egyenlő volt Japán háborús kiadásaival. A további feltételek szerint Oroszországnak csökkentenie kellett tengerészeti erőit a Csendes-óceán vizein és „teljes jogot" kellett nyujtania a japánoknak a halászatra a Japán-, az Ohotszki-tenger és a Behring-szoros vizein és az e tengerekbe torkolló folyókon.

A japán követelések lehetetlenné tették a megegyezést. Az orosz küldöttség határozottan kijelentette, hogy nem engedi át Japánnak Szahalint, mivel Oroszország joga Szahalinra már akkor fennállt, amikor Japánnak még semmi köze nem volt hozzá.

Az orosz kormány erélyesen visszautasította a jóvátételi követelést, valamint a semleges kikötőkben tartózkodó orosz hadihajók kiadására és a tengerészeti erők csökkentésére vonatkozó követelést, mint amelyek összeegyeztethetetlenek Oroszország méltóságával.

A konferencia több ülésen vitatta meg Oroszország válaszának egyes pontjait, de megegyezésre nem jutott. Roosevelt hol a japánokra, hol a cárra gyakorolt nyomást, hogy kölcsönös engedékenységre bírja őket.

Az Egyesült Államok igyekezett minél előnyösebb békefeltételeket biztosítani a japánoknak és rávenni Japánt arra, hogy kössön békét a legyengült Oroszországgal. Ebben az esetben Oroszország és Japán a jövőben fenn tudta volna tartani a Távolkeleten az Egyesült Államok számára előnyös egyensúlyt.

Japánnak legalább annyira szüksége volt a békére, mint a cári Oroszországnak. Japán adósságainak összege a háború alatt több mint négyszeresre nőtt. A háborút csak abban az esetben tudta volna folytatni, ha külföldi kölcsönöket kapott volna, de

ezekre már nem számíthatott. Azt is figyelembe kellett vennie, hogy Oroszország mandzsuriai ereje — létszámát tekintve — még mindig felülmúlta a japán erőket. Ebben a helyzetben a japán kormánynak eleinte az volt a szándéka, hogy lemond több követeléséről. Az utolsó pillanatban azonban Tokióban megtudták, hogy a cár hajlandó átengedni Szahalin déli részét, és utasították küldöttségüket, hogy ragaszkodjék ehhez a követeléshez.

Vitte később az egekig magasztalta nagyszerű diplomáciai győzelmét, pedig valójában, ha II. Miklós és Vitte kitartóbb és állhatatosabb lett volna, megkaphatták volna a békét Dél-Szahalin átengedése nélkül is.

1905 augusztus 23-án (szeptember 5-én) aláírták a békeszerződést. Oroszország elismerte Japán politikai, katonai és gazdasági érdekfölényét Koreában. Oroszország átengedte Japánnak Port-Artur és Dalnyij bérleti jogát. Oroszország kötelezte magát, hogy a Kínai Keleti Vasutat nem használja fel stratégiai, csak kereskedelmi és ipari célokra. Oroszország átengedte Japánnak Szahalin déli részét is a hozzátartozó szigetekkel együtt.

Oroszország kénytelen volt külön egyezményt aláírni arról, hogy halászati jogot ad a japán alattvalóknak az Ohotszki-, a Japán-tenger és a Bering-szoros orosz partjai mentén. Végül abba is bele kellett egyeznie, hogy 150 millió rubelt fizet a „foglyok eltartására".

A Japánnal való békekötés szabaddá tette a cárizmus kezét az országon belüli háborúra. A reakciós *Moszkovszkije Vedomosztyi* (Moszkvai Hírek) című lap 1905 augusztus 18-i számában nyíltan írt erről: „Ha most, mint feltételezhető, Távolkeleten véget ér a háború, akkor Oroszországnak végre szabaddá válik a keze, hogy győzelmesen végetvessen a belső háborúnak is".

A monarchista sajtó e következtetéseivel foglalkozva, a bolsevik *Proletarij* ezt írta: „A *Moszkovszkije Vedomosztyi*-nak ez az őszinte és nyilt cikke minden értekezésnél jobban tisztázza, hogy milyen politikai jelentősége van a Japán elleni háborúnak Oroszország egész társadalmi élete, általában az orosz forradalom és különösen az oroszországi proletariátus szempontjából." A bolsevik *Proletarij* levonta a következtetést: „A reakció arra készül, hogy «minden tárgyalás nélkül» elfojtja a népi mozgalmat — a népnek szintén tárgyalás nélkül kell elfojtania a reakciót."

A portsmouthi békét annak eredményeképpen kötötték meg, hogy a cári Oroszország vereséget szenvedett a háborúban. Mint

Sztálin elvtárs rámutatott, „Japán ... a cári Oroszország vereségét arra használta ki, hogy elrabolja Oroszországtól Dél-Szahalint, megerősítse állásait a Kurili-szigeteken s ilymódon keleten elzárjon országunk elől minden kiutat a tengerre, következésképpen szovjet Kamcsatka és szovjet Csukcs kikötőihez is. Világos volt, hogy Japán feladatául tűzi ki az egész Távolkelet elszakítását Oroszországtól"[13].

Csak a Szovjet Hadsereg mosta le 1945-ben a japán imperialistákon aratott győzelmei eredményeképpen az országról ezt a szégyenfoltot. „Negyven éven át vártunk erre a napra — mondotta Sztálin elvtárs — mi, az idősebb nemzedék emberei. És íme, eljött ez a nap"[14]. De csak azután jött el, amikor a nép a bolsevik párt vezetésével megdöntötte a cári kormányt és a burzsoázia hatalmát, amikor az ország ereje a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után megnövekedett.

A Buligin-duma. A Japánnal való békekötésen kívül a nemzetközi burzsoázia a cárizmustól az orosz liberális burzsoáziával való „békekötést" is követelte. Erre késztette a cárizmust az országban fennálló politikai helyzet is.

Amikor a csuzimai vereség után fellendült a forradalmi mozgalom, a liberális burzsoázia ellenzéki hangulata is fokozódott. Tavasszal Moszkvában zemsztvo-kongresszust tartottak az egész burzsoá ellenzék képviselőinek részvételével. A kongresszus feliratot intézett a cárhoz azzal a kéréssel, hogy — „amíg nem késő" — hívja össze a népi képviselőket. A kongresszus a petíció átadására 12 főből álló küldöttséget választott. A cár kijelentette a zemsztvo-küldöttségnek, hogy „megingathatatlan akarata a nemzetgyűlés összehívása" és a liberálisok, akik hittek a cárnak, az ország minden szegletéből elhalmozták üdvözlő táviratokkal.

A liberálisok tehát a tömegmozgalom fellendülésétől tartva, a kulisszák mögött tárgyalásokat folytattak az önkényuralommal.

Ugyanakkor a moszkvai duma, valamint más városi dumák is azt hangoztatták, hogy azonnal össze kell hívni „a népi képviselőket, akiknek az lesz első feladata, hogy megoldják a háború és a béke kérdését".

1905 nyarán a burzsoázia széles köreiben még jobban fokozó-

[13] *Sztálin.* A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. Szikra 1949. 197. old.

[14] Ugyanott, 198. old.

dott az ellenzéki erjedés. A zemsztvo- és városi vezetők gyűlésein határozatokat hoztak, amelyekben követelték, hogy minél előbb hívják össze a népi képviselőket.

1905 július 6—8-án egyesített zemsztvo-városi kongresszust tartottak. A kongresszus felhívást intézett a néphez, hogy a zemsztvókkal együtt lépjen fel a közös cél érdekében: „az igazi népképviseletért" a legalitás keretein belül. A felhívás hangsúlyozta, hogy „az az út, amelyet mi mutatunk, békés út. Ennek az útnak kell elvezetnie az országot az új rendhez, nagy megrázkódtatások, vérözön és ezernyi hiábavaló áldozat nélkül".

A liberálisok annak érdekében, hogy még jobban becsapják és magukkal vonják a népet, elhatározták, hogy „demokratikus" pártot szerveznek. A zemsztvo-városi kongresszus után összehívták a konsztitucionalista (alkotmánypárti) zemsztvovezetők tanácskozását, amelyen felvetették a kérdést, hogy liberális pártot kell szervezni a szocialista pártok ellensúlyozására.

A „Felszabadulás" csoportja már 1905 tavaszán szervezett „szakszervezeteket" főleg értelmiségi szabadfoglalkozásúakból, akik az úgynevezett „Szövetségek Szövetségé"-ben egyesültek. Ez Lenin szavai szerint kísérlet volt arra, hogy „az *egész* «felszabadító» mozgalmat a demokratizmus egyetlen medrében fogják össze e demokratizmus ***burzsoá*** jellegének leplezése érdekében"[15]. A bolsevikok fáradhatatlanul leplezték le a liberálisok taktikáját, amely arra irányult, hogy a demokratikus mozgalmat letérítse a forradalmi útról. A bolsevik párt III. kongresszusa a liberálisokhoz való viszonyról hozott határozatában javasolta az OSzDMP valamennyi szervezetének:

„1. magyarázzák meg a munkásoknak a burzsoá-demokratikus irányzat forradalomellenes és proletárellenes jellegét minden árnyalatában, kezdve a földbirtokosok és a gyárosok széles rétegeit képviselő mérsékelt liberálisoktól, egészen a Felszabadulás Szövetsége és a szabadfoglalkozású személyek számos csoportja által képviselt radikálisokig;

2. a fentebb kifejtettek értelmében erélyesen harcoljanak a burzsoá demokráciának minden olyan kísérlete ellen, amely arra irányul, hogy kezébe kaparintsa a munkásmozgalmat, és a proletariátus vagy egyes proletárcsoportok nevében lépjen fel"[16].

---

[15] *Lenin* Művei. 4. kiad. 9. köt. 255. old. (oroszul).

[16] A SzK(b)P — kongresszusainak, konferenciáinak és a KB plénumainak határozataiban és döntéseiben. I. rész. 48. old.

1905 augusztus 6-án a cári kormány nyilvánosságra hozta a Buligin által előkészített kiáltványt az Állami Duma összehívásáról. Lenin azt mondotta, hogy ez a kiáltvány „tükre" az Oroszország társadalmi és politikai rendjét át-meg átható minden aljasságnak, gazemberségnek, ázsiai jellegnek, erőszaknak, kizsákmányolásnak. A bolsevikok szerte az egész országban tömeggyűléseken leleplezték ezt a „megnagyobbított orosz rendőrőrszobát". Az augusztus 6-i törvény csak a tulajdonosoknak adott választójogot, a munkásoknak és a mezőgazdasági cselédeknek nem. A törvény által megállapított 412 képviselői mandátum közül a parasztságnak mindössze 51-et juttattak. A földbirtokosok kapták meg a mandátumok 85 százalékát. De ez a földesúri duma sem rendelkezett törvényhozási joggal, kizárólag tanácskozási joga volt.

A liberális burzsoázia úgy vélte, hogy a cárizmus teljesítette követeléseit és elhatározta, hogy résztvesz a Buligin-duma választásaiban. Az agrárlázongások hatására a zemsztvo-liberálisok hangulata jelentékenyen mérséklődött, és az ellenzéki hangulat korántsem volt közöttük olyan erős, mint a júliusi kongresszuson.

Lenin ezt írta a burzsoázia politikai befolyásáról: „. . .Ez a burzsoázia tegnap egész Európát telekiabálta azzal, hogy bojkottálja a Dumát, ma pedig már aljas módon visszavonta ígéreteit, átfogalmazta döntéseit, megváltoztatta határozatait, egyezkedni kezdett mindenféle Durnovókkal[17] működésének legális módjáról"[18].

A bolsevikok kihirdették a Buligin-duma aktív bojkottját és felhívták a népet a fegyveres felkelésre. A bolsevik agitáció fő jelszavai: a fegyveres felkelés, a forradalmi hadsereg, az ideiglenes forradalmi kormány voltak.

A mensevikek igyekeztek magakadályozni a bolsevikokat abban, hogy leleplezzék a liberális burzsoázia és a cárizmus megegyezését. Kiadták a jelszót, hogy az augusztus 6-i törvényt fel kell használni a forradalmi önkormányzati szervek megteremtésére. Ennek az opportunista ötletnek az volt a célja, hogy meghiúsítsa a fegyveres felkelés megszervezését. Lenin a mensevikek opportunista álláspontját leleplezve követelte, hogy a forradalmi önkormányzat szerveit a felkelés győzelme és a forradalmi kormány megszervezése után alakítsák meg.

„Elhomályosítani vagy akár félretenni a felkelés jelszavát

---

[17] Durnovo — 1895-től az orosz kormány belügyminisztere. — *Szerk.*
[18] *Lenin* Művei. 9. köt. 235. old.

a forradalmi önkormányzat megszervezésének jelszava kedvéért — ez olyasféle, mintha azt tanácsoljuk valakinek, hogy fogja meg a legyet és utána hintse be rovarporral — írta Lenin. — . . . A gyakorlatban az ilyen kísérletek, hogy a felkelés győzelme előtt szervezzék meg a népi meghatalmazottak választását, a «Felszabadulás» híveinek kezére játszanak és odáig fajulnak, hogy a szociáldemokraták utánuk fognak kullogni"[19].

*

[19] *Lenin* Művei. 9. köt. 161, 162. old.

VI

AZ ÖSSZOROSZORSZÁGI POLITIKAI SZTRÁJK 1905 OKTÓBERÉBEN

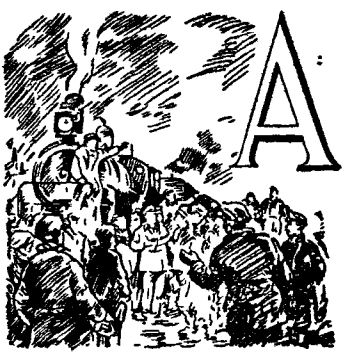

A szeptemberi sztrájk Moszkvában. Az orosz forradalomnak az volt a sajátossága, hogy tartalmában polgári demokratikus volt, harci eszközeiben ellenben — proletár. Lenin rámutatott arra, hogy éppen a sztrájk volt a tömegek politikai harcának sajátosan proletár eszköze. A sztrájk volt egyúttal a legfőbb eszköz arra, hogy a tömegeket felrázzák és politikailag nevelj k. „ munk smozga om — írta Lenin a «Politikai sztrájk és utcai harc Moszkvában» című cikkében — rányomta bélyegét az egész orosz forradalomra. Bár csak szétforgácsolt tüntetésekkel kezdődött, gyorsan fejlődött egyrészt tömegsztrájkokká, másrészt utcai tüntetésekké"[1].

A forradalom viszonyai között a munkásmozgalom az ország egyes vidékein néhány nap alatt — Lenin kifejezése szerint — „az egyszerű sztrájkból óriási forradalmi robbanásba"[2] csapott át. Ilyen gyors forradalmi érlelődésen mentek át például Moszkva proletár tömegei. A moszkvai proletariátus, amelynek zöme faluról származó textilmunkás volt, még nem szakadt el teljesen a falutól és sokkal elmaradottabb volt, mint a pétervári. Az 1905 januári események előtt Moszkvában majd öt éven át nem voltak nagy

[1] *Lenin* Művei. 9. köt. 318—319. old.
[2] Ugyanott, 319. old.

sztrájkok. 1905 augusztus-szeptemberében azonban a forradalmi harc központja Moszkvába helyeződött át. Elősegítette ezt a Moszkvai Pártbizottság erőteljes munkája is. A III. pártkongresszus után a mensevikek elszakadtak és megalakították moszkvai csoportjukat, a bolsevikok pedig Moszkvában önálló szervezetté alakultak át. Marija Iljinyicsna Uljanova, aki 1905 október elején Moszkvában tartózkodott, azt írta a *Proletarij* szerkesztőségének, hogy „Moszkvában jobban folyik a munka, mint Pétervárott". A bolsevikok Moszkvai Pártbizottságának tekintélye erősen megnövekedett a munkások szemében. A bolsevikok moszkvai szervezetének szervezeti megerősödése megmutatkozott abban is, hogy 1905 szeptember-októberében sikeresen fejlődtek a tömegsztrájkok és a tüntetések.

Moszkva ebben az időben az intenzív politikai élet középpontja volt. A tömeggyűléseken a munkások ezrei vettek részt. A textilmunkások szeptemberi sztrájkjai Moszkvában, Ivanovóban, Tverben és más városokban a munkások vereségével végződtek. Mivel a bakui tűzvész után nyersolajhiány állt be, a központi iparvidéken egymásután csuktak be a gyárak. Növekedett a munkanélküliség. Közeledett a hideg tél, amely még mindenen felül éhséggel is fenyegetett. A tömegek körében fokozódott a felháborodás. A munkások és az egyetemisták hatalmas gyűlései, a népgyűlések és a tüntetések, a forradalmi határozatok és jelszavak, a rendőrséggel való összetűzések, az önvédelmi osztagok, a tiltakozó sztrájkok mind-mind arról tanuskodtak, hogy az események viharos ütemben közelednek a kifejlődéshez. A gazdasági konfliktusokból kiindult sztrájkok rövid idő alatt politikai tüntetésekbe nőttek át.

Szeptember 19-én sztrájk tört ki a Szityin-féle nyomdában. Néhány nappal később a sztrájk átcsapott valamennyi moszkvai nyomdára és sokszorosító üzemre. A nyomdászok sztrájkjához csatlakoztak előbb a pékek és süteményárusok, majd a bútor- és dohánygyárak munkásai. A munkások a sztrájk vezetésére és a munkáltatókkal, valamint a hatóságokkal való tárgyalásra megválasztották küldötteiket. Különösen aktív szerepet töltött be a Moszkvai Nyomdai Munkások Küldötteinek Szovjetje, amely 110 nyomda képviselőiből állt. Ez a szovjet tűzte napirendre a nyomdász szakszervezet megszervezésének kérdését.

A mensevikek a munkások tömegmozgalmát szűk szakszervezeti feladatok keretei közé akarták szorítani. A mensevikek által vezetett nyomdász szakszervezet például makacsul hajtogatta a

munkásoknak, hogy „tartózkodjanak a fegyveres erőkkel való haszontalan összetűzésektől". De az események fejlődése felborította a mensevik terveket. A nyomdászok békés gyűlései azzal végződtek, hogy a nyomdászok összetűztek a kozákokkal, akik szét akarták kergetni őket. A pékek valóságos ütközetet vívtak a kozákokkal és a rendőrséggel. Szeptember 25-én a Tveri-utcán (a mai Gorkij-utcán), Filippov péküzlete környékén, a kozákok megtámadták a sztrájkoló pékeket. A munkások felkapaszkodtak egy közelben épülő többemeletes ház állványaira és onnan kővel dobálták a kozákokat. A katonaság akkor szabályosan ostrom alá vette a házat. Két gyalogos század bekerítette és hátulról benyomultak. 192 pékmunkást letartóztattak, két munkást megöltek, nyolcat megsebesítettek. A bolsevikok Moszkvai Pártbizottsága kiáltványt intézett a moszkvai munkásokhoz, amelyben hangsúlyozta, hogy „a sztrájk — az első lépés, az első erőpróba". „Miután egybeforrasztott bennünket a harc, emelt fővel és bátran szállunk harcba az önkényuralommal, hogy kivívjuk a munkásosztálynak a politikai szabadságot és a számunkra szükséges törvényeket. Álmodozásból — sztrájk, sztrájkból — fegyveres felkelés, felkelésből — győzelem — ez a mi utunk, a munkásosztály útja"[3].

A „Politikai sztrájk és utcai harc Moszkvában" című cikkben Lenin azt írta, hogy a moszkvai események „próbaütközetek és próbaösszecsapások", a moszkvai proletariátus tűzkeresztsége voltak. „A moszkvai sztrájk — írta Lenin — azt mutatja, hogy a harc kiterjed az «igazi orosz» területre, amelynek makacssága olyan sokáig örvendeztette a reakciósokat. A forradalmi fellépésnek ezen a vidéken óriási jelentősége van már csak azért is, mert itt tűzkeresztségen esnek át a legkevésbbé mozgékony, és ugyanakkor viszonylag kis területen — Oroszországban egyedülálló nagy számban — koncentrált proletártömegek. A mozgalom Pétervárról indult el, bejárta Oroszország végvidékeit, mozgósította Rigát, Lengyelországot, Odesszát, a Kaukázust és most a tűz átcsapott Oroszország «szívére» is"[4].

Lenin azt is hangsúlyozta, hogy a moszkvai szeptemberi sztrájk gyenge volt, és még nem volt a „mozgalom tetőfoka".

---

[3] 1905. Moszkvai és Moszkva kormányzósági bolsevik kiáltványok és röplapok. Goszizdat 1926. 266—267. old. (oroszul).

[4] *Lenin* Művei. 9. kot. 322, 323—324. old.

„Véres napok Moszkvában" című cikkében „a moszkvai felkelés" fogyatékosságairól írt: „Hiányoznak az előre kiképzett és jól felfegyverzett forradalmi osztagok fellépései, a csapatoknak még kis részei sem állnak át a nép oldalára, nem alkalmazzák széles körben az «új» népi fegyverfajtákat, a bombákat (amelyek Tifliszben szeptember 26-án [október 9-én] olyan riadalomba kergették a kozákokat és a katonákat). E feltételek hiányában nem lehetett sem nagyszámú munkás felfegyverzésére, sem a felkelés győzelmére számítani"[5].

A sztrájkmozgalom növekedése. Az összoroszországi politikai sztrájk. Szerte az egész országban nyiltan folyt az agitáció az általános sztrájk mellett. A forradalmi hangulat egyre nagyobb tömegeket ragadott magával. Az ősz elején Moszkvában összegyűlt egyetemi ifjúság szinte nem is fogott hozzá a tanuláshoz. Szeptember 21-én az egyetemisták népes gyűlést tartottak, majd utána elhatározták, hogy a moszkvai egyetemet bezárják és épületét gyűlések tartására átadják a forradalmi népnek. Pétervárott, Kievben és más városokban az egyetemek szintén megnyitották kapuikat a néptömegek előtt.

Szeptemberben fokozódott a forradalmi hangulat a moszkvai vasúti főműhelyekben is. A vasutasok sztrájkjai már 1905 februárjában megkezdődtek mind az egyes vonalakon, mind a vasúti műhelyekben. A vasutas szakszervezet kongresszusa júliusban elhatározta, hogy meg kell kezdeni az agitációt valamennyi vasútvonal munkásainak és alkalmazottainak általános sztrájkja mellett. A vasutas szakszervezetnek az volt a véleménye, hogy a vasutasok általános sztrájkja útján komoly politikai engedményeket lehet a kormánytól kicsikarni. Október 7-én délután 2 órakor leálltak a moszkvai és kazáni vasúti műhelyek, este a kazáni vasútvonal többi munkásai is beszüntették a munkát. Moszkvában 79 üzem 11 554 munkása sztrájkolt.

Gyorsan növekedett a sztrájkmozgalom Pétervárott is. Október 3-án kezdődött meg a nyomdai munkások sztrájkja. Másnap már több gyár munkásai csatlakoztak hozzájuk. A névai gyár munkásai tüntetést rendeztek, és összetűztek a lovasrendőrséggel meg a kozákokkal. Aznap, október 4-én, a Szemjannyikovszkij-gyár munkásai szüntették be a munkát és a „Marseillaise" hangjai mellett a Slisszelburgi-útra vonultak. Az útbaeső gyárak munkásai

[5] *Lenin* Művei. 9. köt. 310—311. old.

csatlakoztak a tüntetőkhöz. A csapatok és a munkások között összeütközésekre került sor.

Az októberi vasutas-sztrájk szoros kapcsolatban volt a moszkvai és pétervári üzemek proletárjainak harcával. A vasutassztrájk fokozatosan kiterjedt a vasutasok különböző csoportjaira. A kezdeményezők a vasúti műhelyek munkásai voltak. A munkásokhoz csatlakoztak a forgalmi szolgálat, a vontatás és a távíró alkalmazottai is előbb a Moszkva—Kazán vonalon, majd a Moszkva—Kurszk és a Moszkva—Nyizsnyij-Novgorod vonalon is. Október 8-án a Rjazany-Uralszk, Kazán, Jaroszlavl, Kurszk és Nyizsnyij-Novgorod vonalon állt le a vonatközlekedés. Ezután a Vindava, a Moszkva—Breszt és a Kiev—Voronyezs vasútvonal munkásai és az igazgatóság alkalmazottai csatlakoztak a sztrájkhoz. Csak a nyikolajevszki vonal dolgozott szabályosan. Október 10-én 2000 vasutas indult el a nyikolajevszki vasútvonalra, hogy erőszakkal hagyassa abba a munkát az ottani munkásokkal és alkalmazottakkal. A pályaudvaron kiengedték a gőzt a mozdonyokból és elvágták a távíró- és telefonvezetékeket. A nyikolajevszki vasútvonal dolgozói estére sztrájkba léptek.

A bolsevikok Pétervári Bizottsága kiáltványban szólította fel a vasutasokat, hogy fejlesszék tovább az eseményeket: „Sztrájkoljatok, elvtársak! A vasútvonalak munkásai már sztrájkba léptek egész Oroszországban. Sztrájkoljatok — forradalmi hadseregünk seregszemléje lesz ez. Éljen az általános sztrájk! Éljen a forradalom!"

Október 12-én 14 vasútvonalon folyt a sztrájk. A vasutasok sztrájkja kiterjedt majdnem valamennyi vonalra. A sztrájk 40 000 kilométernyi vonalra terjedt ki, s összesen 750 000 munkás és alkalmazott vett benne részt.

Október 13-tól a sztrájkmozgalom kiterjedt az egész országra. Nemcsak az ipari üzemek munkásai sztrájkoltak, hanem az intézmények alkalmazottai, az üzletek kiszolgálói, a gyógyszertári dolgozók is. A lóvasút és az egész közlekedés leállt. Megszűnt a hírközlés, hallgattak a távíróvezetékek. Az ország élete megbénult. Az októberi országos méretű sztrájknak csak a munkások közül körülbelül egymillió részvevője volt. Sztrájkoltak a kishivatalnokok, a kereskedelmi alkalmazottak, az ügyvédek, az orvosok, a mérnökök, a postaalkalmazottak is. Ilyen nagyszabású sztrájkot még nem látott a világ egyetlen kapitalista országa sem.

A kormány már a sztrájk első napjaiban kísérletet tett arra,

hogy fegyveres erővel elnyomja. Trepov pétervári főkormányzó kiadta a parancsot: „Ne vaktölténnyel, hanem élessel lőjenek!" A fővárosban csak úgy hemzsegtek a katonák, a kozákok, a tüzérek. Az iskolákat és üzemeket elárasztották az egyenruhás és polgári öltözetű rendőrök és kémek. A sztrájk ennek ellenére növekedett és Pétervárott általános jelleget öltött.

Moszkvában szintén rövid idő alatt általánossá vált a sztrájk. Nemcsak a gyári munkások, hanem a villanytelepek, a vízszolgáltatás, a gázgyárak munkásai is sztrájkoltak. Becsukott az Állami Bank, bezártak a bankfiókok, a postakirendeltségek. Nem működtek a kórházak, a bíróságok sem, az üzleteket nem nyitották ki.

Pétervárról és Moszkvából a sztrájk a vidékre is átcsapott. Október 11-én általános sztrájk tört ki Harkovban, 12-én Kievben, 13-án Cseljabinszkban és Irkutszkban. A sztrájk országos méretűvé vált. Különösen egységesen zajlott le a sztrájk Jekatyerinoszlavban. Október 10-én sztrájkba lépett a jekatyerinoszlavi vasútvonal valamennyi alkalmazottja és a jekatyerinoszlavi vasúti műhelyek munkásai. A városban kihalt az egész ipari élet. Az utcákon doni kozákok jelentek meg teljes tábori díszben. A város körül gyalogos ezredeket vontak össze. Október 11-én korán reggel Csecselevka munkásnegyed készülődni kezdett a harcra. A munkások árkokat ástak az utcákon, elfűrészelték a távíróoszlopokat és barikádokat építettek. A barikádok fölött magas rudakon harcos politikai jelszavakkal díszített zászlókat tűztek ki. Minden egyes barikádot száz meg száz munkás védelmezett. A katonaság csak akkor kezdte meg a támadást, amikor komoly erősítést kapott. A munkásokat visszaszorították. Csecselevkán ezen a napon 22 embert megöltek és sokat megsebesítettek. A halottak temetése óriási tüntetéssé vált. A vasutasok kiégették a mozdonyok kazánjait, hogy megakadályozzák a vasúti forgalom helyreállítását. Trepov táviratilag követelte a jekatyerinoszlavi kormányzótól, hogy alkalmazza a „legerélyesebb rendszabályokat a zavargások elfojtására, ne riadjon vissza fegyveres erő alkalmazásától sem". De a sztrájkolók harci szellemét nem tudták megtörni.

Viharosan zajlott le az általános sztrájk Harkovban is. A munkások megkísérelték, hogy fegyvert szerezzenek a fegyverraktárakból. Október 9-én este a tüntetők összeütköztek a kozákokkal, ennek következtében 45 embert megsebesítettek, öt embert megöltek. Az erőddé változtatott egyetem körül tíz

barikádot emeltek. Ostrom alá vették az egyetemet. A katonasághoz tüzérségi erősítés érkezett. Október 14-én nagyszabású ünnepség keretében temették el a forradalom áldozatait. A gyárakban a fegyveres erő fenyegető jelenlétében megkezdődött a munkások elbocsátása. A katonaság segítségével helyreállították a távirót. Harkovban az októberi általános sztrájk napjaiban a megöltek, illetve sérülésükbe belehaltak száma 147, a súlyos sebesülteké 44 volt.

Gyorsan és egységesen bontakozott ki az októberi általános sztrájk Lengyelországban és a Baltikumban. Október 12-én a Varsó—Bécs vasútvonal kivételével valamennyi lengyel vonalon leállt a közlekedés. Október 13-án a Varsó—Bécs vonal munkásai is csatlakoztak a sztrájkhoz. Varsóban és Lodzban beszüntette a munkát valamennyi gyár, a városi villamos, a távíró. Október 17-én Varsóban általánossá vált a sztrájk. A városban ostromállapotot hirdettek ki.

Ilyképpen, mint Lenin mondta, Moszkva és Pétervár megosztozott a forradalmi proletár kezdeményezés dicsőségében. Őket követve talpraállt az egész ország. Október 17-én országossá vált a sztrájk.

Lenin ezt írta az országos politikai sztrájkról:

„A barométer vihart mutat!.. A szolidáris proletár roham roppant forgószele már mindent elmozdított helyéből. A forradalom szédületes gyorsasággal száguld előre... Szemünk előtt megkapó jelenetek peregnek le, az emberiség valaha is átélt egyik legnagyszerűbb polgárháborújának, szabadságháborújának jelenetei..."[6]

Az októberi általános sztrájk teremtette meg a Szovjeteket mint a forradalmi felkelés szerveit. A mensevikek igyekeztek a Szovjeteket „a forradalmi önkormányzat szerveivé" változtatni.

A sztrájk ideje alatt a pétervári munkások a gyárakban megválasztották képviselőiket, akiket a sztrájk vezetése végett a Munkásküldöttek Szovjetjébe jelöltek.

Moszkvában az októberi sztrájk ideje alatt nem alakították meg a munkásküldöttek közös Szovjetjét. A sztrájkot az egyes üzemekben a sztrájkbizottságok és a szakszervezetek vezették. A sztrájk folyamán megalakították az „Öt szakma küldötteinek Szovjetjét", amelynek a nyomdászok, a mechanikusok, a vasutasok, az asztalosok és a dohánygyári munkások voltak

[6] *Lenin* Művei. 9. köt. 361. old.

a tagjai. A bolsevikok felszólították a munkásokat, hogy alakítsák meg a Munkásküldöttek Szovjetjét, de a mensevikek a közös sztrájkbizottságra hivatkozva akadályozták annak megalakítását. Az ipari munkások és vasutasok képviselőin kívül a moszkvai sztrájkbizottságban résztvettek az egyetemista szervezetek, a „Szövetségek Szövetsége", a Parasztszövetség, a Kereskedelmi Alkalmazottak Bizottsága, a Telefonisták Bizottsága stb. képviselői is. A moszkvai sztrájkbizottságban jelentős volt a liberális elemek befolyása. A bolsevikok Moszkvai Bizottsága rámutatva, hogy a proletariátus nincs eléggé képviselve a moszkvai sztrájkbizottságban, annak feloszlatását követelte. Novemberben megalakították a Munkásküldöttek Szovjetjét, amelyet a bolsevikok vezettek.

Az október 17-i kiáltvány. Az általános politikai sztrájk, amely megmutatta a proletariátusnak — a cárizmus elleni népi harc élharcosának és szervezőjének — erejét, megbénította a kormányt, szétzilálta az ország egész gazdasági életét. Pánik uralkodott nemcsak az orosz, hanem a külföldi tőzsdések körében is. A cári család környezetének tagjai arra készültek, hogy külföldre menekülnek. A Romanov-monarchia mentő angyalának szerepében Vitte miniszter lépett fel, aki akkoriban az európai burzsoázia köreiben igen népszerű volt. Vitte jelentést nyujtott be a cárnak, amelyben megindokolta az alkotmányos engedmények szükségességét. „A «Szabadság» jelszavát — írta Vitte — a kormánytevékenység jelszavává kell tennünk; ha a kormány élére áll a mozgalomnak, rögtön támaszra talál és lehetőséget kap arra, hogy mederbe terelje és abban megtartsa a mozgalmat, különben az értelmetlen és kíméletlen orosz lázadás fenyeget, amely mindent elsöpör, mindent porba dönt." „Nincs más választás, — írta Vitte jelentésében — vagy élére állunk az országot magával ragadó mozgalomnak, vagy martalékul dobjuk oda az ösztönös erőknek"[7].

Vitte javasolta a kormánynak, hogy álljon a mozgalom élére, hogy így „mederbe terelje és abban megtartsa" a mozgalmat. Vitte visszaemlékezéseiben elmondja, hogy azért jutott erre a következtetésre, mert meggyőződött arról, hogy a katonai erőre nem lehet támaszkodni. Rendkívüli ülést hívott össze, amelyen résztvett a haderő két hivatalos képviselője: a hadügyminiszter és Trepov tábornok, aki akkoriban a pétervári helyőrség parancsnoka volt.

[7] „Vörös levéltár" 11—12. sz. 1925. 61. old. (oroszul).

„Nagyon elcsüggesztő hatással voltak rám, — írja Vitte — véleményeikből világosan kitűnt, hogy lehetetlen a csapatok segítségével helyreállítani a nyugalmat, mégpedig nem azért, mintha ez az eszköz önmagában nem tudta volna megteremteni a tartós és egészséges nyugalmi állapotot, hanem azért, mert ez az erő részben megbízhatatlan, főleg pedig gyenge volt."

A megszeppent Miklós cárra nagybátyja, Nyikolaj Nyikolajevics is nyomást gyakorolt. Követelte, hogy azonnal adjon ki kiáltványt a szabadságjogokról, s azzal fenyegetőzött, hogy ellenkező esetben a cár szemeláttára főbelövi magát. A megrémült cár anyjához írott levelében elpanaszolta, hogy az általános fejetlenségnek ebben a pillanatában nem volt más választása, kénytelen volt belemenni az engedménybe: „Senkire sem támaszkodhattam — írta — csak a becsületes Trepovra. Más választásom nem maradt, mint hogy keresztet vessek és megadjam azt, amit mindenki kér."

II. Miklós az általános forradalmi mozgalom láttán, halálos rémületében kénytelen volt kiadni a kiáltványt.

Az 1905 októberi 17-i kiáltvány kimondta, hogy a cár a fővárosban és más vidékeken folyó „zavargás" és lázongás elleni harc érdekében elhatározta, hogy több rendszabályt foganatosít „az államélet lecsillapítására". A kiáltvány megígérte „a polgári szabadság megingathatatlan alapjait: a valóságos személyi sérthetetlenséget, lelkiismereti, szólás-, gyülekezési és egyesülési szabadságot". Megígérte továbbá a kiáltvány, hogy a dumában résztvesznek „a lakosságnak azok az osztályai, amelyeknek jelenleg egyáltalán nincs választójoguk", és „megingathatatlan szabályként rendeli el, hogy semilyen törvény sem léphet érvénybe az Állami Duma jóváhagyása nélkül".

Néhány nappal a kiáltvány aláírása előtt, október 13-án, a cár Vitte grófot nevezte ki az ujjáalakított minisztertanács elnökévé és megbízta, hogy teremtsen „megnyugvást" az ország életében.

Lenin az október 17-i kiáltvány politikai jelentőségéről és Vittének a kiáltvány megvalósításában betöltött szerepéről ezt írta: „Az, hogy ezt a miniszter-bohócot nevezték ki, aki arról akarta meggyőzni a munkásokat, hogy az egész népet felölelő alkotmányozó gyűlés «most» lehetetlen, világosan mutatja a forradalmi erők fellendülését és a cári kormány erőinek csökkenését. Az önkényuralom *már* nem képes nyiltan fellépni a forradalom ellen. A forradalom *még* nem képes döntő csapást mérni az ellen-

ségre. A majdnem egyensúlyban levő erőknek ez az ingadozása elkerülhetetlenül magával hozza a hatalom fejvesztettségét, s arra vezet, hogy a megtorlásokról engedményekre, sajtószabadságról és gyülekezési szabadságról szóló törvényekre térnek át"[8].

Az október 17-i kiáltvány kiadását örömujjongva fogadták a burzsoázia széles körei, amelyek ezzel céljukat elértnek tekintették. A tőzsde az értékpapírok árfolyamának emelkedésével válaszolt a kiáltványra.

A külföldi burzsoázia általános helyesléssel fogadta az október 17-i kiáltványt. A párizsi orosz követ ezt jelentette Pétervárra: „Az október 17-i kiáltványt igen nagy rokonszenvvel fogadták. A rokonszenv bizonyítéka az első szentpétervári sztrájkok következtében megingott tőzsdeárfolyamok javulása."

Megelégedéssel fogadták a cári kiáltványt a kispolgári mensevik és eszer pártok is. A trockista mensevik *Nacsalo* (Az elv) című lap azt írta, hogy az október 17-i kiáltvány után „az önkényuralom régi béklyói visszavonhatatlanul lehullottak" és hogy Oroszország a burzsoá-demokratikus átalakulás útjára lépett. Az eszerek és mensevikek által vezetett moszkvai sztrájkbizottság, a cári kiáltvány kézhezvétele után Vittének hódolatteljes táviratot küldött, amelyben kifejezte elismerését a kiáltvány kiadásánál tanusított közreműködéséért. A vasutas szakszervezet központi irodája valamennyi vasútvonalnak táviratot küldött, hogy azonnal szüntessék be a sztrájkot.

Csak a bolsevikok figyelmeztették a munkásokat, hogy „a cár korántsem kapitulált még. Az önkényuralom egyáltalán nem szűnt meg létezni. Csak visszavonult..."

„Az ellenség kitért a komoly ütközet elől — írta Lenin. — Az ellenség visszavonult, átengedve a forradalmi népnek a harcmezőt — visszavonult új állásokba, amelyeket jobban megerősítetteknek tart, abban a reményben, hogy ott majd megbízhatóbb erőket gyüjt össze, tömöríti, felbátorítja őket, és megválasztja a legalkalmasabb pillanatot a támadásra"[9].

Az október 17-i kiáltvány csak taktika volt, amelynek segítségével az önkényuralom ideiglenesen új állásokba vonult vissza azért, hogy időt nyerjen és támadásba menjen át a forradalom ellen.

---

[8] *Lenin* Művei. 9. köt. 363. old.
[9] *Lenin* Művei. 9. köt. 396, 398. old.

„...Az október 17-i kiáltvány ... a néptömegek becsapása volt, cári cselfogás, lélekzetvételféle, amelyre azért volt szüksége a cárnak, hogy elaltassa a könnyenhívőket, időt nyerjen, összeszedje erejét, hogy aztán újra lecsaphasson a forradalomra. A cári kormány, amely szóban megígérte a szabadságot, a valóságban nem adott semmi lényegeset"[10].

A cárizmusnak egyáltalán nem volt szándékában, hogy a kiáltványban tett ígéreteket teljesítse is. Már a kiáltvány nyilvánosságra hozatalát követő napon pogrom-hullám csapott végig egész Oroszországon. Trepov vezetésével a lakosság söpredékéből bandákat alakítottak, amelyeket „fekete századoknak" neveztek el. A fekete századok emberei a rendőrség vezetésével tömegével ütlegelték a forradalmárokat és a zsidó lakosságot. Egy kadet irodalmár hozzávetőleges és korántsem teljes számítása szerint „több mint száz városban, két-három héten át azonos programú és egyformán bűnös jelenetek játszódtak le — kegyetlenül mészárolták a lakosságot. Nem egészen egy hónap alatt 3500—4000 embert megöltek, több mint 10 000 embert megsebesítettek vagy megcsonkítottak".

Moszkvában október 18-án a fekete századok emberei megölték N. E. Bauman szakszervezeti vezetőt, a moszkvai bolsevikok egyik vezetőjét, aki aznap szabadult ki a börtönből. Temetése nagyszabású forradalmi tüntetéssé vált. Ivanovo-Voznyeszenszkben a fekete századok tagjai kegyetlenül meggyilkolták a munkás-forradalmár Fjodor Afanaszjevet, a textilmunkások népszerű „Apó"-ját.

Tomszkban október 20-án az érsek áldásával és a kormányzó jelenlétében a helybeli feketeszázasok felgyujtották azt az épületet, amelyben a munkások gyűlést tartottak. Azokat, akik az égő épületből menekülni próbáltak, a katonák és a feketeszázasok agyonlőtték. A tomszki pogrom ideje alatt elégettek és megöltek számą többszáz főt tett ki. Az égő emberek megmentésében és a feketeszázasok elleni harcban aktív részt vett Sz. M. Kirov (Kosztrikov), az akkor még fiatal forradalmár, aki megszervezte a munkások önvédelmi osztagát.

Nagy pogromot szerveztek Odesszában Nejgardt kerületi főnök vezetésével, aki maga fogalmazta meg a pogromkiáltványo-

[10] A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam. 96. old.

kat, a pogrom idején pedig hintón hordta körül a városban a cár fényképét.

Szaratovban Germogen püspök áldásával és Sztolipin szaratovi kormányzó közreműködésével szervezték meg a pogromot. A kiáltvány nyilvánosságra hozásának napján Sztolipin 175 kongresszusi küldöttet, vasutast tartóztatott le. A felháborodott munkások erőszakkal szabadították ki a letartóztatottakat. A városban akkor a csapatok védelme alatt megkezdődött a pogrom, amely három napig tartott.

Bakuban október 20-án a rendőrség közreműködésével tört ki az örmény-azerbajdzsan mészárlás. A bakui katonai hatóságok tüzérséggel lövették az örmények által lakott házakat. A kozákok, a katonák és a feketeszázasok gyujtogattak, raboltak és gyilkoltak.

Véres pogromokat rendeztek, békés lakosokat vertek vagy lőttek agyon Gomelben, Kievben, Lodzban, Belosztokban és sok-sok más városban. A rendőrség mindenütt támogatta, fegyverrel látta el a pogrom-lovagokat. A minisztertanács rendelete megtiltotta, hogy gyűléseket tartsanak és a főiskolákat ilyen célra felhasználják.

Letartóztatások, kivégzések, kegyetlenkedések, pogromok — ezt hozta a népnek valójában az október 17-i cári kiáltvány. Nem hiába született meg a nép ajkán az ismert kis dalocska:

Kiáltványt adott a cár, aki fél:
Szabad — a halott, börtönbe — ki él.

Október 19-én a pétervári Munkásküldöttek Szovjetje (amelynek vezetőségébe a mensevikek befurakodtak) határozatot hozott a sztrájk beszüntetéséről. A moszkvai sztrájkbizottság október 18-án kiáltványt adott ki, amelyben ajánlotta, hogy szüntessék be az általános sztrájkot. Az Összoroszországi Vasutas Szakszervezet Központi Irodája csatlakozott ehhez a kiáltványhoz és valamennyi vasútvonalnak javasolta, hogy szüntesse be a sztrájkot.

A bolsevikok Moszkvai Bizottsága nyilatkozatot tett közzé, hogy a sztrájkbizottságot nem tekinti illetékesnek arra, hogy az egész moszkvai proletariátus nevében fellépjen, és javasolta, hogy az általános sztrájk beszüntetésének kérdését vitassák meg a munkásgyűléseken. De a hibát már nem lehetett helyrehozni.

Október 22-én a moszkvai bolsevikok pártkonferenciáján határozatot fogadtak el, amely így hangzott: „1. Mivel az általános

politikai sztrájk újból megmutatta, hogy óriási jelentősége és elért eredményei ellenére egymagában nem elegendő a régi rend teljes felszámolásához és a proletariátus által kitűzött célok megvalósításához — ideiglenesen be kell szüntetni. 2. Azonnal és erélyesen meg kell tennünk az előkészületeket a következő általános sztrájkra, amelynek döntő ütközetté kell válnia a proletariátus minimális politikai és gazdasági követeléseiért folytatott harcában. 3. Erősítenünk és bővítenünk kell a proletariátus szervezetét, hiszen az általános sztrájk még jobban tömörítette a proletariátust; új, osztályérdekeik tudatára ébredt munkásokat adott és a napnál is világosabban megmutatta az egész munkásosztálynak, hogy ereje a nagyfokú szervezettségben, az egységes, kölcsönös támogatásban és az osztálytudatban van."

A határozat javasolta, hogy ott, ahol a feltételek kedveznek a harcnak, folytassák a sztrájkot, védelmezzék meg a szólás- és gyülekezési szabadságot, törekedjenek gazdasági helyzetük megjavítására. A munkások a vidéken — Lengyelország kivételével — október 22-én újra munkába álltak. Így végződött az októberi általános politikai sztrájk.

A cári Oroszországban még nem volt példa arra, hogy politikai mozgalom ilyen lendületet ért volna el.

Az októberi általános sztrájk jelentősége. Az országos politikai sztrájk megmutatta, hogy milyen ereje van a proletariátus szervezetten végrehajtott támadásának a cári önkényuralom ellen; kiszélesítette és gyorsította a forradalom fejlődését. Lenin fáradhatatlanul magyarázta, hogy a proletariátus nem állhat meg a félúton, vagyis nem szorítkozhat az általános sztrájkra. A harc legmagasabb formája és a forradalom döntő ténye a fegyveres felkelés. A politikai tömegsztrájk — csak eszköz arra, hogy előkészítsék a tömegeket a felkelésre, hogy felrázzák a tömegeket a további harc érdekében. A sztrájk csak előiskolája lehetett annak a forradalmi harcnak, amelyet a munkásosztály az önkényuralom és a tőke ellen folytat, a forradalom győzelme azonban csakis sikeres fegyveres felkelés eredményeképpen lehetséges. A II. Internacionále opportunista pártjai az általános sztrájkot a munkásmozgalom tetőfokának tekintették, nem pedig egyik lépcsőfoknak a fegyveres felkeléshez vezető úton. Ezek a pártok, amikor arról beszéltek, hogy a proletariátusnak ki kell vívnia a politikai hatalmat, hallgattak arról, hogy a hatalmat fegyveresen kell megragadni és azt igyekeztek elhitetni a proletariátussal, hogy az utcai harcok ideje már

lejárt, hogy a proletariátus kezében az egyetlen fegyver — a politikai sztrájk. Még Rosa Luxemburg is, aki a II. Internacionáléban a „baloldaliakat" képviselte, „Az általános sztrájk és a német szociáldemokrácia" című könyvében csak mint a proletariátus demonstratív fegyverét vizsgálta az általános sztrájkot. Abból indult ki, hogy a forradalom ösztönös folyamat, amelyet a proletár párt nem szervezhet meg. Az orosz opportunisták teljesen magukénak vallották a II. Internacionálénak ezt az elvét.

Az összoroszországi politikai sztrájk világtörténelmi esemény volt: az új formák hosszú sorával gazdagította a nemzetközi proletariátus forradalmi harcát, megcáfolva az opportunisták kiagyalt állításait.

Az októberi politikai sztrájk során a proletariátus megteremtette a forradalmi hatalom csíráit — a Munkásküldöttek Szovjetjeit. Az országos méretű októberi sztrájk a decemberi fegyveres felkelés nyitánya volt.

Az oroszországi népek nemzeti szabadságharcának fellendülése. Az októberi általános sztrájkot a cárizmus által elnyomott népek nemzeti szabadságmozgalmának fellendülése kísérte. A proletariátus forradalmi mozgalmának nyomására a cárizmus kénytelen volt bizonyos engedményeket tenni a nemzeti kérdés terén.

1905-ben a nemzeti szabadságmozgalom lendülete jórészt attól függött, hogy milyen mértékben vezeti a mozgalmat tudatosan a proletariátus és forradalmi pártja. A cári Oroszországban a nemzeti kérdés szorosan összefüggött az agrár-paraszt kérdéssel. Az oroszországi proletariátus ezért arra törekedett, hogy mind az orosz parasztságot, mind a nem-orosz nemzetiségek nagy tömegeit megnyerje szövetségesének.

Különösen nagy lendületet vett a nemzeti szabadságmozgalom Lengyelországban, ahol az autonómiáért indítottak harcot. A mozgalom élén a lengyel proletariátus állt, amely más demokratikus követeléseken kívül a nemzeti önrendelkezés jogát is követelte.

A nacionalista demokratikus párt által vezetett lengyel burzsoázia és a forradalmi tömegmozgalom lendületétől megrémült katolikus papság a cárizmussal kötött egyesség árán akarta megszerezni az autonómiát Lengyelországnak. A lengyel burzsoázia az október 17-i kiáltványra válaszképpen Varsóban hódoló tüntetéseket rendezett.

A nacionalista demokratikus párt (a „narodovecek") pórázán járt a Lengyel Szocialista Párt, amely a kispolgárságra támasz-

kodott és nacionalista illúziókat élesztgetett a lengyel proletariátus egy részében.

A Lengyel Szocialista Párt azt követelte, hogy a lengyel munkásmozgalom váljon külön az összorosz mozgalomtól. Az oroszországi forradalom győzelmétől függetlenül akarta kivívni Lengyelország autonómiáját és a szejm[11] varsói összehívását. A Lengyel Szocialista Párt ellen a „Lengyel Királyság és Litvánia Szociáldemokrata Pártja" harcolt, élén Rosa Luxemburggal és F. E. Dzerzsinszkijjel. A Lengyel Királyság és Litvánia Szociáldemokrata Pártja követelte az összoroszországi Alkotmányozó Gyűlés összehívását, az oroszországi demokratikus köztársaságot és Lengyelország autonómiáját. A párt helyesen az orosz proletariátussal való szolidaritás és az orosz cárizmus elleni közös harc álláspontjára helyezkedett. De ugyanakkor lebecsülte a nemzeti szabadságharc és az agrárkérdés jelentőségét a demokratikus forradalomban. Tagadta a lengyel parasztság harcának forradalmi jellegét és nem törekedett arra, hogy Lengyelország nemzeti mozgalmát a proletariátus vezesse. A Lengyel Királyság és Litvánia Szociáldemokrata Pártjának a nemzeti kérdésben elkövetett e hibái adtak lehetőséget a lengyel nacionalistáknak arra, hogy jelentős tömegeket tartsanak befolyásuk alatt.

Az 1905-ös forradalomban az oroszországi munkásosztállyal egységfrontban lépett fel Finnország forradalmi proletariátusa is. A közös proletár-jelszavakon kívül a finn proletariátus is adott ki nemzeti felszabadító jellegű jelszavakat. A finn burzsoázia, amelynek élén az „aktív ellenállás" burzsoá pártja állt, igyekezett a cári kormánnyal a finn alkotmány visszaállítására vonatkozóan megegyezni. Az októberi politikai sztrájkot csak a finn munkások támogatták erélyesen, akik vörös gárdát szerveztek és felkelésre készülődtek.

Az orosz és a finn proletariátus közös nyomásának eredményeképpen a cári kormány 1905 október 22-én (november 4-én) kiáltványt adott ki a finn alattvalók polgári és politikai jogairól és Finnország autonómiájáról. A finn burzsoázia kijelentette, hogy most már „a finn nép legtitkosabb reményei is teljesültek" és mindent elkövetett, hogy minél előbb megszüntesse az általános sztrájkot. A finn mensevikek támogatták a burzsoáziát és meghiúsították a sztrájkot.

A nemzeti szabadságmozgalom és az általános forradalmi

[11] A lengyel országgyűlés neve. — *Szerk.*

mozgalom első soraiban haladt 1905-ben a Baltikum, különösen Lettország proletariátusa is.

A rigai általános sztrájk október 15-én tört ki és kifejezetten politikai jellegű volt. Csak október 24-én fejeződött be, miután a politikai foglyokat szabadon bocsátották. A lett szociáldemokráciának ez volt az első legális fellépése. A gyűléseken mindenütt olyan határozatokat hoztak, hogy a cárizmus ellen folytatni kell a harcot.

A lett forradalmi szociáldemokraták ugyanebben az időszakban fokozták a munkát a falvakban is. A járási székhelyekről elkergették a feketeszázas elöljáróságokat. Forradalmi úton új, paraszti végrehajtóbizottságokat választottak az általános, közvetlen, egyenlő és titkos választójog alapján. Lettországban összesen 156 paraszti intézőbizottságot alakítottak.

1905 november elején a lett Szociáldemokrata Munkáspárt Központi Bizottsága kiáltványt intézett „A parasztokhoz", amelyben felszólította őket, hogy szervezkedjenek és kezdjék meg az előkészületeket a küszöbönálló döntő harcokra. A parasztbizottságok gyűléseket rendeztek, pénzt gyüjtöttek fegyvervásárlásra, fegyveres népi milíciát alakítottak, becsukták a kocsmákat, járási törvényszékeket szerveztek. Az iskolákban és a közigazgatásban bevezették a lett nyelvet.

November 19-én összehívták a Lettországi Parasztkongresszust, amely követelte a mezőgazdasági munkások helyzetének javítását, a tanítók illetményének rendszeres folyósítását és a lakosság jövedelemadójának kötelező megállapítását.

Forradalmi aktivitást fejtettek ki a munkások és a parasztok Észtországban is. A mozgalom központja Reval (a mai Tallin) volt. Az 1905 október 14-én sztrájkbalépett proletariátus harcát az OSzDMP revali szervezetének bolsevikjai vezették. A sztrájk gyorsan kiterjedt egész Észtországra.

Ugyanakkor erősödött a forradalmi mozgalom az észt falvakban is: országszerte újraválasztották a járási elöljáróságokat, a hatalom helyi szerveit sok faluban a falusi proletárok és a földtelen parasztok vették a kezükbe, akik a szociáldemokrata szervezetek vezetésével működtek.

Példátlan lendületet vett a forradalmi mozgalom a Kaukázusontúl vidékén. Nem sokkal a III. pártkongresszus után Tifliszben Sztálin elvtárs vezetésével általános sztrájk előkészítéséhez kezdtek. A sztrájk 1905 június 20-án tört ki. Sztálin elvtárs a *Proletariatisz Brdzola* 1905 július 15-i számában megjelent „A fegyveres fel-

kelés és taktikánk" című cikkében összefoglalta e sztrájk eredményeit és felszólította Grúzia proletariátusát az általános fegyverkezésre és a felkelés előkészítésére.

A kaukázusontúli forradalmi harc vezetésében Sztálin elvtárs legközelebbi fegyvertársa a grúziai bolsevik párt egyik szervezője, Alekszandr Culukidze volt. „Culukidze elvtárs az akkori évek egyik képzett marxistája volt, tehetséges propagandista és publicista, forradalmár, aki élete végéig hűen szolgálta a munkásosztály ügyét, s Sztálin és L. Keczhoveli elvtárs legbensőbb barátságát élvezte"[12] — írta róla Berija. 1905 júniusában, 29 éves korában Culukidze gümőkórban meghalt. Sztálin elvtárs Culukidze temetésén mondott beszédében felszólította a munkásokat és a parasztokat, hogy vigyék véghez azt a művet, amelynek a bolsevik Culukidze erejét és fiatal életét áldozta.

A Sztálin elvtárs által nevelt és vezetett kaukázusontúli proletariátus az önfeláldozó és odaadó harc számos példáját mutatta.

A kaukázusontúli mensevikek meg akarták hiúsítani a munkások és a parasztok növekvő forradalmi felkelését és tárgyalásokat kezdtek a cári hatalom képviselőivel. Az október 17-i kiáltványt örömujjongva fogadták. A kaukázusi mensevikek, élükön Noj Zsordanijával, kijelentették, hogy az országban nincs többé önkényuralom, hogy Oroszország a kiáltvánnyal az alkotmányos országok sorába lépett. A mensevikek ezért követelték, hogy a proletariátus mondjon le a cárizmus elleni felkelésről. Sztálin elvtárs erélyesen leleplezte a mensevikeknek ezt az áruló taktikáját.

A kaukázusontúli bolsevikok Sztálin elvtárs tollából felhívást adtak ki, amelyben leszögezték, hogy az október 17-i kiáltvány és az Állami Duma fék a népi forradalom fejlődésében. A felhívás kimondotta, hogy „csak az ideiglenes kormány tudja összehívni az egész népet képviselő Alkotmányozó Gyűlést, amelynek életre kell hívnia a demokratikus köztársaságot. Forradalmi hadsereg és ideiglenes kormány — erre törekszenek ma Oroszország proletárjai.

... A cári önkényuralom akadályokat gördít a népi forradalom útjába, tegnapi kiáltványával le akarja fékezni ezt a nagy mozgalmat — világos, hogy a cári önkényuralmat elnyelik és félrelökik a forradalom hullámai ..."[13]

---

[12] *Berija.* A kaukázusontúli bolsevik szervezetek történetének kérdéséhez. 39. old.

[13] *Sztálin* Művei. 1. kot. 203. old.

Az oroszországi forradalom fejlődése kiterjedt a legtávolabbi keleti végekre, a cári Oroszország tulajdonképpeni gyarmataira is. Kazahsztán főkormányzói már az orosz-japán háború idején beszámoltak Pétérvárra küldött jelentéseikben a kazahok, kirgizek, üzbekek és más középázsiai és kazahsztáni népek körében folyó forradalmi erjedésről. A belügyminisztérium, újabb komoly lázongásoktól tartva, 1905 márciusában körlevelet adott ki „A másvallásúakkal szemben alkalmazott megszorító rendszabályok hatálytalanításáról".

Átmenetileg megszüntették az oroszországi parasztoknak Kazahsztánba való áttelepítését is. Ennek egyrészt az volt az oka, hogy a kazahok, akiktől földjük egy részét az orosz telepesek számára elvették, egyre elégedetlenebbek lettek, másrészt pedig attól tartottak, hogy az orosz parasztok elterjesztik a kazah szegényparasztság között a földért és a szabadságért folytatott harc forradalmi eszméit.

Az orosz forradalmi proletármozgalom közvetlen hatására Közép-Ázsiában és Kazahsztánban kibontakozott a nemzeti felszabadító mozgalom. A bolsevikok széles körben terjesztették az elnyomott oroszországi nemzetiségek nemzeti felszabadításának lenini-sztálini eszméit, rámutattak arra, hogy a nemzeti elnyomást csak úgy lehet megszüntetni, ha Oroszország valamennyi népe összefog és az orosz munkásosztály vezetésével közösen vívja meg harcát.

A burzsoá nacionalisták, akik a feudális rend és a bájok (kulákok) érdekeit védelmezték, féltek a bolsevik eszmék propagandájától, és a középázsiai népek nemzeti szabadságmozgalmát igyekeztek saját céljaikra felhasználni. A nemzeti önrendelkezés programja helyett, amelyért a bolsevikok harcoltak, a burzsoá nacionalisták mérsékelt kormányzati reformokat és az orosz parasztok áttelepítésének megszüntetését követelték.

1905-ben a török szultánság támogatásával fokozódott olyan reakciós eszmék behatolása Közép-Ázsiába és Kazahsztánba, mint a pániszlámizmus és a pánturkizmus. Ezeknek az eszméknek a célja az volt, hogy a muzulmánok egyesítésének örve alatt kiszakítsák a keleti népeket Oroszország forradalmi proletariátusának befolyása alól. Különösen erőteljes nacionalista propagandát folytatott 1905-ben az „Ittifak" nevű reakciós muzulmán szervezet. Ezzel a szervezettel szoros kapcsolatban alakították meg a kazahsztáni kadet párt sejtjét, amelynek élén Bukejhanov burzsoá

nacionalista állt. Később ez a burzsoá nacionalista szervezet az „Alas" nevű ellenforradalmi párt magvává vált, amely szintén a pánturkizmus és a pániszlámizmus reakciós eszméit támogatta. A burzsoá nacionalista elemek azonban nem tudták befolyásuk alá vonni a nagy tömegeket megmozgató nemzeti szabadságmozgalmat. A helyi nemzetiségek demokratikus értelmisége és különösen munkásai (bár még nagyon kevesen voltak) a bolsevikok vezetésével leleplezték a burzsoá nacionalistákat és felszólították a kirgizek, üzbekek és más középázsiai népek dolgozóit, hogy az orosz néppel vállvetve keljenek fel a döntő harcra a cárizmus és a kapitalizmus ellen.

A nem-orosz nemzetiségek dolgozói lassanként saját tapasztalatukból győződtek meg arról, hogy az oroszországi proletariátus és pártja vezetőszerepe nélkül az elnyomott népek nemzeti szabadságharca nem járhat sikerrel.

Ekkor már Közép-Ázsia és Kazahsztán majdnem minden városában kibontakozott a bolsevikok forradalmi tevékenysége. Szociáldemokrata, bolsevik szervezetek és csoportok jöttek létre és működtek Orenburgban, Taskentben, Kusztanaiban, Kokcsetavban, Petropavlovszkban és más városokban. Kazahsztán északi vidékein a szociáldemokrata szervezetek megteremtésében óriási szerepe volt az OSzDMP Szibériai Szövetségének, amely a lenini álláspontot képviselte és nemcsak a szibériai, hanem az északkazahsztáni pártszervezeteket is a lenini úton vezette. E szervezetek eszmei vezetésében nagy szerepe volt Sz. M. Kirovnak, aki a tomszki szociáldemokrata szervezetben működött, és V. V. Kujbisevnek, aki az Omszki Bizottság tagja volt. Kujbisev gyakran járt Petropavlovszkban és Kokcsetavban, segített az ottani bolsevikoknak a szervezet megteremtésében és megerősítésében. Nagy munkát végzett a tömegek között az uralszki szociáldemokrata szervezet, amely kapcsolatban volt a szaratovi és a moszkvai szervezettel.

Az OSzDMP taskenti csoportja a bolsevikok vezetésével különösen nagy munkát végzett a tömegek körében, előkészítette őket a cárizmus elleni harcokra. 1905 augusztusában kísérelték meg először, hogy egyesítsék az egész határvidéken szétszórt szociáldemokrata szervezeteket. A taskenti csoport volt a vezető és szervező központ, amelyhez a szociáldemokrata munkások Turkesztán különböző kerületeiből kérdéseikkel fordultak. 1905 őszének forradalmi fellendülése újabb lökést adott a turkesz-

táni szociáldemokrata szervezetek megalakulásához és fejlődéséhez.

Az 1905-ös forradalom folyamán a taskenti és turkesztáni bolsevikoknak nagy segítséget nyujtottak a kaukázusi, különösen a bakui szociáldemokrata szervezetek. A bakui és tifliszi röplapok, amelyek közül sokat Sztálin elvtárs írt, eljutottak Ashabadba, Taskentbe, Közép-Ázsia más városaiba és kerületeibe, s hozzájárultak a forradalom lenini vonalának tisztázásához. Valamennyi szociáldemokrata szervezet a Buligin-duma aktív bojkottjának bolsevik taktikáját követte. A turkesztáni szociáldemokrata szervezetek majdnem minden röplapja azzal végződött, hogy a proletariátus készüljön a fegyveres felkelésre és az orosz proletariátussal, az ország minden népével vállvetve keljen fel a cárizmus megdöntésére.

A forradalmi mozgalom Közép-Ázsiában és Kazahsztánban 1905 október-novemberében érte el tetőfokát. A középázsiai, és az Orenburg—Taskent közötti vasútvonal október 14—16-án már csatlakozott az oroszországi általános politikai sztrájkhoz. A határvidék valamennyi vasútvonalán leállt a közlekedés. A vasútvonalak valójában a munkások és választott szerveik — a sztrájkokat vezető sztrájkbizottságok kezébe mentek át.

A turkesztáni vasutassztrájk nagyon gyorsan általános sztrájkba nőtt át. Taskentben 1905 október 17-én sztrájkba léptek a nyomdák, az ipari és kereskedelmi vállalatok, a boltok és a műhelyek dolgozói. Másnap leállt a villamosközlekedés. Október 18-án Taskentben a középázsiai vasútvonal főműhelyei közelében ötezer ember részvételével gyűlést tartottak. Ezek vörös zászlók alatt vonultak végig a városon. A zászlókon „Le az önkényuralommal!" és „Le a kapitalizmussal!" jelszavak álltak. Október 19-én a városi duma elé vonuló tüntetésbe Szaharov főkormányzó utasítására belelőttek. Az áldozatok temetése nagyszabású politikai tüntetéssé alakult át, amelyen többezer ember vett részt. A munkások, az értelmiség és a városi kispolgárság nagy tömegeinek hangulata annyira harcias és fenyegető volt, hogy Szaharov főkormányzó sietett sürgősen teljesíteni a forradalmi munkások követeléseit. A kozákokat kivonták a városból, a rendőrséget önkéntes munkásosztagok váltották fel. A börtönből szabadon engedték a politikai foglyokat. A következő napokban a taskenti cirkusz épületében népes gyűléseket tartottak, amelyeken forradalmi beszédek hangzottak el, röplapokat terjesztettek, pénzt gyüjtöttek fegyverek vásárlására stb.

Szerte az egész határvidéken ugyanilyen gyűléseket, tüntetéseket és szolidaritási sztrájkokat tartottak.

1905 október 19-én a szamarkandi gyűlésen az üzbek munkások követelték súlyos gazdasági helyzetük megjavítását. A gyűlés határozatában kifejezte „rendkívüli elégedetlenségét mindazokkal a vállalatokkal szemben, amelyek fokozott mértékben kizsákmányolják a helyi lakosság munkáját". Az októberi általános sztrájkban a helyi törzsökös nemzetiségekhez tartozó munkások is résztvettek.

1905 őszén az uszpenszki rézbányák munkásai Kazahsztánban megalakították a Kirgiz—Orosz Szövetséget, amelynek vezetésével az orosz és a kazah munkások által aláírt gazdasági követeléseket nyujtottak be az igazgatóságnak. Az uszpenszki rézbányák munkásainak sztrájkja a munkások teljes győzelmével végződött.

Október végétől kezdve fellendült a forradalmi mozgalom a turkesztáni katonai körzet csapatai körében is. November 15-ről 16-ra virradó éjjel felkelés tört ki a taskenti erődben. A felkelők megpróbálták elfoglalni a lövegeket és a lőporraktárt. De megfeledkeztek arról, hogy megbízható őrséget állítsanak az erőd kapuihoz. Éjjel két órakor észrevétlenül belopódzott az erődbe három lövészszázlóalj és egy fél üteg. A felkelőket bekerítették és sok embert agyonlőttek.

A taskenti erőd felkelését kegyetlenül elfojtották. A taskenti munkások és alkalmazottak az erődben elkövetett gyilkosságokra tiltakozó tömeggyűlésekkel és sztrájkokkal válaszoltak. November 16-án megkezdődött a második általános vasutassztrájk, amely december 3-ig tartott. Ugyanakkor megkezdődött a posta- és távíróalkalmazottak általános sztrájkja is.

A novemberi általános sztrájk kiterjedt Turkesztán valamennyi gazdasági ágára. Megmutatta a különböző nemzetiségű parasztok, munkások és katonák érdekközösségét, megmutatta, hogy erőiket egyesíteni kell a közös harc érdekében. A novemberi események voltak a turkesztáni forradalmi mozgalom csúcspontja. De ezek az események hatásukban nem voltak olyan erőteljesek, hogy az őslakosság nagy tömegeinek részvétele az orosz munkások vezetésével az egész népet felölelő győzelmes felkeléssé válhatott volna.

A novemberi események után már csak egyes forradalmi fellángolások következtek. A nemzetiségi határvidékeken folyó forradalmi harc lendületétől megrémült cári kormány mindent

elkövetett a középázsiai és kazahsztáni mozgalom elfojtására. Taskentbe már december 3-án megérkezett Durnovo belügyminiszter távirata, amelyben javasolta, hogy tartóztassák le a posta és a távíró sztrájkjának „valamennyi felbujtóját és agitátorát", a következő napokban pedig a vasutassztrájk részvevőit. A helyi hatóságok felszólítást kaptak, hogy azonnal oszlassanak fel minden munkásszervezetet, különösen a Munkásküldöttek Szovjetjeit és a szociáldemokrata szervezeteket, amelyek a forradalmi mozgalmat vezették.

Burzsoá pártok alakulása. Az orosz burzsoázia történelmi fejlődésének egész útja szoros összefüggésben volt a cári önkényuralommal. De a kapitalizmus fejlődése megkívánta az elemi polgári szabadságjogokat. A burzsoázia ezért az 1905-ös forradalom elején nem átallta felhasználni a proletariátus szabadságharcát saját céljaira. Az október 17-i kiáltvány nyilvánosságra hozatala után azonban a burzsoázia, mint ki jól végezte dolgát, nyílt támadásba ment át a proletariátus ellen.

A liberális burzsoázia az „alkotmányos Oroszország" kezdetének minősítette az október 17-i kiáltványt és azt követelte, hogy folytassanak erélyes harcot a forradalom ellen. „Elég a forradalomból, éljen a rend" — e jelszó alatt egyesült most az egész burzsoázia, a jobboldaliaktól és mérsékeltektől egészen a legradikálisabb elemekig. A forradalom elleni harc programját Sztruve volt „legális marxista" fogalmazta meg, aki a „Felszabadulás Szövetségének" élén állt. Sztruve azt ajánlotta, hogy már a kezdet kezdetén kézbe kell venni a forradalmat és át kell terelni „a törvényszerű társadalmi reform medrébe", a békés, „alkotmányos eszközökkel" végrehajtandó politikai átalakítások medrébe.

Ezt a programot és taktikát fogadta el a burzsoá liberalizmus vezető pártja, amely alkotmányos demokrata pártnak nevezte magát (kadetok). A kadet párt 1905 október 12 és 18 között, az októberi általános sztrájk tetőfokán tartotta alakuló kongresszusát.

1905 nyarán a „Felszabadulás Szövetségének" tagjai és az alkotmányos zemsztvo-liberálisok annyira közeledtek egymáshoz, hogy felvetették egy pártban való egyesülésük kérdését. Az egységes párt megalakításáról szóló határozatot júliusban a zemsztvók és városok kongresszusa, augusztusban pedig — a „Felszabadulás Szövetségének" kongresszusa fogadta el. Ezeken a kongresszusokon előkészítették a liberális burzsoázia politikai platformját, amely a kadet párt programjának alapjává vált.

A kadetok az alkotmányos monarchia mellett szálltak síkra, de a forradalom fellendülésének időszakában nem mertek színt vallani. A párt alapító kongresszusán elfogadott programjukban nem foglaltak állást sem a monarchia, sem a köztársaság mellett.

A kadetok vezetője, Miljukov történelemprofesszor az alkotmányos demokrata párt alapító kongresszusán mondott megnyitó beszédében kijelentette: „Programunk legközelebb áll azokhoz a nyugati értelmiségi csoportokhoz, amelyek «szociálreformátorok» néven ismeretesek." A kadetok azt állították, hogy az orosz politikai mozgalom balszárnyán állanak. De ugyanakkor előrebocsátották azt is, hogy: „Mi azonban nem csatlakozunk a demokratikus köztársaságnak és a termelési eszközök társadalmasításának követeléséhez."

Lenin rámutatott a kadet párt programjának következetlenségére és antidemokratikus jellegére: „Programjuk teljes egészében burzsoá, a kadetok még csak elképzelni sem tudnak más társadalmi rendet, mint a kapitalista rendet, amelynek keretein még legmerészebb óhajaik sem terjednek túl. A politika terén programjuk egyesíti a demokratizmust, a «népszabadságot» és az ellenforradalmat, a nép elnyomására irányuló önkényuralom szabadságát, egyesíti a tisztán kispolgári és professzorosan pedáns aggályoskodással"[14].

A kadetok azt tekintették fő feladatuknak, hogy megakadályozzák a forradalom további fejlődését.

A kadet párt társadalmi támaszai a tőkés mezőgazdálkodást folytató földbirtokosok és a városi középburzsoázia voltak. Soraiban egyesült a burzsoá értelmiség, valamint a jómódú parasztság egy része is.

Lenin így jellemezte a kadetok osztályarculatát az első orosz forradalom időszakában: „Ez a párt, amely nincs kapcsolatban a burzsoá társadalom valamely meghatározott osztályával, de összetételében, jellegében, eszményeiben teljesen burzsoá, a demokratikus kispolgárság és a nagyburzsoázia ellenforradalmi elemei között ingadozik. E párt társadalmi támasza egyfelől a városi kispolgár, ... másfelől pedig a liberális földbirtokos ..."[15]

Október 17. után a nagyburzsoázia még határozottabban

---

[14] *Lenin* Művei. 10. köt. 190. old.
[15] Ugyanott. 189—190. old.

lépett rá az ellenforradalom útjára. Követelte, hogy teremtsenek rendet és alkalmazzanak kegyetlen megtorlásokat a proletariátus és a parasztság ellen. A tőzsdebizottságok, az ipari vállalkozók kongresszusi tanácsai, a kereskedelmi és manufaktúra-bizottságok, valamint a tőkések más szervezetei táviratokban biztosították Vitte grófot bizalmukról és helyeslésüket fejezték ki „a forradalmár sztrájkolókkal" való erélyes leszámolásáért.

A nagyburzsoázia, amelynek október 17. előtt nem volt saját politikai pártja, hozzáfogott a nagytőke érdekeit képviselő pártjának megalakításához. A pétervári gyárosok tanácskozásán (október 13) Vitte „áldásával" elhatározták, hogy megszervezik a „Haladó Ipari Pártot". Egyidejűleg Moszkvában megszervezték a kereskedők és iparosok pártját, amely a kereskedelmi nagytőke képviselőit egyesítette. Már az október 17-i kiáltvány kiadása előtt megszervezték a burzsoá „Jogrend Pártját". De ezek a politikai csoportosulások, amelyek az ipari és kereskedő nagypolgárság érdekeit képviselték, nem voltak a szó igazi értelmében vett politikai pártok. Csak október 17. után, e csoportok egyesítése útján alakították meg az ipari nagytőke politikai pártját — az úgynevezett „Október 17-i Szövetség"-et, vagy októbristák pártját.

Az „Október 17-i Szövetség" a zemsztvo-városi mozgalom jobboldali elemei és az 1905-ben létrejött különböző ipari és kereskedő politikai csoportok és pártok egyesüléséből alakult meg. A nemrégiben még annyira szabadelvű zemsztvo-liberálisok, akik a saját bőrükön érezték az agrár-„zavargásokat", most rémülten követelték, hogy azonnal küldjenek büntető osztagokat a parasztok megfélemlítésére és a forradalom elleni erélyes harcra.

Az „Október 17-i Szövetség" megalapítói és vezetői között voltak a jobboldali zemsztvo-liberálisok (Sipov, Gejgyen, Rodzjanko stb.), a pétervári polgármester (Kraszovszkij), a moszkvai polgármester (Gucskov), az ipari és kereskedő nagypolgárság számos képviselője (Kresztovnyikov, Csetverikov). Az októbristák az ipari és kereskedő burzsoáziának a cárizmussal legjobban összefonódott felső rétegét képviselték.

Lenin az októbristák társadalmi jellegéről a következőképpen írt:

„A tipikus októbrista — nem burzsoá értelmiségi, hanem nagyburzsoá. Nem ideológusa a burzsoá társadalomnak, hanem közvetlen ura. A legközvetlenebbül érdekelve van a tőkés kizsákmányolásban, megvet minden elméletet, fütyül az értelmiségre,

eleve nem tart igényt semmiféle «demokratizmusra», amire a kadetok igényt tartanak. Az októbrista — burzsoá üzletember"[16].

A forradalom lendületétől megrémült októbrista burzsoázia leghőbb vágya a szilárd és erős hatalom volt. Az októbristák a „rendcsinálás" álláspontján álltak, és nem riadtak vissza a legkegyetlenebb megtorlástól sem.

Az ellenforradalom erőinek mozgósítása. Az önkényuralom legfőbb támasza a birtokos nemesség volt. A birtokos nemesek képviselői már az 1905-ös forradalom elején kísérletet tettek arra, hogy megteremtsék a birtokos nemesek önálló szervezetét. A szaratovi nemesség vezetője, Oznobisin orosz monarchista, 1905 május 3-án nyílt levelet intézett a nemesek kormányzósági vezetőihez, amelyben egyesülésre hívta fel a nemeseket. Ez a felhívás lelkes visszhangra talált a különböző kormányzóságok nemessége körében; 1905 november 17-én megtartották a „Földbirtokosok Összoroszországi Szövetségének" alakuló kongresszusát. A kongresszus állandó tanácsot választott, amely nyilvánosságra hozott politikai programjában a rendi és nemesi követeléseken kívül javasolta a kormánynak, hogy a legkíméletlenebbül fojtsa el a forradalmat. Az összoroszországi nemesi szervezet ellenforradalmi jellege a legvilágosabban 1905 végén nyilvánult meg, amikor az agrár-parasztmozgalom majdnem az egész országra kiterjedt. A nemesi társaságok ebben az időszakban reakciós, monarchista irányzatú politikai szervezetté váltak, amely szoros kapcsolatban volt a különböző pogromrendező feketeszázas szövetségekkel.

A nemesi társaságok meghatalmazottainak első kongresszusa, — amelyet 1906 májusában tartottak Bobrinszkij gróf elnökletével — az első volt a rendszeressé váló nemesi kongresszusok között. A kongresszuson megalakították az állandó tanácsot, az úgynevezett „Egyesült Nemesség Tanácsát", amely az ellenforradalmi nemesség központjává vált. Ez a tanács a nagybirtokosok, a latifundium-tulajdonosok, valamint a nemesi hivatalnokok osztályszervezete volt. Az „Egyesült Nemesség Tanácsa" volt a kormány reakciós politikájának ösztönzője.

A legjobboldalibb ellenforradalmi csoport, amely az 1905-ös forradalomban különleges szerepet töltött be, az „Orosz Nép Szövetsége" nevű feketeszázas szervezet volt. 1905 októberében alakult. Az „Orosz Nép Szövetsége" kebelén belül terrorista

[16] *Lenin* Művei. 4. kiad. 11. köt. 202. old. (oroszul).

bandita-osztagokat szerveztek — a „fekete századokat", amelyek a forradalom elleni harcot és a forradalmárok fizikai megsemmisítését tűzték ki céljukul. Az „Orosz Nép Szövetsége" a cár közvetlen támogatásával működött, aki „díszstagja" is lett a szövetségnek. A belügyminisztérium és a rendőrparancsnokság a munkások és a forradalmárok mészárlása céljából pénzzel és fegyverrel látta el a feketeszázasok osztagait.

A cárizmus, tekintettel az október 17-i kiáltvány kiadása idején az országban fennállott bizonytalan politikai helyzetre, megpróbálta még erősebben magához láncolni a burzsoáziát. A miniszterelnöknek kinevezett Vitte gróf tárgyalásokba kezdett a burzsoázia képviselőivel, hogy a burzsoázia és a cár részére egyaránt elfogadható kormányt alakítson. Október 18-án Vitte magához hivatta a későbbi októbristák vezetőjét, Sipovot és felajánlotta neki az állami ellenőrzés tárcáját. Sipov a következő tárcákat követelte a burzsoáziának: a belügyi, a földművelésügyi, a közoktatásügyi, a kereskedelem- és iparügyi, valamint az igazságügyi tárcát. Vitte csak a közoktatásügyi meg a kereskedelem- és iparügyi tárcát volt hajlandó átengedni. Így nem jött létre megegyezés. Amikor II. Miklós a „liberális" Vittét nevezte ki miniszterelnökké, különösen nagy hatalmat ruházott Trepovra, a dühödt reakciósra, aki mint palotaparancsnok a valóságban a rendőrparancsnokság fölé került. A cár környezetében megalakították a nagy befolyással rendelkező „fekete kormányt" Trepov vezetésével. Tőle függött valamennyi állami rendszabály végrehajtása. Trepovnak korlátlan befolyása volt a cárra. Október 17. után ő volt a munkások ellen elkövetett pogromok és megtorlások fő szervezője.

A *Proletarij* című bolsevik lap azt írta ezzel kapcsolatban, hogy „a cárnak egyformán szüksége volt mind Vittére, mind Trepovra, Vittére az ígéreteknél, Trepovra a tetteknél; Vittére a burzsoázia felé, Trepovra a proletariátus ellen". Október 17. után a feketeszázas Durnovót nevezték ki belügyminiszternek. Így szervezték meg Vitte kormányát, amelyről azt állították, hogy az alkotmány megvalósítására alakul, valójában pedig a forradalom leverését szervezte.

A Munkásküldöttek Szovjetjeinek megalakítása. Az első orosz forradalom fejlődésének időszakában az oroszországi proletariátus a forradalmi mozgalom történetében új szervezeti formát teremtett — a Munkásküldöttek Szovjetjeit, anelyek forradalmi úton vezették be az új rendet.

Megvalósították a lenini taktikát, amely szerint „a városokban a nyolcórás munkanap, a falvakban pedig a demokratikus átalakulás *forradalmi* megvalósításának taktikájáról, azaz olyan megvalósításáról van szó, amely nem számol sem a hatóságokkal, sem a törvénnyel, nem veszi figyelembe a hatóságokat és a törvényességet, megszegi a fennálló törvényeket és önhatalmúlag, a saját erejére támaszkodva új rendet teremt. Ez új taktikai eszköz volt, amelynek alkalmazása megbénította a cárizmus hatalmi gépezetét és szabaddá tette az utat a tömegek aktivitása és alkotó kezdeményezése számára. E taktika alapján jöttek létre a városokban a forradalmi sztrájkbizottságok, a falvakban pedig a forradalmi parasztbizottságok, amelyek közül az előbbiek később a Munkásküldöttek Szovjetjeivé, az utóbbiak a Parasztküldöttek Szovjetjeivé fejlődtek"[17].

A sztrájkharc vezetése érdekében 1905 tavaszán és nyarán létrejöttek az egyes sztrájkbizottságok, amelyek a forradalmi harc során a Munkásküldöttek Szovjetjeivé fejlődtek. Az októberi általános sztrájk viharos napjaiban, amikor a harc fő formája a fegyveres felkelésbe átnőtt politikai tömegsztrájk volt, Oroszország számos nagy városában megalakult a Munkásküldöttek Szovjetje, mint a munkásosztálynak a történelemben egyedülálló forradalmi tömegszervezete.

Ahogy a forradalom fejlődött és a sztrájkok felkelésbe nőttek át, a sztrájkbizottságok elkerülhetetlenül Szovjetekké alakultak át. Lenin így magyarázta meg a Szovjetek létrejöttét: „A Munkásküldöttek Szovjetjei — *a közvetlen tömegharc szervei*. Mint a *sztrájk*harc szervei jöttek létre. A szükség hatására nagyon gyorsan a kormány elleni *általános forradalmi* harc szerveivé váltak. Az események fejlődése és a sztrájknak felkelésbe való átcsapása folytán — a *felkelés szerveivé* alakultak"[18].

A Szovjeteket a forradalmi nép alkotta, amely összezúzta a cárizmus minden törvényét és szabályát. A bolsevikok a Szovjeteket a forradalmi hatalom csíráinak tekintették, amelyeknek az ereje és jelentősége teljes egészében a felkelés erejétől és sikerétől függött. Ezért ott, ahol a Szovjetek élén bolsevikok álltak, a Szovjetek rövid idő alatt elérték a fejlődésnek azt a legmagasabb fokát, amely az 1905-ös forradalom időszakában lehetséges volt. Ott

[17] A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam. 88. old.
[18] *Lenin* Művei. 11. köt. 103. old.

viszont, ahol mensevikek vezették a Szovjeteket, akik a helyi önkormányzat szerveinek tekintették őket, a Szovjetek nem alakulhattak át sem a felkelés szerveivé, sem a forradalmi hatalom csíráivá.

Lenin tette azt a zseniális felfedezést, hogy a Szovjetek az új, forradalmi hatalomnak — a proletariátus és a parasztság forradalmi demokratikus diktatúrájának csírái, annak a diktatúrának a csírái, amelyet a felkelés győzelme eredményeképpen meg kell teremteni.

Lenin 1905 novemberében, mikor megérkezett Oroszországba, legelőször is a pétervári Munkásküldöttek Szovjetje ülését kereste fel, amelyen elfogadták a munkáskizárás elleni harc rendszabályairól szóló, általa javasolt határozatot.

Lenin nagy figyelmet fordított a Munkásküldöttek Szovjetjeinek kérdésére. A szociáldemokraták körében vita folyt a Szovjetek szerepéről és a párthoz való kölcsönös viszonyukról. Lenin a *Novaja Zsizny* (Új Élet) című lap több cikkében megmagyarázta, hogy a Szovjetek az új, népi hatalom szervei, és felszólította a pártot, hogy minden módon támogassa a Szovjeteket, s egyidejűleg fokozza befolyását a Szovjeteken belül.

Később, „A kadetok győzelme és a munkáspárt feladatai" című brosúrájában Lenin úgy írt a Szovjetekről, mint az új, forradalmi kormány csírájáról:

„Ezek végezetül éppen a *hatalom* szervei voltak, bár kezdetlegesek, ösztönösek, kialakulatlanok, s összetételükben és működésükben szétforgácsoltság mutatkozott. Mint hatalom működtek például akkor, amikor elfoglalták a nyomdát (Pétervár), letartóztatták a rendőrtiszteket, akik akadályozták a forradalmi népet jogainak gyakorlásában (voltak erre példák Pétervárott is, ahol az új hatalom megfelelő szerve a leggyengébb volt, a régi hatalom pedig a legerősebb). Mint hatalom működtek, amikor felszólították a népet, hogy ne adjon pénzt a régi kormánynak. Elkobozták a régi kormány pénzét (a déli vasutas sztrájkbizottságok) és az új, népi kormány szükségleteire fordították"[19].

A Pétervári Szovjet, amelynek vezetőségébe befurakodtak a mensevikek, — Hrusztaljov, Trockij, Parvusz és mások — nem vált a felkelés szervévé. A Szovjet mensevik főkolomposai a forradalom elárulásának útjára léptek: ahelyett hogy közelebb vitték

[19] *Lenin* Művei. 10. köt. 217. old.

volna a munkásokat és a katonákat egymáshoz, és megszervezték volna a munkások és a katonák közös felkelését a cárizmus ellen, követelték, hogy távolítsák el a katonákat Pétervárról. Nem biztosították a munkások felfegyverzésének lehetőségét és nem készítették elő őket a felkelésre, mert nem tartották azt időszerűnek. A pétervári proletariátus forradalmi energiáját szétforgácsolták a sztrájkharcban, a városi dumával való összeütközésekben, a vállalkozók munkáskizárása elleni harcban.

December 2-án a Pétervári Szovjet a Parasztszövetséggel és a szocialista pártokkal közösen kiadta az úgynevezett pénzügyi kiáltványt, amely felszólította az ország lakosságát a cári kormány pénzügyi bojkottjára. A kiáltvány javasolta, hogy ne tegyenek eleget a megváltásnak és a kincstárral szemben fennálló egyéb kötelezettségeknek, minden üzletkötésnél, bérfizetésnél és illetmények kifizetésénél követeljenek aranyban való fizetést, vegyék ki betétjeiket a takarékpénztárakból, az Állami Bankból, az egész összeget aranyban követeljék, ne engedjék meg a külföldi cári kölcsönökkel kapcsolatos adósságok visszafizetését. Lenin szerint a pénzügyi kiáltvány a proletariátus és a parasztság közötti blokk (szövetség) csíra formában való részleges megvalósításának egyik példája volt. A pénzügyi kiáltványnak az lett az eredménye, hogy nagymennyiségű betétet vontak ki a takarékpénztárakból, ami nagy veszteséget okozott az egyébként is csőd szélén álló cárizmusnak. De a kiáltványnak csak a felkelést előkészítő rendszabályként lett volna értelme. A kiáltványt aláíró szervezetek azonban, a bolsevikok kivételével, nem tűzték maguk elé ezt a feladatot és ezzel az akciót megfosztották eredményességétől.

A kiáltvány kiadását követő napon a Pétervári Szovjet tagjait letartóztatták.

Egészen más szerepe volt a forradalomban a Moszkvai Szovjetnek, amelyet a bolsevikok vezettek és amely kapcsolatban volt a munkástömeggel. A Moszkvai Szovjet fennállásának első napjaitól kezdve következetesen forradalmi politikát folytatott és a fegyveres felkelés szervévé vált. A Moszkvai Szovjet a sztrájkbizottság ellen folytatott harcban jött létre. A sztrájkbizottság minden erejével igyekezett visszatartani a munkásokat a felkeléstől. A bolsevikok arra törekedtek, hogy felszámolják a szeptemberi sztrájk idején alakított sztrájkbizottságot, amely mensevikekből és burzsoá beállítottságú elemekből állt. A bolsevikok felhívására a sztrájkbizottságból először a nyomdászok, majd valamennyi

többi proletár szervezet képviselői is kiléptek. November végén megalakították a Munkásküldöttek Szovjetjét, amelynek tagjait általános és közvetlen szavazással választották, minden 500 munkás után egy küldöttet. Moszkvában november elején több kerületi Szovjet jött létre (a lefortovói, gorodi, hamovnyiki-presznyai), amelyekkel a Moszkvai Szovjet szoros kapcsolatban volt.

A Moszkvai Szovjet november 21-én tartotta első ülését. A Szovjet üdvözölte „idősebb pétervári harcostársát", felszólította a munkásokat, parasztokat és katonákat, hogy egyesítsék erőiket „a küszöbönálló döntő csatára". A Moszkvai Szovjet, hogy a proletariátus erőit a közelgő felkelés számára megóvja, azt ajánlotta, hogy tartózkodjanak a nyolcórás munkanap forradalmi megvalósításától és a részleges sztrájkoktól. „A Munkásküldöttek Moszkvai Szovjetje úgy véli, hogy ilyen fontos vívmányt nem lehet elérni egyes gyárak, vagy akár városok munkásainak szétforgácsolt harcával, hanem csakis az egész oroszországi proletariátus egyesült erejével. A Munkásküldöttek Szovjetje ezért a harc beszüntetését ajánlja erre az időre azért, hogy szervezetten, egyszerre indítsuk meg a harcot újra egész Oroszországban."

A Szovjet kiáltványban szólította fel azokat a munkásokat, akik még nem választottak küldötteket a Szovjetekbe, hogy siessenek a választásokkal, mivel közel van a szabadságharc döntő ütközetének napja. Amikor a Moszkvai Szovjet értesült a Pétervári Szovjet elnökének letartóztatásáról, határozatilag kimondotta: „Éberen figyeljük, hogy mit válaszolnak a pétervári munkások a kormány vakmerő kihívására és mihelyt megindítják a harcot az ellenség ellen, mi is csatlakozunk". De a Pétervári Szovjet csak sztrájkot hirdetett és a Moszkvai Szovjet kénytelen volt egyedül folytatni a felkelésre az előkészületeket.

A moszkvai helyzetnek az volt a sajátossága, hogy a Munkásküldöttek Szovjetjén kívül létrejött a Katonaküldöttek Szovjetje is. Elsőnek a rosztovi ezred katonái keltek harcra. Elkergették tisztjeiket, birtokukba vették a fegyvereket és megszervezték a Katonaküldöttek Szovjetjét. A Moszkvai Szovjet azonban nem tudta a proletariátus és a fegyveres katonák erőit gyorsan és határozottan egyesíteni.

Parasztfelkelések 1905 őszén. Az októberi általános politikai sztrájk elősegítette a parasztmozgalom növekedését. 1905 őszén az ország járásainak több mint egyharmadát magukkal ragadták az agrárlázongások. Szaratov, Tambov, Csernyigov, Tiflisz, Kutaisz

és több más kormányzóságban valóságos parasztfelkelések zajlottak le. A parasztok mintegy 2000 majort gyujtottak fel. De Lenin ezt a harcot még nem tartotta elegendőnek: „Sajnos a parasztok a nemesi majoroknak csak tizenötöd részét semmisítették meg, csak tizenötöd részét annak, amit meg *kellett* volna semmisíteniök, hogy teljesen elsöpörjék az orosz föld színéről a feudális nagybirtok gyalázatát. Sajnos a parasztok túlságosan szétforgácsoltan, szervezetlenül, nem eléggé támadóan léptek fel, s ez volt a forradalom vereségének egyik fő oka"[20].

Több kerületben a parasztok nemcsak lerombolták és felgyujtották a földesúri uradalmakat, nemcsak elvitték a gabonát, a jószágot, a takarmányt, hanem a helyi hatóságokkal és a rendőrséggel is leszámoltak.

Lenin a forradalmi taktikát ajánlotta a parasztoknak, s a következőképpen jellemezte ezt a taktikát:

„Ha sikerülne akár csak egyes esetekben is egybekapcsolni a parasztok helyzetük megjavítása terén tett sikeres forradalmi lépéseit (a gabona, a jószág, a *föld* elkobzását) a *parasztbizottságok* alakításával és tevékenységével... akkor győztesnek tekinthetnénk a harcot, amelyet azért folytatunk, hogy a parasztokat megnyerjük a demokratikus köztársaságnak"[21].

A parasztok felkelései csak különálló, szétforgácsolt fellépések voltak. A paraszttömegek nyomása még nem volt elég erős. Az októberi általános politikai sztrájk napjaiban a Szaratovi Bizottság parasztfelkelést szervezett Nyikolajev városkában és az azt környező falvakban: Karamisevkában, Marjevkában stb. A felkelt parasztok ellen tüzérséggel és géppuskákkal megerősített katonaságot és kozákokat küldtek ki. A felkelők elbarikádozták magukat a mezőgazdasági szakiskola épületében. A parasztok puskákkal és magukgyártotta bombákkal voltak felfegyverezve, sőt még egy régi kartács-tüzelésű ágyút is kijavítottak a védekezéshez. Az épület tetején vörös zászló lobogott ezzel a felirattal: „Éljen a demokratikus köztársaság!" Amikor Szaratovból újabb erősítés érkezett tüzérséggel és géppuskákkal, a harci osztag tagjai elhatározták, hogy nem bocsátkoznak egyenlőtlen küzdelembe. Éjszaka észrevétlenül elhagyták az iskola épületét és szétoszlottak a környező falvakban, hogy valamennyi parasztot mozgósítsák a felkelésre.

[20] *Lenin—Sztálin.* Az ifjúságról. Szikra 1950. 105. old.
[21] *Lenin* Művei. 8. köt. 222. old.

November 4-én egész Szaratov kormányzóságban kihirdették a „hadiállapotot". A parasztfelkelések elfojtására megerősített büntetőosztagokat küldtek ki Szaratov kormányzóságba. Sztolipin szaratovi kormányzó utasította őket, hogy „ne riadjanak vissza a legerélyesebb rendszabályoktól" sem. Makszimovics tábornok büntetőosztagai valósággal mészárolták a parasztokat.

A falusi osztályharc egyre élesebb formákat öltött. A parasztok követelték a földbirtokosoktól a földbérek csökkentését, önkényesen elfoglalták, lekaszálták a réteket, a földbirtokosok termését. A földbirtokosok és a cár elleni harcon kívül a szegényparasztság egyre bátrabban szállt harcba a szipolyozó kulákokkal is. Különösen szervezett és harcos jellegű volt a mezőgazdasági munkások 1905 nyarán és őszén kibontakozó mozgalma. A zsellérek küldötteket választottak és szervezetten adták át a földbirtokosoknak gazdasági követeléseiket.

Az októberi általános sztrájk után különösen fokozódott a bolsevikoknak a parasztságért folytatott harca. A falvakban forradalmi parasztbizottságokat alakítottak, amelyek vezették a parasztoknak a földbirtokosok elleni harcát, megbénították a cári hatalmi gépezetet, sarcot vetettek ki a földbirtokosokra.

1905 november 6-án a széleskörű agrármozgalom viszonyai között nyílt meg az Összoroszországi Parasztszövetség II. kongresszusa. A kongresszuson 27 kormányzóság képviseletében 187 küldött volt jelen. A küldöttek nagyrésze elvitte a kongresszusra a járási és falusi gyűlések határozatait, amelyekben a parasztok követeléseit megfogalmazták. A kongresszust a narodnyik pártok vezették. Az egyszerű küldöttek felszólalásai forradalmi jellegűek voltak. Egyes küldöttek felvetették a kormány és a földbirtokosok elleni fegyveres harc szükségességének kérdését. Így például Tula kormányzóság küldötte ezt mondotta: „Befolyást kell gyakorolnunk a hadseregre és elő kell készítenünk a katonák hangulatát a parasztmozgalomra. Fegyverrel a kézben kell megvédelmeznünk ügyünket." A belorussz küldött felszólította a parasztokat, hogy érdekeik védelme céljából fegyverkezzenek. „Egy emberként össze kell forrnunk, meg kell ragadnunk a furkósbotot és fel kell kelnünk az ellenség ellen" — mondotta. A küldöttek követelték, hogy hívják össze az Alkotmányozó Gyűlést, és a képviselőket általános, egyenlő, közvetlen és titkos szavazás útján válasszák meg. A küldöttek elmondták, milyen gyűlölettel fordulnak a parasztok a földbirtokosok ellen. A kongresszus ilyen hangulata

mellett az eszereknek csak nagyon nehezen sikerült elfogadtatniok kompromisszumos határozataikat, amelyek pedig a bolsevikok befolyására már élesebbek voltak. Az egyik a földről szóló határozat volt, amely kimondta, hogy a föld az egész nép tulajdonába megy át és csak az használhatja, aki maga is műveli. A kongresszus elhatározta, hogy ha nem teljesítik a parasztoknak ezt a követelését, akkor általános sztrájkot hirdetnek, ennek megszervezése érdekében pedig a kongresszus javasolta a munkásosztállyal való megegyezést.

Lenin hangsúlyozta a parasztság követeléseinek demokratikus irányzatát és kijelentette, hogy ezeket a követeléseket a forradalmi proletariátus határozottan támogatja. Lenin az Összoroszországi Parasztszövetség határozatait üdvözölve, „A proletariátus és a parasztság" című cikkében ezt írta: „Forró üdvözletünket küldjük a Parasztszövetségnek, amely elhatározta, hogy egységesen, állhatatosan, odaadóan és ingadozás nélkül harcol a teljes szabadságért és az egész földért. Ezek a parasztok igazi demokraták. A demokratizmus és a szocializmus feladatainak értelmezésében elkövetett hibákat türelmesen, következetesen meg kell magyaráznunk nekik, mint szövetségeseknek, akikkel a közös nagy harc köt össze bennünket"[22].

Az 1905 őszi felkelés a hajóhadban. Az 1905 október 17-i kiáltvány hatására fokozódott a forradalmi hangulat a hajóhadban is. Míg júniusban csak egy hadihajó, a „Potyomkin" páncélos matrózai keltek fel, addig októberben és novemberben már a matrózok szélesebb rétegeit ragadta magával a forradalmi mozgalom.

Nem sokkal az október 17-i kiáltvány után felkeltek a kronstadti matrózok. Az amnesztia alapján 140 szabadlábra helyezett matróz tért vissza Kronstadtba a pétervári börtönökből. Ezek a kiszabadult politikai foglyok szervezték a matrózok forradalmi harcát, gyűléseket rendeztek, követelték az élelmezés megjavítását, az emberséges bánásmódot, az októberi 17-i kiáltvány kiterjesztését a matrózokra, valamennyi állampolgárral egyenlő mértékben. Október 26-án a kronstadti helyőrség egyik százada megtagadta az engedelmességet és nem ment ki az udvarok és a mellékhelyiségek takarítására. A tisztek parancsmegtagadás címén 40 katonát letartóztattak. A katonák és a matrózok felháborodott tömegei elindultak a letartóztatottak kiszabadítására. Közé-

[22] *Lenin* Művei. 10. köt. 25. old.

jük lőttek. Erre csaknem valamennyi hajó legénysége és a katonák egy része felkelt. A hatóságok, provokációhoz folyamodtak, hogy éket verjenek a felkelők közé. Ivan Kronstadtszkij nevű, egyházi körökben „csodatevő"-ként dicsőített pap által megszervezett feketeszázasok, polgári ruhába öltözött rendőrökkel együtt rábeszélték a matrózokat, hogy törjék fel a borüzleteket. Az öntudatos matrózok nem tudták a többieknél elérni, hogy ellenálljanak a provokátoroknak. A lerészegedett katonákat és matrózokat az odahívott katonaság és rendőrség könnyűszerrel letartóztatta. Többszáz matrózt átadtak a haditörvényszéknek, amely halálbüntetéssel fenyegette őket. A kronstadti matrózok védelmére felkelt a pétervári proletariátus. 1905 november 2-án általános sztrájkot hirdetett ki ezzel a jelszóval: „Le a haditörvényszékekkel!" A pétervári munkások egységes sztrájkja megmentette a kronstadti felkelés részvevőit a halálbüntetéstől. A tengerészeti haditörvényszék 123 matrózt börtönre, 9-et pedig kényszermunkára ítélt.

A kronstadti matrózokkal egyidőben léptek fel a finnországi sveaborgi erőd matrózai. Jogi helyzetük és mindennapi életük megjavítását követelték. A parancsnokság újabb felkeléstől tartva teljesítette a matrózok szerény követeléseit.

Sokkal jelentősebb mozgalom folyt a Feketetengeri Hajóhad matrózai körében. Ezt a mozgalmat a Szevasztopolban és a hajóhadban működő szociáldemokraták előzetes tevékenysége készítette elő. Az OSzDMP szevasztopoli szervezete főleg a breszti és a belosztoki ezredekben, a szevasztopoli katonai helyőrség legfőbb alakulataiban fejtett ki munkát. A részleges amnesztia eredményeképpen a börtönökből több forradalmár matróz szabadult ki, akik azután az OSzDMP szevasztopoli szervezetének központjához csatlakoztak.

Az októberi napokban Szevasztopol, Oroszország legtöbb városához hasonlóan, forradalmi lázban égett. Az utcákon egymást érték a gyűlések. Az egyik ilyen gyűlés idején, október 18-án, a Szevasztopoli Védelem Múzeumánál hirtelen harci osztag tűnt fel, élén egy rendőrfőnökkel, aki kiadta a parancsot: „Szuronyt a lázadókba!" A tömeg szétoszlott, a tüntetést nem sikerült vérbefojtani. Ugyancsak október 18-án délután 3 órakor egy újabb, még viharosabb gyűlést tartottak a Primorszkij-utcán. A munkások és a katonák többezres tömege tiltakozó tüntetést rendezett és a városi börtön elé vonulva, a politikai foglyok szabadonbocsá-

tását követelte. A tüntetők között volt Pjotr Petrovics Smidt hadnagy is, aki tárgyalni kezdett a börtönigazgatósággal. A megrémült igazgatóság megígérte, hogy azonnal szabadon engedi a foglyokat. A tüntetők, a foglyok szabadonbocsátását várva, békésen letáboroztak a börtön kapujánál. Ekkor váratlanul katonák vették körül őket és sokat közülük agyonlőttek. Ez a kegyetlen gyilkosság a felháborodás újabb hullámát váltotta ki a munkások és a matrózok körében. Még aznap este tiltakozó gyűlést tartottak a Primorszkij-utcán, amelyen megválasztották a Népi Küldöttek Szovjetjét. A Szovjetnek 40 tagja volt. A megválasztott küldöttek élére álltak a sokezerfőnyi tüntető tömegnek, amely a városi duma elé vonult, s követelte, hogy a duma tiltakozzék a véres gyilkosság ellen, és a városi pénztár terhére temettesse el az áldozatokat. Október 20-án ünnepélyes külsőségek között temették el az áldozatokat. A termetés hatalmas tüntetéssé alakult át. A megöltek sírja felett forradalmi beszédeket tartottak. Különösen nagy hatást tett a hallgatóságra Smidt hadnagy beszéde, aki megesküdött, hogy bosszút áll a meggyilkoltakért. Smidtet másnap letartóztatták és a „Tri szvjatyityelja" páncéloshajóra szállították. Onnan küldött „kiáltványt a néphez", azzal a felhívással, hogy harcoljanak az általános választójogért és az október 17-i kiáltványban megígért szabadságjogok megvalósításáért. Csuhnyin admirális megtiltotta, hogy a katonák gyűléseket látogassanak. Mivel a helybeli helyőrség megbízhatatlan volt, friss csapatokat vontak össze Szevasztopolban. A katonák és a matrózok között provokátorok és kémek jelentek meg. A hajóhad laktanyáiban őrségeket állítottak fel, amelyek megakadályozták, hogy a matrózok elhagyják a laktanyákat, s a katonákkal és munkásokkal érintkezzenek.

November 10-én a matrózok követelték, hogy az őrségeket távolítsák el. A szociáldemokraták segítségével politikai követelésekkel léptek fel, amelyek között szerepelt az Alkotmányozó Gyűlés összehívása, a gyülekezési és szólásszabadság a matrózok és a katonák számára, a nyolcórás munkanap a munkások számára. A matrózok ezenkívül mindent elkövettek Smidt kiszabadítása érdekében. November 11-én este Smidt hadnagyot szabadon engedték. Másnap délután 4 órakor a Korabelnaja-soron, ahol a tengerészeti laktanyák és a breszti ezred laktanyái voltak, népes gyűlést tartottak. A parancsnokság titokban két századot készenlétbe helyezett, hogy alkalmas pillanatban bevesse őket az egybe-

gyült matrózok és katonák ellen. Ugyanebből a célból odaküldtek egy matróz-járőrt is Piszarevszkij parancsnok vezetésével. Piszarevszkij odament a belosztoki ezred rohamszázadának parancsnokához, Stejn főhadnagyhoz és megparancsolta neki: lövessen provokatív módon a tömegbe, hogy így ellenállást váltson ki és ürügyet teremtsen a gyűlés fegyveres szétkergetésére. Piszarevszkij és Stejn e provokációs megbeszélését meghallotta Petrov matróz, az őrség egyik tagja. Petrov kilépett a járőrből, féltérdre ereszkedett és egymásután három lövést adott le. Agyonlőtte a belosztoki ezred századparancsnokát, Stejnt és megsebesítette Piszarevszkijt. Petrovot elfogták és az ügyeletes tiszt elé vezették. A rohamszázad felháborodott katonái követelték Petrov azonnali szabadonbocsátását. A hadosztály ügyeletes tisztje, Szergejev hadnagy, hogy kiutat találjon a helyzetből, megkérdezte Petrovot: „Miért tartóztattak le?' Petrov ezt felelte: „Belelőttem Piszarevszkij parancsnokba és úgylátszik, a golyó talált." A hadnagy, mintegy a szájába adva a választ, megkérdezte Petrovot: „Véletlenül sült el a puskád?" De Petrov méltóságteljesen felelte: „Hogy-hogy véletlenül? Kiléptem, céloztam és lőttem. Lehet ezt véletlennek nevezni?" Az összegyűlt katonák és matrózok nyomására Szergejev hadnagy mégis kénytelen volt szabadon engedni Petrovot. A rohamszázad nyomban parancsnokává választotta. A tiszteket letartóztatták. Ugyanezen a napon valamennyi hajó legénysége megkezdte a választásokat a Matróz-, Munkás- és Katonaküldöttek Szovjetjébe. Ezekkel az eseményekkel kezdődött a szevasztopoli felkelés.

November 12-én egész nap egymást követték a forradalmi gyűlések. A Matrózküldöttek Szovjetje, amelynek elnöke a szociáldemokrata Voronyicin lett, első gyűlésén követelte Csuhnyintól, a hajóhad parancsnokától, hogy azonnal engedje szabadon a katonai politikai foglyokat és engedélyezze a hajókon a matrózküldöttek megválasztását. Déli 12 órakor a Matrózküldöttek Szovjetje forradalmi dalokat játszó zenekar kíséretében a breszti ezredhez vonult és tárgyalásokat kezdett vele. A breszti ezred katonái a forradalmi matrózok segítségével letartóztatták és lefegyverezték a tiszteket, de meghagyták őket az ezredben és ezzel lehetőséget adtak nekik ellenforradalmi agitációjuk további folytatására. Ez a komoly hiba visszatükröződött a breszti ezred egész későbbi magatartásán. A parancsnokság ugyanakkor sietve kivonta Szevasztopolból a Balaklava környékén lévő táborba a

másik forradalmi ezredet — a belosztoki ezredet. A felkelt matrózok és katonák még egy hibát követtek el: nem szervezték meg a felvilágosító munkát a szevasztopoli tüzérek között. Amikor a tüzérek küldöttei elmentek a Matrózküldöttek Szovjetjéhez és megkérdezték, leszegecseljék-e az erőd ágyúit és letartóztassák-e tisztjeiket, azt válaszolták nekik, hogy ezeket a kérdéseket a Szovjet következő ülésén fogják megvitatni. November 13-án újabb katonai alakulatok érkeztek a városba. Az ingadozó katonákkal szemben erélyes rendszabályokat alkalmaztak.

Az események tovább fejlődtek. Az felkelés sikerét a szevasztopoli dokkban horgonyzó Feketetengeri Hajóhad dönthette volna el. A hajóhad parancsnoka, Csuhnyin altengernagy megerősítette a matrózok ellenőrzését. A leggyanúsabb volt számára a volt „Potyomkin", most „Pantyelejmon"-ra átkeresztelt páncéloshajó, valamint a javítás alatt álló „Ocsakov" cirkáló legénysége. November 13-án az „Ocsakov" cirkálón kitűzték a vörös zászlót. Csuhnyin admirális egy tisztet küldött a cirkálóra azzal a paranccsal, hogy aki a cár mellett áll, maradjon a hajón, aki pedig a cár ellen — az szálljon partra. Ennek a mesterkedésnek az volt a célja, hogy éket verjenek az „Ocsakov" legénysége közé. A mesterkedés azonban meghiúsult. A matrózoknak eltökélt szándékuk volt, hogy megkezdik a felkelést. De sem politikai vezetőségük, sem katonai parancsnokuk nem volt. November 13-án a matrózok Smidt hadnagyhoz fordultak, aki ekkor Szevasztopolból Odesszába akart utazni, mivel nyugdíjazták. Smidt hadnagy polgári demokrata elveket vallott. Szenvedélyesen kívánta, hogy a cári önkényuralmat alkotmányos úton korlátozzák és az október 17-i kiáltványban megígért politikai szabadságjogok érvényesítésére törekedett. Az „Ocsakov" cirkáló felkelése szerinte forradalmi tüntetés volt, amely majd kényszeríti az önkényuralmat, hogy engedményeket tegyen a népnek. Ezt a lobbanékony és gazdag fantáziájú embert az a fennkölt gondolkodás jellemezte, amely sok forradalmár értelmiségire jellemző volt. Óriási népszerűségének az volt a magyarázata, hogy tiszt létére elsőnek állt át a nép oldalára. A Szevasztopoli Szovjet örökös tagjának választotta meg Smidtet, aki ebből a tisztségből eredő kötelességeit rendkívül felelősségteljesen fogta fel.

Smidt november 14-én minden akcióterv nélkül érkezett meg az „Ocsakov" cirkálóra. A Feketetengeri Hajóhad nevében táviratot küldött a cárnak, amelyben követelte, hogy azonnal hívják össze az Alkotmányozó Gyűlést, és abban a reményben, hogy az

egész hajóraj csatlakozik az „Ocsakov"-hoz, várakozó álláspontra helyezkedett. Az „Ocsakov"-hoz más forradalmi hajók is csatlakoztak. A felkelők 12 hajóval rendelkeztek, amelyeken mintegy 1500 főnyi legénység volt. Mindegyiken megválasztották a küldöttek hajóbizottságát. De a felkelés vezetésére nem alakítottak egységes központot.

Az egységes forradalmi vezetés hiánya már a felkelés első napján megmutatkozott. A feketeszázasok és a tisztek agitációt fejtettek ki a hajókon és súlyos büntetésekkel fenyegették a matrózokat. Az ágyúkban, amelyekkel csak egyetlen felkelt hajó, a „Pantyelejmon" páncélos rendelkezett, nem volt lövegzár és ütőszeg. A motorcsónakot, amelyen lövegzárakat és ütőszegeket akartak a páncélosra vinni, elsüllyesztették. Smidt nem tudta még a „Bug" nevű aknarakó hajót sem lefoglalni, amelynek nagymennyiségű aknája és mintegy 600 pud lőgyapotja volt. Smidt nem vette fel a kapcsolatot az erőd tüzérségével, a katonai parancsnokság pedig ugyanakkor fokozott ellenforradalmi agitációt fejtett ki a tüzérek között. Az agitáció eredményeképpen a parti ágyúk tüzet nyitottak az „Ocsakov"-ra. Néhány lövés után az „Ocsakov" cirkáló kigyulladt. A legénység úszva és csónakokon kezdett menekülni. Smidt hadnagy fiával együtt a vízbe ugrott, de egy odasiető torpedónaszád elfogta őket. A partról irgalmatlanul lőtték tovább a menekülő matrózok csónakjait. Az épségben maradt matrózokat letartóztatták és átadták a katonai törvényszéknek. A katonai törvényszék ítélete alapján Smidt hadnagyot és helyetteseit — Gladkov gépészt, Antonyenko és Csasztnyik tüzéreket főbelőtték. A többieket börtönre és kényszermunkára ítélték.

A matrózok 1905 novemberi felkelése újra megmutatta, hogy nem elegendőek a munkások, a parasztok, a katonák és a matrózok különálló megmozdulásai, és hogy egyesülve, a proletariátus pártjának vezetésével kell fellépniök a cárizmus ellen.

Lenin az 1905—1906-os katonai felkeléseket jellemezve ezt írta:

„Forradalmunk e harcosai a parasztság és a proletariátus soraiból kerülnek ki. Az utóbbi kisebbségben van; ezért a katonaság körében megfigyelhető mozgalom még csak meg sem közelíti azt az egész országra kiterjedő összetartást, azt a pártszerű tudatosságot, amelyet a szinte egycsapásra szociáldemokratává lett proletariátus mutatott. Másrészt nincs annál tévesebb vélemény, mint

hogy a katona-felkelések kudarcának oka a tiszti vezetők hiánya volt. Ellenkezőleg, a forradalom óriási haladása... éppen abban mutatkozott meg, hogy a parancsnokság akarata ellenére fegyvert fogott az a «szürke jószág», amelynek önállósága annyira megijesztette a liberális földbirtokosokat és a liberális tisztikart. A katona telve volt rokonszenvvel a parasztok ügye iránt; szeme tűzben égett, ha csak említették is a földet előtte. A hadseregben nem egyszer ment át a hatalom a katonák kezébe — de ezt a hatalmat szinte sehol sem használták ki határozottan; a katonák ingadoztak; néhány nappal, néha néhány órával valamelyik gyűlölt parancsnokuk megölése után szabadon bocsátották a többi letartóztatottat, tárgyalásba bocsátkoztak a hatalommal, majd odaálltak a puskacsövek elé, felfeküdtek a deresre, újra nyakukba vették a jármot — teljesen Lev Nyikolajevics Tolsztoj szellemében"[23].

„Parasztfelkelésünk fogyatékosságainak" bélyegét hordozták magukon a katona- és matrózfelkelések is, bár az utóbbiak erősebbek és szervezettebbek voltak, mint a katonák felkelései.

Lenin az 1905-ös forradalomról a svájci ifjúságnak tartott előadásában rámutatott arra, hogy a katonák és a matrózok nem értették meg: csak az erélyes és huzamos harc, csak a katonai és a polgári hatóságok felett aratott döntő győzelem döntheti meg a cári kormányt és biztosíthatja a forradalom győzelmét.

A posta- és távíróalkalmazottak novemberi sztrájkja. November folyamán Oroszország több városában rendeztek sztrájkokat, amelyek általános politikai sztrájkokba nőttek át. Különösen nagy jelentősége volt a pétervári munkások sztrájkjának, amely megmentette a kronstadti matrózok életét, valamint a posta- és távíróalkalmazottak november 16-án kezdődő országos méretű sztrájkjának. A sztrájknak az akkor megszokott okai voltak: a posta- és távíróalkalmazottak súlyos anyagi helyzete és jogfosztottsága. A sztrájk közvetlen oka az volt, hogy megtiltották a posta- és távíróalkalmazottak szakszervezetének szervezését azon az alapon, hogy állami alkalmazottaknak nincs joguk politikai körökben és szakszervezetekben egyesülni. A posta- és távíróalkalmazottak nem engedelmeskedtek a kormány rendelkezéseinek és november 15-én Moszkvában összehívták a posta- és távírószervezetek összoroszországi kongresszusát. A kongresszus táviratot küldött Vittének, amelyben követelte, hogy vegyék vissza a posta- és távíró-

[23] *Lenin* Művei. 4. kiad. 15. köt. 184—185. old. (oroszul).

igazgatóság elbocsátott alkalmazottait. Mivel a kongresszus november 15-én este 6 óráig nem kapott választ, kihirdette a posta- és távíróalkalmazottak országos sztrájkját. A sztrájk vezetésére Végrehajtó Bizottságot jelöltek ki. November 16-án szerte az országban kitört a posta- és távíróalkalmazottak sztrájkja. A kormány rendeletet adott ki a kongresszus vezetőinek letartóztatására. A kongresszus kiáltványt intézett a lakossághoz, amelyben kifejtette a sztrájk okait és felszólította a népet, hogy támogassa a posta- és távíróigazgatóság alkalmazottait, akiket a kormány megfosztott az október 17-i kiáltványban kihirdetett polgári jogoktól. A kongresszus Moszkvában tartózkodó küldöttei december 4-én határozatot fogadtak el, amely szerint addig folytatják a sztrájkot, amíg Vitte grófnak benyujtott követeléseiket nem teljesítik. December 9-én, amikor Moszkva utcáin egymásután emelkedtek a barikádok, a posta- és távíróalkalmazottak sztrájkja egybeolvadt a moszkvai proletariátus politikai sztrájkjával és fegyveres felkelésével.

*

VII

A DECEMBERI FEGYVERES FELKELÉS

A fegyveres felkelés előkészítése. A forradalom fejlődésének menete azt a feladatot tűzte a proletariátus elé, hogy készítse elő a fegyveres felkelést. A Vaszilij-sziget munkásai, akik az első barikádot építették, már a január 9-i események után felhívást intéztek a munkásokhoz: „*Fegyverbe, elvtársak!* Foglaljátok el az arzenálokat, a fegyverraktárakat és a fegyverkereskedéseket. Romboljátok le, elvtársak, a börtönöket, szabadítsátok ki a szabadságharcosokat. Verjétek szét a csendőr- és rendőrparancsnokságokat és a kincstári intézményeket. Döntsük meg a cári kormányt, állítsuk helyébe a saját kormányunkat. *Éljen a forradalom*, éljen a nép képviselőinek Alkotmányozó Gyűlése!"[1] A vaszilijszigeti munkások e kiáltványának szövegét Lenin hozta nyilvánosságra „Két taktika" című cikkében.

Lenin rámutatott arra, hogy a pétervári munkások felhívása nem valósulhatott meg olyan gyorsan, mint ahogyan akarták, és hangsúlyozta, hogy már e feladat kitűzése is óriási jelentőségű volt. Ezt írta:

„Ezt az eredményt, amelyhez a munkásmozgalom akkor jutott el, amikor tudatosította e feladat gyakorlati, halaszthatat-

[1] *Lenin* Művei. 8. köt. 133. old.

lan szükségességét és közeledett ahhoz, hogy minden népi megmozdulásban napirendre tűzze, semmiképpen sem lehet elvenni a proletariátustól"[2].

1905 januárjától kezdve a *Vperjod* című bolsevik lap mindegyik száma foglalkozott a proletariátus közelgő fegyveres harcának kérdéseivel. Lenin január 12-én „A forradalom kezdete Oroszországban" című cikkében rámutatott arra, hogy a nép felfegyverzése a forradalmi helyzet egyik legközelebbi feladatává válik.

Különösen erélyes agitációt fejtett ki a fegyveres felkelés előkészítése mellett az OSzDMP Kaukázusi Szövetségi Bizottsága, amelyet Sztálin elvtárs vezetett. Sztálin elvtárs „Mi a tanulság?" című kiáltványában kimutatta, hogy a proletariátus miért szenvedett vereséget az önkényuralommal való első összecsapásaiban. Ebben a kiáltványban Sztálin elvtárs március 26-án ezt írta:

„Nem egyszerre cselekedtünk, s a kormánynak ezért sikerült szétszórni bennünket. Fegyvertelenül, csupasz kézzel mentünk a harcba és ezért szenvedtünk vereséget. «Fegyvert ide, adjatok fegyvert!» kiáltotta kétségbeesetten a felkelt proletariátus. Fogcsikorgatva, hősiesen rohant az ellenségre, de fegyvertelenül végülis alul maradt a küzdelemben. Ebből pedig kétségtelenül következik, hogy elsősorban fel kell fegyverkeznünk és ha felfegyverkeztünk, egyszerre kell lecsapnunk az ellenségre. Meg kell szervezni a felkelést — ez a feladat, ezt kell tennie az oroszországi proletárpártnak"[3].

A III. pártkongresszus kiadta a jelszót, hogy a tömegeket meg kell szervezni és fel kell fegyverezni a felkelés érdekében, mert a mozgalom „már elérkezett a fegyveres felkelés szükségességéhez".

A bolsevikok kíméletlenül leleplezték azt a burzsoá-opportunista illúziót, hogy lehetséges a cárizmust békés úton engedményekre bírni, és felszólították a proletariátust, hogy azonnal szervezze meg a forradalmi hadsereget, amely a cárizmus elleni népi felkeléshez szükséges.

Lenin „A feketeszázasok és a felkelés megszervezése" című cikkében rámutatott arra, hogy a mensevikek élettelen doktrinái

---

[2] Ugyanott.

[3] Lásd *Berija*. A kaukázusontúli bolsevik szervezetek történetének kérdéséhez. 97—98. old.

elmaradnak a forradalmi élet tanulságai mögött, leleplezte sirámaikat „a felkelésről vallott lázadó nézetek veszélyéről, a felkelés szükségességének szűk «jakobinusi» értékeléséről, az anyagi erő jelentőségének és szerepének túlzásáról a küszöbönálló politikai eseményekben"[4].

Lenin a mensevik doktrinerekkel ellentétben gyakorlati feladatokat tűzött ki a mozgalomban élenjáró munkások elé: tanulmányozzák a legaprólékosabb katonai kérdéseket is, tudjanak bánni a legmodernebb fegyverekkel, különösen a bombákkal, tanulják meg a barikádépítés művészetét, a barikádvédelmet, ismerjék meg a robbanóanyagok alkalmazását, az új tüzérségi fegyvereket és eljárásokat.

A moszkvai szeptemberi események, amelyek Lenin szerint a „felkelés fellobbanásai", a harc kezdeti fokai voltak, mint gyakorlatilag halaszthatatlan kérdést vetették fel a felkelés haditechnikai előkészítésének szükségességét.

1905 október végén, amikor világossá vált, hogy az általános politikai sztrájknak fegyveres felkelésbe kell átnőnie, Lenin „A forradalmi hadsereg osztagainak feladatai" című külön cikkében megfogalmazta a harci munkásosztagok megszervezésének, feladatainak, funkcióinak, felfegyverzésének és gyakorlati tevékenységének konkrét tervét.

„A legnagyobb határozottság, a legnagyobb erély, minden alkalmas pillanat azonnali megragadása, a tömeg forradalmi szenvedélyének azonnali lángralobbantása, e szenvedélynek erélyesebb és legerélyesebb cselekvésekre való irányítása — ez a forradalmár legelsőrendű kötelessége"[5] — írta Lenin a proletariátus katonai-technikai előkészítésének általános jellegéről.

Az október 17-i kiáltvány kiadása után, amikor a forradalom és az ellenforradalom erői egyensúlyba kerültek, amikor a cárizmus visszavonult, hogy új hadállást foglaljon el a proletariátus elleni támadásra, Lenin „A megoldás közeledte" című cikkében figyelmeztetést adott:

„A megoldás közeledik. A népi felkelés győzelme nincs már messze. A forradalmi szociáldemokrácia jelszavai meglepően gyorsan valósulnak meg"[6].

---

[4] *Lenin* Művei. 9. köt. 179. old.
[5] Ugyanott, 392—393. old.
[6] Ugyanott, 422. old.

Lenin akkoriban egy másik, a „Két ütközet között" című cikkében is írt a felkelés közelségéről. Lenin arra szólította fel a bolsevikokat, hogy „agitációnkat a tömegek között, a forradalmi osztagok megalakítása terén kifejtett szervező tevékenységünket"[7] meg kell tízszerezni.

Lenin ugyanakkor felszólította a tömegeket, hogy szervezzék meg a felkelés harci szerveit — a Munkásküldöttek Szovjetjeit, a párttól pedig azt követelte, hogy lépjen szorosabb kapcsolatba a tömegekkel.

A felkelésről mint művészetről szóló marxi-lenini eszmét Sztálin elvtárs is kifejtette a III. kongresszus után írt munkáiban. „A fegyveres felkelés és taktikánk" című cikkben Sztálin elvtárs hangsúlyozta, hogy helyes a III. pártkongresszus megállapítása, amely szerint a fegyveres felkelés szükséges és elkerülhetetlen. „A forradalom lángja egyre jobban elharapódzik, — hol itt, hol ott vált ki helyi felkeléseket"[8] — írta Sztálin elvtárs, emlékeztetve a lodzi felkelésre, az ivanovo-voznyeszenszki sztrájkokra, a munkások és a katonaság közötti véres összetűzésekre, az odesszai felkelésre, a „Potyomkin" páncélos felkelésére stb.

Sztálin elvtárs rámutatott arra, hogy meg kell szervezni az egész nép felkelését, és a felkelés vezetésére külön szerveket kell alakítani. Sztálin elvtárs, leleplezve a mensevikek uszálypolitikáját, akik a felkelést „ösztönös jelenségnek" tartották és a tömegek „önfelfegyverkezésének" eszméjét hirdették, azt követelte, hogy a bolsevikok minden eszközzel erősítsék a növekedő felkelés vezetését. *„Az egész Oroszországra kiterjedő felkelés technikai vezetése és szervezeti előkészítése* — éppen ez az az új feladat, amelyet az élet a proletariátus elé tűzött"[9] — írta Sztálin elvtárs.

Sztálin elvtárs ugyanebben a cikkben részletes és konkrét útmutatásokat adott a harci osztagok megalakítására, a fegyverállomány növelésére, a munkások katonai kiképzésére, a nép felfegyverzésére, a különböző fegyverraktárak elfoglalására és egyebekre vonatkozóan.

Sztálin elvtárs ugyancsak ebben az időszakban írt más cikkeiben rámutatott arra, hogy „az élet új forradalmi hullámot készít elő" és hogy a fekete reakció halálos rohamot indít a forradalom ellen.

---

[7] Ugyanott, 432. old.
[8] *Sztálin* Művei. 1. köt. 138. old.
[9] Ugyanott, 140. old.

„A nép menekvése — magának a népnek győzelmes felkelésében van"[10] — írta Sztálin elvtárs és felszólította a proletariátust: mindenütt egyidőben, egyszerre intézzen rohamot a cári önkényuralom ellen, hogy még az emlékét is örökre eltörölje.

1905 novemberében Sztálin elvtársnak a *Kavkazszkij Rabocsij Lisztok*-ban (Kaukázusi Munkás Ujság) cikke jelent meg, amelyben a cárizmussal való döntő összecsapás előestéjének minősítette a helyzetet: „Ez a harc még nem volt meg. Még előttünk áll. És az orosz forradalom hatalmas óriása — az oroszországi proletariátus — minden erejével, minden eszközzel készül erre a harcra"[11].

Tehát Lenin és Sztálin, a forradalom vezérei, rögtön a III. kongresszus után és különösen az októberi általános sztrájk időszakában fáradhatatlanul magyarázták a küszöbönálló felkelés feladatait, és állhatatosan követelték, hogy a felkelést mind szervezeti, mind katonai-technikai szempontból készítsék elő.

A párt, vezérei útmutatásait követve, több intézkedést tett a proletariátus katonai megszervezésére és kiképzésére.

A párt Központi Bizottsága „haditechnikai csoportot" alakított, amely kiváló szakemberek bevonásával megszervezte a lőfegyverek nagy tételekben való beszerzését. A lőfegyverek egy részét külföldről csempészték be. 1905 őszén a csoportnak sikerült megmenteni a Botteni-öbölben zátonyra futott „John Grafton" nevű gőzösön szállított fegyverek és dinamit egy részét.

A munkásosztály felfegyverzése, a harci osztagok fokozott szervezése, a munkások fegyveres kiképzése, főleg pedig a hadsereg megnyerése a munkásosztály ügyének — ezek voltak azok a konkrét feladatok, amelyeket a bolsevik párt 1905-ben megvalósított.

A Központi Bizottság, hogy a helyi bizottságoknak a munkások katonai kiképzésében segítséget nyujtson, 1905 augusztusában megalakította Kievben az első harci kiképző iskolát, ahová a területi szervezetek 10—12 főt küldtek.

Lenin azt tartotta, hogy a fegyveres felkelés időpontját legjobb volna 1906 tavaszára kitűzni, amikor a proletariátus vezetésével mozgósítani lehet a parasztság széles tömegeit is.

1905 október-november folyamán Lenin több levelében konkrét útmutatásokat adott arra, hogyan kell előkészülni a fegyveres felkelésre. Lenin javasolta, hogy a súlypontot helyezzék át a

[10] *Sztálin* Művei. 1. köt. 188. old.
[11] Ugyanott, 205. old.

proletariátus felfegyverzésére, a tömegek megszervezésére, a munkások harci osztagainak megalakítására.

„A felkelés előkészítésében — írta Lenin — tanácsolnám, hogy mindenütt, a legátfogóbb módon, azonnal terjesszék, hogy *tömegével*, százával és ezrével alakítsanak *önálló* harci osztagokat, egészen kicsiket (már *három* emberből is), amelyek maguk felfegyverkeznének — ki mivel tud — és mindenféleképp felkészülnének. A felkelés időpontját én, ismétlem, *szívesen elhalasztanám* tavaszig, de persze messziről nekem nehéz a dolgokat megítélnem"[12].

Lenin egy másik levélben, amelyet 1905 október 16-án írt az OSzDMP Pétervári Bizottsága kebelén belül működő Harci Bizottságnak, gyakorlati tanácsokat adott arra, hogyan szervezzék meg a harci osztagokat, és felvázolta a felkelés előkészítésének tervét. Lenin megbírálta a pétervári harci szervezetet azért, hogy ezt a munkát az „adminisztrációval" kezdte.

„A Harci Bizottság szervezésének mindezek a sémái, mindezek a tervei bürokratikus huzavona benyomását keltik, — írta Lenin — bocsánat nyíltságomért, de remélem, nem gyanusítanak majd azzal, hogy kötekedni kívántam. Ilyenkor a legkevésbbé alkalmasak a sémák meg a viták, valamint a Harci Bizottság funkcióira és jogaira vonatkozó eszmecserék. Itt törhetetlen erélyre és ismétcsak erélyre van szükség. Megrémülve, biz isten, megrémülve látom, hogy *több mint egy fél éve* beszélnek bombákról és egyetlenegyet sem készítettek! Pedig a legtanultabb emberek beszélnek róla... Menjenek az ifjúság közé, uraim! ez az egyetlen eszköz, amely mindent megmenthet. Különben, biz isten, elkésnek (ezt mindenből látom) s lesznek «okos» jegyzeteik, terveik, rajzaik, sémáik, kitűnő receptjeik, de nem lesz szervezetük, a dologban nem lesz elevenség. Menjenek az ifjúság közé. Alakítsanak *azonnal* mindenütt harci osztagokat: a diákok körében is, *különösen* pedig *a munkások körében* stb. stb. Azonnal alakuljanak 3 főtől 10 főig, 30 főig terjedő létszámú osztagok. Ezek az osztagok azonnal fegyverkezzenek fel maguk, ki hogyan tud: ki pisztollyal, ki késsel, ki petróleumos ronggyal a gyujtogatáshoz stb. Azonnal válasszanak maguknak vezetőket és lehetőleg *teremtsenek kapcsolatot* a Pétervári Bizottság mellett működő Harci Bizottsággal"[13].

Nem sokkal e levél után Lenin megírta elgondolásait a péter-

[12] *Lenin* Művei. 4. kiad. 34. köt. 312. old. (oroszul).
[13] *Lenin—Sztálin.* Az ifjúságról. 69—70. old.

vári szervezet Harci Bizottságának azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy milyenek legyenek a forradalmi hadsereg osztagai. Lenin követelte, hogy maguk a tömegek alakítsák meg fegyveres osztagaikat, amelyeket a lehetőséghez képest egymáshoz közel lakó vagy egymással rendszeresen találkozó emberekből kell összeállítani. Mindegyik osztagban előre ki kell dolgozni a közös cselekvés eljárásait és módjait: ablakba tett jeleket stb., hogy az osztag tagjai könnyebben érintkezhessenek egymással.

Lenin hangsúlyozta, hogy a tömegek forradalmi kezdeményezése döntő szerepet játszik, és leszögezte, hogy a felkelésbe be kell vonni mindenkit, aki kész önfeláldozóan harcolni a munkásosztály ügyéért. Az osztagoknak maguknak kell fegyverekről gondoskodniok.

Október-november folyamán a bolsevik párt útmutatásai alapján az egész országra kiterjedt a harci osztagok és önvédelmi szervezetek sűrű hálózata. Az osztagosok védelmezték a gyűléseket a feketeszázasok támadásaival szemben és a lakosságot a pogromok idején.

Lenin a győzelmes felkelés egyik legfontosabb feltételének a felkelés komoly politikai és katonai-technikai előkészítését tartotta. Hogy a felkelés sikeres legyen, ki kell választani azt a pillanatot, amikor a forradalom fellendülőben van, amikor a tömegek már felkészültek a fegyveres harcra, amikor az anyagi és katonai erők a forradalmi nép oldalán állanak. Lenin nem a forradalmi kisebbség blanquista összeesküvésére gondolt, hanem a minden lehetséges és elérhető eszközzel felfegyverzett nép harcos tömegerejére.

1905 novemberében Lenin visszatért Oroszországba és közvetlenül résztvett a felkelés előkészítésében. A *Novaja Zsizny* című bolsevik ujságban megjelent cikkei segítettek a pártnak abban, hogy hozzáfogjon a fegyveres felkelés előkészítéséhez.

Ebben az időben a Sztálin elvtárs által vezetett Kaukázusi Szövetségi Bizottság fáradhatatlanul propagálta a III. kongresszus határozatait, és fegyveres felkelésre buzdította a munkásokat és a parasztokat. Sztálin elvtárs kíméletlenül ostorozta a mensevikeknek a fegyveres felkelés kérdésében elfoglalt gyáva és áruló álláspontját. Amikor Tifliszben az október 17-i kiáltvánnyal kapcsolatban gyűlést hívtak össze, és azon a mensevikek a népet becsapva a proletariátus teljes győzelméről beszéltek, Sztálin elvtárs leleplezte a mensevikeket és bebizonyította, hogy a valódi győzelmet

csak a cárizmus ellen folytatott kitartó és hősi fegyveres harcban lehet kivívni.

„Mire van szükségünk, hogy valóban győzzünk? — mondotta Sztálin elvtárs. — Három dologra: először — fegyverre, másodszor — fegyverre, harmadszor — fegyverre és ismét fegyverre"[14].

Sztálin elvtárs bebizonyította, hogy a forradalom győzelme érdekében elengedhetetlenül szükség van az egész népet felölelő fegyveres felkelésre, majd az OSzDMP Tifliszi Bizottságának 1905 októberében írott kiáltványában hangsúlyozta:

„A hallatlan, nagyszerűségét tekintve nemcsak Oroszország, hanem az egész világ történelmében páratlan általános politikai sztrájk, amely most lejátszódik, meglehet, befejeződik ma úgy, hogy nem fejlődik az egész népet felölelő felkeléssé, de csak úgy, hogy holnap újra és nagyobb erővel rázza meg az országot és azzá a hatalmas fegyveres felkeléssé nőjön, amelynek meg kell oldania az orosz nép évszázados perét a cári önkényuralommal és szét kell zúznia ennek az ocsmány szörnynek a fejét... Az egész népet felölelő fegyveres felkelés — ez az a nagyszerű feladat, amely most az oroszországi proletariátus előtt áll és erélyesen követeli megoldását"[15].

A bolsevik szervezetek december 12. és 17. között Tammerforsban (Finnország) konferenciára gyűltek össze, amelyen első ízben találkozott egymással személyesen Lenin és Sztálin. A konferencia állást foglalt a bolsevikoknak és a menszevikeknek egy közös pártban való egyesítése mellett, de azzal a feltétellel, hogy a forradalom legfontosabb kérdéseiben fennálló nézeteltéréseiket nem kenik el. A bolsevikok arra számítottak, hogy az egyesült OSzDMP keretein belül sikerül megnyerniök azokat a munkásokat, akik még a menszevikeket követték. A bolsevikok tammerforsi konferenciája határozatot hozott arról is, hogy a felkelést azonnal és mindenütt elő kell készíteni és meg kell szervezni. Ekkor érkezett a konferenciára a Moszkvában kitört fegyveres felkelés híre. A konferencia Lenin javaslatára sürgősen befejezte munkáját, a küldöttek pedig szétoszlottak, hogy személyesen is résztvegyenek a felkelésben.

A decemberi felkelés Moszkvában. November végén a bolsevikok Moszkvai Bizottsága kilépett az illegalitásból és nyílt

---

[14] A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam. 100. old.
[15] *Sztálin* Művei. 1. köt. 197. old.

forradalmi munkát fejtett ki. A bolsevikok által szervezett gyűléseken az emberek százával és ezrével vettek részt. A tömegek igényeinek kielégítésére nem volt elegendő agitátor. A bolsevik lapok 40—50 000-es példányszámban jelentek meg. A brosúrákat és a röplapokat sokezer példányban nyomták. Az iskolák, a színházak, különösen az „Akvárium" színház, nyílt szószékekké váltak, amelyekről a bolsevikok fegyveres felkelésre buzdították a munkásokat és a katonákat.

A Moszkvai Bizottság agitátorai eljutottak a laktanyákba is, bár a helyőrség ezredeiben nem sikerült sejthálózatokat alakítaniok. A katonák körében rendezett tömeggyűlések forradalmi fellépésekké fejlődtek. A zavargás átterjedt a nyeszvizsi, a pernovi, az asztraháni és más ezredek katonáira. A rosztovi ezredben a zavargás december 2-án nyílt felkelésben tört ki. A Moszkvai Szovjet üdvözölte a forradalmár katonákat és felhívta őket, hogy álljanak a nép oldalára. De a Katonaküldöttek Szovjetje nem tudta elég gyorsan és erélyesen megszervezni a katonák bevonását a közös harcba. December 3-án a pernovi és nyeszvizsi ezred katonáit lefegyverezték és bezárták a laktanyákba, december 4-én pedig a rosztovi ezredben is elfojtották a felkelést.

December első napjaiban feketeszázasok és polgári ruhás rendőrök megkezdték a Vörös-téren előkészületeiket a moszkvai munkások ellen irányuló pogromra és mészárlásra. A moszkvai harci osztagok tagjai, akik bombákkal és pisztolyokkal felszerelve megjelentek a Vörös-téren, szétkergették az egyházi és rendőri elemekből álló tüntetést és elejét vették a pogromnak. Ezeknek az eseményeknek a hatására december 4-én valamennyi gyárban megvitatták az általános politikai sztrájk szükségességének kérdését. Ugyanazon a napon a Moszkvai Szovjet, megvitatva a Pétervári Szovjet tagjainak letartóztatásáról kapott híreket, felhívta a munkásokat, hogy egyesült erővel adjanak méltó választ a cári kormánynak. Elhatározták azt is, hogy csatlakoznak a pénzügyi kiáltványhoz. A Szovjet felhívta a lakosságot, hogy kérje vissza a bankokban és takarékpénztárakban elhelyezett betétjeit. A bankok igazgatósága, hogy elejét vegye az arany tömeges szétáramlásának, sztrájkra szólította fel az alkalmazottakat és egyhavi fizetést ígért nekik. De a Szovjet a bankok alkalmazottait a munka folytatására utasította és azok engedelmeskedtek a Szovjetnek. A Moszkvai Szovjet nem tartotta elegendőnek, hogy csak a pénzügyi kiáltványhoz csatlakozzék. A küldöttek többsége kijelentette,

hogy nincs miért várni tovább — meg kell indítani a döntő harcot az önkényuralom ellen. Elhatározták, hogy az általános sztrájk és a fegyveres felkelés kérdését valamennyi moszkvai gyár munkásainak gyűlésén megvitatják. „Mérlegelnünk kell határozatunk fontosságát — mondották a küldöttek — és ezért, mielőtt sztrájkot hirdetnénk, meg kell magyaráznunk választóinknak a mostani sztrájknak és annak a felelősségnek a súlyát, amelyet a moszkvai Munkásküldöttek Szovjetje az oroszországi munkásosztállyal szemben magára vállal, amikor elsőnek adja ki az általános felkelés jelszavát."

December 5-én a Moszkvai Bizottság utasította a Szovjetet, hogy „hirdessen általános politikai sztrájkot azzal a céllal, hogy a harc során felkelésbe fejlessze át". A mensevikek és az eszerek ellenezték ezt a határozatot, de az általános fellendülés légkörében nem mertek ellenvéleményüknek nyíltan hangot adni. A Moszkvai Szovjet a munkások akaratát figyelembe véve, december 6-i ülésén egyhangúlag elhatározta, hogy december 7-én déli 12 órakor kihirdetik az általános politikai sztrájkot és fegyveres felkelésbe fejlesztik át. A Moszkvai Szovjet határozatához csatlakozott a posta- és távíróalkalmazottak kongresszusa és a vasutasok konferenciája is.

A Szovjet kimondotta, hogy az általános sztrájk ideje alatt a városi vízvezeték kivételével minden üzem állítsa le a munkát. Megtiltotta valamennyi ujság kiadását, csupán a Szovjet lapjának, az *Izvesztyijá*-nak megjelenését engedélyezte. Az élelmiszerüzleteknek csak a Szovjet által megállapított órákban volt szabad nyitvatartaniok. A Szovjet megtiltotta az élelmiszerárak felemelését. A Moszkvai Szovjet, amikor intézkedéseket tett a sztrájk szervezett lefolytatására, mint hatalom rendelkezett.

A munkások egységes helyesléssel fogadták a Moszkvai Szovjetnek a felkelésre vonatkozó felhívását. December 7-én déli 12 órakor Moszkvában megkezdődött az általános sztrájk. Az *Izvesztyija Moszkovszkovo Szovjeta rabocsih deputatov* (a Munkásküldöttek Moszkvai Szovjetjének Közlönye) ezt írta a felkelés egységes megkezdéséről:

„Soha még ilyen egységesen, ilyen fenyegető és roppant hadseregként nem lépett fel a moszkvai proletariátus. A Munkásküldöttek Szovjetjének és a forradalmi pártoknak a határozata alapján déli 12 órakor leállt Moszkva majdnem minden jelentősebb gyára és üzeme. Maguk álltak le, kivétel nélkül, fenyegetés nélkül,

nem félelemből, hanem azért, mert ütött a döntő harc órája. A munkások vörös zászlókkal, forradalmi dalokkal ajkukon vonultak ki a gyárakból, esküvel erősítve meg azt az elhatározásukat, hogy utolsó erejükig harcolnak."

December 7-én és 8-án valamennyi gyárban gyűléseket tartottak. A megrémült kormány hadiállapotot hirdetett ki a városban. A főkormányzónak kinevezett Dubaszov admirális megállapította, hogy a moszkvai helyőrség 15 000 katonája közül csak 5000 főt lehet többé-kevésbbé megbízhatónak tekinteni. Dubaszov csak egy 2000 főből álló csendőrhadosztály felett rendelkezett. Már december 8-án megkezdődtek a munkások és a katonaság meg a rendőrség között az összetűzések. December 8-án este a csendőrök és a katonai alakulatok körülvették az „Akvárium" kertjét, ahol nagy gyűlést tartottak. December 8-án a katonaság lerombolta a Fidler-iskolát, amelyben a harci osztagok gyülekeztek. A katonaság körülvette az iskolát és megadásra szólította fel az osztagok tagjait. Az osztagok elutasították a felhívást, mire a katonaság ágyútüzet nyitott az iskolára és felgyujtotta az épületet. Az osztagok kénytelenek voltak menekülni s menekülés közben megütköztek a csapatokkal.

Ugyanezen a napon Moszkva utcáin megjelentek az első barikádok. December 10-én a barikádépítés tömegessé vált. A munkások, az alkalmazottak, az egyetemisták és különösen az ifjúmunkások gyorsan, közös erővel, egymásután emelték a barikádokat. A főútvonalakat — a Szadovaja-körútat, a Tverszkaja-, a Bronnaja-utcát és mellékutcáit vas távíróoszlopokkal, hordókkal, ládákkal, kerítésekkel, cégtáblákkal, fahasábokkal eltorlaszolták — ezeket dróttal összekötötték és betekercselték, s barikádokat emeltek belőlük. Az egész lakosság, még a nők és gyermekek is résztvettek a barikádépítésben. A városban egészségügyi segélyhelyeket létesítettek, amelyek első segélyben részesítették a sebesült munkásokat.

A védelem fő vonala, amelynek megszerzéséért állhatatos és elkeseredett harc folyt, a Szadovoje-gyűrű volt, a külvárosok és Moszkva központja közötti határvonal.

A felkelők igyekeztek megvetni lábukat azokban a kerületekben, amelyekben a laktanyák voltak, hogy hídfőket nyerjenek a Moszkva központjában fekvő kormányintézmények elleni támadásra. Az utcákon szakadatlanul folyt a harc a katonaság megnyeréséért. A moszkvai helyőrség alakulatai fellázadtak, meg-

tagadták az engedelmességet és nem lőttek a nép közé. A presznyai tüntetés szétkergetésére kozákokat küldtek ki. A kozákoknak munkásnők állták útját.

„A kozákok a tiszt vezetésével belevágtattak a tömeg kellős közepébe, — írja visszaemlékezéseiben az egyik krasznajapresznyai munkásnő — azt hittük, hogy menten ütni kezdenek a korbácsokkal, a tiszt már kiadta a parancsot: «üsd!», de ekkor két gyári munkásnő, aki vörös zászlót vitt ezzel a felirattal: «Katonák, ne lőjetek ránk!», kilépett a tömegből és eléjük állt. A kozákok mintha kővé váltak volna, leeresztették a korbácsokat és ... meg sem moccantak. A tiszt magából kikelve üvöltötte: «üsd!», de a kozákok nem engedelmeskedtek, a hátsó sorok pedig lassanként kezdték visszafordítani lovaikat. Egy perc mulva az első sorok is megfordították lovaikat, lelkes kiáltásoktól és éljenzéstől kísérve: «Éljenek a kozákok, hurrá!...»"

A moszkvai bolsevikok azonban nem tudták elég erélyesen kifejleszteni a katonaságért folytatott harcot. Az asztraháni ezred ugyan a felkelők segítségére sietett, de a kozákok tömör falként körülfogták és visszakényszerítették a kaszárnyába.

„... Itt vannak a Dubaszov mögötti elmaradottságunk példái — írta Lenin ezzel kapcsolatban. — December 9-én a Bolsaja Szerpuhovszkaja-utcán a Marseillaise-t énekelve katonák mennek, hogy a felkelőkhöz csatlakozzanak. A munkások küldötteket menesztenek hozzájuk. Malahov (a moszkvai katonai körzet csapatainak helyettes parancsnoka — *A. P.)* nagysietve maga vágtat oda. A munkások elkéstek, Malahov jókor érkezett. Tüzes beszédet mondott, megingatta a katonákat, körülfogta őket dragonyosokkal, aztán bekísérte a kaszárnyába és ott bezárta őket. Malahov meg tudott érkezni idejében, mi nem, noha felhívásunkra két nap alatt 150 000 ember állt sorba, akik meg tudták volna szervezni és meg is kellett volna, hogy szervezzék az utcai őrjáratokat. Malahov dragonyosokkal vette körül a katonákat, mi viszont nem vettük körül bombavetőkkel a Malahovokat"[16].

December 10-én a kormánycsapatok tüzérséggel kezdték lövetni a várost. A következő napokban még elkeseredettebben folytatódott a lövöldözés. „A Szadovaja körül egy percre sem szünik meg a lövöldözés. Gyalogos és lovas osztagok rombolják itt a barikádokat, kergetik szét a tömegeket és lépten-nyomon hol az

[16] *Lenin.* Válogatott művek. 1. köt. 693. old.

egyiket, hol a másikat találja egy felkelő golyója . . . Ha a katonák szétrombolnak egy barikádot, mindjárt akadnak emberek, akik anyagot hordanak össze, és a régi barikád helyén több új barikád nő ki" — így rajzolja meg a fegyveres harc képét ezekben a napokban az *Izvesztyija Moszkovszkovo Szovjeta rabocsih deputatov* december 12-i száma.

A felkelés napjaiban a Moszkvai Szovjet kiáltványt intézett a felkelőkhöz, „Tanácsok a felkelt munkásoknak" címmel. Ez a felhívás kifejtette az utcai felkelésben és az ellenforradalom erői elleni fegyveres harcban való részvétel szabályait. „Legközelebbi feladatunk, elvtársak — olvashatjuk ebben az okmányban — hogy a várost a nép kezébe adjuk. A külvárosokban kezdjük, egyik városrészt a másik után foglaljuk el . . . Ne feledjétek, elvtársak, hogy nemcsak le akarjuk rombolni a régi rendet, hanem új rendet is akarunk teremteni, amelyben minden polgártárs mentes lesz minden erőszaktól"[17].

A decemberi felkelés idejére a bolsevikok moszkvai szervezetét több pártmunkással erősítették meg. Közöttük volt Dubrovinszkij (Innokentyij), a Központi Bizottság tagja, Sancer (Marat), Zemljacska, Sztyepanov-Szkvorcov és mások.

A moszkvai bolsevikok mindent elkövettek, hogy felfegyverezzék a munkásokat és minél több osztagot alakítsanak. De kevés volt a fegyver, nem jutott a barikádokon harcoló, felkelt munkások mindegyikének. Amikor újabb katonaság érkezett Pétervárra, a barikádokat ágyúkkal kezdték lőni. A forgalmas utcák kereszteződésénél lévő Sztrasztnij-kolostor harangtornyában géppuskákat állítottak fel, azokból kezdtek tüzelni. Az ágyúk harangzúgás hangja mellett dörögtek. Szombat volt, és a papok a templomokban ágyúdörgés közepette imádkoztak a „cár őfelségéért", hogy „győzelem legyen az istenfélő katonaság jutalma". December 11-én a lövöldözés valamennyi utcára kiterjedt. Az ágyúkat egyik utcából a másikba vitték át, felállították a tereken és onnan lőtték az oda torkolló utcákat. A házak égtek. A csöndes lakásokra zúdított vad, értelmetlen ágyútűz végleg felháborította a lakosságot. A munkásoknak az ifjúság segített — az egyetemisták, a különböző tanfolyamok hallgatónői, még a serdülő kis gimnazisták is.

---

[17] *Izvesztyija Moszkovszkovo Szovjeta rabocsih deputatov*, 5. sz. 1905 december 11. (oroszul).

Az *Izvesztyija* jelentései szerint rendkívül nagy volt a halottak és sebesültek száma.

„Oroszország munkás népe — írta az *Izvesztyija* — olyan áldozatok, olyan véres harc árán kénytelen megvásárolni a szabadságot, amilyennel a világ egyetlen népe sem fizetett politikai szabadságáért".

Csak a város központja volt a kormánycsapatok birtokában, a kerületek a felkelők kezében voltak. A felkelt kerületekben teljes rend uralkodott. A kocsmákat becsukták. Sem rablás, sem lopás nem fordult elő.

A moszkvai fegyveres felkelésre súlyos csapás volt, hogy a felkelés előestéjén letartóztatták a párt Moszkvai Bizottságának vezető funkcionáriusait. A központi vezetéstől megfosztott mozgalom Moszkva egyes kerületeinek felkelésévé vált. A decemberi felkelés napjaiban a legnagyobb aktivitást három kerület: a Zamoszkvorecsje, a Rogozsszkij-Szimonovszkij és a Presznya kerület munkásai fejtették ki. Zamoszkvorecsjébe tették át székhelyüket a bolsevikok Moszkvai Bizottságának azon tagjai, akik megmenekültek a letartóztatás elől. A bolsevikok zamoszkvorecsjei kerületi bizottsága a felkelés tényleges központjává vált. A zamoszkvorecsjei felkelés vezetője a kiváló bolsevik szervező, Dubrovinszkij (Innokentyij) lett.

A Rogozsszkij-Szimonovszkij kerületben a Guzson-gyári (a mai „Sarló és Kalapács" gyár) vasmunkások vitték a vezetőszerepet. Itt szakadatlanul gyűléseztek, a munkások barikádokat építettek, amelyek egészen elvágták ezt a kerületet a központtól.

A decemberi felkelés napjaiban a legforradalmibb szerepet Presznya töltötte be. A Presznya-kerület legnagyobb gyárának, a Prohorov-gyárnak a textilmunkásai már december 7-én minden követelés beterjesztése nélkül beszüntették a munkát. December 8-án, a gyár nagy konyhájában tartott gyűlés után a munkások kivonultak az utcára, és hozzáfogtak a barikádok építéséhez. December 9-én már egész Presznyában szinte egymást érték a barikádok. A presznyai harci osztagok nem voltak erősek; mindössze körülbelül 450 tagjuk volt, de a fegyveres utcai harcban mintegy 700—800 munkás vett részt; a fegyveres felkelést a kerület valamennyi munkása támogatta. A presznyai felkelésben nagy szerepet töltött be a Smidt-gyár jól felfegyvezett és jól kiképzett osztaga. A presznyai felkelést Litvin-Szedoj, a bolsevikok Moszkvai Bizottságának képviselője vezette. A presznyai felkelés parancsnoksága

a „Prohorovká"-ban (Trjohgornaja Manufaktura) székelt. Presznya valójában a munkások kezén volt. A rendőrség kénytelen volt elhagyni a kerületet. A kerület egész életét a Moszkvai Szovjet küldötteiből alakult forradalmi bizottság irányította. A forradalmi bizottság a Prohorov-gyár nagy konyhájában tartotta gyűléseit, a parancsnokság pedig a kis konyhában rendezte be főhadiszállását. A parancsnokság mellett forradalmi törvényszék működött. A presznyai kerületi Szovjet élelmezési és pénzügyi bizottságokat szervezett. Az élelmezési bizottság az osztagok élelmezésének megszervezésével foglalkozott. A pénzügyi bizottság a rászoruló sztrájkolóknak nyujtott segítséget. A kerületi Szovjetnek óriási tekintélye volt. A lakosság különféle kérvényekkel és panaszokkal fordult hozzá.

A moszkvai munkások egységes felkelése megrémítette a kormányt és a burzsoáziát. Dubaszov a táviratok özönét küldte a kormánynak, könyörgött, hogy küldjenek erősítést Pétervárról, amíg a Nyikolajevszkaja (a mai Október) vasútvonal nem lép sztrájkba.

A mensevikek által vezetett Pétervári Szovjet nem tudta leállítani a közlekedést a Nyikolajevszkaja vonalon. A vasutas szakszervezet, amely megígérte, hogy sztrájkot szervez ezen a vonalon, nem teljesítette igéretét. A katonaságot szállító szerelvények ezért akadálytalanul mehettek Pétervárról Moszkvába.

A Munkásküldöttek Tveri Szovjetje kísérletet tett arra, hogy felrobbantsa a vasúti hidat a Pétervár—Moszkva vonalon, de a kísérlet nem sikerült. Tver kormányzóságban a novini járás Parasztküldötteinek Szovjetje mozgósította a parasztokat, hogy rongálják meg a vasúti töltést Kulickaja állomásnál, de a cári csapatok akkor már átutaztak Pétervárról. A varsói katonai körzetből is küldtek büntető alakulatokat Moszkvába. December 15-re virradó éjjel megérkezett Moszkvába Min ezredes parancsnoksága alatt a Szemjonovszkij gárdaezred 2000 katonája és ezzel rögtön a kormány javára változtatta meg a helyzetet. Min kiadta a parancsot: „Foglyokat nem kell ejteni, kíméletlenül kell eljárni!" Min alakulatának Moszkvába érkezése után különösen Presznya tüzérségi bombázását fokozták. December 17-én Min egységei elfoglalták Presznya legfontosabb stratégiai pontját — a Gorbatij-hidat és a munkásbérkaszárnyákat vették tüzérségi tűz alá. A Smidt- és Mamontov-gyárakat felgyujtották. A katonák a munkások házait is felgyujtották és nem engedték meg a lakóknak, hogy az

égő házakból nyomorúságos kis ingóságaikat kihordják. December 18-án a katonák bekerítették a Prohorov-féle cukorgyárat. A gyár munkásai kitűzték a fehér zászlót és küldötteket menesztettek azzal a kéréssel, hogy szüntessék be az ágyúzást. A Szovjet határozatot hozott, hogy december 19-én szüntessék be a sztrájkot, a harci osztagok tagjai pedig a Vagankovszkoje-temetőn keresztül egyenként és csoportosan hagyják el Presznyát. A harci osztagok tagjainak egy részét a hős Uhtomszkij mozdonyvezető mentette meg, aki golyózáporban szállította ki mozdonyával Moszkvából a menekülőket. December 19-én a Szemjonovszkij ezred őrsége megszállta a Prohorov-gyárat. A gyár irodájában, ott helyben összeülő haditörvényszék a felkelés elfogott részvevőit golyó általi halálra ítélte. Az ítéleteket a gyár udvarán azonnal végrehajtották. Sok munkást minden ítélet nélkül agyonlőttek.

1906 november 29-én tartották a felkelők zöme ügyében a tárgyalást. A felkelőket ezen a tárgyaláson kényszermunkára ítélték vagy Szibériába száműzték. A megtorlók különösen kegyetlenül számoltak le a vasutasokkal. Uhtomszkij mozdonyvezetőt, aki a harci osztagok tagjait megmentette, elfogták és agyonlőtték. Az orvosszövetség adatai szerint a moszkvai harcok és a megtorlás során 922 férfit és 137 nőt öltek meg. A moszkvai burzsoázia 16 000 rubelt gyüjtött azoknak a katonáknak a jutalmazására, akik elfojtották a felkelést. A városi duma 5 000 rubelt utalt ki a felkeléskor kárt szenvedett rendőrök és házfelügyelők családjainak. A cár december 19-én ezt jegyezte fel naplójában: „Moszkvában, hála istennek, a lázadást fegyveres erővel elfojtották". A palotában a nép felett aratott győzelem alkalmából az „Orosz Nép Szövetsége" vezetőinek ünnepélyes fogadást rendeztek. A cár átvette a szövetség jelvényét és elfogadta e banditákból és pogromlovagokból álló szervezet „díszstagjának" címét.

Lenin ezt írta a presznyai munkások hősies harcáról: „A presznyai munkások hőstette nem volt hiábavaló. Nem hiába hozták az áldozatokat. A cári monarchián ők ütötték az első rést, amely lassan, de biztosan bővült és gyengítette a régi, középkori rendet.

A városi és falusi dolgozó tömegekben a moszkvai munkások hőstette mélyreható erjedést idézett elő, amelynek nyomai már nem tűntek el semilyen üldözés ellenére sem"[18].

---

[18] *Lenin* Művei. 31. köt. Szikra 1951. 553. old.

A fegyveres felkelés az országban. A fegyveres felkelés nemcsak Moszkvát ragadta magával. Fegyveres felkelés tört ki Krasznojarszkban, Csitában, Motovilihában (Perm), Novorosszijszkban, Szormovóban, Rosztovban, Harkovban és más városokban is. Fegyveresen harcolt majdnem egész Grúzia. Nagy felkelés volt a Donyec-medencében — Gorlovkában, Alekszandrovszkban, Jekatyerinoszlavban. Igen kitartó volt a fegyveres harc Lettországban. Finnország munkásai megalakították a maguk Vörös Gárdáját és szintén felkelést szerveztek.

Pétervárott a moszkvai felkelés napjaiban politikai sztrájkot szerveztek, amelyet azonban a Szovjet trockista, mensevik vezetőinek áruló taktikája miatt nem sikerült fegyveres felkelésbe átfejleszteni.

Amikor a Moszkvai Szovjet kihirdette az általános sztrájkot, 33 város csatlakozott hozzá, de ez a decemberi politikai sztrájk csak ott csapott át fegyveres felkelésbe, ahol az élén a fegyveres felkelés szervei — a bolsevikok által vezetett Munkásküldöttek Szovjetjei álltak.

A decemberi felkelésben majdnem valamennyi moszkvakörnyéki kerület Szovjetjei résztvettek. De ezek a felkelések nem tudtak túlnőni az általános sztrájk első szakaszán és az első fegyveres tüntetéseken. A Szovjetek a döntő pillanatban értesültek róla, hogy a moszkvai felkelést leverték, ez pedig arra kényszerítette őket, hogy Moszkva környékének kerületeiben is beszüntessék a fegyveres harcot.

Az ország központjában lezajlott felkelések közül ki kell emelnünk a szormovói felkelést. Szormovo Nyizsnyij-Novgorod nagyipari kerülete. A szormovói vasmunkások már az októberi sztrájk után készülni kezdtek a fegyveres felkelésre. Decemberben kerületükben ők voltak a helyzet urai. December 13-án egész Szormovó tele volt barikádokkal. A munkások összeütköztek a katonasággal és a rendőrséggel. De amikor a moszkvai felkelés kudarcának híre elérkezett hozzájuk, a szormovói munkások beszüntették a harcot.

Komoly lendületet értek el az ukrajnai felkelések. A felkelés központja Jekatyerinoszlav (a mai Dnyepropetrovszk) volt. December 8-án Jekatyerinoszlavban általános sztrájk tört ki. A sztrájk vezetésére a jekatyerinoszlavi üzemek munkásainak képviselőiből harci sztrájkbizottságot alakítottak, amely elhatározta az általános sztrájk megszervezését azzal, hogy azt fegyveres

felkeléssé fejleszti át. A felkelés megszervezésében aktív szerepet játszottak a vasutasok. A Donyec-medence vasúti állomásain és bányatelepein megalakították a Munkásküldöttek Szovjetjeit és a sztrájkbizottságokat. Ezek lefegyverezték a rendőrséget és kezükbe vették a vasútvonalak feletti irányítást és a vállalatok vezetését. A küldöttek díjtalan étkeztetést és orvosi segélynyujtást szerveztek a sztrájkoló munkások számára, megszervezték a munkanélküliek családjainak segélyezését. A Munkásküldöttek Jekatyerinoszlavi Szovjetje elrendelte, hogy a munkanélküliek ne fizessenek lakbért és semmiféle adót. Gorlovkában munkásosztagokat szerveztek a bolsevikok vezetésével, amelyek valóságos harcot vívtak a cári csapatokkal. A gorlovkai munkásosztagoknak a Gorlovka közelében lévő kerületek munkásosztagai is segítségére siettek. De a munkások rosszul voltak felfegyverezve, nem egyszerre érkeztek meg Gorlovkába, ennek következtében a katonaság külön-külön szét tudta verni őket. December 18-án a jekatyerinoszlavi kormányzó jelentette, hogy a gorlovkai felkelést ötórás ütközet után elfojtották. A harcokban több mint 300 fegyveres munkást megöltek. A cári kormány a munkásszervezetek 184 vezetőjét vonta büntetőjogi felelősségre. A Donyec-medence munkásainak forradalmi harcában nagy szerepük volt a luganszki munkásoknak, akik Kliment Jefremovics Vorosilov bolsevik lakatos vezetésével alakították meg harci osztagaikat.

A moszkvai munkások harcát általános sztrájkkal támogatta a proletár Harkov is. December 12-én a Gelferih-Szade-gyárban nagy gyűlést tartottak, amelyen felkelésre szólították fel a munkásokat. A katonaság körülvette a gyárat és harcba lépett a fegyveres munkásosztagok ellen. A mozdonygyár munkásai Artyom (Szergejev) bolsevik munkás vezetésével elvtársaik segítségére siettek. A fegyveres osztagok vitézül harcoltak és csak akkor adták meg magukat, amikor a gyárat tüzérséggel kezdték lövetni.

A kievi felkelés nem terjedt ki az egész városra, hanem Suljavkában — a munkáskülvárosban összpontosult. Az OSzDMP Kievi Bizottsága november 23-án elhatározta, hogy beszünteti az általa kezdeményezett általános sztrájkot. De Suljavkában, ahová a kievi Munkásküldöttek Szovjetjének a letartóztatástól megmenekült tagjai áttették székhelyüket, tovább folyt a harc. A Suljavka-kerületet egy hónapon át a munkásküldöttek kerületi Szovjetje irányította. „Suljavka Köztársaság" felkelése azonban inkább partizánháborúra emlékeztetett, semmint általános fegy-

veres felkelésre. A kormány december 15-ről 16-ra virradó éjjel Suljavka ellen nagyszámú fegyveres erőt küldött ki, amely bekerítette Suljavkát és megkezdte a kerület tervszerű ostromát. Suljavka utcáin fegyveres összetűzések zajlottak le a munkásosztagok és a katonák között. December 22-én a helyi Szovjet vezetőit letartóztatták. A suljavkai felkelést elfojtották.

Jelentős mozgalom volt Permben, Vjatkában és Zlatouszt-ban, bár nem terjedt ki az egész Uralra. Permben a felkelést a Motoviliha-gyár munkásai kezdték, akik megszervezték a munkásküldöttek kerületi Szovjetjét, megalakították saját munkás-miliciájukat, beszüntették a rendőrök részére a fizetés folyósítását és a gyár tényleges uraivá váltak. A Motoviliha-gyár munkásainak felkelése elszigetelt volt és így nem lehetett kitartó. A cári csapatok szoros gyűrűjében a Motoviliha-gyár munkásai hősiesen harcoltak, mivel azonban sok sebesültjük és halottjuk volt, kénytelenek voltak visszavonulni.

A Volgamelléken Szamarának volt jelentősebb szerepe a decemberi harcokban. A Szamarai Szovjet értesülve a moszkvai decemberi felkelésről, elhatározta, hogy csatlakozik hozzá. Távirati rendelkezést küldött az egész Szamara—Zlatouszt vasútvonalnak, hogy szüntessék be a Távolkeletről hazatérő csapatok szállítását, amelyeket a parancsnokság a középoroszországi felkelés leverésére küldött. Az OSzDMP Szamarai Bizottsága kiáltványt adott ki „Utcára!" címmel, amelyben felkelésre buzdította a munkásokat. December 10-én a szamarai munkások hozzákezdtek a barikád-építéshez. A kormánycsapatok ugyanezen a napon körülvették a Népházat, ahol a népes gyűléseket tartották, és letartóztatták a felkelés valamennyi vezetőjét. Körülbelül száz vasutas és katona megpróbálta kiszabadítani letartóztatott elvtársait, de ez a kísérlet nem járt sikerrel. December 15-én értesültek a szamarai munkások a moszkvai felkelés leveréséről s ezután határozatot hoztak a sztrájk beszüntetéséről.

Nagy forradalmi aktivitást fejtettek ki 1905 decemberében az északkaukázusi munkások. A Don melletti Rosztovban a Munkásküldöttek Szovjetje december 7-én általános sztrájkot hirdetett. A forradalmi harc központja Rosztov munkáskülvárosa — Tyemernyik volt, ahol jól felfegyverzett munkásosztagokat alakítottak. A munkásosztagok azonnal meg akarták indítani a támadást a város ellen. De az OSzDMP mensevik vezetés alatt álló Doni Bizottsága húzta-halasztotta a döntő támadást. December 13-án

az első rémületükből magukhoz tért helyi hatóságok tüzérséggel kezdték lövetni Tyemernyiket. Tyemernyik segítségére Taganrogból érkeztek munkásosztagok. A hős Tyemernyik 8 napon át állta az ágyúzást. December 20-án értesültek a moszkvai felkelés vereségéről, s a harci osztagok csak ekkor szüntették be — szervezetten — a harcot.

Ugyanilyen hősiesen harcoltak Szocsi munkásai is. A bolsevikok által vezetett harci osztagok itt több napon át ostromolták a laktanyákat, amelyekben a helyi rendőrök rejtőzködtek. A feketeszázasokat letartóztatták. A környékbeli falvakban a régi hatalmat felgöngyölítették. A felkelést a szocsi Munkásküldöttek Szovjetje vezette. Az ostromlott rendőrök és a helyi hatóságok segítségére hadihajókat küldtek Szocsiba. A partraszállított csapatok kegyetlenül leszámoltak a „Szocsi Köztársaság"-gal.

Huzamos és kitartó harcot vívott az úgynevezett „Novorosszijszki Köztársaság" is. A harc vezetője itt is a munkásküldöttek helyi Szovjetje volt, amelynek élén bolsevikok álltak. A novorosszijszki kormányzó, valamint a mozgalom lendületétől megijedt hatóságok elmenekültek a városból. A Munkásküldöttek Szovjetje, amely a város ura lett, több rendeletet adott ki, amelyek megteremtették a városban a forradalmi rendet. A városi burzsoáziára sarcot vetettek ki. A Szovjet a vagyoni cenzusnak megfelelően adót vetett ki a városi lakosság egyes kategóriáira. A Novorosszijszki Szovjet megalakította a Vörös Gárdát és felfegyverezte a kormány elleni közelgő harcokra. De a moszkvai és több helyi felkelés elfojtása után a „Novorosszijszki Köztársaság" nem tudta sokáig tartani magát. December 25-én a novorosszijszki felkelést leverték.

Jelentős lendületet ért el a decemberi mozgalom Szibériában, kiváltképpen azokban a városokban, amelyekben a Munkásküldöttek Szovjetjeit bolsevikok vezették. Szibériában a mozgalom kezdeményezői a vasutasok voltak. Kelet-Szibériában a fegyveres felkelés megszervezésében nagy szerepük volt a távolkeleti frontról visszatérőben lévő katonáknak. Csitában, Irkutszkban, Habarovszkban novemberben jelentős katonai lázadások voltak. A katonák látogatták a munkásgyűléseket, résztvettek a tüntetéseken, és barátkoztak a munkásokkal. A szibériai bolsevikok komoly forradalmi agitációt fejtettek ki a katonák között.

1905-ben Szibéria legnagyobb vasúti csomópontja Krasznojarszk volt. A vasúti fűtőházakban itt körülbelül 3000 munkás

dolgozott. A bolsevikok befolyása Krasznojarszkban igen nagy volt. Felhívásukra a munkások forradalmi úton bevezették a nyolcórás munkanapot. December elején a fűtőházak és a vasúti műhelyek munkásainak Választott Bizottsága átalakult a Munkásküldöttek Szovjetjévé. A vasúti zászlóalj katonái megszervezték a Katonaküldöttek Szovjetjét. December 6-án a katonák teljes fegyverzetben elmentek a Szovjet gyűlésére és bejelentették, hogy a Krasznojarszki Szovjet rendelkezésére állanak. A gyűlésen egyesült a Munkásküldöttek Szovjetje és a Katonaküldöttek Szovjetje. Az egyesült Szovjetben a bolsevikoké volt a vezetőszerep. December 8-án a Szovjet elrendelte a városi duma újraválasztását. A városban az egész hatalom a Munkás- és Katonaküldöttek Szovjetjének kezébe ment át, amely új, forradalmi hatalomként kezdett el tevékenykedni. December 9-én a Szovjet rendeletileg kihirdette a teljes sajtószabadságot, megszüntette a cenzúrát, lefoglalta a nyomdát. A Szovjet bizottságot jelölt ki a városi duma új választásainak előkészítésére. A Szovjet elrendelte, hogy a tisztek nem tarthatnak tisztiszolgát és hogy a katonákat mentesíteni kell a katonai szolgálattal össze nem függő kötelezettségektől. December 9-én a város főterén megszervezték a Szovjet rendelkezésére álló fegyveres erők felvonulását és díszszemléjét. A kormányzó tehetetlen volt a Krasznojarszki Szovjettel szemben, mert a krasznojarszki helyőrség valamennyi alakulata átállt a Szovjet oldalára. A Krasznojarszki Szovjet valójában elsöpörte a régi hatalmat és új elvek alapján szervezte meg a város igazgatását. A régi bíróságot feloszlatták. A Szovjet bezáratta a kocsmákat és szigorú büntetéseket szabott ki azokra, akik raboltak és ittas állapotban pogromokat rendeztek. A Szovjet az üzemekben bevezette a nyolcórás munkanapot és rendszeresen kiadta a *Krasznojarszkij Rabocsij* (Krasznojarszki Munkás) című szociáldemokrata lapot.

A Krasznojarszki Szovjet 75 napig állt fenn. Forradalmi erejét azonban csökkentette több elkövetett hibája. Így például nem merte teljesen felszámolni a régi hatalmat, úgy gondolta, hogy ezt el lehet halasztani a duma újraválasztásáig. Sok időt fordított a Szovjet a dumaválasztás megszervezésére. A munkásküldöttek még nem voltak tudatában annak, hogy a munkásoknak egyáltalán nincs szükségük semmiféle dumára és hogy éppen a Szovjetnek kell az egyetlen hatalomnak lennie. A Krasznojarszki Szovjet másik súlyos hibája az volt, hogy nem tiltotta be a burzsoá

sajtót. A *Krasznojarszkij Rabocsij* című szociáldemokrata ujságon kívül burzsoá lapok is megjelentek a városban. A Szovjet eltűrte, hogy a kormányzó kiadjon a Szovjet ellen irányuló ellenforradalmi kiáltványokat. A Szovjet nem fegyverezte le teljesen a rendőrséget, ugyanakkor pedig nem használt ki minden lehetőséget a munkások felfegyverzésére. A Szovjet nem foglalta le a számvivőséget és más intézményeket. Az állásaikban meghagyott hivatalnokok szabotálták a Szovjet intézkedéseit, és kapcsolatot tartottak fenn a hatóságokkal a felkelés leverésének előkészítésére.

A moszkvai felkelés leverése után a kormány erélyes rendszabályokat foganatosított a vidéki felkelések leverése érdekében is. Krasznojarszkba irányították az omszki ezredet, amelynek katonáit vodkával leitatták és minden eszközt felhasználtak, hogy a krasznojarszki munkások és a felkelt katonák ellen uszítsák őket. Az omszki ezred december 24-én lépett a város területére. A felfegyverzett munkások és katonák a vasúti műhelyek szerelőműhelyében elbarikádozták magukat. A felkelőket támogatta a helyi lakosság is, amely élelmiszert szállított az ostromlottaknak. De a felkelőknek kevés fegyverük volt: 800 emberre mindössze 374 puska, 16 pisztoly, 10 kard jutott, egy-egy puskához csak 30 töltény volt. 1906 január 1-én a csapatok elfoglalták a vagonjavító műhelyt, ahol az ostromlottak által használt vízcsap volt. Ezenkívül beállt a kegyetlen fagy is. A felkelt munkásoknak nem volt megfelelő meleg öltözetük, és nagyon szenvedtek a hidegtől, az éhségtől meg a vízhiánytól. Az ostromlottak kiáltványt adtak ki, amelyben ezt írták: „Elvtársak és polgártársak, immár három napja, hogy el vagyunk vágva a várostól és az egész világtól. Három napja, hogy körül vagyunk véve azoktól a katonáktól, akiknek a jogaiért harcolunk ugyanúgy, mint harcoltunk eddig. De ezek a katonák még nem értették meg, hogy ki az igazi ellenségük, ezért vezetőik parancsára talán készek lesznek testvéreik vérét ontani." A felhívás felszólította a lakosságot, hogy tiltakozzék a vasúti műhelyek ostroma ellen és hirdessen általános sztrájkot. Az OSzDMP Krasznojarszki Bizottsága kiáltványban szólította fel a katonákat és a matrózokat, hogy siessenek a felkelők segítségére.

1906 január 2-án a kormánycsapatok tüzérséggel kezdték lövetni a krasznojarszki vasúti műhelyeket. Az ostromlottak bátran tartották magukat. Az elkeseredett harc három napig tartott. Január 3-án világossá vált, hogy a további ellenállás lehetetlen. Letartóztattak és börtönbe zártak körülbelül 500 embert,

ezek közül 115 katonát és 82 polgári személyt átadtak a haditörvényszéknek, amely kényszermunkára és különböző időtartamú börtönbüntetésre ítélte őket.

A krasznojarszki események időben egybeestek a csitai eseményekkel. Csita Szibéria másik nagy központja, bajkálontúli kereskedő város, amely az orosz-japán háború idején közvetlen hátország volt. Itt összpontosították a hátországi katonai intézményeket. A csitai szociáldemokrata szervezet élén bolsevikok álltak. A bolsevikok a háború kezdetétől fogva nagy munkát fejtettek ki a Csitán keresztül haladó csapatok között. Az októberi események után az általános sztrájk idején megalakították a Munkásküldöttek Szovjetjét, novemberben pedig — a Katona- és Kozákküldöttek Szovjetjét. November 24-én a katonák és a kozákok, akik között a bolsevikok propagandát fejtettek ki, fegyveres tüntetést szerveztek. November végén a városban az egész hatalom a valóságban a Munkás-, Katona- és Kozákküldöttek Szovjetjének kezében volt. A Szovjet saját elhatározásából valamennyi üzemben bevezette a nyolcórás munkanapot. A politikai foglyokat szabadon engedték. November 20-án a Csitai Szovjet követelésére az akatujevszki fegyházból szabadon engedték azokat a matrózokat, akiket a Feketetengeri Hajóhadban szervezett felkelés miatt elítéltek. December 5-én Csitában kitört a fegyveres felkelés, amelyet A. A. Kosztyusko bolsevik vezetett. A „Csitai Köztársaság"-ot csak január 23-án verte le Rennenkampf büntetőosztagparancsnok. A megtorlóknak sikerült elfogniok a felkelés vezetőit — Kosztyuskót, Babuskint és Kurnatovszkijt. Kosztyuskót és Ivan Babuskin bolsevik munkást, Lenin tanítványát, akiket egy fegyverszállítmánnyal együtt fogtak el, kivégezték, Kurnatovszkijt pedig életfogytiglani kényszermunkára ítélték.

1905 decemberében felkelés tört ki Oroszország legtávolabbi városában, Vlagyivosztokban is. Ez a város nagy katonai és közigazgatási központ volt, amelynek helyőrsége mintegy 90 000 katonából állt. A japán fogságból visszatérő katonák is Vlagyivosztokon át utaztak vissza Oroszországba. A katonák és a matrózok forradalmi hangulata október-december folyamán gyorsan fokozódott. A katonák zöme azonban még hitt a megalkuvóknak és a liberálisoknak. 1906 elején a katonai hatóságok támadásba mentek át. Január 10-én belelőttek a matrózok és a katonák tüntetésébe és tömegesen tartóztatták le őket. Erre a partvédelmi tüzérek spontán felkelésbe törtek ki. Ehhez a felkeléshez más

katonai alakulatok is csatlakoztak. Másnap a város a felkelők kezében volt. A hadihajókon szolgáló matrózok azonban nem vettek részt a felkelésben. A felkelők nem ismerték a felkelés céljait, nem volt tervük, a felkelők vezetői pedig tárgyalásba bocsátkoztak a parancsnoksággal. A felkelést szétzüllesztették és elfojtották, részvevőit bíróság elé állították és egyeseket halálra, másokat kényszermunkára ítéltek.

A fegyveres felkelés a nemzetiségi kerületekben. A fegyveres felkelés fejlődésének egyenlőtlensége 1905 decemberében különösen világosan nyilvánult meg a nemzetiségi kerületekben.

Mialatt a moszkvai proletariátus már a barikádokon harcolt, a kaukázusontúli munkások és parasztok még csak készültek a felkelésre, a Baltikum felkelt munkásai és parasztjai pedig már vereséget szenvedtek. Közép-Ázsiában és más elmaradottabb kerületekben a tömegek még egyáltalán nem készültek fel a fegyveres felkelésre.

A Kaukázusontúl vidékén és különösen Grúziában a bolsevikok rögtön az október 17-i kiáltvány kiadása után elkezdték a felkelés gyakorlati előkészítését.

1905 novemberében az OSzDMP Kaukázusi Szövetségének bolsevikjai Sztálin elvtárs vezetésével konferenciát tartottak. A konferencia határozatot hozott a fegyveres felkelés előkészítésére és végrehajtására irányuló munka fokozásáról, az Állami Duma bojkottjáról, a Munkásküldöttek Szovjetjének, a sztrájkbizottságoknak és a forradalmi parasztbizottságoknak a megerősítéséről.

A nagyvárosokban katonagyűléseket tartottak, amelyeket a bolsevikok által vezetett „Katonák Szövetsége" hívott egybe. November végén Kutaiszban a lakosság összetűzött a kozákokkal, akik az utcán több teljesen ártatlan, békés polgárt megöltek. A város felháborodott lakói puskákkal, fejszékkel felfegyverkezve kimentek az utcára és hozzákezdtek a barikádok építéséhez. Követelték a kormányzótól, hogy azonnal távolítsa el a kozákokat a városból. A megrémült kormányzó teljesítette ezt a követelést és így fegyveres összeütközésre nem került sor.

Másképpen alakultak az események Batumban. A felkelés itt november 30-ra virradó éjjel tört ki. A város utcáin gyors egymásutánban emelkedtek a barikádok. A felkelők elfoglalták a pályaudvart és a városi duma épületét. A felkelt batumi munkásoknak segítségére siettek a parasztok fegyveres „vörös százai" Guriából és Alsó-Adzsariából. A hatóságok ostromállapotot hirdettek ki

Batumban és nagy katonai alakulatokat, továbbá kozákokat küldtek a városba. A felkelést leverték. A tifliszi bolsevikok, a Moszkvában kitört felkelés hírére, december 10-ről 11-re virradó éjjel általános politikai sztrájkot hirdettek ki, azzal, hogy azt fegyveres felkelésbe fejlesszék át. A sztrájkbizottság lefoglalta a távírót és a kaukázusontúli vasútvonal igazgatóságának épületét. A felkelők kezében voltak Tiflisz munkáskerületei, amelyekben megkezdődött a fegyveres harc a munkások és a cári csapatok között.

A felkelés rövid idő alatt egész Nyugat-Grúziára átterjedt. Egész Kutaisz kormányzóságban lefegyverezték a rendőrséget és a csendőröket. A felkelők elfoglalták a szurami hágót, elzárták a vasúti alagutat, hogy a csapatok ne juthassanak el a felkelt Kutaiszba. A gori járásban a „vörös századok" harcoltak egyes katonai alakulatok ellen, hogy megakadályozzák Nyugat-Grúziába való bevonulásukat.

De a moszkvai felkelés veresége, a kaukázusontúli mensevikek és nacionalista pártok áruló taktikája előre meghatározta a kaukázusontúli fegyveres felkelés kimenetelét. Grúziában ostromállapotot hirdettek ki. Alihanov-Avarszkij tábornok büntetőosztagai romhalmazzá változtatták a nyugatgrúziai városokat és falvakat. A felkelés részvevőit ítélet és vizsgálat nélkül agyonlőtték.

1905 december 24-én Gudaut közelében, ahol a felkelők az uszályokról fegyvereket raktak partra, letartóztatták Sztálin elvtárs egyik harcostársát, Szergo Ordzsonikidzét, az abház nép forradalmi harcának vezetőjét.

A fegyveres felkelés elfojtása után Sztálin elvtárs „Két ütközet" című cikkében összefoglalta a harc első szakaszának eredményeit; felhívta a grúz munkásokat és parasztokat, hogy csoportosítsák át és gyarapítsák erőiket, s így készítsék elő az új, döntő összecsapást a nép ádáz ellenségével, a cárizmussal.

Nem kevésbbé viharosan bontakozott ki a fegyveres harc a Baltikumban, különösen Lettországban.

November 22-én Livland és Kurland kormányzóságban a kormány ostromállapotot hirdetett ki. A Lett Szociáldemokrácia Központi Bizottságának felhívására a lett proletariátus általános sztrájkkal válaszolt az ostromállapot kihirdetésére. A sztrájk egységesen, szervezetten zajlott le és november 28-ig tartott. A sztrájk folytatása esetén feltétlenül fegyveres felkelésbe torkollott volna, de a lett proletariátus rosszul volt felfegyverezve, a moszkvai

és pétervári munkások pedig nem támogatták a rigai munkások fellépéseit.

Lettország falvaiban azonban tovább tartott a partizánháború, amely helyenként fegyveres felkelésbe csapott át. Sok járásban eltávolították a régi hatóságokat. A parasztgyűléseken a szolgáltatások és a hadkötelezettség megtagadására vonatkozó határozatokat hoztak. December 7-én a rueni járás parasztjai Bocsem rigai vasmunkás vezetésével megtámadták egy újoncokat szállító szerelvény katonai kíséretét.

Mitavában a partizánok rohammal próbálták bevenni a földesúri kastélyt. Több más járásban a felfegyverzett mezőgazdasági munkások megtámadták a bárók uradalmait. Az egyik legjelentősebb és leghősiesebb akció ebben az időszakban az ismeretes tukkumi fegyveres felkelés volt.

A felkelés élén a tukkumi szociáldemokrata szervezet állt, amelynek valamennyi környékbeli faluban voltak sejtjei. A felkelésre az szolgáltatott okot, hogy egy Rekke nevű helybeli báró különböző garázdálkodásokat követett el a rendőrök és a dragonyosok támogatásával, akik kínoztak és agyonlőttek békés lakosokat. November 30-án kitört a fegyveres felkelés. A környékbeli falvakból a báróktól elkobzott vadász- és más fegyverekkel felszerelt parasztok mentek a városba a tukkumi munkások segítségére.

A felkelés szervezetten zajlott le. Az osztagokat választott parancsnokok vezették. Segélyhelyeket és élelmiszerfelvevőhelyeket szerveztek, a börtönből szabadon engedték a politikai foglyokat. A dragonyosok, akiket a felkelők bekerítettek, megadták magukat. A város ellen felvonult cári csapatokat golyózáporral fogadták. A katonaság körülzárta a várost, és december 2-án megkezdte az ostromot. Mivel a csapatok nagy számbeli fölényben voltak, a felkelők tárgyalásokat kezdtek a katonai parancsnoksággal az ostrom beszüntetésének feltételeiről. Horunzsenko tábornok elfogadta a feltételeket és elengedte a Tukkumban ostrom alá vett parasztokat. A parasztok forradalmi dalokat énekelve vonultak ki a városból. A tábornokot „humanitása" miatt leváltották. Amikor a cárnak jelentették, hogy a felkelők által elfoglalt Tukkumot lőszerhiány miatt nem lehetett lövetni, II. Miklós ingerülten megjegyezte: „Ez nem ok. Szét kellett volna rombolni a várost".

A tukkumi felkelés idején a felkelők vesztesége százhúsz halott volt. A felkelés részvevői közül sokat letartóztattak, börtönbe

zártak, kényszermunkára száműztek, vagy a haditörvényszék ítélete alapján kivégeztek.

A lett burzsoá nacionalisták minden módon akadályozták a lett népnek a cárizmus ellen folytatott hősies harcát és nyíltan védelmezték a cári monarchiát. Lenin nagyrabecsülte a lett proletariátus harci energiáját. „A forradalom idején — írta Lenin — a lett proletariátus és a lett szociáldemokrácia az egyik első, az egyik legfontosabb helyet foglalta el az önkényuralom és a régi rend erői ellen folytatott harcban. Ugyancsak ismeretes, hogy vezetőszerepét — amelyet mint élcsapat töltött be — az abszolutizmus elleni támadásban nem korlátozta a sztrájkharcra: a fegyveres felkelés élvonalában haladt, mindennél jobban hozzájárult ahhoz, hogy a mozgalmat a legfelső fokra, vagyis a felkelés fokára emeljék. Bárki másnál jobban bevonta a cárizmus és a földbirtokosok elleni nagy forradalmi harcba a lett mezőgazdasági proletariátust és a lett parasztságot"[19].

Ugyanilyen erélyesen harcoltak a forradalmi munkások és parasztok Észtországban is. Ott már november elején kibontakozott a mezőgazdasági munkások és parasztok széleskörű mozgalma.

November folyamán tucatjával rombolták le az uradalmakat. Az újoncok nem voltak hajlandók feleskődni a cárra, és forradalmi tüntetéseket szerveztek. December elején egész Észtországban összeütközések zajlottak le a forradalmi nép és a katonaság között.

A megrémült kormány fokozta a megtorlásokat. November végén az észt kormányzóságból önálló főkormányzóságot szerveztek, ostromállapotot hirdettek ki. Egyre több lett a házkutatás és letartóztatás. December 10-én letartóztatták a Revali Bizottság tagjainak nagyrészét és a szakszervezetek legtekintélyesebb vezetőit.

December 11-ére a revali burzsoá szervezetek összehívták a járások képviselőinek kongresszusát. Mivel az ostromállapot miatt a kongresszust nem lehetett megnyitni, a járások képviselői csoportosan kezdték látogatni a gyárakat, és megegyeztek a munkásokkal a fegyveres felkelés megszervezésében.

Másnap a munkások választott képviselői és a járások képviselői összegyűltek az erdőben, ahol elhatározták, hogy fegyveres hadjáratot indítanak a bárók uradalmai ellen. Letartóztatták a bárókat és a falvakban új, forradalmi hatalmi szerveket alakítottak.

---

[19] *Lenin* Művei. 16. köt. 235—236. old.

A katonai hatóságok Revalban százával tartóztatták le a forradalmárokat és katonai táborrá változtatták a várost. A lakosság összeütközött a katonasággal és a rendőrséggel.

Különösen erősen dúlt a harc a falvakban. A munkások és a parasztok fegyveres osztagai elfoglalták az uradalmakat, s a helyi parasztok, a mezőgazdasági és a gyári munkások képviselőiből forradalmi járási bizottságokat és Szovjeteket alakítottak. Ez kísérlet volt arra, hogy a gyakorlatban valósítsák meg a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájának bolsevik jelszavát. Ruen falucskában például (Észtország és Lettország határán) megszervezték a forradalmi hatalmat, amely hét járást és azonkívül három helységet egyesített. Az október 17-i kiáltvány után rövidesen elkergették valamennyi régi járási elöljáróságot, lefegyverezték a rendőrséget, megalakították a népi milíciát, az adókat eltörölték, a földet a nép tulajdonának kiáltották ki. Ugyanígy szervezték meg a forradalmi hatalmat a szomszédos járásokban is. A forradalmi szociáldemokraták által vezetett rueni és szomszédos kerületi bizottságok egyesült erővel fegyveres hadjáratot szerveztek Pernov kikötőváros ellen, ahol szintén folytak a fegyveres felkelés előkészületei. Ez a hadjárat a pernovi szociáldemokraták szervezetlensége miatt kudarcot vallott, de óriási forradalmasító hatása volt.

A revali, jurjevi és pernovi szervezet túlságosan későn kezdett hozzá a fegyveres felkelés közvetlen előkészítéséhez. A cári kormány ekkorra már katonasággal és kozákokkal árasztotta el a Baltikum városait.

December végén, a moszkvai felkelés leverése után, a cári kormány teljes erejét a felkelt Baltikum ellen fordította. De a munkások és a parasztok hősiesen folytatták a harcot a megtorlók ellen. A munkások és a parasztok forradalmi osztagai a nyílt harcot kerülve, elrejtőztek az erdőkben és váratlanul rajtaütöttek a kisebb katonai egységeken. De ez az egyenlőtlen harc nem tarthatott sokáig.

Von Sievers, Orlov, Bezobrazov és más cári tábornokok és tengernagyok parancsnoksága alatt mind Észtországban, mind az egész Baltikumban elfojtották a felkelést. A hivatalos adatok szerint a büntetőkülönítmények expedíciók csupán a kis észt kormányzóságban 79 forradalmárt öltek meg és 328 embert lőttek agyon. Livland kormányzóságban az áldozatok száma jóval nagyobb volt. A felkelés leverése után, 1906 januárjában megkezdték

működésüket a haditörvényszékek. A Baltikumban még a hivatalos adatok szerint is 690 embert lőttek agyon vagy akasztottak fel, 700 embert ítéltek száműzetésre, börtönre vagy kényszermunkára.

Amikor Voronov, Észtország főkormányzója jelentést tett a cárnak a „művelet" sikeres befejezéséről, II. Miklós sajátkezűleg jelölte meg a jelentésben azt a helyet, ahol az állt, hogy „Rihter kapitány nemcsak agyonlövetett, de akasztatott is", és ezt írta rá: „Derék".

A baltikumi felkelés — éppúgy, mint a többi nemzeti kerület felkelései, amelyek az orosz forradalom menetével szoros kapcsolatban fejlődtek — nem győzhetett elszigetelten. Lenin ezt írta a cári birodalom végvidékein lezajlott fegyveres felkelésről:

„E tekintetben Kaukázus is, Lengyelország is, a Balti határterület is megelőzött bennünket, vagyis éppen azok a központok előztek meg, ahol a mozgalom a legtávolabbra került a régi terrortól, ahol a felkelés a legjobban volt előkészítve, ahol a proletárharc tömegjellege a legerőteljesebben és a legélesebben domborodott ki"[20].

A moszkvai fegyveres felkelés hírét Közép-Ázsia és Kazahsztán munkásai is lelkesen fogadták. A taskenti csoport külön röplapot adott ki, amelyben felszólította a taskenti munkásokat, hogy készüljenek a moszkvai felkelés támogatására. A moszkvai felkelés tetőfokán az OSzDMP taskenti csoportja a felkelt moszkvai munkások segítségére külön harci osztag kiképzéséhez kezdett. Nemsokára azonban megérkeztek Moszkvából a felkelés vereségéről szóló szomorú hírek. A turkesztáni bolsevikoknak, miként az egész ország bolsevikjainak, fokozniok kellett a tömegek között a forradalmi munkát. Ugyanakkor gyorsítani kellett a szétforgácsolt forradalmi csoportok és szociáldemokrata szervezetek egyesítését. Az OSzDMP taskenti csoportjának kezdeményezésére 1906 februárjában megtartották az OSzDMP turkesztáni szervezeteinek első, alapító konferenciáját. A konferencián valamennyi szociáldemokrata szervezet és csoport egyesült az „OSzDMP Turkesztáni Szervezeteinek Szövetségé"-ben. Ennek élén a „Szövetségi Bizottság" állt, amelyet a konferencia az OSzDMP taskenti csoportjának tagjaiból választott meg. A konferencia elhatározta, hogy a taskenti csoport lapját — a *Rabocsij* című ujságot, az

[20] Lásd *Berija*. A kaukázusontúli bolsevik szervezetek történetének kérdéséhez. 71. old.

„OSzDMP Turkesztáni Szervezetei Szövetségé"-nek lapjává kell változtatni.

A konferencia után az „OSzDMP Turkesztáni Szervezeteinek Szövetsége" hivatalosan belépett az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspártba, és a közös elvek alapján alávetette magát a párt központi szerveinek.

Oroszország nemzetiségi kerületeiben 1905-ben a lett, észt és más proletárok harcainak tapasztalata világosan megmutatta, hogy e népek számára a nemzeti felszabadulás egyetlen útja: a közös ellenség, az orosz cárizmus ellen az orosz proletariátussal vállvetve folytatott osztályharc és fegyveres felkelés.

A decemberi felkelés tanulságai. A decemberi felkelés vereséget szenvedett. A vereség fő okai a következők voltak:

1. A felkelés vezetése elmaradt az ösztönösen növekvő mozgalom mögött. A bolsevikok Moszkvai Bizottságát letartóztatták. A fegyveres fellépés az egyes, egymástól elszakadt kerületek felkelésévé vált.

„A kerületek, vezető központjuktól megfosztva, az egész városra kiterjedő közös háditerv híján, inkább csak védelemre szorítkoztak. Ez volt — amint később Lenin kiemelte — a moszkvai felkelés gyengeségének legfőbb forrása és vereségének egyik oka"[21].

2. A felkelést elkésve kezdték meg. Elszalasztották a kedvező alkalmat, amikor a rosztovi ezred katonái, az utászok stb. között lázongás volt.

3. A sztrájkot nem sikerült kiterjeszteni az egész országra. A moszkvai felkelés, amelyet Pétervár és a többi proletárközpont nem támogatott idejében, nem vált a proletariátus egységes országos felkelésévé.

4. A munkások, a parasztok és a katonák nem egyidőben léptek fel.

Lenin és Sztálin, kimutatva a decemberi felkelés gyengeségét, hangsúlyozta, hogy az általános sztrájk mint önálló és fő harci forma már túlhaladott, hogy a mozgalom feltartóztathatatlan erővel ki fog törni ezekből a szűk keretekből és megszüli a harc legmagasabb formáját — a felkelést.

De a szervezetek elmaradtak a mozgalom növekedésétől és lendületétől. Lenin „A moszkvai felkelés tanulságai" című cikkében hangsúlyozta:

---

[21] A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam. 102. old.

„A barikádok építésére adott utasítás óriási késéssel jutott el a kerületekbe, amikor a központban már építették a barikádokat. A munkások tömegesen nekiláttak a dolognak, de *ezzel sem elégedtek meg*, hanem azt kérdezték: mi lesz tovább? — aktív fellépést követeltek. Mi, a szociáldemokrata proletariátus vezetői, decemberben ahhoz a hadvezérhez hasonlítottunk, aki ezredeit olyan ostobán helyezte el, hogy csapatainak nagyrésze nem vett részt az ütközetben. A munkástömegek az aktív tömegcselekvésre utasítást kerestek, de nem találtak"[22].

Sztálin elvtárs összefoglalva a decemberi felkelés eredményeit, a következő hibákat és fogyatékosságokat hangsúlyozta a felkelés vezetésében:

„A decemberi fellépés bebizonyította, . . . hogy nem törődtünk vagy túlságosan keveset törődtünk a munkások felfegyverzésével és a vörös osztagok megszervezésével."

A nép elsősorban azért nem győzött, mert „a népnek nem volt, vagy túlságosan kevés volt a fegyvere — bármilyen tudatos is az ember, puszta kézzel nem állja meg a helyét a golyókkal szemben! . .

Másodszor azért, mert nem voltak kiképzett vörös osztagaink, amelyek magukkal ragadták volna a többieket, fegyverrel szereztek volna fegyvert és felfegyverezték volna a népet . . .

Harmadszor azért, mert a felkelés szétforgácsolt és szervezetlen volt. Amikor Moszkva barikádokon harcolt — Pétervár hallgatott. Tiflisz és Kutaisz rohamra készülődött, amikor Moszkvát már «megfékezték». Szibéria akkor ragadott fegyvert, amikor a Délvidéket és a lettket már «legyőzték». Ez azt jelenti, hogy a harcoló proletariátus csoportokra szétforgácsolva indult felkelésbe, aminek következtében a kormánynak aránylag könnyű volt «vereséget» mérni rá.

Negyedszer azért, mert felkelésünk nem a támadás, hanem a védekezés politikáját gyakorolta. A kormány maga provokálta ki a decemberi felkelést, a kormány maga támadt ránk, megvolt a maga terve, mi pedig készületlenül fogadtuk a kormánynak ezt a támadását, nem volt átgondolt tervünk, kénytelenek voltunk az önvédelem politikáját követni és ilyképpen az események mögött kullogtunk. Ha a moszkvaiak már kezdetben a támadás politikáját választották volna, azonnal elfoglalták volna a Nyikola-

[22] *Lenin.* Válogatott művek. 1. köt. 691. old.

jevszkij-pályaudvart, s a kormány nem tudta volna átdobni csapatait Pétervárról Moszkvába és a moszkvai felkelés így huzamosabb lett volna, ami megfelelően befolyásolta volna a többi várost is. Ugyanezt kell mondanunk a lettekkel kapcsolatban is: ha már kezdetben a támadás útjára lépnek, elsősorban a fegyvereket foglalták volna el és aláásták volna a közigazgatás erejét.

Nem ok nélkül mondotta Marx:

«Ha a felkelés már megkezdődött, cselekedj a legnagyobb elszántsággal és menj át *támadásba. A védekezés a fegyveres felkelés halála . . .*» Mint Danton mondotta — „Merészség, merészség és mégegyszer merészség" . . .

Éppen ez a «merészség» és a támadás politikája hiányzott a decemberi felkelésből"[23].

A mensevik Plehanov ezt mondotta: „Nem kellett volna fegyvert fogni." Lenin ezt felelte Plehanovnak: „Ellenkezőleg: határozottabban, erélyesebben, támadóbban kellett volna fegyvert fogni, meg kellett volna magyarázni a tömegeknek, hogy a békés sztrájk egymagában lehetetlenség, hogy rettenthetetlen és kíméletet nem ismerő fegyveres harcra van szükség"[24].

Lenin emlékeztet Marxnak arra az opportunisták által elfeledett tételére, hogy „a felkelés művészet és ennek a művészetnek főszabálya — a vakmerőségig bátor, visszavonhatatlanul elszánt *támadás*"[25].

„Marx azt mondotta 1848-ban és 1871-ben, hogy vannak pillanatok a forradalomban, amikor az állások harc nélküli feladása jobban demoralizálja a tömegeket, mint a harcban elszenvedett vereség. 1905 december nemesak ilyen pillanat volt az orosz forradalom történetében. December volt a természetes és elkerülhetetlen betetőzése azoknak a *tömeges* összeütközéseknek és harcoknak, amelyek tizenkét hónapon át az ország minden szegletében fejlődtek"[26].

Lenin „A moszkvai felkelés tanulságai" című cikkében megfogalmazta a felkelés sikerének feltételeire vonatkozó legfontosabb következtetéseket, és kidolgozta az új, marxista taktikát, amely biztosítja a proletariátus fegyveres felkelésének sikerét.

*

[23] *Sztálin* Művei. 1. köt. 282—284. old.
[24] A SzK(b)P története. Rovid tanfolyam. 103. old.
[25] *Lenin.* Válogatott művek. I. kot. 693. old.
[26] *Lenin* Művei. 16. köt. 353. old.

VIII

A FORRADALOM VISSZAVONULÁSA

Az ellenforradalom támadása és a megyát. Lenin „A bojkott ellen" című cikkében rámutatott arra, hogy az első orosz forradalom fejlődésében két szakaszt kell megkülönböztetni: a fellendülés időszakát, 1905-öt és a forradalom hanyatlásának időszakát, 1906—1907-et.

„Most bizonyára nem akad egyetlenegy valamennyire is értelmes történész sem, aki az 1905-től 1907 őszéig terjedő orosz forradalom menetét ne osztaná fel két időszakra: a fellendülés «alkotmányellenes» (ha szabad így kifejeznem magam) időszakára, és a hanyatlás «alkotmányos» időszakára; arra az időszakra, amelynek folyamán a nép rendőri (monarchikus) alkotmányosság nélkül vívja ki és valósítja meg a szabadságot, és arra az időszakra, amelynek folyamán a nép szabadságát monarchikus „alkotmány" révén elnyomják és elfojtják"[1].

Az 1905 decemberi fegyveres felkelés a forradalom fellendülésének tetőpontja volt. „A decemberi felkelés veresége után fordulat kezdődött, megkezdődött a forradalom fokozatos visszavonulása. A forradalom fellendülését fokozatos hanyatlás váltotta fel"[2].

---

[1] *Lenin* Művei. 4. kiad. 13. köt. 15. old. (oroszul).
[2] A SzK(b)P története. Rovid tanfolyam. 103—104. old.

A cári kormány sietett kihasználni ezt a vereséget arra, hogy a forradalmat végkép leverje. A cárizmus „megtorló politikájának" aktivitása a proletariátus harci energiájának gyengülésével arányosan fokozódott. A cárizmus, miután katonai erő segítségével letörte a moszkvai proletariátus felkelését, az egész országban támadásba ment át a forradalom ellen.

A munkásokkal és a parasztokkal való véres leszámolást maga a cár vezette. A cár legközelebbi tanácsadói, s az ellenforradalom tényleges vezetői Trepov palotaparancsnok, a „láthatatlan diktátor" és Durnovo belügyminiszter voltak. Vitte, az „alkotmányos" miniszterelnök is kitett magáért, nehogy elmaradjon mögöttük. Ő volt a szerzője azoknak a tervezeteknek, amelyek katonai tartaléksereg alakítását irányozták elő az „agrárzavargások" elleni harcra, ő szervezte meg a csapatok új átcsoportosítását a munkássztrájkok és felkelések elfojtására stb. A kormány a forradalom elleni harc leghatásosabb eszközének a büntetőkülönítményeket és a haditörvényszékeket tartotta. A büntetőkülönítményeket mint a forradalom elleni harc eszközeit a cár nagybátyja, Nyikolaj Nyikolajevics ajánlotta. „Nyikolasának (Nyikolaj Nyikolajevics nagyhercegnek — *A. P.)* — írta anyjának, Marija Fjodorovnának a cár a szibériai eseményekkel kapcsolatban — kitűnő gondolata támadt. Javaslata alapján Oroszországból elküldték Meller-Zakomelszkijt katonasággal, csendőrökkel és géppuskákkal Szibériába Irkutszkig, Harbinból pedig Rennenkampfot ugyanide irányították. Mindkettőt megbízták, hogy teremtsenek rendet az állomásokon és a városokban, fogják el a lázadókat és a lehető legszigorúbban büntessék meg őket."

Hogy hogyan működött ez a büntetőkülönítmény Szibériában, kitűnik Rennenkampf tábornok következő parancsából:

„Közlöm, hogy abban az esetben, ha politikai mérnyletet követnek el a kíséretemben lévő személyek, csendőrtisztek vagy vasúti hivatalnokok ellen, a merénylettől számított egy órán belül mind a szerelvényeken őrzött, mind a börtönben ülő letartóztatottakat mint túszokat egytől-egyik agyon fogom lövetni."

Meller-Zakomelszkij és Rennenkampf szibériai büntetőkülönítményeihez hasonló büntetőkülönítményeket küldtek Lengyelországba, Lettországba, Észtországba és a Kaukázusontúlra is. A középoroszországi kormányzóságokba és a Volgamellékre küldött csapatok parancsnokai Dubaszov, Szaharov és Pantyelejev főhadsegédek voltak. Lengyelországban Szkalon tábornok kegyetlen-

kedett. A Baltikumba Orlov tábornok büntetőosztagát küldték ki. A kaukázusontúli büntetőkülönítmény élén Alihanov-Avarszkij tábornok állt.

Különösen véresen és kegyetlenül „szelídítették meg" a Baltikumot. A német bárók segítségére támaszkodó cári „megtorlók" kegyetlen tevékenységének általános képe abból az interpellációból tárul elénk, amelyet a szociáldemokraták 1908 május 2-án nyujtottak be az Állami Dumában. „1905 december közepétől 1906 június 1-ig Orlov, Bezobrazov, Versinyin, Vendt, Szolonyin és más tábornokok büntetőosztagai a Baltikumnak csupán lett részén — a még korántsem teljes adatok szerint — tárgyalás, vizsgálat és minden indok nélkül agyonlőttek, felakasztottak és megöltek 1170 parasztot — kisgazdákat és zselléreket; felgyujtottak több mint 300 tanyát a bennük lévő ingósággal együtt, összesen kétmillió rubel értékben. Ebben az összegben nem foglaltatnak azok a károk, amelyeket a büntetőosztagok és a közigazgatás rekvirálása, rablása és más törvényellenes cselekedete okozott. A megkorbácsoltak és botbüntetést elszenvedettek számát nem sikerült pontosan megállapítani, de ez a szám mindenesetre többszöröse a halottakénak."

Ugyanilyen kegyetlenül számolt le a forradalmi munkásokkal és parasztokkal az Alihanov-Avarszkij tábornok parancsnoksága alatt álló kaukázusi büntetőkülönítmény is. Hogy a szurami alagutat megtisztítsa és megnyissa az utat Nyugat-Grúziába, minden útjába eső falut és egész városnegyedeket felgyujtott. Az OSzDMP Tifliszi Bizottságának kiáltványa, amelyet Sztálin elvtárs írt, világosan jellemezte Alihanov-Avarszkij tábornok nyugatgrúziai kegyetlenkedéseit: „Egyetlen ókori barbár kormány sem járt el így az ellenségtől elhódított városokkal. Patakokban folyik a vér. Hangos a vidék a haldoklók átkaitól, zokogásától és sóhajaitól. A börtönök zsúfoltak. Az embereket százával és ezrével bocsátják el a munkából és éhhalálra kárhoztatják őket"[3].

Ugyanilyen különítményeket küldtek a birodalomnak minden olyan kerületébe, amelyekben a forradalom veszélyét még nem tartották felszámoltnak. A moszkvakörnyéki vasútállomásokon a Szemjonovszkij ezred osztagai működtek Min és Riman parancsnoksága alatt.

---

[3] A kaukázusontúli bolsevik szervezetek kiáltványai 1904—1906-ban. 194. old.

A kormányzóságokban egymás után hirdették ki az ostrom állapotot vagy rendkívüli állapotot. 1906 elején 26 kormányzóság ban és területen hirdettek ki szigorított rendkívüli állapotot, 15 kormányzóságban és területen rendkívüli állapotot, 39 kormányzóságban és területen pedig ostromállapotot.

1906 végén a rendkívüli állapot a birodalomnak már majdnem háromnegyedére terjedt ki. 1906-ban Oroszország belső kormányzóságaiban legalább 800 zászlóalj, 1000 lovasszázad és 25 üteg teljesített „rendőri szolgálatot". A forradalom elnyomására a kormányzók rendelkezésére álló legfontosabb erő a csendőrkülönítmény volt, amelynek a fenntartására 1906-ban pótelőirányzatot szavaztak meg. Oroszország európai részének 50 kormányzóságában intézményesítették a rendőri járási őrséget az „agrárzavargások" elfojtására. 1905 december 25-től 1906 január 25-ig 17 városban 78 időszaki lapot tiltottak be és 58 szerkesztőt tartóztattak le. Ezalatt az idő alatt — Moszkvát nem számítva — fegyveres összeütközésekben megöltek 1200, megsebesítettek 1624 embert és csupán Pétervárott 1716-ot tartóztattak le. Azokon a haditörvényszékeken kívül, amelyek a halálos ítéleteket és a kényszermunkát kiszabták, a forradalmárokkal való leszámolásra a falvakban úgynevezett tábori haditörvényszékeket alakítottak, amelyeknél teljes egészében a tábornokok és a megtorló tisztek önkénye uralkodott.

Az 1906 augusztus 19-i törvény értelmében az egyes tábori haditörvényszékek öt tisztből álltak és 24 órán belül végrehajtották az ítéletet. Az új tábori haditörvényszékek fennállásuk első hónapja alatt 397 embert végeztek ki. Különösen kegyetlenül rontott rá a cárizmus a nemzetiségi végvidékek munkásaira és parasztjaira.

A tábori haditörvényszékeken kívül a kormány által bátorított feketeszázas bandák: az „Orosz Nép Szövetsége" és a „Mihály Arkangyal Szövetsége" is működtek.

A feketeszázasok a lakosság egyik részét a másik ellen uszították. Ebből a célból újra pogromokat szerveztek. 1906 augusztus 25-én Szedlecben rendeztek zsidópogromot. Ilyen pogromokat szerveztek Ukrajnában, Belorussziában és más kerületekben is.

A feketeszázas kormánnyal a tőkések is együttműködtek. Bosszút álltak a munkásokon az 1905-ös forradalomért, munkanélküliséggel sujtották és éhinséggel fenyegették őket. Céljuk elérésére bevezették a munkáskizárásokat. A munkáskizárásokat a lodzi gyárosok kezdeményezték. Poznanszkij tőkés a sztrájk

megtorlásául minden ötödik munkását elbocsátotta. A lodzi textilgyárosok egyesültek és körülbelül 40 000 munkást tettek ki az utcára. Ugyanilyen munkáskizárásokat szerveztek Moszkvában, valamint Vlagyimir és Tver kormányzóság textilgyáraiban is. A munkások elleni harcra a tőkések szövetségekbe tömörültek. 1906 január és április között zajlott le a kereskedelem és az ipar képviselőinek két alakuló tanácskozása. 1906 októberében a kereskedelmi és ipari kongresszuson a tőkések állandó szerveként megalakították az Ipar és Kereskedelem Kongresszusainak Tanácsát. 1906—1907 folyamán valamennyi nagy ipari kerületben megalakították a gyárosok egyesületeit. A megbízhatatlan munkásokról „feketelistákat" készítettek és a legforradalmibb, legöntudatosabb munkásokat az utcára tették. Pétervárról adminisztratív úton 7000 forradalmár munkást utasítottak ki.

A proletariátus utóvédharcai. A forradalmat a kegyetlen megtorlás ellenére sem verték még le. A munkások és a forradalmár parasztok lassan, harcolva vonultak vissza.

A proletariátus harca 1906—1907 folyamán magas színvonalú volt, bár 1905-höz képest csökkent.

A hivatalos statisztika szerint az első orosz forradalom folyamán a sztrájkmozgalom évenként a következőképpen alakult:

1905	2 863 000	sztrájkoló
1906	1 108 000	«
1907	740 000	«

Az orosz proletariátus sztrájkharcának magas színvonala tehát nemcsak a forradalom fellendülésének évét, hanem hanyatlásának idejét is jellemzi. Bár 1907-ben a sztrájkolók száma egyharmadára csökkent, mégis sokkal magasabb maradt, mint az 1905-ös forradalom előtti időszakban.

A forradalmi Oroszországban abban az időben a sztrájkolók száma jóval magasabb volt, mint bármelyik tőkés országban. Így például az 1894-től 1908-ig terjedő 15 éves időszakban az Egyesült Államokban a sztrájkolók legmagasabb száma 660 000, Németországban 527 000, Franciaországban 438 000 volt, míg Oroszországban még 1907-ben is 740 000-en sztrájkoltak, a forradalom fellendülésének évében pedig háromszor annyian.

A sztrájkmozgalmat 1906—1907-ben az jellemezte, hogy a proletariátusnak olyan rétegei léptek sztrájkba (főleg könnyűipári munkások), amelyek lassabban aktivizálódtak a harcra,

mint a vasmunkások. Lenin az 1906—1907-es sztrájkokat a proletariátus utóvédharcainak nevezte.

A sztrájkmozgalom az orosz forradalom idején hullámszerűen fejlődött. A sztrájkhullám minden egyes emelkedése kritikus fordulópontot jelentett a forradalom fejlődésében. A forradalom három éve folyamán négy fő hullámot lehet megkülönböztetni, amelyek egybeestek a fontos politikai eseményekkel: az első — január 9. és következményei; a második — az októberi és decemberi események; a harmadik — 1906 tavasza, az I. Duma; a negyedik — az 1907 novemberi sztrájk a II. Duma munkásküldötteinek elítélése miatt.

Ugyanilyen hullámszerű jellegük volt a sztrájkoknak 1905-ben — a forradalom fellendülésének évében is. A munkások tömegmozgalma az 1905-ös forradalmi év alatt négy hullámon ment át: az első hullám január és április között 659 400 sztrájkolót vont harcba; a második hullám idején a sztrájkolók száma majdnem felére csökkent — május-június folyamán 362 600 munkás sztrájkolt; a harmadik hullám júliustól szeptemberig újabb süllyedéssel járt — 264 800 munkás sztrájkolt. De már szeptember végétől, amikor az országban kibontakoztak a tömegsztrájkok és tüntetések ismét emelkedni kezdett a sztrájkhullám, október-december folyamán tetőfokra hágott — ekkor már 1 233 000 volt a sztrájkolók száma.

A proletariátus, amely a sztrájkok terén ilyen hatalmas energiát fejtett ki, mozgósította a cárizmus elleni harcra a nemproletár tömegeket is — a parasztokat, a katonákat, a matrózokat, a diákságot, az értelmiség különböző rétegeit. 1905-ben a gazdasági és politikai sztrájkok forradalmi tömegsztrájkokká váltak, amelyek tartalmában polgári-demokratikussá, harci eszközeiben pedig proletárrá változtatták a forradalmat.

1905-ben a sztrájkmozgalomnak támadó jellege volt. 1905-ben majdnem egyenlő volt a gazdasági és politikai sztrájkok száma, de az általános forradalmi légkör megkönnyítette a gazdasági sztrájkokról politikai sztrájkokra való áttérést.

A decemberi felkelés után a sztrájkoknak már nem volt meg az előbbi támadó jellegük. A proletariátus visszavonult, de lassan, harcolva vonult vissza.

A proletariátus és a cárizmus összecsapásainak politikai eredményeit összefoglalva, Sztálin elvtárs 1906 januárjában előrelátta a proletariátus forradalmi harcának új fellendülését: „Az orosz-

országi proletariátus nincs szétzúzva, csak visszavonult és most új, dicső harcokra készülődik. Az oroszországi proletariátus nem hajtja meg a vértől pirosra festett zászlót, senkinek sem engedi át a felkelés vezetését, ő lesz az orosz forradalom egyetlen méltó vezére"[4].

1906 első felében szétforgácsolt gazdasági sztrájkok zajlottak le. Ezek a sztrájkok védekező jellegűek voltak. A vállalkozók elbocsátották a nem kívánatos munkásokat. A munkások a munkanélküliség elleni harcra megalakították a munkanélküliek tanácsát. A munkanélküliek pétervári tanácsa követelte, hogy szervezzenek közmunkákat a munkanélküliek számára. De a kormány és a vállalkozók minden eszközzel akadályozták a munkanélküliek szövetségeinek munkáját. A munkanélküliek tanácsainak funkciói fokozatosan a szakszervezetekre szálltak át.

Oroszországban a szakszervezetek Nyugat-Európától eltérően a párt megalakulása után jelentek meg és a munkásosztály pártja körül csoportosultak. A pártnak kellett vezetnie nemcsak a politikai, hanem a gazdasági harcot is. Az első orosz forradalom időszakában a párt kezdeményezte és szervezte a szakszervezetek megalakítását.

A szakszervezetek zöme az 1905-ös forradalom fellendülésének időszakában önhatalmúlag alakult. A decemberi események után sok szakszervezetet feloszlattak. A Szakszervezetek Moszkvai Központi Irodájának kezdeményezésére 1906 február végén összehívták a szakszervezetek második összoroszországi konferenciáját (az elsőt az 1905 októberi sztrájk előtt tartották). Ez követelte, hogy adjanak ki olyan törvényt, amely elismeri a szakszervezetek nyílt működési jogát.

Nem sokkal a konferencia után, 1906 március 4-én nyilvánosságra hozták az egyesületekről és a szakszervezetekről szóló törvényt. Bár ez a törvény — különféle korlátozásaival és bürokratikus jellegével — rendkívül megnehezítette a szakszervezetek alapszabályának bejegyzését, 1906 tavaszán megkezdődött a szakszervezetek erőteljes felépítése. A szakszervezetek aktív részt vettek mind a politikai életben, mind a sztrájkmozgalomban.

A parasztok mozgalma 1906-ban. A parasztság, amely a proletariátus nyomában harcba lépett, szintén nem egyszerre, hanem harcolva vonult vissza. A parasztmozgalom 1906-ban még nagyobb is volt, mint 1905-ben. 1906 első felében a parasztmozgalom

[4] *Sztálin* Művei. 1. kot. 217. old.

215 járásra, vagyis Oroszország járásainak felére terjedt ki, míg az 1905 őszi mozgalom csak 160 járásra, vagyis a járások 37%-ára. A parasztmozgalom, mint azelőtt is, a legkülönbözőbb harci formákban nyilvánult meg; ilyen harci formák voltak a földbirtokosok földjének elfoglalása és felosztása, a földbirtokosok szántóinak önkényes felszántása, a kaszálók önkényes lekaszálása és a földesúri erdők irtása, gyujtogatás, az uradalmak elpusztítása.

A hivatalos adatok szerint 1905-ben 133, 1906-ban pedig 76 járásban pusztítottak el földesúri uradalmakat.

1906-ban komoly méreteket öltött a mezőgazdasági munkások mozgalma, különösen a balti kormányzóságokban és a Kaukázusontúlon. A parasztmozgalmak azonban 1906-ban az esetek óriási többségében továbbra is ösztönös jellegűek voltak és vereséget szenvedtek, mivel nélkülözték a munkásosztály szükséges vezetését. A munkásosztály és a parasztság közötti szövetség az 1905—1907-es forradalom folyamán még ösztönös volt és nem öltött határozott formát.

1906 nyarán és őszén fokozódtak a forradalmi fellépések a hajóhadban és a hadseregben is. A bolsevik párt katonai szervezetei nagy munkát fejtettek ki a hadseregben az új fegyveres felkelés előkészítése érdekében. 1906 július 17-én katonai felkelés tört ki a sveaborgi erődben, amely több szigeten áll, Finnország fővárosával — Helsingfors-szal szemben. Július 18-ra virradó éjjel a tüzérek lefoglalták a különféle fegyvereket, a géppuskákat és a puskákat, és csónakokon átkeltek a Mihajlov-szigetre, ahol bejelentették a felkelést. Ezután a felkelés kiterjedt Sveaborg valamennyi szigetére.

A felkelők támogatására többszáz matróz érkezett Helsingforsból. De a felkelők nem tudták a parti erődítményeket elfoglalni és nem tudták biztosítani a szigetre az élelmiszerszállítást. Július 19-én a felkelt Sveaborgot lőni kezdte a felkelés leverésére kiküldött cári hajóraj tüzérsége. A sveaborgi felkelés rövid idő alatt vereséget szenvedett, mert kellő előkészítés nélkül, elhamarkodottan kezdtek hozzá a felkeléshez.

Még ösztönösebb és még szervezetlenebb volt a kronstadti matrózok felkelése. Ez a sveaborgi felkelés hírére július 19-én kezdődött. A felkelt matrózalakulatok fegyvert ragadva a katonák laktanyái felé vonultak, de a katonák puska- és géppuskatűzzel fogadták őket. A felkelést, amelynek sem határozott akcióterve, sem kitartó vezetői nem voltak, másnap reggelre leverték.

A kronstadti dokkban horgonyzó hadihajók nem csatlakoztak a felkeléshez. Az egyetlen hajó, amely válaszolt a felhívásra, a Reval közelében tartózkodó „Pamjaty Azova" (Azov emlékezete) cirkáló volt. Július 20-ra virradó éjjel a matrózok birtokukba vették a cirkálót, de az ellenforradalmár altisztek segítségével már másnap leverték a hajón a felkelést.

Választások az I. Állami Dumába. A cári kormány a forradalom elleni harcában nem szorítkozott kizárólag megtorló intézkedésekre. Más harci eszközöket is alkalmazott. A forradalom elleni harc egyik eszköze volt a cárizmus számára az Állami Duma, mert arra számított, hogy a duma segítségével „a parasztokat eltántorítja a forradalomtól és ezzel a forradalmat végleg letöri"[5].

Sztálin elvtárs „Az Állami Duma és a szociáldemokrácia taktikája" című cikkében rámutatott az önkényuralom képmutató tervére, hogy „felülről való reformok" segítségével szilárdítsa meg helyzetét és ezzel elodázza a nép győzelmét. „Felülről kell megadnunk a népnek az Állami Dumát, mert különben a nép felkél és maga hív össze Alkotmányozó Gyűlést alulról" — mondogatták a hatalom képviselői. „Ilyképpen a Duma egybehívásával a népforradalmat akarják lecsillapítani — vonta le a következtetést Sztálin elvtárs — ugyanúgy, amint egyszer már a «parasztok felszabadításával» lecsillapították a nagy parasztmozgalmat"[6].

1905 december 11-én a kormány a forradalom nyomására megváltoztatta a „tanácskozó" jogú Buligin-dumáról hozott törvényt. A duma törvényhozói jogokat kapott. De az egész választási rendszer korlátozta a munkásoknak és a parasztoknak a dumába való bejutását. Csak az 50 vagy annál több munkást foglalkoztató gyárak, ércbányák és vasúti műhelyek munkásai kaptak választójogot. A munkások számára háromfokozatú választást vezettek be. Minden 1000 munkás választott egy meghatalmazottat, a munkásmeghatalmazottak gyűlése választotta meg az elektorokat a kormányzósági választói gyűlésekre, és csak valamennyi kúria elektorainak kormányzósági kongresszusain választották meg a képviselőket az Állami Dumába. Meghatalmazottaknak csak olyan férfi munkásokat lehetett választani, akik 25. életévüket betöltötték és legalább 6 hónapja dolgoztak az illető üzemben. A parasztok számára négyfokozatú választást vezettek

[5] A SzK(b)P története. Rovid tanfolyam. 104. old.
[6] *Sztálin* Művei. 1. kot. 219. old.

be: minden tíz porta küldöttet választott a járási gyűlésre. Ezen a gyűlésen, függetlenül a járás lakosainak számától, két járási képviselőt választottak a paraszti kúriák meghatalmazottainak kerületi gyűlésére, ahol megválasztották az elektorokat. Az utolsó szakasz valamennyi kúria elektorainak kormányzósági kongresszusa volt. A kormány elrendelte a parasztképviselők alapos megválogatását, így akarta biztosítani, hogy a dumába főleg konzervatív parasztok kerüljenek be.

A választókat 4 kúriára osztották — földesúri (földbirtokos), városi (burzsoá), munkás és paraszt kúriára. (A földbirtokosok és a burzsoázia számára kétfokozatú választást írtak elő.) A munkáskúria részére egész Oroszországban 236 elektort, a kaukázusi munkáskúriával együtt pedig 245 elektort állapítottak meg. A parasztkúria részére 2726 elektort állapítottak meg. A földesúri kúriának 2231 elektora volt. A földbirtokosok számára külön kiváltságokat biztosítottak. A földbirtokosoknál minden 2000 választó küldhetett egy elektort, míg a parasztoknál 30 000-re, a munkásoknál pedig még annál is többre, 90 000 választóra jutott egy elektor.

Ilyképpen a munkás szavazata harmadannyit sem ért, mint a paraszté, huszadannyit ért, mint a kereskedő vagy ipari vállalkozó és negyvenedannyit, mint a földbirtokos szavazata.

A következő táblázat világosan mutatja, hogyan oszlottak meg az elektorok a kúriák szerint[7]:

Kúria	Népesség	Elektorok	Hány lakosra jutott egy elektor
Földbirtokosok	4 millió	2231	2 000
Városiak	14 „	3455	4 000
Parasztok	78 „	2726	30 000
Munkások	21 „	236	90 000

A december 11-i törvény megfosztotta a választásokban való részvétel jogától a nőket, a 25 évnél fiatalabb férfiakat, az iskolákban tanulókat, a tényleges szolgálatot teljesítő katonákat és matrózokat, a „csavargó, más illetőségűeket", a külföldi állampolgárokat.

A decemberi felkelés leverése után a kormány még jobban korlátozta az éppen csak megígért „törvényhozó" duma jogait.

[7] *N. J. Loszickij.* Az Állami Duma választási rendszere. Szentpétervár. 34. old. (oroszul).

1906 február 20-án kiáltvány jelent meg, amely az Államtanácsot tisztán hivatali szervből a dumával egyenlő jogokat élvező második „törvényhozó kamarává" változtatta. A duma által megvizsgált és az Államtanács által jóváhagyott törvényjavaslatokat véglegesen a cár szentesítette. Az Államtanács tagjainak felét a cár nevezte ki, másik felét a nemesek egyesületei, a papság, a zemsztvók, a kereskedelmi és ipari szervezetek választották. A néptömegek nem juthattak be az Államtanácsba.

A cár a duma segítségével akarta eltéríteni a tömegeket a forradalomtól. Sok paraszt még naívan azt hitte, hogy a duma révén békés úton földet kap. Vitte azt remélte, hogy a parasztok segítségével monarchikus Állami Dumát hívhat össze. Ezért biztosította az általa keresztülvitt törvény a parasztoknak az elektori helyek 40 százalékát.

Az OSzDMP IV. (Egyesítő) kongresszusa. 1906 április 26-án nyílt meg Stockholmban az OSzDMP IV. (Egyesítő) kongresszusa. A párt egyesítését a munkások követelték, akik elégedetlenek voltak a munkásfront egységét megbontó mensevik vezetők szakadár tevékenységével. A bolsevikok a tammerforsi konferencia határozatainak értelmében javasolták a menseviceknek, hogy hívják össze a párt egyesítő kongresszusát. Lenin olyan egyesítést követelt, amelyben nem kenik el a forradalom alapkérdéseiben fennálló elvi nézeteltéréseket. A kongresszuson azonban a mensevikek voltak többségben. A decemberi felkelés után sok bolsevik szervezetet szétzúztak. A mensevikek gyarapították soraikat, sok kispolgári értelmiségi elemet vettek fel. Ez meghatározta a kongresszus összetételét és a kongresszus munkájának irányát. A kongresszuson csak formális egyesülés ment végbe. A lényeget illetően azonban a bolsevikoknak és a menseviceknek a kongresszus valamennyi kérdésében megvolt a maguk homlokegyenest ellenkező állásfoglalása.

A legfontosabb kérdés, amelyet a kongresszus megvitatott, az agrárkérdés, és az Állami Dumához való viszony volt. Az agrárkérdésben a bolsevikok Leninnel élükön azért a követelésért szálltak síkra, hogy az egész földesúri földet el kell kobozni a parasztok javára, és megfelelő politikai feltételek mellett nacionalizálni kell a földet. A jövőre vonatkozóan, addig, amíg az egész népet képviselő Alkotmányozó Gyűlés nem hajtja végre a földbirtokkérdés új rendezését, a bolsevikok azt javasolták, alakítsanak parasztbizottságokat, amelyek az elkobzott földekkel rendelkeznek. De csak az egész föld — a földesúri és a paraszti juttatott föld — nacionalizá-

lása szüntethette meg teljesen a középkori földbirtokrendszer valamennyi csökevényét és tehette szabaddá az utat a mezőgazdaság szabad kapitalista fejlődése számára. A polgári demokratikus forradalom győzelme esetén a föld nacionalizálása megkönnyítette volna a proletariátusnak, hogy a szegényparasztsággal szövetségben szocialista forradalomra térjen át.

A mensevikek a municipalizálás (községesítés) programját védelmezték, amely szerint a földesúri földeket nem a paraszti szövetkezetek használatába kell adni, hanem a helyi önkormányzatok (a zemsztvók) rendelkezésére kell bocsátani. A parasztoknak eszerint a helyi önkormányzatoktól, a municipiumoktól kellett volna a földet bérelniök. A municipalizálás nem szüntette volna meg teljesen a földesúri földbirtokot. Lenin a föld municipalizálása jelszavának lényegét így jellemezte: „A municipalizálás *reakciós* jelszó, amely a kerületek középkori különállását eszményíti, elhomályosítja a parasztságban a központosított agrárforradalom szükségességének tudatát"[8]. A mensevikek programja nem számított a forradalom győzelmére és nem tudta mozgósítani a parasztokat a forradalmi harcra.

Lenin megbírálta a mensevik programot és kiemelte legfőbb fogyatékosságait: „1. municipalizálást a parasztok sohasem akarnak; 2. municipalizálás demokratikus köztársaság nélkül, a nép teljesen biztosított egyeduralma nélkül, választott hivatalnokok nélkül káros"[9].

A mensevikek kihasználva véletlen többségüket, a kongresszuson elfogadtatták megalkuvó agrárprogramjukat, de számos módosítással. Összekeverték benne mind a nacionalizálást, mind a municipalizálást. Ez a program senkit sem elégíthetett ki.

Még proletárellenesebb álláspontot foglaltak el a mensevikek, amikor a kongresszus az Állami Dumához való viszony kérdését vitatta meg. A mensevikek a dumában a népképviselet megtestesülését látták. Lenin kimutatta, hogy a duma szánalmas kadet-duma, amely fél a néptől és keresi a megegyezést a cárizmussal.

A fegyveres felkelés kérdésében mensevik határozatot fogadtak el, amelyet a bolsevikok „a fegyveres felkelés ellen irányuló határozatnak" neveztek el. A mensevikek a burzsoázia hegemóniájával számoltak a polgári demokratikus forradalomban.

---

[8] *Lenin.* Az agrárkérdésről. 1. köt. 553. old.
[9] *Lenin* Művei. 10. köt. 253. old.

Sztálin elvtárs a következőképpen jellemezte a bolsevikok harcának lényegét, amelyet a proletariátus hegemóniája ellen fellépő mensevikekkel szemben folytattak: „Vagy a proletariátus hegemóniája, vagy a demokratikus burzsoázia hegemóniája — ez a kérdés áll a párt előtt, ebben vannak nézeteltéréseink"[10].

Lenin ezt írta a IV. kongresszus eredményeiről: „A kongresszus nagy eszmei eredményének tartjuk a szociáldemokrácia jobb- és balszárnyának világosabb és határozottabb elhatárolását"[11].

A IV. pártkongresszus után a bolsevikok és a mensevikek harca még jobban kiéleződött. A mensevik Központi Bizottság képtelen volt vezetni a tömegeknek a cári önkényuralom ellen folytatott harcát.

A mensevikek a burzsoázia hegemóniájának eszméjéből kiindulva ellenezték az új felkelés előkészítését és követelték, hogy a proletariátus tevékenyen vegyen részt az Állami Duma választásaiban.

Az I. Állami Duma. Az I. Állami Duma választásai 1906 márciusában kezdődtek meg. A bolsevikok aktív bojkottot hirdettek ki, hogy meghiúsítsák a Vitte-féle duma összehívását. Lenin így indokolta meg a bojkott szükségességét:

„... Ha résztveszünk a választásokban, akaratlanul is támogatjuk a népben a dumába vetett hitet, ezzel pedig gyengítjük az ál-népképviselet ellen folytatott harcunk erejét. A duma nem parlament, hanem az önkényuralom fogása"[12].

A mensevikek ellenezték a duma bojkottját; támogatták a nép alkotmányos illúzióit, azt a hitet, hogy a duma segítségével a tömegek felkelése nélkül is meg lehet oldani a forradalmi nép valamennyi követelését. A duma bojkottja, amelyet a bolsevikok hirdettek ki, nem járt eredménnyel és a duma összehívását nem sikerült meghiúsítani. Ennek az volt a magyarázata, hogy a forradalom a hanyatlás szakaszába lépett. Lenin az I. Állami Duma bojkottjának taktikáját kicsiny, könnyen helyrehozható hibának tartotta. Ez a hiba abból eredt, hogy még nem volt világos a forradalom kimenetele. Teljes joggal lehetett a forradalmi események új fellendülését remélni. A forradalmi proletariátusnak és élenjáró pártjának ezért az volt a feladata, hogy a decemberi felkelés leverése

[10] *Sztálin* Művei. 1. köt. 253. old.
[11] *Lenin* Művei. 10. köt. 345. old.
[12] Ugyanott, 79. old.

után átcsoportosítsa erőit, s utána új támadásba menjen át a cárizmus ellen.

A duma-választásokat a terror, a büntetőkülönítmények, letartóztatások, a gyűlések szétkergetése vagy betiltása jellemezték. A titkos választást nem biztosították. Sztálin elvtárs ezt írta az I. Állami Duma antidemokratikus jellegéről: „A duma nem népi parlament, hanem a nép ellenségeinek parlamentje, mert a dumaválasztások nem lesznek sem általánosak, sem egyenlőek, sem közvetlenek, sem titkosak"[13]. A választási hadjárat idején jelentős mértékben aktivizálódtak a feketeszázasok és a kadetok. De a feketeszázasok minden ravaszkodásuk ellenére is teljes kudarcot szenvedtek a választásokon. A választási hadjárat idején a kadetok érték el a legnagyobb sikert.

A választási gyűléseken a kadetok azt ígérték a parasztoknak, hogy először is földet osztanak ki a parasztok között, de nem beszéltek bővebben a parasztnak arról a követeléséről, hogy „igazságos becslés" alapján meg kell a földet váltani a földbirtokosoktól.

A szélhámosság és demagógia révén a kadetok jelentős többséget szereztek az I. Állami Dumában.

„A kadetok jelentős mértékben csak *azért* győztek, *mert* (Durnovo és Tsai segítségével) *ők mutatkoztak a legbaloldalibb pártnak.* A valóban baloldali pártokat kiszorították erőszakkal, letartóztatásokkal, vérengzéssel, választási törvénnyel stb. — írta Lenin. — Az elégedetlen, ingerült, dühös, bizonytalanul forradalmi elemek a dolgok erejénél, a választási harc logikájánál fogva kénytelenek voltak a kadetok körül tömörülni"[14].

Az I. Dumában a kadetok a mandátumoknak körülbelül egyharmadát kapták meg. A duma fennállásának végére a kadet frakció már a dumának majdnem négyötödét foglalta magában. A parasztküldöttek egyrésze a „trudovikok" külön frakciójában tömörült. Ugyanebbe a frakcióba olvadt bele a „munkáscsoport" is, amely néhány munkásból és a dumába véletlenül bekerült néhány mensevikből állt. A „munkáscsoport" hamarosan elkülönült a trudovikoktól és 18 emberből szociáldemokrata frakciót alakított. A trudovik frakció 94 küldöttből állt, főleg parasztokból, de voltak benne falusi tanítók, falusi papok és mások is. A duma jobbszárnya jelentéktelen volt (44 küldött). A jobbszárnyhoz tartozott

[13] *Sztálin* Művei. 1. köt. 219. old.
[14] *Lenin* Művei. 10. kot. 187. old.

az októbristák pártja, amely egyesült a vele rokon elemekkel és megalakította a „békés megújulás" frakcióját (26 küldött).

A dumát 1926 április 27-én nyitották meg. Közvetlenül a duma megnyitása előtt a kormányapparátusban változásokat hajtottak végre. Vitte miniszterelnököt leváltották. Utóda Goremikin, a nyílt feketeszázas bürokrata lett. Belügyminiszternek Sztolipin volt szaratovi kormányzót nevezték ki, aki azzal szerzett magának hírnevet, hogy az októberi sztrájkkal és a parasztmozgalommal kormányzóságában kegyetlenül leszámolt.

A kadet-duma az önkényuralom és a liberális monarchikus burzsoázia ellenforradalmi megalkuvásának szerve lett. A duma elnökévé a kadet Muromcev professzort választották meg. A dumát a cár nyitotta meg trónbeszédével, amelyben felhívta a dumát, hogy állítsa helyre az országban a „rendet a jog alapján".

A cár trónbeszédére a választ a kadetok fogalmazták meg alkotmányos-monarchikus szellemben. A kadetok így fogalmazták meg feliratukban követeléseiket: alakítsanak a dumának felelős kormányt, adjanak amnesztiát a politikai foglyoknak, szüntessék meg a rendkívüli állapotot, oldják meg az agrárkérdést a kadet program szellemében. A kadetok kijelentették, hogy mindezek a követelések csak az „uralkodóval való egység" alapján valósíthatók meg.

A kadetoknak azt a kérését, hogy alakítsanak felelős kormányt és bővítsék ki a duma jogkörét, a kormány kategórikusan elutasította.

A kadet-duma teljes politikai tehetetlenségre és gyakorlati terméketlenségre kárhoztatta önmagát. A kormány elhalmozta a dumát apró-cseprő törvényhozási ügyekkel, és fenntartotta magának a fontosabb törvények kiadásának jogát. Így az első törvényjavaslat, amelyet szinte a duma kigúnyolására eléje terjesztettek, arról szólt, hogy a jurjevi állami egyetemen pálmaházat és mosodát létesítsenek. Az agrárkérdést csak 1906 július végén terjesztették megvitatás végett a duma elé.

A kadetok 42 képviselő aláírásával beterjesztették az agrártörvényjavaslatot, amelyet ők maguk is az 1861-es reform megismétlésének neveztek. A kadetok meg akarták őrizni a földesúri földbirtokot, de a földesúri földek egy részének „igazságos becslés alapján", megváltás ellenében való elidegenítését lehetségesnek tartották.

A trudovikok 104 képviselő aláírásával terjesztették a duma

elé agrártörvényjavaslatukat. A trudovikok a kadetoktól eltérően azt követelték, hogy az egész földesúri földet adják át a parasztságnak olymódon, hogy egy általános szavazással választott parasztbizottság ossza szét a földet aszerint, hogy ki mennyit tud megművelni. A trudovikok törvényjavaslata ebben gyökeresen különbözött a kadet törvényjavaslattól, amely előnyös alkut akart kötni a cárizmussal a parasztok rovására.

Lenin a kadetok és a trudovikok agrárprogramjával kapcsolatban hangsúlyozta, hogy a trudovikok tévednek, ha azt hiszik, hogy a tőkés gazdaság fennmaradása esetén elképzelhető az „egyenlősítő" földhasználat. De ha a trudovikok egyenlősítő utópiák formájába öltöztetik is törekvéseiket, mint a burzsoá demokrácia balszárnya harcolnak a földesúri foldbirtok és a földesúri hatalom ellen, míg a kadetok a földesúri földbirtok fenntartása mellett kardoskodnak. A munkáspártnak ezért — megőrizve teljes önállóságát — támogatnia kell a trudovikokat a kadetokkal szemben.

Beterjesztették javaslatukat az eszerek is (33 aláírással), akik a föld szocializálását követelték.

A szocializálás követelése a szociálforradalmár (eszer) párt első kongresszusán, 1905 december végén, elfogadott programjának legfőbb pontja volt. Az eszerek a parasztság pártjának nevezték magukat. Amellett agitáltak, hogy a földet adják az „egész nép tulajdonába". Az obscsinát, amelyet az önkényuralom az adóbehajtás megkönnyítése érdekében fenntartott a falun, a szocializmus csírájának tartották. Az eszerek olyan káros illuziókat terjesztettek, hogy ha a földeket „munkanorma" alapján osztják szét (aszerint, hogy ki mennyit tud megművelni) és a „szabad" árutermelők szövetkeznek, akkor kiszorítják a kapitalizmust a városban és a falun, a kulák és a burzsoá pedig békés úton, forradalom nélkül belenő a szocializmusba.

Lenin a szocializálás eszer programjának burzsoá jellegét leleplezve hangsúlyozta, hogy az eszerek nézetei a régi narodnyikságban gyökereznek, amely Oroszország imperialista fejlődésének viszonyai között még reakciósabb, mint valaha.

A kormány képviselői határozottan kijelentették, hogy az Orosz Birodalomban a magántulajdon szent és sérthetetlen, ezért a föld elidegenítésének követelése megengedhetetlen.

Az agrártörvényjavaslatok vitája még jobban felingerelte a kormányt és fokozta eltökéltségét, hogy szétkergesse a dumát. 1906 július 8-án a cári kormány feloszlatta a dumát azon az alapon,

hogy a parasztság „számos kormányzóságban nyílt rablásra, idegen vagyon fosztogatására, a törvény és a törvényes hatóságok iránti engedetlenségre vetemedett".

A Tauriai-palotát katonaság szállta meg, a képviselőket nem engedték be a dumába. A duma feloszlatásáról szóló cári utasítás azt vetette a képviselők szemére, hogy „nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket" és a cári törvények tökéletlenségének hangoztatásával „olyan területre tértek, amely nem rájuk tartozik". A kormány megígérte, hogy hét hónapon belül újra összehívja a dumát.

A kadetok, akik a dumában vereséget szenvedtek és nem szereztek miniszteri tárcákat, a duma szétkergetése után Viborgban külön tanácskozásra gyűltek össze, amelyen elfogadták az ismeretes viborgi kiáltványt. A kiáltvány felszólította a népet, hogy tagadja meg a kormánytól a katonákat és a pénzt, s érvénytelennek minősítette a népképviselet beleegyezése nélkül felvett kölcsönöket. Mint Miljukov később megmagyarázta, a kadetok azért szólították fel a népet a passzív ellenállásra, hogy elejét vegyék a fegyveres utcai összeütközésnek, és „olyan formába öntsék az általános elégedetlenséget, amely nem mond ellent az alkotmányosságnak".

A mensevikek azt javasolták, hogy a duma szétkergetésére sztrájkkal kell válaszolni. A bolsevikok, akik aktív fegyveres harcra készítették elő a tömegeket, és a sztrájkot a cárizmus elleni fegyveres felkelés jelszavaival kapcsolták egybe, elvetették a békés sztrájkra vonatkozó mensevik javaslatot. A kormány, attól tartva, hogy a duma szétkergetése újabb felkelést vált ki az országban, közben megbízható csapatokat vont össze Pétervárott. A vidéken erős helyőrségeket szerveztek. A cári kormány annyira félt az esetleges forradalomtól, hogy tárgyalásokat kezdett a német és osztrák imperialistákkal arról, hogy ha Oroszországban felkelés törne ki, beavatkozzanak. II. Vilmos már csapatokat vont össze az orosz határnál, hogy az orosz cár támogatása ürügyén benyomuljon Lengyelországba.

Az I. Állami Duma feloszlatásával egyidejűleg Goremikin kormányát Sztolipin kormánya váltotta fel. Lenin így jellemezte az új ellenforradalmi kormány fejét:

„Mint földbirtokos és a nemesség bizalmi embere, Sztolipin 1902-ben Pleve alatt kormányzóvá lesz; a cár és a cárnak feketeszázas kamarillája szemében «kitünteti magát» a parasztok közötti vadállati vérfürdőivel, a parasztok kínoztatásával (a szaratovi

kormányzóságban); 1905-ben feketeszázas bandákat és pogromokat szervez (a balasevi pogromot); 1906-ban belügyminiszterré lesz és az első Állami Duma szétkergetése után miniszterelnökké. Ez rövid vonásokban Sztolipin politikai életrajza. És az ellenforradalmi kormány fejének ez az életrajza egyúttal életrajza annak az osztálynak, amely véghezvitte nálunk az ellenforradalmat és amelynek Sztolipin csak meghatalmazottja vagy ügyvivője volt"[15].

Az ellenforradalom új kormányának az volt a fő feladata, hogy erélyesen és teljesen elfojtsa a forradalmat. A kormány most is elsősorban a cári hadsereghez fűzte minden ezirányú reményét. 1906 augusztusában Regyiger hadügyminiszter felvetette a kérdést, hogy a katonai alakulatokat mentesíteni kell a „rendőri szolgálat teljesítése" alól, de Sztolipin vele szemben kijelentette, hogy „az ország komoly helyzetben van", ősszel újabb agrárzavargások várhatók, a munkások továbbra is készülnek a felkelésre, a kormánynak tehát résen kell lennie. Sztolipin a belső kormányzóságokban meghagyta, sőt megerősítette a katonaságot. Ezenkívül szétküldték a falvakba a hadügyminiszter körlevelét, amely a cár nevében követelte, hogy feltétlenül és erélyesen alkalmazzák a tábori haditörvényszékekre vonatkozó törvényt.

De a cári kormány nem szorítkozhatott kizárólag ezekre a megtorló rendszabályokra.

A kormány a forradalom elleni harcában a jómódú paraszti rétegekre próbált támaszkodni. Az 1906 augusztus 12-i rendelet értelmében a cári család birtokainak egy részét átadták a Parasztbanknak, hogy adja el a vagyonos parasztoknak. 1906 október 5-én rendeletileg megszüntették a parasztok számára bevezetett jogkorlátozásokat. Ez a rendelet azonban nem vonatkozott a nemzetiségi végvidékek lakosságára. A parasztot ez a rendelet felszabadította a faluközösség hatalma alól.

Végül 1906 november 9-én Sztolipin agrártörvénytervezetet adott ki, amely szerint a parasztoknak joguk van kilépni az obscsinából és véglegesen tulajdonukba venni a juttatott földeket.

„Sztolipin, az Egyesült Nemesség Tanácsától kapott utasítások pontos végrehajtása során úgy határozott, hogy, saját kifejezése szerint, «az erősekre teszi fel a tétet». Ez azt jelenti, hogy kormányunk már nem volt képes a *gyengék* védelmezőjének *tüntetni fel magát* a proletariátus és a demokratikus parasztság széles

[15] *Lenin.* Válogatott művek. I. kot. 725—726. old.

rétegeinek ama hatalmas felébredése után, amelyet a *kilencszázötös* forradalom hozott meg Oroszországban"[16].

Az 1906 november 9-i rendelet értelmében a juttatott földek piaci forgalomba kerültek. Ezeket a földeket, miután magántulajdonná váltak, el lehetett adni, meg lehetett vásárolni és el lehetett zálogosítani. A gazdag kulákok lehetőséget kaptak arra, hogy a szegényparasztoktól megvásárolják a juttatott földeket. A cári kormány ezen az úton próbálta megoldani az agrárkérdést, a falusi szegényparasztság kirablása árán elégítve ki a falusi lakosság gazdaságilag legerősebb részének földigényét. A kormány ugyanakkor teljes erővel folytatta tovább a megtorlásokat a munkásosztály ellen, és több törvényt adott ki, amelyek még rosszabbá tették a munkásosztály helyzetét. Így például az 1906 november 15-i törvénnyel 10 és fél órára emelték fel az üzemekben a munkaidőt. 1906 december 2-án törvényt adtak ki, amely szerint a sztrájkok részvevőit 2-től 4 hónapig terjedhető elzárással kell büntetni.

Az ország helyzete a II. Duma összehívása előtt. Az I. Állami Duma feloszlatása után továbbra is feszült maradt a helyzet az országban. A munkásmozgalom nem szűnt meg, bár nyilvánvalóan hanyatlóban volt. Az I. és II. Állami Duma közötti időszakban 505 000 munkás sztrájkolt, ezek közül 291 000 vett részt politikai sztrájkokban. A vállalkozók támadásba mentek át, tömeges elbocsátáshoz folyamodtak. A tőke támadását elősegítette az ipari depresszió, amely különösen 1906 első felében volt érezhető.

Az orosz-japán háború befejezése következtében csökkent a kincstári megrendelések száma, növekedett a munkanélküliség. 1906-ban számos kormányzóságot rossz termés sujtott és ez még jobban csökkentette a lakosság életszínvonalát. Az ipari depresszió viszonyai között a tőkések igyekeztek átszervezni az ipart, hogy kiállhassák az erősödő versenyt. A termelés koncentrációja jelentős sikereket ért el. A „Krovlja", „Prodvagon", „Prodarud", „Prodamet" és más nagy szindikátusok óriási nyereségre tettek szert. Számos új szindikátust szerveztek: üvegipari, gumiipari, cementipari, fonalipari, malomipari stb. szindikátust. A tőke, egyesülése révén, lehetőséget nyert arra, hogy támadást indítson a munkások vívmányai ellen.

Valamennyi ipari központban megalakították a vállalkozók szövetségeit. Ezek a szövetségek összeállították a „megbízhatatlan"

[16] *Lenin.* Az agrárkérdésről. 2. kot. 150—151. old.

munkások feketelistáját és az ilyen munkásokat kitették az üzemekből. Mindenütt igyekeztek csökkenteni a munkabéreket, meghosszabbítani a munkaidőt, rosszabbá tenni a munkások munka- és életviszonyait. A cárizmus, bár már leszámolt a forradalmi tömegekkel, még mindig nem mert államcsínyt végrehajtani, és bejelentette, hogy a régi választási törvény alapján új dumát hív össze. De az ellenforradalmi erők, különösen a nemesi szervezetek, az önkényuralom megszilárdítása céljából a választási törvény megváltoztatását követelték. A nemesi társaságoknak a II. Duma választásai előtt megtartott kongresszusa követelte a választási törvény gyökeres megváltoztatását. A vidéki nemesek szintén kérték, hogy változtassák meg javukra a választási törvényt, mivel a régi, „Vitte-féle törvény" mellett „mindig kisebbségben maradnak". Nyíltan ellenforradalmi álláspontra helyezkedett a burzsoázia is. 1906 szeptemberében az októbrista párt vezetője, Gucskov, a sajtóban kijelentette, hogy üdvözli az I. Állami Duma szétkergetését, és a legfontosabb feladatnak a forradalom elfojtását tekinti. A II. Duma választásai idején az októbristák blokkba léptek a jobboldaliakkal és a feketeszázasokkal.

Egyre inkább ellenforradalmivá váltak a kadetok is. 1906 szeptemberében tartották a negyedik kadet-kongresszust Helsingforsban, amely a viborgi kiáltványt mint politikailag célszerűtlen lépést elítélte. Agrárköveteléseikben a kadetok méginkább leszűkítették azoknak a földeknek a körét, amelyeket „igazságos becslés" alapján a földesuraktól „elidegeníthetőknek" tekintettek. A II. Állami Duma választási hadjárata idején a kadetok kiadták a jelszót: „Nem roham, hanem rendszeres ostrom", ezzel a jelszóval leplezve azt, hogy teljesen lemondtak az önkényuralom elleni harcról.

A felelős kormány régi követelése helyett a kadetok most olyan kormányt követeltek, amely „a duma bizalmát élvezi". A kadet és az októbrista párt a II. Duma választása előtt hízelegni kezdett Sztolipinnak, hogy megegyezzen vele és beléphessen a kormányba.

A választások légköre tehát élesen megváltozott. Világos volt, hogy a forradalom apályhoz érkezett. Míg az I. Duma idején még biztosnak látszott a forradalom közeli fellendülése, mivel a decemberi felkelés számos szétforgácsolt és részleges katonai felkelésben, sztrájkban és agrárzavargásban tovább folytatódott, addig most már senki sem volt ebben biztos. Ezért a bolsevikok most vissza-

vonták a Vitte-féle duma bojkottjának jelszavát, amely Lenin szavai szerint „ezeknek a felkeléseknek összpontosításáért és általánosításáért folytatott harc jelszava" volt. Most ki kellett használni a dumát mint szószéket a forradalom fejlesztése érdekében. A bolsevikok erélyesen ellenezték a kadetokkal való blokkot, és változatlanul szükségesnek tartották a burzsoázia elszigetelését, hogy így a kadetoknak a parasztokra gyakorolt befolyása ne növekedhessék.

Sztálin elvtárs hangsúlyozta, hogy az oroszországi első polgári demokratikus forradalom története „a kadetok (a liberális burzsoázia) és a bolsevikok (a proletariátus) harcának története a parasztságért"[17].

A bolsevikok leleplezve a kadetok népellenes, monarchista, ellenforradalmi álláspontját, a trudovikok támogatása mellett foglaltak állást, védelmezve a „baloldali blokk" eszméjét, az önálló jelöltlisták megtartása mellett.

„A párt kötelessége volt támogatni a «trudovik csoportot» — írta Sztálin elvtárs 1906 őszén — a kadetokkal folytatott harcában, teljesen kifejleszteni forradalmi hajlamait, forradalmi taktikáját szembeállítani a kadetok nemforradalmi taktikájával és ezzel még világosabban feltárni a kadetok áruló hajlamait"[18]. A mensevikek támogatták a kadetok által a bolsevikok elszigetelésére felvetett eszmét egy közös ellenzéki blokk megalakításáról, amely a kadetok vezetésével összefogja a kispolgári pártokat. 1907 január 13-án hozták nyilvánosságra a 31 mensevik nyilatkozatát. A 31 mensevik lehetségesnek találta a kadetokkal való megegyezést. Javasolták végrehajtó szervüknek, hogy vegye fel az összeköttetést a narodnyik csoportokkal és a kadetokkal, közös választási egyezmény megkötése érdekében.

Mikor javában folytak a kadetok és a mensevik-narodnyik blokk (ez kispolgári pártokból: mensevikekből, eszerekből, trudovikokból stb. állt) képviselőinek választás előtti tárgyalásai, 1907 január 4-én a *Novoje Vremja* című lapban megjelent az októbrista Sztolipinnak (a miniszter testvérének) a cikke, amelyben azt írta, hogy ha a kadetok határozottan szakítanának a baloldali csoportokkal, a kormány hajlandó lenne egyességet kötni velük. Néhány nap mulva a kadetok vezére, Miljukov látogatást tett

[17] *Sztálin* Művei. 6. köt. 138. old.
[18] *Sztálin* Művei. 1. köt. 276—277. old.

Sztolipin miniszternél, majd a kadetok félbeszakították a kispolgári pártokkal folytatott tárgyalásaikat, abban a reményben, hogy egyességet köthetnek az októbristákkal és a cári kormánnyal. De, mint kiderült, Sztolipin feltételei a kadetok számára nem voltak elfogadhatók. Kudarcot vallottak a kadetoknak a narodnyik pártokkal folytatott tárgyalásai is. Csak a mensevikek — mint Lenin mondotta: a „liberálisok hű rabszolgái" — keresték továbbra is a blokkot a kadetokkal, s valójában a „liberálisok függelékévé" váltak[19].

Lenin azt írta, hogy nem lehet harcolni a feketeszázas veszély ellen — amellyel a mensevikek ijesztgették a pártot — ha blokkra lépnek a feketeszázasok segédcsapataival: a kadetokkal. A pártszervezetek többsége az OSzDMP mensevik Központi Bizottságának politikája ellen és a bolsevik taktika támogatása mellett lépett fel, és új pártkongresszus összehívását követelte.

A II. Állami Duma választásai. Lenin „A második Állami Duma megnyitása" című cikkében rámutatott a munkások és a parasztok politikai öntudatának növekedésére, valamint az osztályok komoly politikai átcsoportosulására az I. és a II. Duma között. Lenin így jellemezte az országban végbement politikai változások fő vonását: „A felső rétegek jobbra tolódtak, az alsó rétegek balra tolódtak, a politikai szélsőségek kiéleződtek"[20].

Lenin az Állami Duma választásainak számszerű eredményeit elemezve kimutatta, hogy a II. Duma sokkal ellenzékibbnek és forradalmibbnak bizonyult, mint az első volt.

A II. Állami Dumába megválasztott képviselők közül Lenin a következő politikai csoportokat emelte ki[21]:

Jobboldaliak	97	képviselő
Pártonkívüliek	22	«
Liberálisok	156	«
Progresszisták	35	«
Baloldaliak	180	«
Összesen ...	490	képviselő

Lenin konkrétan jellemezte ennek az öt csoportnak politikai és társadalmi arculatát.

A *jobboldaliak* (monarchisták, az Orosz Nép Szövetsége — az úgynevezett „feketeszázasok", és az „októbristák" — a nagy-

[19] *Lenin* Művei. 12. kót. 137, 139. old.
[20] Ugyanott, 128. old.
[21] Ugyanott, 171. old.

iparosok pártja) jelentékenyen megerősödtek és politikailag mint az ellenforradalom harcos politikai erői alakultak ki. „Eleinte — írta Lenin — elsősorban rendőr-banditák maroknyi csoportja volt ez, amelyet az egyszerű nép egészen elmaradott, elbutított, néha valósággal leitatott kis része követett. A fekete pártok élén most az Egyesült Nemesség Tanácsa áll. A jobbágytartó földesurak tömörültek és véglegesen «magukra ébredtek» a forradalomban. A fekete pártok azoknak az osztályszervezeteivé válnak, akiknek életre-halálra védelmezniök kell a mostani forradalom által legjobban fenyegetett javakat: a nagybirtokot — a feudális korszak e maradványát, — a legfelső rend privilégiumait, azt a lehetőséget, hogy a kamarillával való személyi kapcsolatok útján intézzenek el állami ügyeket stb."[22].

A második csoportban a *pártonkívüliek* voltak.

Lenin megállapította, hogy sok képviselő, különösen a parasztok, ezzel a névvel takaróztak, hogy elkerüljék a forradalmi meggyőződésükért járó esetleges megtorlásokat.

A harmadik csoportban a *liberálisok* voltak, akiknek élén a kadet párt állt. Ez a párt, hogy minél több paraszti szavazatot kaparintson meg magának, a „népszabadság" pártjának nevezte magát. Lenin rámutatott arra, hogy ez a párt a földbirtokosok és a parasztok között áll és igyekszik a két osztályt egymással kibékíteni.

„Az osztályok politikai átcsoportosulása abban mutatkozott meg, hogy a kadetok támaszává a tőkés gazdálkodást folytató földbirtokosság és a burzsoázia széles rétege lett. A demokratikus, kispolgári rétegek azonban nyilvánvalóan eltávolodnak a kadetoktól, csak a hagyományok, a szokások révén, néha pedig valóságos félrevezetés következtében követik őket"[23].

A negyedik csoportot a *progresszisták* alkották. Ez a „pártonkívülihez" hasonló fedőnév volt, leplezésül a rendőri üldözések ellen.

Az ötödik csoportban voltak a *baloldaliak*. Ide tartozott a szociáldemokraták pártja, az eszerek, a népszocialisták és a trudovikok pártja. A három utóbbi politikai párt — osztályjellegét tekintve — kispolgári és paraszti demokrata. Lenin rámutatott arra, hogy a II. Duma idejére még élesebbé vált a földesúri birtok ellen folytatott harc. A paraszt már jobban látta a kadetok antidemokratizmusát és ezért elfordult tőlük: „Alighanem a paraszti

[22] *Lenin* Művei. 12. kot. 128—129. old.
[23] Ugyanott, 129. old.

elektorok szorították ki a legnagyobb mértékben a kadetokat a kormányzósági választási gyűlésekből"[24].

Lenin, miután mélyenszántóan elemezte az osztályok és a pártok átcsoportosulását az I. és a II. Duma között eltelt időszakban, azt a következtetést vonta le, hogy általában az egész duma balratolódott:

„A második duma — baloldalibb az első dumánál. A második dumában sokkal több a szociáldemokrata és forradalmi demokrata (a szociálforradalmárok, valamint a trudovikok egy része). Az első duma a békés úthoz fűzött remények dumája volt. A második duma — annak az éles harcnak a dumája, amelyet a feketeszázas cári kormány ellen folytatnak a tömegek képviselői, a szocializmusért folytatott harc érdekében tudatosan szabadságra törő proletárok tömegeinek képviselői, valamint a jobbágytartó földbirtokosok ellen ösztönösen fellépő parasztság tömegeinek képviselői"[25].

Tehát az országban fennálló helyzet, amint a II. Állami Duma választásai megmutatták, arról tanúskodott, hogy a parasztság kezdett kikerülni a kadetok befolyása alól. A proletariátus forradalmi pártjának az volt a feladata, hogy még jobban fokozza a harcot a parasztságért és véglegesen kiszakítsa azt a kadetok által vezetett liberális burzsoázia hegemóniája alól.

Az OSzDMP V. kongresszusa. A mensevikek opportunizmusa egyre inkább felháborította a proletariátus élenjáró rétegeit. Bár a IV. kongresszus után az OSzDMP helyi szervezeteiben formális egyesülés jött létre, a proletár központokban a munkások tovább támogatták a bolsevikokat és bírálták a mensevikeket. Az OSzDMP mensevik Központi Bizottsága, amelyet a IV. kongresszus választott, akadályozta az országban folyó forradalmi harc vezetését, a helyi szervezetek pedig követelték az új pártkongresszus összehívását.

A mensevik Központi Bizottság ellen fellépett a Lenin által vezetett Pétervári Bizottság. Az OSzDMP pétervári szervezeteinek 1907 januárjában tartott konferenciája határozottan elítélte a mensevikek álláspontját, amely azt hangoztatta, hogy a II. Duma választásaiban választási egységre kell lépni a kadetokkal. Lenin „A pétervári választások és a 31 mensevik képmutatása" című cikkében erélyesen leleplezte a pétervári mensevikek szakadár

[24] Ugyanott.
[25] Ugyanott, 132—135. old.

csoportját, amely blokkra lépett a helyi burzsoáziával, a kadetokkal, hogy közösen alkudjanak ki a dumában mandátumokat.

Leninnel együtt Sztálin elvtárs is erélyesen leleplezte a mensevikeket. „A kadetok egyeduralma vagy a nép egyeduralma?", „A proletariátus a kormány ellen harcol, a burzsoázia szövetséget köt vele", „A duma szétkergetése és a proletariátus feladatai" című és más cikkeiben kimutatta a mensevikek áruló taktikáját.

1907 tavaszán (április-májusban) Londonba hívták össze az V. pártkongresszust, amelyen a bolsevikoknak szilárd többségük volt. Az ország nagy ipari központjai bolsevikokat küldtek a kongresszusra. A mensevikek, ellenkezőleg, a nem-proletár kerületeket képviselték. A kongresszus központi kérdése a burzsoá pártokhoz való viszony kérdése volt. A kongresszus megadta valamennyi nem-proletár párt osztályértékelését, és megfogalmazta az e pártokkal kapcsolatban követendő bolsevik taktikát. A kongresszus bolsevik határozatot fogadott el az Állami Dumához való viszonyról. Ez a határozat hangoztatta, hogy parlamenti úton, a duma révén lehetetlen kivívni a politikai szabadságjogokat. A kongresszus azt ajánlotta a szociáldemokraták duma-frakciójának, hogy ne a békés törvényhozási munkával foglalkozzék, hanem bátran védelmezze a proletariátus forradalmi követeléseit. A kongresszus leleplezte a burzsoá-monarchista pártok ellenforradalmi, — a trudovikok és az eszerek álszocialista jellegét. A kongresszus mint a proletár párt felszámolására irányuló kísérletet elítélte a mensevikeknek azt az ötletét, hogy „munkáskongresszust" kell összehívni.

Az V. pártkongresszusnak óriási jelentősége volt a bolsevik szervezetek megszilárdítása szempontjából. Sztálin elvtárs 1907-ben megjelent, „Egy küldött jegyzetei" című munkájában így méltatta a londoni kongresszus jelentőségét: „Egész Oroszország munkásainak tényleges egyesítése a *forradalmi* szociáldemokrácia zászlaja alatt egy egységes összoroszországi pártba — ez a Londoni Kongresszus értelme, ez az, ami általában jellemzi"[26].

A II. Állami Duma tevékenysége. A II. Duma választásának eredményei nem váltották valóra a kormány reményeit. A munkások a szociáldemokrata pártra adták szavazataikat. A parasztok főleg a kadetoknál baloldalibb pártokra szavaztak.

A II. Állami Dumát 1907 február 20-án nyitották meg. A II. Állami Duma elnökévé a kadet Golovint választották meg,

[26] *Sztálin* Művei. 2. köt. 51. old.

aki „az uralkodóval való egyetértésre" szólította fel a dumát.

A duma március 6-i ülésén Sztolipin miniszterelnök kormánynyilatkozatot olvasott fel, amelyben azt követelte a dumától, hogy állítsa helyre az országban „a rendet és a nyugalmat". A kadetok alázatos hallgatással fogadták a kormány nyilatkozatát. Csak a szociáldemokraták válaszoltak rá egy nyilatkozattal. A bolsevikok az V., Londoni Kongresszuson megbírálták ezt a nyilatkozatot, mert nem tett említést a proletariátus szocialista és osztálytörekvéseiről — nem szerepelt benne az Alkotmányozó Gyűlés, a föld nacionalizálása és más követelések.

A nyilatkozat — amelyet a szociáldemokrata frakció mensevik többségének vezetője, Cereteli olvasott fel — még így is felháborította a kadetokat és a jobboldaliakat. A kormány nevében Sztolipin válaszolt a szociáldemokratáknak. Vésztjóslóan kijelentette, hogy a szociáldemokraták támadásai afféle „Fel a kezekkel!" kiáltásra emlékeztetnek. De a kormány erre a fenyegetésre így válaszol: „Ne fenyegetőzzetek!"

Sztolipin felszólalása azt jelentette, hogy a cári kormány nyíltan hadat üzen a népnek. A kadetok általános helyesléssel fogadták Sztolipinnak a szociáldemokraták ellen irányuló kirohanását.

A bolsevikok határozottan felléptek a kadetok jelszava ellen: — „Vigyázzatok a dumára". Lenin rámutatott arra, hogy ennek a kadet jelszónak az a célja, hogy egyességet kössenek a reakcióval és olyan intézményeknek, olyan kereteknek vessék alá magukat, amelyeket a reakció szabott meg. „«Vigyázzatok a dumára» — ennek a jelszónak azért is van még jelentősége, mert világosan kifejezi ennek az áruló politikának a *közös* vonalát"[27] — írta Lenin, leleplezve a dumában folytatott kadet politikát.

A kadetok lemondtak régi követelésükről, a felelős kormányról, és valamennyi kérdésben az önkényuralommal való megalkuvás álláspontjára helyezkedtek.

A kadetok igyekeztek elhitetni a néppel: a duma alkalmas arra, hogy „tevékeny"-en foglalkozzék a törvényhozási munkával, és minden tőlük telhetőt elkövettek a kormánnyal való együttműködés érdekében.

A duma elé kerülő kérdések közül különösen fontos volt a költségvetés és az agrárkérdés. A duma elé jóváhagyás végett beterjesztett költségvetésnek 200 millió rubeles deficitje volt,

[27] *Lenin* Művei, 12. köt. 302. old.

Ezt a deficitet újabb külföldi kölcsönből szándékoztak fedezni. A szociáldemokraták azt javasolták, hogy a költségvetést tárgyalás nélkul vessék el. A kadetok nem fogadták el ezt a javaslatot, a költségvetést tanulmányozás végett átadták a bizottságnak, és tárgyalásokat kezdtek a kormánnyal a duma költségvetési jogkörének kiszélesítésére.

De a II. Duma főkérdése, miként az I. Dumáé is, az agrárkérdés volt. A duma valamennyi ellenforradalmi pártja összefogott, hogy megakadályozza az agrárkérdésnek a „baloldali blokk" szellemében való megoldását. A duma elé az agrárkérdéssel kapcsolatban négy tervezetet terjesztettek be. A jobboldaliak programja, amelyet az októbrista Szvjatopolk-Mirszkij nagyherceg és a feketeszázas Bobrinszkij gróf fejtett ki felszólalásában, lényegében a kormány programja volt és a Sztolipin-kormány által 1906 november 9-én kiadott rendeletet védelmezte.

A második tervezetet a kadetpárti Kutler terjesztette be. A kadetok a II. Dumában megváltoztatták az I. Dumában védelmezett agrárprogramjukat és közeledtek a sztolipini programhoz. Lemondtak régi tervükről, az „állami földtartalékról" és azt a tervezetet védelmezték, hogy a földet „igazságos becslés alapján" adják a parasztok tulajdonába.

A harmadik tervezet, amelyet a narodnyik értelmiségiek és a trudovikok fejtettek ki beszédeikben, azt javasolta, hogy az egész földet vegyék el a földbirtokosoktól, de megváltás ellenében. „Földet a dolgozóknak" — jelentette ki a trudovik Karavajev, de ezt a tömegek számára érthető jelszót elkódösítette a szükségleti és megművelési normával kapcsolatos bürokratikus meggondolásokkal.

A negyedik tervezetet a szociáldemokrata frakció javasolta. A mensevik Cereteli, aki ezt a tervezetet védelmezte, a föld municipalizálásának mensevik agrárprogramja mellett foglalt állást. A bolsevik képviselők felszólalásaikban kiadták a földesúri földek elkobzásának jelszavát. A parasztképviselők lelkesen támogatták ezt a jelszót. A bolsevikok nyomást gyakoroltak a frakcióra, s ennek hatására az agrárkérdés vitája idején a szociáldemokraták védelmezték a parasztforradalom ügyét.

Mivel azonban az OSzDMP IV. (Egyesítő) kongresszusán a mensevikek nyomására elfogadott agrárprogram hibás volt, ez megakadályozta a II. Állami Duma szociáldemokrata frakcióját abban, hogy helyesen vezesse a parasztságnak a földért folytatott

harcát. Lenin összefoglalva a szociáldemokrata frakciónak az agrárkérdéssel kapcsolatos felszólalásait, ezt írta: „A szociáldemokraták elszántan védelmezték a parasztforradalom ügyét, rávilágítottak a jelenlegi államhatalom osztályjellegére, de a párt agrárprogramjának hibás volta következtében nem tudták következetesen vezetni a parasztforradalmat"[28].

A II. Duma nem fogadott el semilyen agrártörvényjavaslatot, hanem úgy döntött, hogy a javasolt tervezeteket egy bizottság elé utalja. A kadetok és a jobboldaliak, miután nem sikerült a parasztképviselőket megnyerniök, így próbálták késleltetni a földkérdés további megvitatását és megoldását.

Csak a baloldali pártok és csoportok élén álló szociáldemokraták próbáltak a dumában forradalmi álláspontot elfoglalni. De ez nem mindig sikerült nekik, mivel a szociáldemokrata dumafrakcióban nem volt egység. A szociáldemokrata frakció 65 tagjának több mint fele mensevik volt, akik tovább folytatták a kadetok támogatásának káros, áruló taktikáját, állítólag azért, hogy elszigeteljék a jobboldaliakat és harcoljanak a „feketeszázas veszély" ellen.

Lenin élesen bírálta a mensevikeket, akiknek a dumát szószékül kellett volna felhasználniok arra, hogy leleplezzék a cárizmust és a burzsoáziát, nem pedig arra, hogy együttműködjenek vele. A bolsevik képviselők munkáját Lenin vezette. A különösen fontos kérdésekkel kapcsolatban ő állította össze a téziseket a képviselők felszólalásai számára.

A II. Duma tevékenysége megmutatta a kormánynak, hogy az érvényben lévő választási törvény alapján — bár ez erősen megnyírbálta a dolgozók jogait — a kormány nem vívhatja ki a számára szükséges és kívánatos többséget a dumában. A paraszt- és munkásképviselők felszólalásai nyugtalanították a kormányt.

Sztolipin kémek segítségével provokatív „pört" szervezett a szociáldemokraták ellen, hogy ürügyet szerezzen a duma régen kitervelt szétkergetésére. Sztolipin június 1-én a duma zárt ülésén követelte, hogy távolítsák el a dumából a szociáldemokrata frakció 65 tagját, 16 legkiemelkedőbb vezetőjét pedig tartóztassák le. A szociáldemokratákat államellenes bűncselekménnyel vádolták, — azzal, hogy összeesküvésben vettek részt, melynek célja felkelés szítása a katonaság körében erőszakos államcsíny végrehajtására.

---

[28] *Lenin.* Az agrárkérdésről. 1. köt. 637. old.

A duma a kadetok javaslatára bizottságnak adta át a szociáldemokrata frakció ügyét. A szociáldemokrata frakció erélyes választ próbált adni a kormány provokációjára, de a kadetok és az októbristák valamennyi javaslatát elutasították. 1907 június 3-ára virradó éjjel a szociáldemokrata frakció tagjait letartóztatták, június 3-án reggel pedig nyilvánosságra hozták a cári rendeletet az Állami Duma feloszlatásáról.

Ugyanakkor megjelent az új választási törvény is, amely felére csokkentette a parasztok képviseletét, és még jobban megnyírbálta a munkások politikai jogait. Az új törvény szerint választott III. Duma összehívását 1907 novemberére tűzték ki.

Így hajtották végre az 1907 június 3-i államcsínyt, amelyet az ellenforradalmi osztályok a decemberi felkelés leverése óta következetesen készítettek elő. A cár a duma szétkergetésével megszegte ünnepélyes ígéreteit, hogy a duma nélkül nem ad ki törvényeket.

1907 június 3-a az első orosz forradalom befejezésének dátumává vált.

Az 1905—1907-es forradalom vereségének okai.

„Így tehát az első orosz forradalom vereséggel végződött. Ebben a következő okok hatottak közre:

1. A forradalomban még nem volt meg a munkásság és a parasztság szilárd szövetsége a cárizmus ellen. A parasztok harcra keltek a földbirtokosok ellen és készek is voltak szövetségre lépni a munkásokkal a földesurakkal szemben. De még nem értették meg, hogy a cár megdöntése nélkül lehetetlen megdönteni a földbirtokosokat, nem értették meg, hogy a cár egy gyékényen árul a földbirtokosokkal, a parasztok jelentékeny része még hitt a cárban, és a cári Állami Dumában reménykedett. Ezért sok paraszt nem akart szövetségre lépni a munkásokkal a cárizmus megdöntéséért. A parasztok inkább hittek az eszerek megalkuvó pártjának, mint az igazi forradalmároknak — a bolsevikoknak. Ennek következtében a parasztok harca a földesurak ellen nem volt eléggé szervezett. Lenin rámutatott arra, hogy:

«... a parasztok túlságosan szétforgácsoltan, szervezetlenül és nem eléggé támadóan léptek fel, s ebben rejlik a forradalom vereségének egyik fő oka» (Lenin Művei. XIX. köt. 354. old.).

2. Az, hogy a parasztok jelentékeny része nem akart a munkásokkal együtt a cárizmus megdöntéséért harcolni, kihatott a hadsereg magatartására is, amelynek többsége katonaruhába öltöz-

tetett parasztfiú volt. A cári hadsereg egyes egységeiben voltak zavargások és felkelések, a katonák többsége azonban még segített a cárnak a munkások sztrájkjainak és felkeléseinek leverésében.

3. A munkások sem léptek fel eléggé egyetértően. A munkásosztály öntudatos osztagai 1905-ben hősies forradalmi harcot vívtak. Az elmaradottabb rétegek, a legkevésbbé ipari jellegű kormányzóságok munkásai, akik a falvakban laktak — lassabban lendültek neki. Ezek részvétele a forradalomban különösen 1906-ban erősödött, de ebben az időben a munkásosztály előhada már lényegesen meggyengült.

4. A munkásosztály a forradalom élenjáró, fő ereje volt, de a munkásosztály pártjának soraiban nem volt meg a szükséges egység és egybeforrottság. Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt — a munkásosztály pártja — két csoportra szakadt: bolsevikokra és mensevikekre. A bolsevikok következetes forradalmi vonalon jártak és a cárizmus megdöntésére szólították fel a munkásokat. A mensevikek megalkuvó taktikájukkal fékezték a forradalmat, megtévesztették a munkások jelentős részét, szakadást idéztek elő a munkásosztály soraiban. Ezért a munkások a forradalomban nem léptek fel mindig egyetértően, és a munkásosztály, minthogy saját soraiban még nem volt meg az egység, nem tudott a forradalom igazi vezérévé válni.

5. A cári önkényuralmat az 1905-ös forradalom leverésében segítették a nyugateurópai imperialisták. A külföldi kapitalisták féltették Oroszországban befektetett tőkéiket és Oroszországból húzott óriási jövedelmeiket. Ezenkívül attól tartottak, hogy az orosz forradalom győzelme esetén más országok munkásai is forradalmat kezdenek. Ezért a nyugateurópai imperialisták segítséget nyujtottak a hóhér cárnak. A francia bankárok nagy kölcsönt adtak a cárnak a forradalom leverésére. A német császár az orosz cár segítségére sokezer főből álló hadsereget tartott készenlétben a beavatkozásra.

6. Komoly segítségére volt a cárnak a Japánnal 1905 szeptemberében megkötött béke. A háborúban szenvedett vereség és a forradalom félelmetes növekedése arra kényszerítette a cárt, hogy siessen a békekötéssel. A háborús vereség meggyengítette a cárizmust. A béke megkötése megszilárdította a cár helyzetét"[29].

*

[29] A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam. 114—115. old.

IX

AZ ELSŐ OROSZ FORRADALOM VILÁGTÖRTÉNELMI JELENTŐSÉGE

A 1905—1907-es forradalom — az Októberi Szocialista Forradalom főpróbája. Az első orosz forradalomnak rendkívüli jelentősége volt Oroszország történelmének egész további fejlődése szempontjából. A forradalom három éve alatt (1905—1907) a munkásosztály és a parasztság a politikai nevelés olyan gazdag iskoláját járta ki, amilyennel a közönsé es békés fejlődésnek mé három évtizede is aligha ér fel.

Az 1905-ös forradalom az orosz-japán háború után zajlott le, amely meggyorsította a forradalmi válság fejlődését. A forradalom a gyakorlatban mutatta meg az osztályokat és a pártokat, feltárta törekvéseiket, szerepüket és jelentőségüket. Megmutatta, hogy „a cárizmus a nép esküdt ellensége, hogy a cárizmust csak a sír javíthatja meg"[1]. A forradalom azt is megmutatta, hogy az imperializmus korszakában, a kapitalizmus rothadásának és bomlásának viszonyai között a burzsoázia ellenforradalmi erőként lép fel, mivel jobban fél a proletariátustól, mint a cárizmustól, amellyel megalkuszik és egyességet köt.

A forradalom megmutatta, hogy a proletariátus, amely — a sokmilliós parasztság harcát vezetve — a történelem során először lépett fel mint a polgári demokratikus forradalom hegemónja,

[1] A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam. 116. old.

különös szerep betöltésére hivatott. Ez a körülmény határozta meg az orosz forradalom jellegét, lefolyását és kimenetelét, a nagy különbséget közte és valamennyi előző forradalom között, ez a körülmény kapcsolta egybe ezt a forradalmat a proletariátus későbbi harcával, amely a polgári demokratikus forradalomnak szocialista forradalomba való átfejlesztéséért folyt.

A forradalom megmutatta, hogy a dolgozó parasztság, minden ingadozása ellenére, a proletariátus valóságos szövetségese a forradalomban. A proletariátusnak az volt a feladata, hogy a továbbiakban megszilárdítsa a proletariátusnak és a parasztságnak ezt az egyelőre még nem szilárd szövetségét. Az 1905—1907-es forradalom volt az imperializmus korszakában az első újtípusú polgári demokratikus forradalom — igazán népi forradalom, amelyben a munkások és a parasztok aktív részvétele határozta meg a forradalom lendületét és harci jellegét.

A tartalmában polgári, harci eszközeiben pedig proletár 1905—1907-es forradalomban először alkalmaztak a történelem során olyan hatékony harci eszközt, mint amilyen a politikai sztrájk, amely fegyveres felkelésbe nőtt át. Lenin a krasznaja-presznyai munkásokhoz intézett levelében hangsúlyozta, hogy milyen óriási jelentőségű volt a proletariátus további harcának fejlődése szempontjából az 1905 decemberi fegyveres felkelés tapasztalata: „Az 1905 decemberi fegyveres felkelés előtt — írta Lenin — a nép Oroszországban képtelen volt arra, hogy fegyveres tömegharcot folytasson a kizsákmányolók ellen. December után már más volt a nép. Újjá született. Átesett a tűzkeresztségen. Megedződött a felkelésben. Kiképezte azoknak a harcosoknak a sorait, akik 1917-ben győztek . . ."[2]

1905 előtt a nyugateurópai szociáldemokraták, akik meghamisították és elferdítették Engelsnek a felkelésre vonatkozó cikkeit, azt állították, hogy a fegyveres felkelések és a barikádharc ideje lejárt. Az 1905 decemberi fegyveres felkelés megdöntötte ezt az állítást. A moszkvai utcai harc, a barikádharc és a partizánháború 1905—1907 folyamán megmutatta, hogy a fegyveres felkelések és a barikádharcok a későbbi forradalmakban is óriási szerepet fognak játszani, különösen ha a nép megnyeri magának vagy demoralizálja a katonaságot.

Az 1905-ös forradalomban a történelem során először alakí-

[2] *Lenin* Művei. 4. kiad. 28. kot. 350. old. (oroszul).

tották meg a munkástömegek a Szovjeteket, mint a forradalmi hatalom csíráit és a felkelés szerveit. Lenin az első orosz forradalom e vívmányának világjelentőségét hangsúlyozva azt írta, hogy a Szovjetek, amelyeket a forradalom során megalakítottak, a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájának csírái voltak. Később, az 1917 októberi felkelés eredményeképpen a győztes proletariátus államhatalmának új formájává váltak. A Szovjetek világtörténelmi jelentősége egyebek közt abban rejlik, hogy a Szovjetek az új, magasabb típusú demokrácia formáját érvényesítik, amely páratlan az egész világon.

Az 1905—1907-es forradalom tapasztalata alapján a munkásosztály meggyőződött arról, hogy a bolsevik párt az egyetlen forradalmi proletár párt, amely szoros kapcsolatban van a tömegekkel, határtalanul odaadó a proletariátus ügye iránt, mindvégig következetes a forradalom ellenségei, az opportunizmus, és az opportunizmus iránti békülékenység ellen folytatott harcban. A bolsevikok jelentették az egyetlen forradalmi marxista erőt az országban. Csak a bolsevikok törekedtek szilárdan és következetesen a forradalom fejlesztésére, a cárizmus fegyveres felkelés útján való megdöntésére, a parasztsággal való szövetségre, az ideiglenes forradalmi kormány megteremtésére, a polgári demokratikus forradalomnak szocialista forradalomba való átfejlesztésére. A mensevikek, akik a megalkuvás mocsarába süppedtek, ellenkezőleg, a forradalmat mérsékelni igyekeztek. A mensevikek nem akarták forradalomra mozgósítani a parasztságot, lemondtak a proletariátus hegemóniájáról, a liberális burzsoázia hegemóniája mellett szálltak síkra, a parasztsággal való szövetség helyett pedig a kadetburzsoáziával való szövetséget propagálták. A forradalom megmutatta, hogy az opportunizmus és a békülékenység eszmei és szervezeti szétzúzása nélkül nem lehet kivívni a proletariátus és a forradalmi parasztság döntő és teljes győzelmét a kizsákmányolók és elnyomók felett.

Az 1905-ös forradalomban a tömegek cselekvései az osztályok és a pártok valamennyi programszerű és taktikai nézetét próbára tették. Az első orosz forradalom ezért gyakorolt olyan nagy befolyást a néptömegekre, óriási politikai és szervezeti tapasztalatot adott a proletariátusnak és a parasztságnak, s megkönnyítette nekik a felszabadulásukért folytatott további harcot. Lenin ezt írta erről: „Ha az orosz proletariátus három éven át (1905—1907-ben) nem vívott volna olyan óriási osztályütközeteket és nem fejtett volna

ki olyan óriási forradalmi energiát, lehetetlen lett volna ilyen gyors második forradalom, gyors abban az értelemben, hogy *kezdeti szakasza* néhány nap alatt befejeződött. Az első (1905-ös) forradalom mélyen felszántotta a talajt, évszázados előítéleteket tépett ki gyökerestül, a munkások millióit és a parasztok tízmillióit ébresztette politikai életre és politikai harcra, az orosz társadalom valamennyi osztályát és valamennyi főbb pártját igazi mivoltukban, érdekeik, erőik, akciómódszereik, közelebbi és távolabbi céljaik igazi kölcsönös viszonyában mutatta be egymásnak és az egész világnak"[3].

Az 1905—1907-es forradalomnak óriási történelmi szerepe volt a Nagy Proletárforradalom előkészítésében. Éppen ebben az értelemben írta Lenin: „Az 1905-ös «főpróba» nélkül az 1917-es Októberi Forradalom győzelme lehetetlen lett volna"[4].

Az 1905—1907-es forradalom nemzetközi jelentősége. Az első orosz forradalomnak óriási nemzetközi jelentősége volt. Közvetlen következménye volt ez annak a helyzetnek, amelyet a cári Oroszország a világimperializmus rendszerében elfoglalt, és annak a szerepnek, amelyet a cárizmus Európában játszott.

A XX. század elején, az első orosz forradalom kezdetén és különösen az 1905—1907-es forradalom ideje alatt már nem a cárizmus volt a nemzetközi reakció fő támasza, hanem a reakciós, imperialista Európa mentette meg Oroszországot a forradalomtól. „Most az európai ellenforradalom súlypontja az orosz földesurakról az angol-francia imperialista bankárokra helyeződött át . . . — írta Sztálin elvtárs. — Most már mindenki világosan látta, hogy Európa nemcsak szocializmust importál Oroszországba, hanem ellenforradalmat is a cárnak nyujtott kölcsönök stb. formájában, Oroszország pedig politikai emigránsokon kívül — forradalmat is exportál Európába. (Mindenesetre 1905-ben Oroszország vitte be Európába az általános sztrájkot mint a proletariátus harci eszközét.)"[5]

Az egyes imperialista országok a közöttük fennálló éles ellentétek ellenére egységesen léptek fel az orosz forradalom ellen mint a cárizmus szövetségesei és megmentői. Az oroszországi forradalmi események egyre növekvő félelemmel töltötték el a nyugati imperialistákat, mivel az orosz forradalom győzelme

[3] *Lenin* Művei. 23. köt. Szikra 1951. 323—324. old.
[4] *Lenin* Művei. 31. köt. Szikra 1951. 12. old.
[5] *Sztálin* Művei. Szikra 1951. 5. köt. 78—79. old.

közvetlenül fenyegette anyagi érdekeiket. A „Potyomkin" páncéloshajó felkelése komoly riadalmat keltett az európai kormányok körében, és ezért készek voltak azonnal segítséget nyujtani a cárizmusnak. A török szultánt és a román kormányt csak az európai közvéleménytől való félelme tartotta vissza attól, hogy rendőri segítséget nyujtson a cárizmusnak a felkelt matrózok ellen. Lenin „Az orosz cár a török szultánnál keres védelmet népével szemben" című cikkében ezt írta: „A török szultánnak kell megvédelmeznie a cári önkényuralmat az orosz néppel szemben; — a cár nem támaszkodhat az orosz katonai erőkre és ezért idegen hatalmaktól kér segítséget"[6].

Idegen hatalmak segítsége gyorsította meg a Japánnal való békekötést, amely szabaddá tette a cárizmus kezét az erősödő forradalom elleni harcra. Az októberi általános politikai sztrájk idején, amely azzal fenyegetett, hogy fegyveres felkelésbe nő át a cárizmus ellen, az oroszországi tőkéik sorsa miatt nyugtalankodó külföldi imperialisták tétlenséggel vádolták a cári kormányt, és követelték, hogy folytasson erélyes harcot a forradalom ellen. Az oroszországi forradalom tetőfokán a császári Németország fokozott katonai előkészületeket tett, hogy csapatokat dobjon át az orosz határon. A német torpedórombolók és cirkálók parancsot kaptak, hogy legyenek készen és szükség esetén mentsék kulfoldre a cári családot.

1905 végén a pénzügyi csőd előtt álló cári kormánynak a külföldi pénzmágnások sürgősen segítségére siettek. A párizsi bankárok százmilliós előleget adtak a cárizmusnak egy későbbi kölcsönből, a német bankárok pedig több hónappal meghosszabbították a rövidlejáratú adósságok visszafizetésének határidejét.

Az I. Állami Duma megnyitása előtt a francia pénzmágnások elhatározták, hogy kölcsönnel támogatják a cári kormányt. A 843 millió rubelt kitevő 1906-os kölcsön megmentette a cárizmust a csődtől, és segített neki abban, hogy összeszedje erejét a forradalom leverésére.

Lenin „A forradalom első győzelme" című cikkben már 1905 novemberében azt írta, hogy a nemzetközi imperializmus egységfrontot szervez a cárizmussal az orosz forradalom ellen. „Nézzék meg: Európa már idegeskedik. Az európai burzsoázia zavarban van és kész milliókat és milliárdokat áldozni, csak hogy feltartóz-

[6] *Lenin* Művei. 8. köt. 533. old.

tassa a tüzet Oroszországban ... Az európai ellenforradalom kezet nyujt az orosz ellenforradalomnak"[7].

De Lenin ugyanabban a cikkben rámutatott arra, hogy az orosz munkások és parasztok nincsenek egyedül a cárizmus és a kapitalizmus ellen folytatott harcukban. „A világ munkásai kitörő örömmel üdvözlik az orosz munkások győzelmét és felismerve a szocializmus nemzetközi hadseregének osztagai közötti szoros kapcsolatot, maguk is készülnek a nagy és döntő harcra"[8].

Az oroszországi forradalom növekedése arányában nőtt a nyugateurópai proletariátusnak az orosz munkások és parasztok forradalmi harca iránt táplált forró rokonszenve, s ugyanakkor elszántsága is, hogy kövesse oroszországi testvérei példáját. A világ munkásait lelkesítették az orosz forradalom sikerei. Az 1905-ös forradalmi harcok időszakában az orosz munkások példát mutattak a szabadságért, a demokráciáért és a szocializmusért folytatott hősies és önfeláldozó harcukkal a nyugateurópai és amerikai munkásoknak.

Az 1905-ös orosz forradalom volt a munkások és a parasztok első erős rohama a cári önkényuralom ellen, és ugyanakkor a proletariátus első komoly csapása az imperializmusra. Természetes, hogy az egész világon magasabb fokra kellett emelnie a proletariátus forradalmi mozgalmát. 1872—1904 úgynevezett „békés időszaka", amelyet a forradalom hiánya jellemzett, visszavonhatatlanul letűnt a színről.

Lenin a „«Baloldaliság» — a kommunizmus gyermekbetegsége" — című híres munkájában leszögezte, hogy az 1905—1907-es orosz forradalom „a világtörténelemnek egy rendkívül eredeti fordulatát fedte fel"[9], mivel egy elmaradott országban hallatlanul széles és erős sztrájkmozgalmat teremtett.

„Az elmaradt Oroszország, több egészen sajátságos történelmi körülmény hatására, elsőként mutatta meg a világnak nemcsak az elnyomott tömegek önálló tevékenységének ugrásszerű növekedését a forradalom idején (ez minden nagy forradalomban így volt), hanem a proletariátus jelentőségét is, amely hasonlíthatatlanul nagyobb, mint arányszáma a lakosságon belül, a gazdasági és a politikai sztrájk egybekapcsolódását, ez utóbbinak fegy-

[7] *Lenin* Művei. 9. köt. 402. old.
[8] Ugyanott, 403. old.
[9] *Lenin* Művei. 31. köt. 81. old.

veres felkelésbe való átnövését, a kapitalizmus által elnyomott osztályok tömegharca és tömegszervezete új formájának, a Szovjeteknek megszületését"[10].

Az oroszországi proletariátus sztrájkharcának tapasztalata alapján sztrájkok és hatalmas tüntetések hulláma borította el a legnagyobb európai országokat. A bécsi munkások hagyományos márciusi tüntetéseinek idején az 1848-as forradalom áldozatainak sírjai előtt az egyik szónok azzal fejezte be beszédét, hogy kövessék a hős orosz munkások példáját. „Innen a Néva felé fordítjuk tekintetünket" — mondotta. Ezeket a szavakat a jelenlévő munkások általános helyesléssel fogadták.

Az orosz forradalom közvetlen hatására számos európai országban fokozódott az általános választójogért folyó mozgalom. 1905 október 31-én nagyszabású tüntetést rendeztek Prágában. A tüntetők tiltakoztak az Ausztria-Magyarországon élő szlávok nemzeti és társadalmi elnyomása ellen. November 28-án Bécsben szerveztek forradalmi tüntetést, amelyen általános választójogot követeltek. 1905 decemberében több németországi városban tartottak munkástüntetéseket, amelyek során a munkások összetűztek a rendőrséggel.

Megszokott jelenséggé vált a katonai erő alkalmazása, és a tüntetők ütlegelése.

Az európai tömegmozgalom az orosz forradalom leverése után sem csillapodott le, sőt, még fokozódott is. 1906 tavaszán Franciaországban volt nagyszabású sztrájk, amelyben 140 000 munkás vett részt. 1909—1910 folyamán Franciaországban a vasutasok és a vasmunkások szerveztek komoly sztrájkokat. 1911-ben Angliában tört ki általános vasutassztrájk. 1912-ben az angol bányászok léptek általános sztrájkba. A sztrájkok egybeforrasztották a világ minden munkását, és veszélyeztették az imperializmus uralmát.

Az orosz forradalom befolyására megváltoztak az európai proletariátus osztályharcának formái és módszerei. Az orosz forradalom óriási politikai és szervezeti tapasztalattal fegyverezte fel a világ néptömegeit. Az 1905-ös forradalom előtt a nyugateurópai munkások jóformán azt sem tudták, hogy mi az az általános sztrájk. Nem szerveztek politikai tömegsztrájkokat sem. Az orosz forradalom sikereinek hatására azonban számos országban alkal-

[10] *Lenin* Művei. 31. köt. 81. old.

mazták az általános sztrájkot, mint a proletariátus politikai harcának új fegyverét.

Az 1905-ös forradalom nagy hatással volt az ázsiai nemzeti szabadságmozgalomra is.

„Az orosz forradalom — írta Lenin — egész Ázsiát megmozgatta. A törökországi, perzsiai és kínai forradalom azt bizonyítja, hogy az 1905-ös hatalmas felkelés mély nyomokat hagyott és hogy hatását, amely *száz-* és *száz*milliók előrehaladó mozgalmában nyilvánul meg, nem lehet megsemmisíteni"[11].

Az imperializmus, hogy újabb felvevőpiacokat és nyersanyagforrásokat, valamint a tőke kivitele számára új területeket szerezzen, támadást indított a gyarmati és félgyarmati keleti országok ellen. Az imperializmusnak ez a támadása az elnyomott népek ösztönös tiltakozását váltotta ki. De csak az 1905—1907-es orosz forradalom után és ennek befolyására vált az ázsiai népek politikai ébredése tömegesebb jellegűvé. Az ázsiai népek saját szemükkel látták, hogy a cári Oroszország elnyomott nemzetiségeinek munkásai és parasztjai az orosz forradalomban komoly erőt alkottak, amely harcra kelt nemzeti és társadalmi felszabadulásáért.

Az orosz forradalom eseményei lelkesítették az iráni parasztokat és városi szegénységet 1905—1911-ben, amikor az iráni dolgozók az orosz Szovjetek példájára megteremtették a forradalmi demokratikus hatalom szerveit, elűzték a sah közigazgatását és harcot indítottak azért, hogy a földet szétosszák a parasztok között. Az orosz munkások és parasztok rokonszenvvel figyelték az iráni forradalom fejlődését. Az angol imperialisták az orosz cárizmussal szövetségben ugyanakkor aktív segítséget nyujtottak az iráni sahnak a polgári demokratikus forradalom elleni harcában. A reakció ellen folytatott harc támaszpontja iráni Azerbajdzsan volt. A bakui bolsevikok fegyverrel és emberrel segítették a felkelőket. Az iráni azerbajdzsanoknak nagy segítséget nyujtott Szergo Ordzsonikidze elvtárs, akit a bakui bolsevikok Rest, illetve Enzeli városába küldtek. Ordzsonikidze segített Irán forradalmi vezetőinek, hogy megszervezzék a néptömegeket a hazai hűbérurak és a külföldi imperialisták elleni harcra.

Az iráni proletariátus kis létszáma és gyengesége, a forradalmi párt hiánya és a liberális burzsoázia árulása az iráni forradalom vereségéhez vezetett.

---

[11] *Lenin* Művei. 23. köt. 272. old.

Az első orosz forradalom eseményei nagy szerepet játszottak az 1908-as török forradalom előkészítésében is.

De a forradalom sem Törökországban, sem Iránban nem hozta el a nép győzelmét. A török liberális burzsoázia, amely megalakította „Egység és haladás" nevű pártját (ifjútörök párt), politikai követeléseiben nem ment tovább az alkotmányos monarchia követelésénél. Ezenkívül a törökországi forradalom fejlődését jelentősen gyengítette az a körülmény, hogy a különböző nemzetiségű dolgozók nem alakítottak egységfrontot. A török reakció kihasználta a törökök muzulmán fanatizmusát arra, hogy nemzeti és vallási ellenségeskedést szítson a törököknél az örmények és Törökország más keresztény népei ellen.

Különösen komoly hatást gyakorolt az első orosz forradalom a kínai forradalom fejlődésére, amely 1911-ben a Kínai Köztársaság megteremtését eredményezte. Az orosz forradalom szabadságeszméi eljutottak a kínai forradalmi demokraták soraiba, akiket Szun Jat-szen, a kínai forradalom vezére vezetett, és a kínai forradalmárok ezeknek az eszméknek a segítségével dolgozták ki a kínai polgári demokratikus forradalom programját és taktikáját.

A keleti országokban az 1906—1911-es polgári forradalmak vereséget szenvedtek. A proletariátus ezekben az országokban még gyenge volt, a paraszttömegek proletár vezetés nélkül nem fejtettek ki kellő harci energiát, a nemzeti reformista burzsoázia pedig a világburzsoázia járszalagján haladt. A keleti polgári forradalmak vereségéhez hozzájárult az imperialista államok közvetlen intervenciója is.

A II. Internacionále pártjai — amelyek elmélete szerint a kapitalizmusnak a gyarmatokon „haladó" szerepe van — tagadták a gyarmati népek szabadságharcának szükségességét, mert az szerintük ellentmondásban van az elmaradott országok gazdasági fejlődésének érdekeivel. Csak Lenin és Sztálin, megindokolva a proletariátus diktatúrájáról és annak nem-proletár tartalékairól szóló nagy tanításukat, mutatták meg a gyarmati népek felszabadításának biztos útjait és távlatait.

„Ázsia ébredése és az, hogy az élenjáró európai proletariátus megkezdte a harcot a hatalomért — írta Lenin — azt jelenti, hogy a XX. század elején új szakasz kezdődött a világtörténelemben"[12].

Az 1905—1907-es forradalom harcra lelkesítve az imperializ-

[12] *Lenin* Művei. 19. köt. 66. old.

mus által elnyomott százmilliókat az ember elemi jogaiért, lökést adott az elnyomott népek szabadságmozgalmának hatalmas hullámához, amely a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után a nemzetközi élet legkomolyabb tényezőjévé vált.

Az 1905-ös orosz forradalom időszakában fektették le az alapjait annak az eszmének, hogy az élenjáró országok proletárforradalma és a gyarmati és elnyomott országok forradalmi szabadságmozgalma között egységfrontot kell létrehozni, hogy a forradalmi proletariátusnak támogatnia kell a nemzeti szabadságmozgalmakat. Ez az eszme a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után maradéktalanul megvalósult, és az egész elnyomott és kizsákmányolt emberiség világítótornyává és reménységévé vált.

*

TARTALOM

ELŐSZÓ 5

I

A cári Oroszország az 1905-ös forradalom előtt

A forradalmi mozgalom középpontjának áthelyeződése Oroszországba 8
Az oroszországi kapitalizmus fejlődése 1861 után 13
Társadalmi és gazdasági ellentmondások az 1905-ös forradalom küszöbén 21
A proletariátus és a parasztság forradalmi harca az 1905-ös forradalom küszöbén 29

II

Az orosz-japán háború és a forradalmi válság fejlődése az országban

A cári Oroszország részvétele az imperialista államoknak Kína felosztásáért folytatott harcában 37
A háború kezdete és lefolyása 41
Port-Artur védelme 43
A forradalmi válság az országban 47
Az 1904-es bakui sztrájk 51

III

A forradalom kezdete

A Gapon-féle szervezetek 53
A Putyilov-gyári sztrájk 55
A „véres vasárnap" 59
Lenin és Sztálin január 9-ről 62
A januári sztrájkok 64
A januári mozgalom a nemzetiségi vidékeken 66
Január 9. nyugateurópai visszhangja 69
A cárizmus harca a forradalom ellen január 9. után 71

A mukdeni vereség 73
A parasztmozgalom 74
A liberális ellenzék 77

IV

Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt (OSzDMP) III. kongresszusa

A szociáldemokraták két taktikája az 1905—1907-es forradalomban

Lenin és Sztálin harca a III. pártkongresszus összehívásáért ... 80
Az OSzDMP III. kongresszusa 83
A mensevikek konferenciájának taktikai vonala 87
Lenin a marxista párt taktikai alapjairól 88

V

A forradalmi mozgalom fejlődése 1905 tavaszán és nyarán

A cárizmus csuzimai katonai veresége 92
A május elsejei sztrájk 94
Az ivanovo-voznyeszenszki textilmunkások sztrájkja 95
A lodzi felkelés 99
Felkelés a „Potyomkin" páncéloshajón 100
A parasztság forradalmi harca 1905 nyarán 108
A portsmouthi béke 110
A Buligin-duma 114

VI

Az összoroszországi politikai sztrájk 1905 októberében

A szeptemberi sztrájk Moszkvában 118
A sztrájkmozgalom növekedése. Az összoroszországi politikai sztrájk 121
Az október 17-i kiáltvány 125
Az októberi általános sztrájk jelentősége 130
Az oroszországi népek nemzeti szabadságharcának fellendülése 131
Burzsoá pártok alakulása 139
Az ellenforradalom erőinek mozgósítása 142
A Munkásküldöttek Szovjetjeinek megalakítása 143
Parasztfelkelések 1905 őszén 147
Az 1905 őszi felkelés a hajóhadban 150
A posta- és távíróalkalmazottak novemberi sztrájkja 156

VII

A decemberi fegyveres felkelés

A fegyveres felkelés előkészítése 158
A decemberi felkelés Moszkvában 165
A fegyveres felkelés az országban 174
A fegyveres felkelés a nemzetiségi kerületekben 181
A decemberi felkelés tanulságai 187

VIII

A forradalom visszavonulása

Az ellenforradalom támadásba megy át 190
A proletariátus utóvédharcai 194
A parasztok mozgalma 1906-ban 196
Választások az I. Állami Dumába 198
Az OSzDMP IV. (Egyesítő) kongresszusa 200
Az I. Állami Duma 202
Az ország helyzete a II. Duma összehívása előtt 208
A II. Állami Duma választásai 211
Az OSzDMP V. kongresszusa 213
A II. Állami Duma tevékenysége 214
Az 1905—1907-es forradalom vereségének okai 218

IX

Az első orosz forradalom világtörténelmi jelentősége

Az 1905—1907-es forradalom — az Októberi Szocialista Forradalom főpróbája 220
Az 1905—1907-es forradalom nemzetközi jelentősége 223

Felelős lektor: Vig Vilmosné

A könyv szedését 1951 november 10-én kezdték meg. — Megjelent 1951. december 31-én. 10 000 példányban.

Ez a könyv az MNOSZ 5601—50 Á és MNOSZ 5602—50 Á szabványok szerint készült.

4180. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28.
Felelős: Janka Gyula.

10.— Ft.